

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

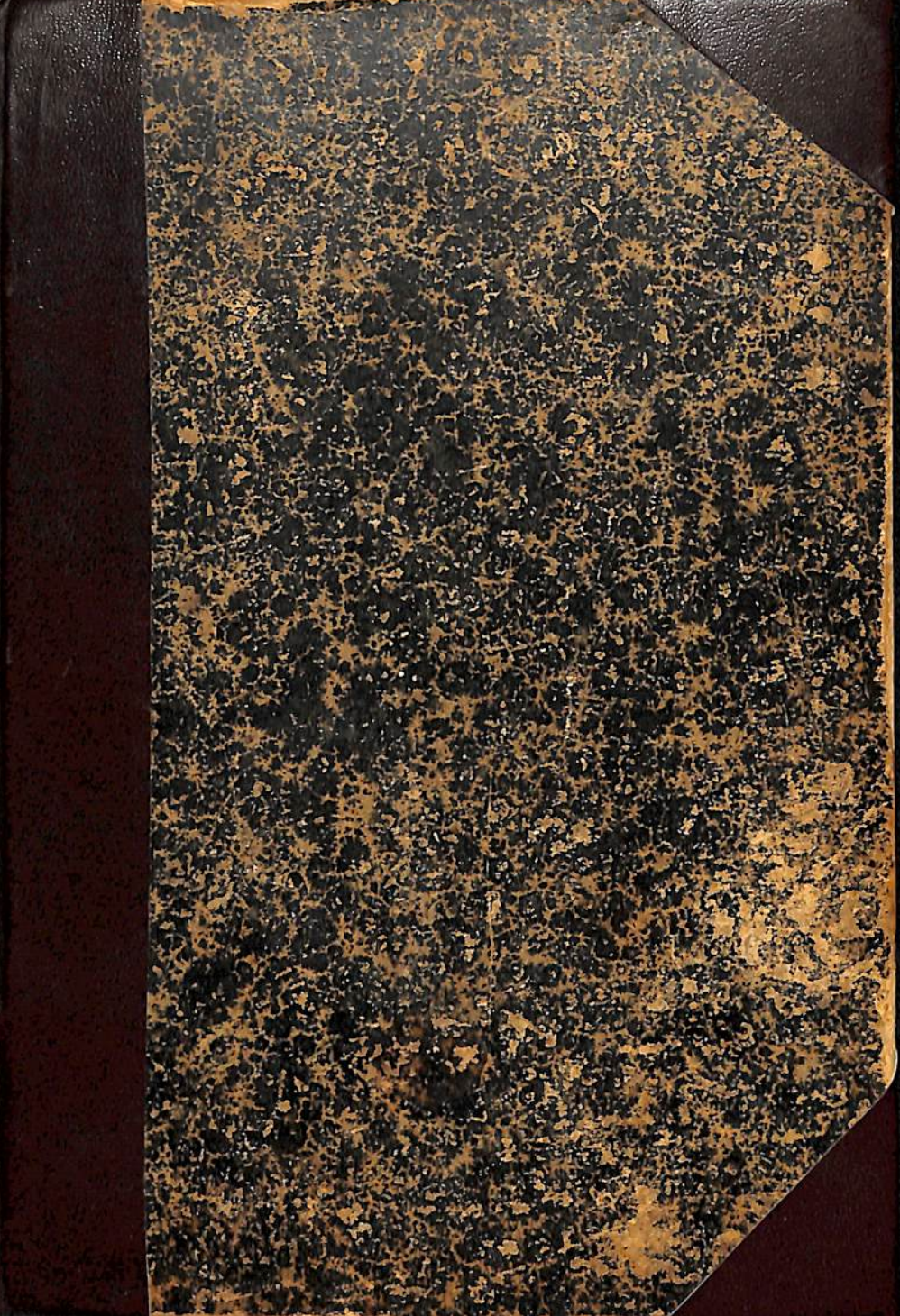
Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1155295

ЦБ КНИГ
8. А. АРКЕРЬЯНА

8. АРКЕРЬЯНЦ

3. АРКЕРЬЯНЦ

10240

ԴՊԵՐՏՈՏ

ԼԵՄԱՆԸԵՑԻ

III

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԴՊՐԻ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆՑ

Թող ցուրտ ձմեռը նայէ խիստ աչքով
Երկնակամարից աշխարհի վերայ,
Թող նա երկիրը պատէ սառուցով, —
Դարձեալ գեղեցիկ դարունը կը գայ:
Թող սեւ ամպերը ծածկեն մեզանից
Կենսատու դէմքը արեւի պայծառ, —
Կըզայ ժամանակ՝ աշխարհը քնից
Նա կը զարթեցնէ նոր կեանքի համար:
Գ. Բարխուդարեանց:

Տ Փ Ի Ւ Ս

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑԻ ՏՊԱՐԱՆ

1878

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ասպետութիւնը իւր առաջին օրերում մի ազնիւ ու բարեգործական հաստատութիւն էր. այդպէս անուանած կարգերը կամ ընկերութիւնները՝ կէս-կրօնական և կէս-գլխուորական եղբայրութիւն էին կազմում, որոնք ճանաչւում էին իւրեանց մաքուր ու խիստ բարոյականութեամբ, կեանքի պարզութեամբ, ազնիւ խօսքով ու գործքով և մի տեսակ բանաստեղծական — նահապետական ազնուաբարոյութեամբ:

Ասպետութեան նպատակն էր՝ Գրիստոնեաներին պաշտպանել մահմետականներից ու հեթանոսներից, հիւանդներին ու աղքատներին օգնել, ազատել նոցա ամեն տեսակ նեղութիւններից ու հալածանքներից, — մի խօսքով հալածեալների ու թոյլերին՝ պաշտպանել հարստահարողներից. նա մի բարեգործական հաստատութիւն էր բառիս բուն նշանակութեամբ: Ասպետ խօսքը մի բարձր բարոյական արժանաւորութեան արտայայտութիւն էր. շատ թագաւորներ պատիւ էին համարում իւրեանց ասպետ անուն կրելը: Ասպետութիւն ընդունելը առանձին տեսակ օրհներգութեամբ ու կրօնական հանդիսաւոր արարողութիւններով էր կատարւում. նորանում ընդունուողը նախընթաց ամբողջ գիշերը եկեղեցում աղօթքով էր անցկացնում:

Սակայն ժամանակի ընթացքում այս ազնիւ կոչումը կերպարանափոխուեց բազմաթիւ դատարկ ու

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 21 Февраля, 1878 года.

11-10240

Типография Мартиросянца, на Орбелиановской улицѣ, д. №. 5.

կեղծաւոր ձեւապաշտութիւններով և այնպիսիները անգործ ու աննպատակ սկսան թափառել արկածներէ ետեւից ընկած: Նրբ արդէն մահմետականները վտանգաւոր չէին այլ ևս, հեթանոսներն էլ քչացան, պատերազմները համարեալ դադարեցին, այն ժամանակ ռապետները սկսան միմեանց վերայ յարձակուել դղեակներում և մինչև անգամ մեծ մեծ փողոցներում և այս ու այն կողմ դեգերել թշնամու հանդիպելու մտքով: Նորա բոլորն էլ անգրագէտ էին մեծ մասամբ, բոլորն ևս հաւատ էին ընծայում դիւթական առակներին և կախարդած դղեակների ու թագուհիների մասին զրոյցներին, ուստի և որոնում էին կախարդներին, նոցա ջնջելու ու դիւթութեան զօրութիւնը ոչնչացնելու, որոնցով իւր թէ մարդիկ կենդանիներ, ծառեր և ուրիշ նիւթեր էին դարձած կամ թէ խոր քնի մէջ ընկղմուած: Այսպիսով լոյս ընկան բազմաթիւ անբարոյական շրջմոլեկներ, որոնք յայտնի էին «Թափառական ասպետ» անունով: Շուտով երևեցան և նոյն բարոյականութեան համապատասխան բազմաթիւ վէպեր ասպետների ու նոցա ծագման մասին, որոնք կոչուում էին «Ասպետական վէպեր» և պարունակում էին իւրեանց մէջ ամենաանվայելուց մտքեր, նաև ամենակոպիտ նկարագրութիւններ ու պատկերներ, որոնք վերին աստիճանի վերաւորում էին ազնիւ ու բարոյական զգացմունքները: Այս հեղինակութիւնները կարդում էին մեծ սիրով ու պատմում միմեանց, որև աւելի էր խանդարում նոցա բարոյականութիւնը: Կոպտաձաշակ հեղինակներն ևս շահուելով այս հանգամանքից, իւ-

րեանց գրուածները լցնում էին զղուել արարքների նկարագրութիւններով, բոլորովին ռոմանտիկ անելով նոցանում ազնուութեան, պատուի և բարոյականութեան զգացմունքները: Հոգևորականութիւնը խիստ ընդդիմացաւ ասպետական շրջադայութեան և անմիառ կեղտոտ վէպերի ընթերցանութեան, խրատներ տուեց, պատիժներ սահմանեց, այլ և բանադրեց յիշեալ գրքերի կարդացողներին, բայց ոչինչ բան չօգնեց: Սա մի հասարակական ախտ էր դարձել, որի ջնջուելու սկիզբը Սէրվանտէսը դրաւ իւր «ԻՕՆ ՔԻՇՕՏ» շարագրութեամբ:

Արդէլ Սէրվանտէս զը Սաավեդրան 1547 թուին ծնուեցաւ ազնիւ՝ բայց աղքատ ծնողներից հին Կաստիլիայում: Եւ որովհետև այն ժամանակները հոգևորականութիւնը հարստութեան աղբիւր էր, նորա ծնողքը կամեցան, որ Սէրվանտէսը եկեղեցական դասնայ. բայց երիտասարդ Սէրվանտէսը, որ բաւական օրինաւոր կրթութիւն էր ստացել իւր ծնողներից, խիստ սէր ուներ դէպի բանաստեղծութիւնը, ուստի և մերժեց նոցա առաջարկութիւնը: Սակայն սպառնալիքներից ստիպուած գնաց Հոովմ մի կարդինալի մօտ գործավարութիւն անելու, բայց դորա փոխանակ սպասաւորի պաշտօն ստացաւ այնտեղ, որից զղուելով մտաւ զինուորական ծառայութիւն և Լէպանտի նշանաւոր ճակատամարտի մէջ կորցրեց իւր ձախ ձեռքը: Հայրենիքը մտաբերելով, նա շուտով տուն վերադարձաւ նաւով, որի վերայ յարձակուելով ծովային աւազակները, նորա միջի մարդոց, որոց հետ և Սէրվանտէսին գերեցին և տարան Ալժիրիայ,

ուր այս վերջինը դառաւ մի պէշի ստրուկ. նորա տէրը խիստ չարչարում էր նորան, գիշեր ցերեկ շղթայակապ էր պահում և ամէն շնչին բանի համար պատժում էր նա, որպիսի նեղութիւնները նա կրեց մօտ վեց տարի շարունակ: Վերջապէս մի յայտնի կրօնական ընկերութիւն (Frères de la Merci), որ բոլոր զոհաբերութիւնները գործ էր դնում մահմեդականների ձեռք ընկած գերիների ազատութեան համար, գնեց Սէրվանտէսին, որը դարձեալ կարողացաւ իսպանիայ տեսնել: Այնուհետև նա դարձեալ զինուորի պաշտօն վարեց Պորտուգալիայում և Ազօրեան կղզիներում: Նա խիստ սիրում էր գրականութիւնը, բայց չքաւորութիւնը արգելում էր նորան այդ գործով պարապել: Իւր ծառայութեամբ հասաւ նահանգական տեսչի աստիճանին: Կասկածի տակ ընկնելով արքունի դրամը վատնելու մասին՝ բանտարկուեցաւ, սակայն արդարանալով ազատուեց: Այնուհետև նա սկսաւ փաստաբանութեամբ և թատրոնական դրուածներ հեղինակելով ձեռք բերել իւր օրական պարէնը: Բայց հանգամանքները նորան ամենին ատելի արին. նա ապրում էր բոլորովին առանձնացած, արհամարհելի էր ամենին և այդ իսկ միջոցին, երբ արդէն Սէրվանտէսը այրական հասակումն էր, գրեց իւր ընդարձակ Դօն Քիշօտը, որը չգիտէր թէ ում ընծայէր. վասն զի հասարակութիւնը անտարբեր էր, նա միայն ծիծաղում էր նորա լըրայ. հակառակորդները միայն ծաղրում էին նորան. նախանձոտ բարեկամներն էլ դաւաճանում էին, և այսպէս նա մինչև խորին ծերութիւն աղքատ դրութեան մէջ էր և

բոլորովին մոռացութեան տրուած ամենքից: Այս էր ահա Միգէլ Սէրվանտէսի կեանքի համառօտ պատկերը:

Սէրվանտէսը մեռաւ, բայց նորա միակ Դօն Քիշօտը անմահացրեց նորան. դորանով նա յաւիտենական նախատինքի ու ծաղրածութեան մատնեց ասպետական վայրենի վէպը: Նորա հեղինակութիւնը կիզող կրակի նման շրջեց ամէն երկիր և ամաչեցրեց ասպետութիւնն ու նորա մասին եղած վէպերը: Դօն Քիշօտը նախ Ռայանիայում և յետոյ ամբողջ լուսաւորեալ աշխարհում կայծակի արագութեամբ լսելի եղաւ ամենի ականջին, իսկ Դօն Քիշօտութիւնը մի խայտառակ ու ծաղրալի անուն դարձաւ ամբողջ աշխարհում:

Դօն Քիշօտը աշխարհիս երեսին իւր ընթերցողների բազմութեամբ նշանաւոր տեղ բռնեց. նա թարգմանուեց Գերմաներէն, Անգլիերէն, Իտալերէն, Ֆրանսիերէն, Հոլանդերէն, Դանիական ու Շվեդական լեզուներով, Ռուսերէն և ահա այժմ ևս Հայերէն: Բոլոր լեզուների բազմաթիւ թարգմանութիւնները ունեցան և շատ տպագրութիւններ, ընդարձակ և համառօտած. Ֆրանսիական մի թարգմանութիւնը միայն յիսուն և երկու անգամ լոյս տեսաւ: Անգլիայում մօտ տասներկու անգամ թարգմանեցին այն, իսկ Ռուսաստանում, որքան մեզ յայտնի է, նորա թարգմանողների թիւը տասնից էլ անց է, իսկ տպագրութիւնները բազմաթիւ: Յոյս ունինք, որ Դօն Քիշօտի մեր թարգմանութիւնն էլ կկարողանայ գրաւել իւր կողմ բազմաթիւ ընթերցողներ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Դ. ԱՌԱՔՆԵԼԵԱՆՑ

1878 Մարտ.

Ազատ ժամերին, այն է օրուայ երեք քառորդում, նա զբաղուած էր ասպետական վէպերի ընթերցանութեամբ և այս նա այն աստիճան սիրեց, որ իւրեան պատկանեալ հողերից մի քանի կտորը ծախեց, որպէս զի կարողանայ իւր համար մի լաւ դրահարան կազմել ամենաազատ հեղինակութիւններէ: Շուտով նա նկատեց, որ ցերեկը կարճ էր իւր պարապմունքի համար, ուստի և զիշերները անց էր կացնում իւր երեւակայութիւնը զանազան դատարկ բաներով լցնելով: Նորա գլուխը լցուեց միայն կախարդութիւններով, կռիւներով, ձիարշաւով, պատերազմներով, վերաւորանքներով: Նա այս բոլոր ստախօսութիւնները ճշմարտի տեղ էր ընդունում և միանգամայն ցնորուեց այդպիսով:

Վերջապէս նա մի անսովոր բան մտածեց, այն է թափառական ասպետ դառնալ և երկրէ երկիր թափառել արկածներ որոնելու, թշուառների պաշտպան հռչակելով իւրեան: Նա մի փոքր մտածեց այս գեղեցիկ մտադրութիւնը իրագործելու մասին: Նորա առաջին գործը եղաւ այն հին զէնքի մաքրելը, որ պատկանում էր նորա նախահօրը: Նա որքան կարողացաւ կարկատեց նորան. բայց աւանդ. նոցանից միայն սաղաւարտն էր մնացել. նա մեծ աշխուժով մնացածներն ևս թղթից պատրաստեց. գլխարկի համար թուղթը անյարմար էր, բայց դորա առաջն առնելու համար ներսից երկաթէ թելեր ամրացրեց և այնուհետեւ նորան համարում էր ամենալաւ պողպատից շինուած: Նորանից յետոյ հոգաց և իւր ձիու մասին և թէպէտ նորա խեղճ նիհար ձին իսկապէս

կենդանի կմաղք էր, բայց նա չէր փոխի նորան Աղէքսանդր Մեծի Բուկեֆալի հետ: Նա չորս օր շարունակ մտածում էր, թէ ինչ անուն տայ նորան. նա կամենում էր հնչեղ ու երեւելի անուն գտնել նորա համար և ընտրեց Ռօսինան տ անունը: Ինքն իւր անունը դրեց Դօն Քիշօտ Լամանշեցի, որպէս զի իւր հայրենիքին ևս բաժին տար այն փառքից, որ յոյս ունէր գտնել ինքը:

Մեր հերոսը այսպիսով բոլոր անհրաժեշտ պատրաստութիւնները տեսնելով, չկամեցաւ այլ ևս յետաձգել իւր գործունէութեան կատարումը: Միանգամ արեւաբացին նա ոտից զլուխ զինաւորուեցաւ, նստեց Ռօսինանտի վերայ և դուրս գնաց դաշտը: Նա դեռ հարիւր քայլ հազիւ էր անցել, երբ խղճի խայթոցը կանգնեցրեց նորան.— նորան ոչոք չէր նուիրել ասպետական կոչման. բայց նա այս ցաւի դեղն ևս գտաւ, վճռելով այդ բանը առաջին անգամ պատահող մարդուն յանձնելու: Եւ այսպէս նա շարունակեց իւր ճանապարհը, թոյլ տալով, որ Ռօսինանտը որ կողմ կամենայ, այն կողմ տանի, ենթադրելով, որ սորանում է կայանում արկածքի ամբողջ էութիւնը:

Ստածելով ու դանդաղ կերպով առաջ գնալով, նա ինքն իւրեան ասում էր. «որչափ ուրախութիւն պիտի պատճառեմ ես ապագայ սերնդին իմ առաջիկայ քաջագործութիւնների պատմութեամբ: Եւ դու, ով և լինես, իմաստուն վհուկ, որիդ բաժին կ'ընկնի այս ճշգրիտ ու հրաշալի անցքերը գրել, չմոռանաս իմ ազնիւ ձիուս— Ռօսինանտին, իմ չարչարանաց հա-

ւատարիմ օգնականին, որ բաժանել է ինձ հետ բո-
լոր վտանգները:

Այս մտածման միջոցին արեւը այնպէս այրեց
նորա դուռը, որ ուղեղը կհալէր, եթէ միայն գըլ-
խում մի փոքր մասն անգամ մնացած լինէր նորանից:
Նա համարեաւ ամբողջ օրը գնում էր, ոչ մի դէպքի
չպատահելով իւր ձեռքի ոյժը գործ դնելու համար.
երեկոյի մօտերը ինքն ու իւր ձին սովից նեղացած
կանգնեցին: Չորս կողմ նայելով, որ որեւիցէ ամրոց կամ
խրճիթ գտնի ապաստանելու, նա տեսաւ մի հիւրա-
նոց և շտապով ճանապարհ ընկաւ դէպի նա: Պա-
տահմաճ, պանդոկի դռանը կանգնած էին ևրկու
աղջիկներ, որոց Դօն Քիշօտը բարձր դասի օրիորդներ
կարծեց, որովհետեւ ամեն տեղ նորան էր որոնում,
ուսմանն որ կարդացել էր ասպետական պատմու-
թեանց մէջ: Այս պատճառաւ էլ նա հիւրանոցը ըն-
դունեց որպէս խրամատներով, շարժական կամուրջ-
ներով, բուրգերով ու թնդանօթի պատուհաններով
մի ամրոց: Այդ իսկ միջոցին խողարածը հնչեցրեց
իւր կտորած եղեգնափողը երամակը կանչելու հա-
մար: Դօն Քիշօտը հաւատացրեց իւրեան, որ այդ ձայնը
իր գաղութան է հռչակում. նա ուրախ ուրախ մօտե-
ցաւ աղախիններին և առաց նոցա, բանալով իւր
նիհար ու թողոտ դէմքը. ամի վախճանք բոլորովին,
տիկիներ, ասպետութեան օրէնքները, որոց ես եմ
թաղիւած եմ, արդելում են ինձ անպատուել ուսմ
և իցէ, բայց գերադասում են ծառայութիւն մատու-
ցանել ձեզ: Աղախինները զարմացած՝ չկարողացան
ծիծաղել թաղցնել: Մեր հերոսը սկսեց բարկանալ,

բայց, բարեբաղդաբար, երեւց պանդոկապետը: Սա
մի խորամանկ անդալուզացի էր, խաբերայ ու նեն-
գաւոր, ինչպէս մի ստամբակ: Սա էլ հազիւ կարողա-
ցաւ իւր ծիծաղը պահել, տեսնելով Դօն Քիշօտի
օտարօտի դէմքը. բայց վախճանալով, որ մի՛ գուցէ նո-
րան բարկացնի, մեծ յարգանքով ասաց նորան.

— Յարգելի՛ ասպետ, եթէ դուք ապաստանարան
էք որոնում, դուք այստեղ ամեն ինչ կ'գտնէք բացի
ննջարանից:

Դօն Քիշօտը բոլորովին բաւական բերդապետի
ազդարարութիւնից, որովհետեւ նա պանդոկապետին
բերդապետի տեղ ընդունեց, շտապով պատասխանեց.

— Բարձրապատիւ իշխող ամրոցի, ես աշխարհումս
ամեն բանով կբաւականանամ. իմ զարդարանքս զէն-
քի մէջ է, պատերազմի մէջ գտնում եմ հանգստու-
թիւն:

Պանդոկապետը տեսնելով, որ մի ցնորուած մար-
դու հետ գործ ունի, վաղեց ձիու մօտ ասպանդակը
բռնելու Դօն Քիշօտի համար, որ զգուարութեամբ
ձիուց իջաւ և թոյլ էր, որովհետեւ առաւօտեանից
մինչև երեկոյեան ինն ժամը դեռ ոչինչ չէր կերել:
Ռօսինանտին իսկոյն տարա՛ն ախօք, իսկ Դօն Քիշօտը
մտաւ սեղանատուն, ուր միտքը դրեց հանուիլ: Բայց
նա որքան աշխատեց՝ չկարողացաւ իւր զրահների մի
երրորդ մասից աւելին հանել. լանջապանակն ու քա-
ղաւարտը գլխից հանելու հնար չկար, վասն զի նա
նոցա կապկպել էր կանաչ ժապաւէններով, որոնց
պէտք էր կտրտել. բայց նա ոչ մի կերպ չկարողացաւ
համաձայնել այս բանին: Նա վճռեց ամբողջ օրը այն-

պէս զըսհաւորուած անցնել, որով մի ծաղըպի ձև ունէր նա: Այդ բանից յետոյ նորան հարցրին, կամե՞նում է արդեօք ընթրել:

— Խիստ շատ, պատասխանեց բաց կերպով ասպետը:

Տարաբաղդաբար պատուրբաթ էր և ամբողջ հիւրանոցում ուրիշ ոչինչ չգտան, բացի անպիտան կաղամբի արգանակից ու բորբոսնած հացից: Ծիծաղելի մի տեսարան էր, երբ նա սկսում էր հաց ուտել: Լանջապանակը չէր թողնում թեքուել, և նա ստիպուած էր ամանը ամբողջապէս բերանի մօտ տանել: Խմելու էլ հնար չկար, եթէ որ պանդոկապետը չմտածէր մի երկար եղէգնի ծայրը կտրել, որով Դօն Քիշտը կարողացաւ գինի ծծել: Կեղծ ասպետը այս ամենը համբերութեամբ տանում էր, որ ինչ է կանաչ ժապաւենները չկտրուէին: Նորան մի միտք էր միայն տանջում, որ նա ասպետութեան դեռ չէր նուիրուած: Այս մտածմունքով տանջուած մեր հերոսը ընթրիքը վերջացնելով, կանչեց պանդոկապետին, նորա հետ միասին փակուեց ախոռում ու ծնկաչոգ ընկաւ նորա առաջ:

— Քիչ ասպետ, գոչեց նա. ողորմեցէք խնդրեմ:

Պանդոկապետը զարմացած շատ աշխատեց նորան օտի կանգնեցնել: Բայց տեսնելով, որ ամեն բան իզուր էր, խոստացաւ կատարել նորա ցանկութիւնը:

— Ես այսպիսի մի շնորքի էի սպասում ձեզանից, պատասխանեց Դօն Քիշտը. — կցանկայի, որ վաղը դեռ չլուսացած դուք ասպետութիւն շնորհէիք ինձ, իսկ մինչև այն ժամանակ թոյլ տայիք

ինձ ձեր ամրոցի մատուռի մէջ պատրաստուելու այդ նոր կոչման համար:

Պանդոկապետը, ինչպէս արդէն ասացինք, լինելով խորամանկ մարդ, կամեցաւ զուարճանալ և պատասխանեց.

— Եթէ, այդ ցանկութիւնը արժանի է ձեր վեհ հոգուն և այն իրագործելու համար՝ ինձանից լաւ ոչոքին չէիք կարող գտնել: Ես արդէն մանկութիւնիցս նուիրած էի այդ յարգելի գործին: Մալազայի արուարձանը, Սեվիլի, Սեգովիա և Վալենսիայ փողոցները, նաւահանգիստները, հրապարակները, հրապարակահան զբօսարանները, Տօլէդայի յետին գինետները բոլորն էլ իմ գործունէութեան վիաներն են: Ծերութեանս պատճառու քաշուեցայ այս ամրոցը, ուր ասպետանարան եմ տալիս լոյս պանդոկոստ ասպետներին. այժմ ես այնպիսի մատուռ չունիմ, ուր դուք կարողանայիք պատրաստուել այն հանդիսի համար. ես այն քանդեցի և շուտով նոր աւելի լաւը կշինեմ: Բայց դուք գիտէք, որ հարկաւոր դէպքում ուր և իցէ կարելի է պատրաստուել. այս գիշեր այդ բանի համար կարող էք ընտրել ամրոցիս բակը, ուր ամեն բան կայ, ինչ որ կկամենաք: Վաղը մենք հանդէս կկատարենք: Հետներդ փող վերցրե՛լ էք, աւելացրեց նա:

— Փող, վրայ բերաւ Դօն Քիշտը. — ես ոչ մի տեղ չեմ կարդացել, որ ասպետը իւր հետ վերցնէր այդ անպիտան մետաղը:

— Դուք սխալուում էք, ասաց նորան պանդոկապետը. պատմիչները այդ բանը չեն յիշում, եթա՞նդ իրելով, որ արդէն մոքից հասկացուում է. հաւատա-

ցէք, որ նոցանից ամեն մինը ունէր իւր լի քսակը: Ուստի պատուիրում եմ ձեզ, իբրեւ իմ որդուս ըստ ասպետութեան, որ երբէք չձանապարհորդէք առանց փողի. այդպէսով թէ ձեզ է օգուտ և թէ ուրիշներին: Վատ չէր լինի, եթէ ձեզ ուղեկցէր և մի հրացանակիր:

Դօն Քիշտը խոստացաւ հետեւել նորա խորհրդին և իսկոյն դուրս տարաւ իւր զէնքերը դարսեց մուրների վերայ, որոնք դրուած էին բակումը ջորհորի մօտ: Եւ բռնելով ձեռքին վահանն ու նիզակը՝ սկսեց բակումը մանգալ, ինքն իւրեան խրատուելով ու համարձակ դիրք ընդունելով: Այդ միջոցին լուսինը դուրս եկաւ ամպերի միջեց: Այդ պանդուխտ իջևանած ջորապաններից մէկը կամեցաւ ջուր խմացնել իւր ջորիներին և դուրս եկաւ տանից մուրները մաքրելու համար: Դօն Քիշտը տեսնելով, որ մէկը մօտենում է իւրեան, զարհուրելի ձայնով աղաղակեց.

— Չհամարձակես զէնքերիս մօտենալ, յանդուգն, արժան չես պրծնի, գիտեմ:

Ջորապանը ուշադրութիւն չդարձնելով այս սպառնալիքներին վերցրեց զէնքերն ու մի կողմ ածեց: Նոյն իսկ լուսինն այս մեր հերոսը վահանը վայր ձգեց և նիզակը երկու ձեռքով բռնելով խեղճի դուրսին այնպէս սաստիկ զարկեց, որ նա անշարժ ընկաւ նորա ոտների մօտ: Սորանից յետոյ Դօն Քիշտը վերցրեց իւր զէնքերը, սառնութեամբ դարսեց այն բոլորը իւրեանց նախկին տեղը և նորից սկսեց մանգալ:

Շուտով յետոյ միւս ջորապանը, ոչինչ չխմանալով թէ ինչ էր անցել, կամեցաւ նոյնպէս ջուր խմեցնել իւր ջորիներին և զէնքերը վերցրեց մուրներիցը: Դօն Քիշտը առանց ուշացնելու լուռ ու մունջ վերցրեց նիզակը և բարձրացնելով այնպէս զարկեց նորա լիւսին, որ խեղճի գլուխը մի քանի տեղ բացուեցաւ. բայց այդ միջոցին վերաւորածների ընկերները քաբերով ընկան հերոսի ետեւից: Դօն Քիշտը իւր վահանով պաշտպանուեց ամեն կողմից: Պանդուխտ պետը տեսնելով, որ նորա հանաքները եղեռնական դուրսիւն են ստանում՝ ընկաւ ջորապանների ետեւից, պատմեց նոցա իւրեանց հակառակորդի խելացնութիւնը և հազիւ կարողացաւ նոցա համոզել՝ ստատերազմի դաշտը թողնելու: Այնուհետեւ նա մօտեցաւ Դօն Քիշտին և ասաց նորան, թէ այս փորձերը բաւական են և որ ասպետութեան կարգն ընդունելու լուսին հասել է: Դօն Քիշտը առանց դժուարութեան համոզուեց կեղծ ամրոցի տիրօջ խօսքերով, որը գնաց բերելու մի մատնան մէջը դարմանի ծախքերը դրած և փրադարձաւ մի տղայի հետ, որ ձեռքին բռնած ունէր մի կիսայրեալ մօմ. նորա հետ դուրս եկան և այն երկու աղախինները, որոց մասին արդէն մենք խօսեցինք: Այն ժամանակ պանդուխտէրը նոր ասպետին չոգացրեց, մի քանի խօսք մը մընջաց, իբրեւ թէ գրեց է կարդում և ձեռքը բարձրացնելով, բաւական անշուք կերպով վայր թողեց այն Դօն Քիշտի վրին, որին այդ իսկ լուսինն զարկեց այնտեղ դրած արով: Այնուհետեւ աղջիկներից մէկը կապեց նորա մէջքին սուր, իսկ միւսը խթան

ները կայրեց: Այսպիսով Դօն Քիշօտը նուիրուած ասպետութեան ամենայն օրէնքների համաձայն, վառուած ձանապարհորդելու ցանկութեամբ՝ վաղեց թամբելու իւր Ռօսինանտը և հեծնելով նորա վերայ գրկեց պանդոկապետին, որն ուրախանալով նորա հեռանալով, բոլորովին թողեց նորան, ոչինչ չպահանջելով նորանից:

Գլուխ Բ.

ՀՈՎԻԻՆ ՈՒ ՏԵՐԸ: ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ: ԴՕՆ ՔԻՇՕՆԻՆ ՏՈՒՆ ԵՆ ՏԱՆՈՒՄ: ՆՈՐԱ ԴՐԱԴԱՐԱՆԻ ԱՅՐՈՒԻՆ ԼԸ: ՆՈՐ ԴՈՐԾԵՐ:

Լոյսը բացուում էր, երբ Դօն Քիշօտը հիւրանոցից դուրս եկաւ: Նա ձանապարհ ընկաւ դէպի իւր գիւղը, վճռելով պանդոկապետի խորհրդին հետեւելու փողի ու հրացանակրի վերաբերութեամբ, որոնցով նա անպատճառ պիտի շրջապատէր իւրեան: Յանկարծ անտառի խորքում նա լսեց ողորմելի ձայներ:—Ո՛հ, այս ինչ բաղբաւորութիւն է, գոչեց նա. երկինքը ինձ թոյլ է սալիս այժմ իսկ կատարել իմ կոչմանս ամենասուրբ պարտաւորութիւնը: Նա անդանդաղ իւր քայլերը ուղղեց դէպի այն կողմը, ուր ձայները լսուեցան և տեսաւ մի երիտասարդ մարդ գօտկից վերև բոլորովին մերկ, որ կապած էր մի կաշնի ծառից: Մի բարձրահասակ ու զօրեղ գիւղացի ծեծում էր նորան խրացով և ամեն զարկելիս խրատում նորան: Ողորմե-

լին զոռում էր. ձներեցէք, ներեցէք, այսուհետև ժրաջանութեամբ կարածացնեմ հօտը:»

Դօն Քիշօտը տեսնելով այս բարբարոսութիւնը՝ բարձրացրեց նիզակը և սպառնացող ձայնով զուաց գիւղացուն. «տխմար ասպետ, դուք անզգամի պէս էք վարում, ձի նստեցէք և պաշտպանուեցէք»:

Գիւղացին տեսնելով, որ մահուան վտանգի մէջ է այն սպառազինած ձիաւորից՝ դողալով պատասխան տուեց. «տէր ասպետ, այս տղան ինձ մօտ է վարձով և իմ դառներս այնպէս վատ է արածացնում, որ օր չի լինում, երբ դոնէ մի գառն չի կորցնում»:

—Սա ինձ նորա համար է ծեծում, պատասխանեց հովիւը, որ չի կամենում վճարել ինն ամսուայ ռոճիկս, ամսական եօթն ռէալ: (*)

—Ես դորանից շատ և շատ քիչ եմ պարտ, վրայ բերեց գիւղացին. այդ գումարից պէտք է հանել երեք զոյգ կօշիկների զինը և երկու անգամ արիւն թողնելու վարձը, որ հատուցել եմ նորա հիւանդութեան ժամանակ:

—Շուտով յետ արէք դորան, ընդհատեց նորա խօսքը Դօն Քիշօտը, և իսկոյն հատուցէք դորան հասանելի գումարը, ապա թէ ոչ իսկոյն կապանեմ այդ հանելի գումարը թող փոխարինէ ձեր տուած հարուածներին:

—Տարաբաղտաբար մօտս բոլորովին փոյ չունիմ, ասաց գիւղացին, շապով արձակելով հովուին. բայց թող Անդրէսը հետս գայ տուն և այնտեղ կ'վճարեմ նորան բոլոր դրամը:

*) Խապանական դրամ է 12 1/2 կ. (արծ.) արժողութեամբ: Մ. Թ.

— Աստուած մի՛ արասցէ, աղաղակեց հովիւը. երբ մենք ձեզանից կհեռանանք, դա իմ կաշիս կքերթի:

— Նա ոչինչ չի համարձակի ձեզ անել, աւելացրեց մեր հերոսը. այս բանին երաշխաւոր կարող է լինել նորա ինձ տուած յարգանքը. եթէ նա կերդուի ասպետական աշխիւ խօսքով, ես կթողնեմ նորան, որ դայ հետք և փողը հասուցանի:

Իսկոյն զիւղացին երդուեց ամենահզօր ասպետական կարգերի անուններով և Դօն Քիշօտը զարկելով Ռօսինանտին՝ առաջ քշեց նորան:

Երբ նա անյայտացաւ նոցանից, զիւղացին ասաց հովուին.

— Արի գնանք փողը տամ, ինչպէս որ կարգադրեց այս նեղացածներին պաշտպանը:

— Լա, ասաց Անդրէսը. ապա թէ ոչ, ես իսկոյն կորոնեմ և այստեղ կբերեմ այն բարի ասպետին, որը կպատժի ձեզ:

— Ի հարկէ. բայց վճարը աւելացնելու համար, պէտք է պարտքն ևս աւելացնել...

Եւ քարշելով հովուին, նա դարձեալ կապեց նորան կաղնի ծառիցը և սկսեց այնպէս սաստիկ ծեծել, որ խղճուկը զգացողութիւնից զրկուեց: Վերջապէս տրձակեց նորան և ասաց.

— Գնա՛ պաշտպանողիդ մօտ, տեսնենք ինչպէս պիտի նա պաշտպանի քեզ:

Անդրէսը բոլորովին ջարդուած գնաց սպառնալիքներ տալով նորան, մինչդեռ նորա տէրը վտանգից ազատուած ծիծաղեց թուլացաւ:

Այդ ժամանակ մեր հերոսը շարունակում էր

իւր ճանապարհորդութիւնը, հպարտացած նորանով, որ ճնշել է մի խիստ անարդարութիւն: Հետեւելով բոլորովին Ռօսինանտի բնագլումին, որին Դօն Քիշօտը չէր էլ կառավարում ամենեւին, նա մեքենայաբար կարծես ուղղուեցաւ դէպի ախոռը, երբ յանկարծ մի փոքր հեռու երևացին մի քանի ձիաւորներ: Սոքա, ինչպէս յետոյ երևաց, Տօլէդայի վաճառականներ էին, որոնք գնում էին Մուրսեայ մետաքսի համար: Սոքա վեց հոգի էին և խրաքանչիւրն էլ ամպհովանիով. նոցա հետևում էին չորս ծառաներ ջորիներով և երեք էլ հետևակներ, որոնք քշում էին ջորիներին:

Յանկարծ Դօն Քիշօտը երևակայեց, որ մի նոր անցքի պիտի պատահի ինքը և ճանապարհի մէջ տեղը կանգնելով, յանդուգն կերպով գոչեց անցուորներին. — չհամարձակէք առաջ գալ, եթէ որ թափառական ասպետութիւնը չձանաչէք իբրեւ աշխարհիս ամենաազնիւ, ամենապատուական և ամենապրբազան հաստատութիւն:

Վաճառականները զարմացած այս խօսքերի վերայ՝ կանգնեցան այս մեր հերոսի անսովոր կերպարանքին նայելու, բայց նոցանից մինը, ամենից անհամբերը, շուտով ճչաց.

— Ի՛նչ է խնկրին զօւ տալիս այն ցնորուածը:

— Թափառական ասպետութիւնը յիմարութիւն չէ, անզգամներ, պատասխանեց Դօն Քիշօտը, բարկուած հայհուցութեան փոխարէնը կատանաբ:

Այս ասելով նա նիզակը ձեռքին յարձակուեցաւ իւր հետ խօսողի վերայ. բայց Ռօսինանտը սլաց

ու վայր ընկաւ իւր վերայ նստող մարդու հետ միասին, որը վահանի զէնքերի ու նոցա ծանրութեան պատճառաւ չկարողացաւ գետնից վեր կենալ: Թէպէտ և նորա յոժը ոչինչ չէր կարողանում անել, սակայն բերանը չդադարեց, ամի՛ փախչէ՞ք, վախկոտներ, աղաղակում էր նա. — Թէ ձիս չէր վայր ընկել, ես ձեզ բոլորիդ կարգով կ'աւտոժէի:» Զորիներ քշողներէից մէկը նորա հայհոյելուց ու պարծենալուց համբերութիւնը հատած՝ խլեց ասպետի ձեռքից նիզակը, կտոր կտոր արեց և նոցանից մինը իբրեւ զէնք վերցնելով իւր համար՝ այն էլ կտորտեց Դօն Քիշօտի մէջքին: Մի կտորի ջարդուելուց յետոյ վերցրեց միւսները կարգով և միայն այն ժամանակ թողեց նորան ծեծելը, երբ մեր հերոսին լաւ՝ սխտորի պէս ջարդեց: Զորապանը վերջացնելով իւր գործը՝ վազեց հասաւ միւսներին, որոնք արդէն շարունակում էին իւրեանց ճանապարհը:

Դօն Քիշօտը միայնակ մնալով՝ աշխատում էր ոտի կանգնել բայց ջարդուած և համարեա՛ նուազած լինելով, ստիպուած էր գետնին մնալ, և պառկելով մտաբերեց իւրեան մխիթարելու համար այն ամեն համանման նեղութիւնները, որոնք պատահել էին Թափառական ասպետներին, իւր նման: Անկարելի է կրկնել այն ամեն պանդխտութիւնները, որ նա պատմում էր բարձր ձայնով, մինչև որ տեսաւ նորան նորա զիւղացի մի բնակիչ, որ այդ ճանապարհով ջրաղացը հաճար էր տանում: Նա մօտենալով նորան քակեց թշուառ ասպետի կիսաբեկ դիմակը, լուաց նորա երեսը և իսկոյն ճանաչեց նորան:

— Վա՛հ, այս դուք էք եղել, Դօն Քիշօտ, հարց-

րեց նա. ո՞վ է ձեզ այսպէս արել: Բայց այս հարցերը ուրիշ ոչինչ պատասխան չտացան, բացի նոր յիմարութիւններից: Գիւղացին տեսնելով, որ ոչինչ խելօք բան չի կարելի իմանալ նորանից, մեծ դժուարութեամբ նստացրեց մեր հերոսին իւր իշի վերայ. յետոյ զէնքերի և մինչև անգամ նիզակի բոլոր կտորները հաւաքելով՝ կապեց միասին և բարձեց Ռօսիանտի վերայ: Գորանից յետոյ նա մի ձեռքով ձիու բերանից բռնեց և միւս ձեռքով իշի սանձը և այսօ՛ր Դօն Քիշօտի զիւղացիները: Նրբ նոքա տուն ճանապարհ ընկաւ դէպի գիւղը: Նրբ նոքա տուն հասան, օրը մթնում էր: Գիւղացին Դօն Քիշօտին տարաւ նոցա տուն, ուր բոլորն էլ ալեկոծուած էին նորա երկարատեւ բացակայութեան պատճառաւ:

Հաշտարար դատաւորն ու սափրիչը, Դօն Քիշօտի ամենալաւ բարեկամները՝ այնտեղ էին այդ միջոցին: Աղախինը ճչաց.

— Ըյո ի՛նչ բան է, Պէրօ Պէրէս (այս էր դատաւորի անունը). ահա՛ վեց օր է արդէն, ինչ պարոնս անյայտ կորել է. ա՛խ, նզոված ասպետական գրքեր, երկինքը վկայ, որ նա յափշտակուել է նոցանով:

— Ա՛խ, պարոն՝ նիւիօլա, — շարունակեց նորա եղբորաղջիկը դառնալով սափրիչին. պէտք է գիտենալ, որ հօրեղբայրս երբեմն պարապած էր լինում այս վտանգաւոր վիպասանութիւններով ամբողջ երկու օր ու զիշեր: Այն դէպքերին նա յաճախ յանկարծ վեր էր թռչում տեղից, վերցնում էր սուրը և յարձակ էր թռչում տեղից, վերցնում էր սուրը և յարձակ էր պատի վերայ, բոլոր ուժով գոռում էր, իբրեւ թէ աշտարակի գլխին յաղթել է չորս հսկային

և երբ յոգնում էր, մի բաժակ սառը ջուր էր խմում պնդելով, որ այս թանկագին խմիչքը պարգևած է իւր վեբերը բժշկելու համար իւրեան քաղցր աչքով նայող Եսկիֆ կոխարդից:

— Մենք ուշադրութիւն չէինք դարձնում այդ գրեթե լի սասարկութեան վերայ, ասաց դատաւորը: Վաղը ես նոցա ցոյց կտամ:

Այդ րոպէին Դօն Քիշօտին բերող գիւղացին դուռը բաղկեց: Դուռը բաց արին և տեսնելով այլանդակ Դօն Քիշօտին՝ վրայ ընկան համբուրելու նորան:

— Համբերեցէք, սառնութեամբ ասաց նոցա Դօն Քիշօտը, ինքը չկարողանալով իշեց վայր իջնել: Ես խիստ վերաւորում եմ ձիուցս վայր ընկնելու ժամանակ: Պատկացրէք ինձ անկողնում և, եթէ կարելի է, բերէք ինձ մօտ մի իմաստուն կախարդ, որ բժշկէր իմ վեբերը:

— Ահա, լսում էք, գոչեց աղախինը. ես ձեզ չասացի: Համբերեցէք, պարօնս, մենք առանց կախարդի էլ կբժշկենք ձեզ:

Ապետին պառկացրին անկողնում և երբ օկըսեցին վեբերը որոնել, ոչինչ չգտան:

— Ինձ միայն ոտնակոխ արաւ, ասաց նա, որովհետեւ երբ ես մարանչում էի տասը զարհուրելի հսկաների հետ, ձիս վայր ընկաւ:

— Ուրեմն սորա աչքին հսկաներ են երևում, նկատեց դատաւորը. — վաղը, առանց այլ ևս ուշացնելու, բոլոր գրքերը կայրուին:

Դօն Քիշօտին դարձեալ մի քանի հարցեր առա-

ջարկեցին, բայց նա ոչ մէկին չպատասխանեց, այլ ասաց միայն, որ նա սոված է և որ կամենում է քնել: Նորա ցանկութիւնները կատարուեցան:

Միւս առաւօտ, երբ ասպետը դեռ քնով կըշտանում էր, դատաւորը իւր բարեկամ սափրիչի հետ եկաւ հիւանդի տուն և պատուիրեց զրադարանը բանալ: Նըօր աղջիկն ու մառանապետ կինը նորա հետ մօտն այնտեղ: Նոքա այնտեղ գտան մօտ մի հարիւր հաստ, ու բազմաթիւ մօնր գրքեր, գեղեցիկ կազմած:

Վճռւած էր, որ պիտի բոլոր գրքերը պատուհանից դուրս ածէին, հաւաքէին միասին և կրակ տային, այդպէս էլ արին: Շուտով բակումը նոյն իսկ պատուհանի մօտից բարձրացաւ ծխէ սիւն և լուեցաւ մառանապետի ձայնը, որ երկար փայտո՛ւ խառնելով մոխիրը՝ հիացած աղաղակեց:

— Փառք Աստուծոյ, մենք յաղթեցինք:

Այս ուրախութեան աղաղակները զարթեցրին Դօն Քիշօտին, որ իսկոյն գոռաց իւր բոլոր ուժով:

— Ինձ մօտ եկէք, ինձ մօտ, քանզի ասպետներ, անարժանները իւրեանց են սեպհականացնում յաղթութիւնը:

Ամենքը վազեցին նորա մօտ և տեսան, որ նա անկողնի մօտ կուռւմ է օդի հետ, ինչպէս երազում: Թափուեցան նորա վերայ և սուրը խլելով՝ հազիւ կարողացան նորան նորեց պառկացնել իւր տեղը: Այն միջոցին նա դարձաւ դատաւորին ու ասաց.

— Այս մեծ ամօթ չէ, որ վհուկի շնորհքով սու-

11-10 2000

սերամարտի գլխաւոր յաղթանակը պալատական ասպետին մնաց, մինչդեռ բոլոր ծառայողները մեր կողմին են:

— Մխիթարուեցէք, ասաց նորան դատաւորը. բաղդը փոփոխական է և ինչ որ այսօր կորցնում ես, վաղը նոյնը ձեռք ես ձգում:

— Բերանիդ շաքար, պարոն արդարութեան նախարար, պատասխանեց Դօն Քիշօտը. իսկ այժմ ինձ բան սուէք ուտելու:

Նորան նախաճաշ տուին, որ ուտելով իսկոյն քնեց:

Այն գիշերը դատաւորն ու սափրիչը, կամենալով գալիք չարութեան ու կռուի առաջն առնել, պատուիրեցին զրադարանի դռները սուաղել և նորա եղբօր աղջկան սովորցրին, որ Դօն Քիշօտի հարցին՝ պատասխանեն թէ գրքերը վհուկը տարել է:

Երկու օրից յետոյ Դօն Քիշօտը անկողնից վեր կացաւ և իսկոյն գնաց զրադարանը: Երեւակայեցէք նորա զարմանքը, երբ նա դռներն անգամ չգտաւ: Նա յետ ու առաջ էր գնում, պատն էր շօշափում և ոչինչ չտեսնելով վերջապէս հարցրեց թէ ինչ է պատահել իւր զրադարանի հետ:

— Մի զարմանալի բան, պատասխանեց եղբօրաղջիկը:— Ձեր բացակայութեան ժամանակ ամպի վերայ նստած մի վհուկ իջաւ: Վիշապը բերում էր նորան օդի միջով: Նա մտաւ. ձեր զրադարանը, թէ ինչ արեց նա այնտեղ չգիտեմ: Բայց մի փոքր ժամանակից յետոյ նա ծխնելուզից դուրս թռաւ ու

ամբողջ տունը ծխով լցրեց: Թռչելիս նա յայտնեց, որ Մուզնատօնն է ինքը:

— Նա Մուզնատօնը չէ, ասաց Դօն Քիշօտը, այլ Փրէստօնն է: Ես նորան ճանաչում եմ. նա իմ ամենաչար թշնամիս է, որովհետեւ կախարդութեամբ իմացաւ, որ նորա հովանաւորութեան տակ եղած ասպետը յաղթուեցաւ ինձանից:

— Իսկ և իսկ այդպէս կլինի, պատասխանեց եղբօրաղջիկը. — բայց, սիրելի հօրեղբայր, ինչո՞ւ էք դուք խառնուում այդ վէճերում ու երկրէ երկիր թափառում այդպիսի անցքերի համար....

Դօն Քիշօտը գոռալով չլծողեց նորան խօսքը վերջացնելու և սորանով բանը վերջացաւ:

Մէր ասպետը ամբողջ երկու շաբաթ անցկացրեց ոչինչ չխօսելով նորա մասին, թէ մտածում է մի նոր ճանապարհորդութիւն կատարել: Սակայն հանգամանքները թոյլ չտուին այլ ևս ուշացնելու այդ գործը. նա ծածուկ խօսք առաւ իւր հարեաններից մէկից հետեւելու իւրեան ախոռապետի պաշտօնով: Նա թէպէտեւ խեղճ, բայց մի ազնիւ ու կարճ խելքի տէր մարդ էր: Մեր հերոսը նորան անթիւ խոստումներ տուեց. — «Թափառական ասպետը, կրկնում էր նա նորան անդադար, շատ հեշտ կարող է կղզու վերայ իշխանութիւն ձեռք բերել: Սանխօ Պանչան (այս էր զիւղացու անունը) զրաւուած այն յոյսերից, վճռեց թողնել իւր կինն ու որդիքը և հետեւել մեր հերոսին: Ձի պահող արդէն գտնելով, Դօն Քիշօտը մտածում էր միայն, որ պանդոկապետի խորհրդի համաձայն մի կերպ փող ժողովի: Նա գետնի մի մասը

ծախեց, միւսը գրաւ գրեց, բոլորը վնասով և իւր համար բաւականին փող ձեռք բերեց: Յետոյ ուղղելով իւր զէնքերը՝ նա Սանխոի հետ որոշեց ճանապարհ ընկնելու օրը: Նորան պատուիրեց վերցնել իւր հետ, ի թիւս այլոց, և մի պարի: Սանխոն խոստացաւ, որ չի մոռանայ այս և աւելացրեց, որ ինքը սովոր չլինելով ոտով երկար ճանապարհ գնալու, մտադիր է վերցնել իւր հետ մի էշ— մի բարի ու զօրեղ անասուն: Եւ խօսքը մի փոքր վատ տպաւորութիւն գործեց Դօն Բիշօտի վերայ, բայց այնուամենայնիւ համաձայնեց, մտածելով, որ կոսայ նորան այն ասպետի ձին, որին առաջին անգամ կ'յաղթի ինքը:

Վերջացնելով բոլոր պատրաստութիւնները, Դօն Բիշօտն ու Սանխոն ճանապարհ ընկան զիշերը, առանց ոչ զբին մնաս բարեւաւ ասելու և այնպէս արագ հեռացան, որ առաւօտեան էլ երկիրը չունէին, թէ կարող են հասնել իւրեանց: Սանխո Պանչան հանդարտ առաջ էր քշում իւր էշը, որի վերայ երկու պարկերի մէջ սեղը նստած էր ինքը, (որոնցից մինք ուտելու պաշարի համար էր, իսկ միւսը գինու) և անհամբերութեամբ սպասում էր, թէ երբ պիտի իւրեան կառավարչի պաշտօն տան: Դօն Բիշօտը դարձեալ աչն հովտի միջով անցաւ, ուր նորան այնպէս անհագիստ արին առաջին ճանապարհորդութեան ժամանակ արեգական ճոռագայթները:

Սանխո Պանչան չկարողանալով երկար լուծեանը համբերել՝ խօսքը բացարեց առաջին անգամ.

— Եղնիւ թափառական սասկեա, ասաց նա, իբնդ—

րում եմ ձեր ողորմածութիւնից չմոռանալ այն կըղզին, որ բարեհաճեցիք ինձ խոստանալ, որովհետեւ ես խիստ պատուական կերպով կ'կառավարեմ այն:

— Հանգիստ կաց, սիրելի Սանխօ, պատասխանեց նորան Դօն Բիշօտը: Ես աւելի լաւ աչքով կ'նայեմ քեզ, քան թէ դու ես կարծում: առհասարակ թափառական ասպետները իւրեանց աստուածներին ծառայութիւնները վարձատրելու համար՝ սպասում են, որ ծերանան նոքա և յետոյ տալիս են նոցա մի որևիցէ գաւառ, պարգևելով նոցա դքսութիւն կամ մարկիզութիւն: բայց ես, եթէ երկինքը կերկարեն օրերս, վեց օրուայ ընթացքում այնպիսի մի մեծ տէրութիւն կ'նուաճեմ, որ նորա ստորադրեալ թագաւորութիւններից մինը քեզ կտամ:

— Աւելի ես թագաւոր կ'լինեմ, պատասխանեց Սանխոն, — Տէրէզա Վիւտիերէսը — մեր մոռանալետը թաղուհի կ'լինի, և իմ մանուկներս էլ իշխան — ինքն Ֆանտներ:

— Ո՞վ կարող է դորանում կասկած տանել:

— Ես, որովհետեւ կ'ինս չեմ կամենայ թագուհի լինել: դքսուհի հօ երբէք չի դառնայ:

— Հանգիստ կաց, ամեն բան լաւ կերթայ: միայն տես որ լաւ հպատակներ ընտրես:

Եւ բանի համար յոյսս ամբողջապէս ձեզ վերայ եմ դնում, ձեզ պիտի բարի տէրս կամի, թէ ինչ պիտի վերցնեմ և ինչ թողնեմ:

Գլուխ Գ.

Թէ ԻՆՉՊԷՍ ՄԵՐ ՔԱՋ ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԸ ԱԻԱՐՏԵՑ ԻՒՐ
ԳՈՐԾԸ ՔԱՄՈՒ ԶՐԱՂԱՅՆԵՐԻ ՀԵՏ: ԱՆՆԵՐԿԻՒՂ ԲԻՍ-
ԿԱՅԵՑՈՒ ՄԵՆԱՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ ԼԱՄԱՆՇԵՑԻ ՔԱՋ ՀԵ-
ՐՈՍԻ ՀԵՏ:

Այդ միջոցին Դօն Քիշօտը հեռուից տեսաւ ե-
րեսուն թէ քառասուն քամու ջրաղացներ:

— Բարեկամ, աղաղակեց նա, բաղտը յաջողում է
մեզ: Տեսնո՞ւմ ես այս հսկաների ժողովը:

— Ի՞նչ հսկաների:

— Այ՛ն, նոցա, որոնք մեր առաջն են գտնուում, եր-
կու մղոն երկայնութիւն ունեցող ձեռքերով:

— Զգուշացէ՛ք, տէր, դոքա քամու ջրաղացներ են
և դուք ջրաղացների թեւերը ձեռքերի տեղ էք բն-
դուում:

— Հսկաներ են, քեզ ասում եմ: Նոցա աւարով
պիտի մենք հարստանանք: Ինձ համար աղօթիր,
մինչև որ ես կմենամարտեմ հակառակորդիս հետ, իմ
բոլոր ուժովս:

Այս որ ասաց նա զարկեց Ռօսինանտին ու ձջաց:

— Զփախէ՛ք, անպիտան վախկոտներ, ես մեն մի-
նակ ձեզ վերայ եմ գալիս:

Այդ միջոցին հողմը փչեց և թեւերը պտոյտ ե-
կան:

— Է՛հ, որքան կամենաք ձեռները շարժեցէ՛ք, դուք
փոխարէնը կատանաք:

Իսկոյն նա նիզակը վերցրեց ու յարձակուեց

առաջին իսկ ջրաղացի վերայ, որի թեւը նորան
իւր ձիով քսան քայլ հեռու շարտեց և ջարդու-
փշուր արեց նորա նիզակը: Սանխօն շտապեց եկաւ
նորա մօտ և իւր պարոնին համարեա՛ն անզգայ գտաւ,
հսկայի ձեռքի շնորհիւ:

— Հը, ասաց նա նորան, ես ձեզ չասացի թէ
դոքա քամու ջրաղացներ են: Դուք կասկածեցիք, որով-
հետեւ ձեր գլուխը ջրաղացի վրայ է պտտում:

— Ա՛խր, սիրելի Սանխօ. պատերազմական գոր-
ծում երբեմն պէտք է հնազանդուիլ բաղտի կամքին,
մանաւանդ երբ մեզ հալածում է զօրեղ կախարդ
Ֆրէստօնը, որը գողացաւ իմ գրադարանը: Այս հըս-
կաներին նոյն իսկ նա դարձրեց քամու ջրաղացներ,
որպէս զի ինձ յաղթութեան փառքից զրկի: Բայց
մի փոքր էլ սպասիր: Սուրա կյաղթի վերջապէս նոցա
չարութեանը:

— Թող այդպէս լինի, պատասխանեց Սանխօն, օգ-
նելով նորան նստելու Ռօսինանտի վերայ, որին էլ
ուսն էր քերձուել:

Դօն Քիշօտը ձանապարհ ընկաւ Լապիցի ճա-
նապարհով, կասկած չտանելով բոլորովին, որ այնտեղ,
ուր շատ անցուորներ են եղած, խիստ շատ անցքեր
կարող են պատահել: Նա խիստ ցաւում էր, որ նի-
զակից զրկուեց:

— Միտս գալիս է, ասաց նա, կարգացել եմ մի
խապանացի ասպետի մասին, որ իւր սուրը կտրելով
կռուի մէջ, կտրել էր կաղնի ծառից մի հաստ ճիւղ
և նորանով այնքան մալճներ է սպանել, որ նորան
անուանել են սպանող: Սօ էլ կամենում եմ նորան նմա-
նել: Մեզ որ առաջին անգամ կաղնի կպատահի, կպա-

տահի, կկորեմ նորանից ինձ համար մի ճիւղ և այն գէնքը ինձ կբաւականանայ այնպիսի երևելի քաջագործութիւններ տնելու, որ նոցանով աշխարհը կզարմանայ:

— Աստուած տայ որ այդպէս լինի, ասաց Սանխոն, բայց մի փոքր ուղղուեցէք, դուք բոլորովին թեքուել էք տեղից:

— Խոստովանում եմ, որ վայր ընկնելիս ես մի փոքր վերաւորուել եմ, և եթէ ցաւս չեմ յայտնում, այդ նորա համար է միայն, որ թափառական ստպեաններին արգելուած է դանդատել, թէպէտև նոցա կիսեն մէջ տեղից:

— Ստանան գիտէ, եթէ այդ բանը թափառող զինակիրներին էլ արգելուած է, չգիտեմ թէ ինչպէս պիտի ես այդ բանը կատարեմ: Նա առաջուց արդէն ասում եմ որ, եթէ մի փոքր մատս կտրեն՝ իսկոյն զժի պէս կգոռամ ես: Բայց, տէր, ի՞նչ էք կարծում, ճաշելու ժամանակը չէ:

— Ես քաղցած չեմ, իսկ եթէ դու կամենում ես՝ կարող ես ուտել:

— Սանխոն թոյլ չտուեց կրկնելու: Նա նստեց իւր իշի վերայ, պարկից հանեց առաջուց պատրաստած ուտելիքի պաշարը կամաց կամաց գնալով իւր տիրօջ ետեւից՝ սկսաւ անօթից իւր ծարաւը յագեցնել և այնպէս զուարճութեամբ ուտել, որ անցորդների ախորժակը բաց էր անում:

Մի քանի Երբ գիշերը դժբա անցրին ծառերի տակ, Ղոն Քիշօտը կտրեց ծառից մի հաստ ճիւղ և ամրացրեց նորա վերայ իւր նիզակի երկաթը, որ

ինքը կարողացել էր ազատել: Նա ամբողջ գիշեր չքնեց, այլ իւր երևակայութեան առաջ պատկերացնում էր թափառական ստպեաններին: Իսկ Սանխոն քնեց մինչև արեգակի դուրս գալը և այնպէս քաղցր քնով, որ արևի ճառագայթներն անգամ, որոնք ուղղակի ընկան նորա աչքերի վերայ՝ չկարողացան նորան զարթեցնել: Դոն Քիշօտը ստիպուեցաւ բարձր ձայնով հինգ թէ վեց անգամ ձայն տալ նորան: Աշխատասէր զինակրի առաջին հոգսը եղաւ շէնք մի փոքր ճաշակել: Բայց ցաւօք սրտի նկատեց, որ նա առաջուանից խիստ թեթեւացել էր: Իսկ ինչ վերաբերում է քաջ Ղոն Քիշօտին, այն մեծագործութիւնները, որոց մասին նա ամբողջ գիշեր մտածել էր, ըստ երևութին բաւական էին նորա ախորժակին բաւականութիւն ապրելու: Նոքա զարձակալ ճանապարհ ընկան և շուտով հեռուից նկատեցին Լապիցէ քաղաքը:

— Այնտեղ, Սանխո բարեկամ, գոչեց Ղոն Քիշօտը, — այնտեղ մենք կարող ենք ձեռքերը կոխել այն բանի մէջ, ինչ որ կոչւում է արկածք: Բայց ամենից առաւել մտքումդ պահիր, որ դու երբեք չպէտք է սուրդ տեղեցը շարժես, թէպէտ ինձ ամենազարհուրելի փոանդ լինի սպանումս: Դու այն ժամանակ միայն կմենամարտես, երբ ինձ վերայ յարձակուողները քեզպէս ստոր արարածներ կլինեն: Բայց այդ դէպքից, ուրիշ ժամանակ արգելում է քեզ իմ գործերում խառնուիլ:

— Հանգիստ կացեք, պատասխանեց Սանխոն. երբեք ձեր ոչ մի հրամանը սորա պէս ճշտութեամբ

չեմ կատարի: Ես խաղաղասէր բնաւորութիւն ունիմ
և աղմուկից ու կռուից փախչում եմ: Սակայն ես ոչ
ոքի չեմ թողլ տայ, որ քեզ ձեռք տան, այլ իսկոյն
բռնովս պատասխան կտամ նորան:

— Եղբայրս Տրաման տալիս եմ քեզ: Սակայն
քո բնական քաջութիւնդ քեզ պահիր:

— Օ՛հ, հանգիստ կացէք, կպահեմ այո՛, հաւատ
տացէք, որ ձեր կարգադրութիւնը ճշտութեամբ
կկատարեմ:

Եղբայրս իսկ միջոցին Դօն Քիշտը տեսաւ անցնե-
լիս երկու Բենեդիկտեան կրօնաւորներին, որոց նա
միաստապատ ուղտեր կարծեց: Նոքա իւրեանց հետ ու-
նէին հովանոցներ և ճանապարհի դիտակներ: Նոցա
ետեից գնում էին երկու ծառաներ և անցնում էր մի
կառք, շրջապատած չորս թէ հինգ ձիաւորներով:
Կառքումը նստած էր մի բիսկայեցի տիկին, նա գնում
էր Սէվիլիայ իւր մարդու մօտ, որը մտադիր էր գնալ
Հնդկաստան: Երկու բենեդիկտեանները թէպէտև նոյն
ճանապարհով հետևում էին նոցա, բայց այն տիկնօջ
խմբից հեռու էին: Դօն Քիշտը նոցա տեսնելով ա-
սաց իւր զինակիրին:

— Կամ ես սաստիկ խաբուած եմ և կամ սա մի
նոր հրաշալի անցք է: Այս սև երևոյթները, որոնք
դէպի մեզ են գալիս, անպատճառ կախարդներ պիտի
լինին, որոնք յափշտակել են մի իշխանուհի և տա-
նում են նորան գերի այս կառքով: Անպատճառ պի-
տի ազատենք նորան:

— Ե՛հ, պարոնս, ինչեր էք ասում, այստեղ ի՞նչ
երևոյթներ կան: Նոքա միայն երկու կրօնաւորներ են,

իսկ զերուած իշխանուհին— ճանապարհորդ տիկին:

Իզուր բարի Սանխօն աշխատում էր նորան հա-
մոզել: Դօն Քիշտը արդէն հեռու էր և գնում էր
բենեդիկտեանների մօտ. ճանապարհին կանգնելով նա
հպարտ հպարտ ձայն տուեց:

— Ե՛յ, դուք, այն աշխարհից եկողներ, իսկոյն ա-
զատ թողէք այն երևելի իշխանուհիներին, որոց դուք
սկամայ փախցնում էք, իսկ եթէ ոչ, պատրաստ կա-
ցէք ձեր չարագործութեան արժանի պատիժը ստա-
նալու:

Բարի կրօնաւորները զարմացած կանգնեցին
իւրեանց ջորիները:

— Պարոն ասպետ, պատասխանեցին նոքա, մենք
միւս աշխարհից չենք գալի, այլ ճանապարհորդ Բե-
նեդիկտեան կրօնաւորներ ենք և չգիտենք, թէ այս
կառքում ո՞վ է, գերած իշխանուհի՞ թէ...

— Լսել անգամ չեմ կամենում ձեր դատարկ խօս-
քերը, ընդհատեց նոցա խօսքը Դօն Քիշտը. պաշտ-
պանուեցէք:

Եւ իսկոյն նա յարձակուեց կրօնաւորներից մէկի
վերայ այնպիսի կատաղութեամբ, որ խեղճը հազիւ
կարողացաւ ջորուց վայր իջնել: Նորա միւս ընկերը
վախեցած քշեց իւր ջորին և որքան կարողացաւ
շտապով հեռացաւ դէպի դաշտը:

Սանխօն տեսնելով, որ կրօնաւորներից մինը ջո-
րուց վայր թռաւ գետին, ծածուկ վայր իջաւ իշից
ու յարձակուելով Բենեդիկտեանի վերայ՝ սկսաւ մեր-
կացնել նորան. երկու ծառաները հարցրին թափա-

ռական զինակրից, թէ ինչու է կրօնաւորի շորերը հանում:

— Դորա համար, որ սա ինձ է պատկանում օրէնքով պատասխանեց Սանխօն. Մեծն Դօն Քիշօտը յաղթութիւնը տարաւ և պարզ բան է, որ յաղթուածների շորերը ինձ են պատկանում:

Ծառաները, որոնք ծանօթ էին ասպետական օրէնքներին, վրայ ընկան Սանխօն, վայր ձգեցին գետին, մի լաւ ծեծեցին և ամբողջ մօրուքը փետեցին:

Սակայն Բենեդիկտեանը երկիւղեց նստաւ իւր ջորու վերայ և շտապեց միանալու իւր ընկերօջ հետ, որը դաշտի մէջ տեղ կանգնած նայում էր այն անցքին: Նոքա երկուսն էլ չսպասելով անցքի վերջանալուն՝ երեսները խաչակնքելով շարունակեցին իւրեանց ճանապարհը:

Եւր միջոցին Դօն Քիշօտը շտապով մօտեցաւ կառքին և դռնակի մօտ կանգնելով՝ հետեւեալ խօսքերով ողջունեց Բիսկայեցի տիկնօջ.

— Դուք ազատուած էք, տիկին, այս ձեռքը պատժեց ձեզ յափշտակողների յանդիմութիւնը: Դուք, անկասկած, կ'լաւենաք իմանալ ձեր ազատողի անունը. իմացէք ուրեմն, որ ես Դօն Քիշօտ Լամանչեցին եմ, Թափառական ասպետը:

Բիսկայեցի ձիաւորը, որ ուղեկցում էր կառքին, լսեց այս գեղեցիկ խօսքերը, առանց նոցանից մի բան հասկանալու. վերջապէս ձանձրանալով նորա շտամխօսութիւնից՝ մօտեցաւ Դօն Քիշօտին և ձգելով նորան նիզակից ասաց տհաճութեամբ.

— Գնա, հեռացիր, ասպետ. իմարարիչ Աստուածը վկայ, որ եթէ մեզ հանդիստ չես թողնի, տեղնուտեղը կսպանեմ քեզ:

— Անգամ, պատասխանեց Դօն Քիշօտը. եթէ դու ասպետ լինէիր, ես կ'պատժէի քո անամօթութիւնը:

— Ես ասպետ չեմ, վրայ բերաւ ուղեկիցը, այլ Բիսկայեցի ագնուական. դու սուտես խօսում, վասնորոյ իսկոյն սուրդ ու նիզակդ վայր ձգիր:

Այս խօսքերից յետոյ Դօն Քիշօտը վայր ձգեց նիզակը, մերկացրեց թուրը, վահանը կրճքին կացրեց և համարձակ վրայ ընկաւ Բիսկայեցու վերայ, որ հազիւ կարողացաւ իւր սուրը հանել և վահանի փոխանակ կառքի բարձր դուրս կորցել: Սկսուեցաւ դարձուբերի մենամարտութիւն:

Եւրջին անգամ Բիսկայեցին այնպէս զարկեց մեր հերոսին, որ եթէ վահանը չլինէր երկու կէս կլինէր. բայց սուրը կողքանց զիպաւ ուսին, կարտեց բոլոր գէնքերը, սաղաւարտը և կէս ականջը: Սորա համար Դօն Քիշօտը մի սուր աղաղակ արձակեց. «ասպետութեան պահապան հրեշտակ, ասաց նա. «օգնիր ինձ»: Այս խօսքերն ասելով՝ նա սուրը բարձրացրեց և կայծակի արագութեամբ յարձակուեց Բիսկայեցու վերայ: Հորուածը զարհուրեցի էր: Մեր հերոսի սուրը կայծակի պէս ընկաւ հակառակորդի գլխին: Չնայելով որ նա բարձով պաշտպանուած էր, այնուամենայնիւ հարուածը այն աստիճան ուժգին էր, որ իսկոյն արիւն վազեց գոգաղի Բիսկայեցու թիւց, բերանից ու ականջներից: Նա ձեռքերը ձգեց, ոտները ասպանդակներից հանեց, իսկ նորա վախե-

ցած ջորին խրանելով ու աքացելով վայր ձգեց նորան գետին: Դօն Քիշօտը խկոյն Ռօսինանտից վայր թռաւ, վազեց նորա մօտ և սրի ծայրը ուղղելով նորա դէմ՝ քին՝ հրամայեց նորան անձնատուր լինել, սպառնալով հակառակ դէպքում խեղդել նորան: Թշուառ Քիսկայեցին այն հարուածից այնպէս խլացել էր, որ ձայն չկարողացաւ հանել: Եւ Դօն Քիշօտը յիշաւի կատաղած լինելով չէր խնայի նորան, եթէ կառքում նստող տիկինը, որ մինչև այդ ժամանակ այս մենամարտութեան նայելով դողում էր, չշտապէր ողորմութիւն հայցել յաղթողից իւր ծառայի համար:

— Աեանքն իւրեան եմ պարզւում, պատասխանեց հերոսը հպարտութեամբ, եթէ միայն դուք էք կամենում այդ, մեծապատիւ տիկին: Թող նա շահուի այն ողորմութեամբ, որին արժանի չէ նա իւր յանդրգնութեան պատճառաւ: Միայն մի պայման եմ առաջարկում նորան, այն է, որ նա ամեն տեղ հրատարակի իւր յաղթութիւնը ամօթը և յաղթողի մեծահոգութիւնը:

Գլուխ Դ.

ԳՕՆ ՔԻՇՕՏԻ ՈՒ ՍԱՆԽՕ ՊԱՆԶԱԻ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ:
ՆՈՑԱ ԳՆԱԼԸ ՀՈՎԻՒՆԵՐԻ ՄՕՏ ԵՒ ԱՅՆՏԵՂ ԲՆԱԿՈՒՂԸ:

Սանխօն, որ հազիւ ազատուեց Բենեդիկտեան կրօնաւորների ծառաների ձեռքից, ականատես էր նոյա մենամարտութեանը, Դօն Քիշօտի համար աղօթելով Աստծուն: Երբ նա յաղթութիւնը տարաւ,

տեսնելով որ պատրաստուում է ձի նստելու, Սանխօն ծնկաչոք ընկաւ նորա առջ և ասաց.

— Տէր իմ, եթէ դուք կամենաք ինձ տալ այժմեան նուաճած կղզին, ես ամենից լաւ կկառավարեմ նորան:

— Բարեկամ Սանխօ, պատասխանեց Դօն Քիշօտը, մինչև այս օրս մեզ դեռ ոչ մի այնպիսի դիպուած չի պատահել, որով կարողանայի կղզի ձեռք բերել սուքա միայն հասարակ մենամարտութիւններ էին, որոնք յաճախ նորանով են վերջանում, որ մենամարտողները վերադառնում են տուն զինները պատուած կամ ականջները կտրած: Փոքր էլ համբերիր. միւս անգամ կստանաս խոստացածս:

Սանխօն սրտանց շնորհակալութիւն արաւ նորան, նորից համբուրեց նորա ձեռքը և օգնելով նորան ձի նստելու՝ իւր իշով սկսաւ հետեւել նորան: Անցնելով մի փոքր տարածութիւն, մեր հերոսը մեծ ճանապարհից շեղուեց և մտաւ անտառ:

— Ողորմած տէր, ասաց նորան զինակիրը. ես այնպէս եմ կարծում, որ վատ չէր լինի եթէ մի անվտանգ տեղ քաշուէիք դուք: Դուք այն խեղճին, որի հետ կուտում էիք, խիստ ողորմելի դրութեան մէջ թողիք, և եթէ կառավարութիւնն իմանայ այս բանը, մեզ կարող են բանտարկել և Քրիստոսն աշխարհ կը գայ, մինչև որ մեզ կազատեն:

— Լռիր, վրայ բերաւ Դօն Քիշօտը, ով է իմացել, որ թափառական ասպետին համարձակեն դատի ենթարկել: Ոչնչեց մի վախիր, սիրելիս, նոյն իսկ Սանխօ Քիշօտեան *) էլ որ մեր դէմը գայ,

*) Ոստիկանական վարչութիւն, որ հսկում էր քաղաքի ներքին ապահովութեան վերայ: Մ. Թ.

նորան էլ գերի կվերցնեմ: Բայց ասա ինձ, երբ և իցէ քո կարգացած ասպետական գլխերի մէջ տեսնել ես արդեօք ինձանից քաջին:

— Ճմարտն ասեմ, պատասխանեց Սանխօն, ես այդպիսի բան երբէք չեմ կարգացել, որովհետեւ ես բոլորովին կարդալ չգիտեմ: Բայց, տէր, ականջդ չփաթաթեմ: Նորանից խիստ շատ արիւն է դուրս գալիս, ես էլ բարեբաղդաբար, պարկիս մէջ ծուատ (փելթայ) էլ ունիմ ու սպիտակ սպեղանիք էլ:

— Մեղ այդ բոլորը աւելորդ կլինէին, եթէ ես չմոռանայի պատրաստել մի արկղիկ կախարդական բալասան:

— Այդ ի՞նչ դեղ է:

— Այդ բալասանով, որի շինելը ես գիտեմ, կարելի է ամեն տեսակ վէրքեր բժշկել և մինչև անգամ մեռածներին էլ կենդանացնել: Նրբ ես այն կպատրաստեմ, Սանխօ բարեկամ, և կտամ քեզ պահելու այն ժամանակ, եթէ երբ և իցէ մի կուռի մէջ ինձ կտրտած տեսնես, բաւական կլինի միայն, որ դու մարմնիս մի մասը վերցնես գետնից և կպցնես միւս սին արիւնը դեռ չսառած ժամանակ, աշխատելով որ փարեւոյն չափ լաւ կպցնես նորանց. նորանից յետոյ ինձ կկամացնես այն բալասանից մի քանի կաթիլ և ես իսկոյն կկենդանանամ և կլինեմ ամբողջ ու անվնաս առաջուայ պէս:

— Ո՛հ, եթէ այդ ճմարտ է, ես մեծ ուրախութեամբ իսկոյն կհրաժարուիմ կղզու կառավարչութիւնից և ամեն վարձատրութեան փոխարէն կխնդրեմ միայն, որ այդ բալասանի շինելը սովորցնէք: Նա

հաստատ համոզուած եմ, որ նորա իւրաքանչիւր ունցը երեք ըէալով կարող եմ ծախել, և այդ բանը կարող է ամբողջ կեանքս ապահովացնել: Բայց, տէր, թանգ չե՞նստի արդեօք ձեր բալասանի շինելը:

— Երեք ըէալով վեց շէնց շատ կարելի է շինել:

— Պատմեցէք ուրեմն այժմ իսկ նորա շինելու ձեւը, որպէս զի կարողանայիք երկու կամ երեք շէն շինել նորանից:

— Այս գաղտնիքը դեռ ոչինչ չէ, ժամանակով աւելի երեւելները կիմանաս: Այժմ ականջս փաթաթիր. սրբան էլ աշխատում եմ ո՛նչի տեղ դնել, այնու ամենայնիւ ցաւը խիստ սաստիկ է:

Սանխօն պարկից հանեց սպեղանիքն ու ծուատը. բայց երբ Դօն Քիշտը տեսաւ, որ իւր սաղաւարտը ջարդած է, քիչ մնաց որ դժուէր: Նա սկսաւ յիմար յիմար դուրս տալ և երդուել, որ ամեն իւրեան պատահած ասպետներին կսպանի, մինչև որ կգտնի մի նոր սաղաւարտ նոյնքան ամուր ու թանկագին, ինչպիսին էր և այն, որից այժմ զրկուեց:

Վերջապէս Սանխօն մի փոքր հանգստացրեց նորան:

— Բարեկամ, այն ժամանակ ասաց նորան Դօն Քիշտը. — տես պարկումդ ուտելու ի՞նչ ունիս, որովհետեւ մենք զիշերս կիջեալներնք մի որևէ ամբողջ ու բալասանը կպատրաստենք. ուղիղն ասել, ականջս խիստ ցաւում է:

— Ճմարտն ասեմ հետս մի քանի կտոր հաց, սոխ ու պանիր ունիմ. բայց այդպիսի հասարակ կերակուր

չեմ համարձակում ձեզ պէս քաջ ասպետին առաջարկել:

— Բարեկամ, դու ինձ լաւ չես ճանաչում: Իմացած կաց, որ թափառական ասպետները ճաշում են միայն թաղաւորների պատուական խնջոյքներում: Մնացած բոլոր ժամանակ՝ նոքա կերակրւում են մտածմունքով: Բայց որովհետեւ ամեն բանից յետոյ նոքա մի փոքր էլ պիտի սնունդ ստանան, ուստի և պէտք է ենթադրել, որ անտառներում ու անապատներում, ուր նոքա անցնում են, խոհարարներ չկան և նոցա կերակուր կազմում է միայն որևէ մի հասարակ կերակուր, որպիսին օրինակ դու ես առաջարկում ինձ: Ուրեմն թող մենք էլ նոցա օրինակին հետևենք:

— Եթէ այդպէս է, տէր, ուրեմն պարկա ասպետական օրէնքներին համաձայն կերակրներով կլցնեմ: Ձեզ համար չոր պտուղներ կպատրաստեմ, իսկ ինձ, իբրեւ մի հասարակ զինակրիս՝ որևիցէ մի բան, որ կարողանայ ինձ կշտացնել միայն:

— Ո՛վ է ասում, որ մենք իբր թէ ստիպուած ենք միայն պտուղներ ուտել. արդարեւ ասպետների պարզ կերակուրը նոքա էին, ինչպէս և մի քանի տեսակ բանջար, որոնց նոքա լաւ էին ճանաչում և ես նոյնպէս լաւ եմ ճանաչում:

— Փառք Աստուծոյ. որքան ուրախ եմ, որ դուք այն բանջարները ճանաչում էք, որովհետեւ ես նախազգում եմ, որ նոքա երբ և իցէ մեզ պէտք կգան:

Եսպէս խօսելով միմեանց հետ մեր բաղտախնդիրները կազդուրեցին իւրեանց՝ փառաւոր ընթրիքով: Ցանկանալով գիշերը հանգստանալու տեղ

գտնել իւրեանց համար, նոքա շտապեցին. սակայն, չնայելով դորան, մութը ստիպեց նոցա ապաստանալան որոնել այն հովուական խրճիթներում, որ նոքա նկատեցին իւրեանցից մօտիկ: Այս անգամ էլ նոքա ստիպուած էին գիշերը առանց քնելու անցկացնել իւրեանց ամրոցում:

Հովիւները այս մեր հերոսին ուրախութեամբ ընդունեցին. Սանխօն Ռօսինանտի ու իշի թամբերը ծածուկ վերցնելով շտապեց այնտեղ, որտեղից խորոյած այծենու հոտ էր բուրում: Բարի զինակիրը մի ազահ հայեացք ձգեց նորա վերայ և անհամբերութեամբ սպասում էր, թէ երբ պիտի հօվիւները միսը կրակից վերցնեն և դնեն՝ գորգի փոխանակ գետնին փռած կաշուի վերայ: Երբ այս դիւղական ընթրիքը պատրաստուեց, բոլոր բարի հօվիւները, որոնք թուով վեց էին, բարեկամաբար հրաւիրեցին իւրեանց հիւրերին նստելու իւրեանց հետ: Աւելի յարգելու ու լաւ տեղ տալու համար Դօն Քիշտին, լազանը կործեցին և մեր հերոսին նստացրին նորա վերայ: Սանխօն կանգնեց նորա ետեւը և պատրաստ բռնեց ձեռքին մի մեծ եղջիւրէ անօթ նորա ծարաւը յագեցնելու համար: Ասպետը տեսնելով նորան այն դրութեամբ, ասաց նորան. — որպէս զի քեզ հասկացնեմ, Սանխօ, թէ ասպետութիւնը որքան ընտիր յատկութիւններ է պարունակում իւր մէջ, և ինչպէս ամեն ոք, որ նորա հետ որևիցէ յաւաքերութիւն ունի, նա էլ յարգ ունի, ցանկանում եմ, որ դու ինձ հետ միասին նստես, որպէս զի դու

քո պարունիդ հետ համաթուած լինիս և ուտես ու
լավես նորա հետ միասին:

— Նորհակալ եմ, ոգորմած տէր, պատասխանեց
Սանթուն, բայց թող միայն դուք ոչինչ բանի կարեւո-
րութիւն չունենաք, իսկ ինձ աւելի հաճել է միայ-
նակ ուտել, կանգնած, քան թէ ձեզ պէս մի նշա-
նաւոր անձնի մօտ նստիմ. բայց ասեմ, ես մի անկիւ-
նում նստած անշուք կերպով մեծ ախորժակով կու-
տեմ սե հացի մի կտոր սոխի հետ, քան թէ ձոխ
սեղանի վերայ խորոված հնդկահաւ, ուր կամաց
պիտի ծամեմ, քիչ խմեմ, շրթունքներս պիտի սր-
բեմ, և չպիտի համարձակեմ հազել կամ փռշտալ
որքան ել կարիքը արիպելիս լինի:

— Դեհ, բաւական են դատողութիւններդ, նստի՛ր
մեզ հետ, և նորա ձեռքից բռնելով Դօն Քիշտը
բռնի նստեցրեց իւր կողքին:

Հովիւները ոչինչ հասկանալով այս խօսակցու-
թիւնից՝ լուռ ու մունջ լսում էին, ուտելով և նայե-
լով իւրեանց հիւրերին, որոնք երբեմն բռան մեծու-
թիւն ունեցող մսի թիֆէք էին կուլ տալիս: Նրբ միտք
կերան վերջացրին, յետոյ բերին քարի պէս կարծր
սրմնիք ու շատ ընկոյզ: Ընթրելու ժամանակ եղջերէ
ահագին անօթը ձեռքէ ձեռք էր պտտում, այնպէս
որ վերջը գինով լեքը երկու տկճորներից՝ միայն մինը
մնաց լեքը:

Դօն Քիշտը լաւ կշտանալով, մի բուռն ընկոյզ
վերցրեց ու ուշադրութեամբ նայելով նոցա՝ աղա-
ղակեց.

— Երջանիկ էր այն դարը, որին մեր հայրերը ու-

կեայ էին անուանում, չէ թէ նորա համար, որ ու-
կին, մեր երկաթեայ դարի կուռքը, այն ժամանակ
շատ առատ էր, և ոչ էլ նորա համար, որ նորան
այն ժամանակ աւելի հեշտութեամբ էին հանում
երկրի խորքից, բայց միայն այն պատճառաւ, որ այն
ժամանակ չգիտէին երկու վնասակար բառեր. — Ի՞նչ ու
հաշ, որոնք երկպառակութիւն են ձգում աշխարհիւ
մէջ: Այն գեղեցիկ դարումը ամենայն մարդ հաւա-
սար իրաւունք ունէր երկրիս բոլոր բարիքների վերայ:
Կեանքը պահպանելու համար բաւականանում էին
միայն ծառի հասած համեղ պտուղներով: Նոցա աւ-
ռողջարար ըմպելիքը առուների ու աղբիւրների մնա-
քուք ջրէն էր: Աշխատասէր մեղրեները նոցա առատ
մեղր էին տալիս, որը նոքա շինում էին ծաղիկներից:
Տներին ու պալատներին փոխարինում էին հասարակ
խրճիթներ: Աշխարհիս վերայ թագաւորում էին խա-
ղաղութիւն ու սէր: Ոչ ոք չէր մտածում խաբէու-
թիւն անել. ստախոսութիւնը անյայտ բան էր: Ար-
դարադատութիւնը ոչ կողմնապահութիւն էր ձանա-
չեմ և ոչ կաշառք: Այս երկու հրեշները յետագայ
դարերում ծնուեցան և մարդոց սրտերը սաստիկ թոյն
լնեցրէին խեղդեցիկ բնական արդարութիւնը: Այժմ
բարեգործը, որ ամեն տեղ ատելի է, ապաստանա-
բան չէ գտնում. Յանցաբքը օղորտակում է ամեն
կողմ: Աւատի մղութիւնների դարհուրելի յառաջա-
դիմութեան տառաջն առնելու, այլ և անմեղութիւնը
պաշտպանելու համար, ստիպուեցան հաստատել թա-
փառական ասպետութիւն, որի միակ նպատակն է
այրիւններին պաշտպանել և որբերին օգնել: Ես այդ

կարգին եմ պատկանում, իմ սիրելի բարեկամներ, և խնդրեմ ընդունէք իմ ամենաջերմ շնորհակալութիւնս այն բարի ու քաղցր ընդունելութեան համար, որ դուք ցոյց տուիք ինձ և իմ զինակրիս:

Հասարակ ընկուզով լին բուռը յիշեցրեց մեր ասպետին ոսկէ դարը և առիթ տուեց հովիւներին գեղեցիկ մոքեր լսելու, որոնցից նոքա ոչինչ չհասկացան: Սանխօն լուռ էր, սակայն ժամանակը ի զուր չէր կորցնում: Նա անդադար ուտում էր ընկոյզ ու պանիր, մի կողմից աչքը տնկելով գինու միւս տրեճորի վերայ, որը մօտիկ կախած էր ծառից սառցընելու համար:

Դօն Քիշտը վերջացնելով իւր խօսակցութիւնը, կամեցաւ նորից շարունակել, երբ Սանխօն, որի քունը աւելի էր տանում, քան թէ ուզում էր լսել, ընդդիմացաւ նորան:

— Ձերդ ողորմածութիւնը մոռացել է, ասաց նա նորան, որ այս բարի մարդիքը ամբողջ օրը աշխատել են և այժմ պիտի հանգստանան:

— Հասկանում եմ քեզ, Սանխօ, գինով լիքը տրեճորին նայելուց զլուսդ ծանրացել է:

— Ներողութիւն, պարոն, չէ՞ որ մենք ամենքս հաւասար չափով լամեցինք այս գինուց:

— Համաձայն եմ, պատասխանեց հերոսը: Բայց եթէ կամենում ես գնա՝ քնիր: Իմ կոչման մարդիք միշտ արթուն են մնում: Քնելուց առաջ ականջս փաթաթիր:

Հովիւներից մէկը վերքը տեսաւ և հաւատացրեց Դօն Քիշտին, որ իւր տուած գեղով նա շու-

տով կբժշկուի: ձգմարիտ որ նա բերեց րօզմարինի (խնկունի)(*) մի քանի տերև, տրորեց աղի հետ և դրեց վերքի վերայ: շուտով ցաւն անցաւ: Յետոյ Դօն Քիշտը առանձնացաւ խրճիթներից մէկի մէջ քնելու, իսկ նորա զինակիրը, պառկելով իշն ու Ռօսինանտի մէջտեղը յարդի վերայ, ձգուեց ու քնեց, յոգնած ու միւսնոյն ժամանակ կշտացած մարդու պէս:

Գլուխ Ե.

ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԻ ԿՈՒԻԵԼ ԶՈՐԱՊԱՆՆԵՐԻ ՀԵՏ: ՀԻԻՐԱՆՈՅԻ ԱՆՅՔԸ: ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԸ ՅԱՂԹԻՈՒՄ Է, ԻՍԿ ՍԱՆԽՕՆ ԾԱՂՐԻՈՒՄ:

Միւս օրը մեր ասպետն ու նորա զինակիրը մնաս բարեաւ ասելով իւրեանց հիւրասիրողներին՝ ճանապարհ ընկան դէպի անտառը և հասան այնտեղ: Նոքա ամբողջ երկու ժամ անցնում էին անտառի միջով, երբ յանկարծ մտան մի գեղեցիկ մարգագետին, որ ոռոգւում էր պարզ աղբիւրով: Մեր ճանապարհորդները զմայլելով այն տեղի գեղեցկութեամբ՝ վայր իջան գետին, Ռօսինանտին ու իշն թողին ազատ արածելու և իւրեանք նստելով թարմ կանաչ խոտի վերայ, պարկից հանեցին ուտելիքի պաշարը ու սկսան ուտել այնտեղ: Սանխօն, քաջ ճանաչելով Ռօսինանտի խաղաղասէր բնաւորութիւնը, չկապեց նորան: այլ թողեց այնտեղ մօտիկ արածող գալխիական ձիաների մի խմբի հետ, որոց պահապաններն էլ նոյն մարգա-

(*) անուշահոտ Թուփ է, որ զործ է դրում բժշկականութեան մէջ:

գեանի վերայ էին սովորական կերպով նախընթերշու համար:

Ռօսինանսը տեսաւ թէ չէ իւր բարեկամներին, չնայելով իւր հեղ բնութեանը, ցանկացաւ արշաւել նոցա կողմը: Իսկոյն առաջ քաշեց նա իւր նիհար պարանոցը, ուրախ ուրախ առաջ վազեց և սկսաւ թռչկոտել գաղտնիական ձիւներէ շուրջը, որոնք, անսկսկած, աւելի ուտելու կարիք ունենալով քան թէ խաղալու ակորժակ, աքացեցին նորան և սմբակներով ու ատամներով փառաւոր վիրաւորեցին: Այս տեսնելով պահապանները, վազեցին եկան այնտեղ ու պակասը լրացնելու համար երկաթապատ դռանակներով այնպէս ջարդեցին խեղճ Ռօսինանտի կողքերը, որ սա փռուեցաւ գետնին:

Սակայն Դօն Բիշօտն ու Սանխօն շտապեցին այն թշուառ զոհին օգնելու, սրերը մերկացրին ու ընկան պահապանների վերայ, որոնք, չըջապատելով մեր հերոսներին, պատասխանեցին իւրեանց սովորական մահակներով: Առաջ առաջ Սանխօն վայր ընկաւ գետին: Դօն Բիշօտը, չնայելով իւր թեթեւութեան ու քաջութեան, շուտով հետեց նորան և ընկաւ Ռօսինանտի ոտների մօտ: Զիտապանները վախենալով այն բանից, որ շատ խիստ են պատժել նոցա, շտապով հաւաքեցին իւրեանց ձիւները և իսկոյն հեռացան: Ամենից առաջ օւշքի եկաւ տխուր Սանխօն և թոյլ ու ողորմելի ձայնով ասաց.

— Ողորմած տէր, Դօն Բիշօտ:

— Ի՞նչ ես ուզում, բարեկամ Սանխօ, պատասխանեց ասպետը, նոյնքան ողորմելի ձայնով:

— Չէ՞ք կարող ինձ միքանի կաթիլ տալ այն ընտիր կենդանարար բալասանից: Նա օգտակար է, չէ՞, ջարդուփշուր արած ոսկրներին:

— Ե՛հ, սիրելի բարեկամ, եթէ ես այդ դեղը հետս ունենայի, մենք աւելի քան չէինք ուզի: Բայց երբեք եմ թափառական ասպետի պատուով, որ երկու օրից ոչ ուշ ես կպատրաստեմ այն, եթէ միայն ձեռքերս կարող կլինին շարժել:

— Երկու օրից յետոյ: Իսկ ի՞նչ էք կարծում, քանի՞ օրից յետոյ մեր ոտները գործելու կարողութիւն կստանան:

— Ճշմարտն ասեմ ինքս էլ չգիտեմ այդ բանը, պատասխանեց ծեծուած ասպետը, խորը ակաքաշելով: Ա՛խ, թափառական անպետների առաքինութիւնը շատ անգամ ծանր փորձերի է ենթարկուում: Երեւելի հանդիսի առաջին օրը շատ անգամ նոցա մերձ ի մահ դրութեան մէջ են ձգում:

— Երանի միայն ինձ դեռ չապանէին, մինչև որ ես կստանայի ձեր խոստացած կղզու կառավարութիւնը:

— Դու այն կստանաս, Սանխօ բարեկամ, կստանաս. բայց այս բոլոր խօսակցութիւնը թողնենք և տեսնենք թէ Ռօսինանտը ի՞նչ դրութեան մէջ է, այս զարհուրելի դիպուածքից նա էլ մասն և բաժին ունեցաւ:

— Ճշմարիտ է, նա էլ ասպետներից պակաս չէ թափառում: Ինձ այն բանն է առաւել ուրախացնում, որ էշս առանց մի հարուած անգամ կրելու պզտուեց այս դէպքից:

— Պորանից իմացիր, որ ամենամեծ թշուառութեանց ժամանակ էլ բազմաթիւ մեզ ուղղուելու միջոց է տալիս: Ռօսիանտի դժբաղտութեան պատճառաւ ես անպատուութիւն չեմ համարում ինձ նստել քո իշի վերայ և այնպէս գնալ մինչև մի որևէ ամրոց, ուր նորա վերքերը կփաթաթենք. միտս գալիս է, մի տեղ կարդացել եմ, որ Բագոսի(*) դատարարակ Սիլէնը(**) մի գեղեցիկ իշի վերայ նստած հանդիսաբար մտել է երևելի թէքայ քաղաքը: Ուրեմն, թող ես էլ նստեմ քո իշի վերայ և մինչև միջոցը աշխատենք դուրս գալ այս անապատից:

Թշուառ զինակիրը վերջին ճիգը թափեց գետնից վեր կենալու համար. նա անդադար հառաչելով ու ախ քաշելով վերջապէս ինչպէս և իցէ կարողացաւ ոտի կանգնել և գետնին կորացած սկսաւ գնալ. այսպիսի դժուարութեամբ նա հասաւ իւր իշին, որը մանգալով մարգերի մէջ՝ ուրախութեամբ խոտ էր ուտում: Յետոյ Սանխօն բարձրացրեց Ռօսիանտին, որ, իւր տիրոջ պէս, ծեծուելուց նուազել էր. վերջապէս զինակիրը, որից քրտինքը առուի նման թափւում էր, Դօն Քիշօտին պառկացրեց իշի վերայ, նորա պոչից կապեց Ռօսիանտին և սանձը ձեռքն առնե-

(*) Հին հեթանոսների չաստուածն էր, որի մասին վանագան անանդուծիւններ կան. Դիոդորոս Սիկիլիացին ասում է, որ թէ՛ յոյները եւ թէ՛ ուրիշ հեթանոս ազգերը պաշտում էին նորան, որովհետեւ նա ամեն տեղ, իբր թէ, մտնում էր զինեզործութիւն, սովորեցնում էր խաղողը չորացնելու արհեստը, նա կոչւում է՝ զինու չաստուած: Ծ. Թ.

(**) Բագոսի դատարարին էր, որ ձեռակերպւում է հարբած մարդու նման, իշի վերայ նստած: Ծ. Թ.

լով, ճանապարհ ընկաւ: Երեք քառորդ ժամից յետոյ նոքա մօտն մի հիւրանոց, որին մեր հերոսը իւր սովորականի պէս ամրոցի տեղ շնորհեց, չնայելով որ Սանխօն պնդում էր թէ հիւրանոց է:

Այժմ դեռ շարունակւում էր, երբ զինակիրը իւր օտարոտի ուղեկիցներով ներս մտաւ դռնից:

Պանդոկապետը տեսնելով Դօն Քիշօտին իշի վերայ պառկած, իսկոյն Սանխօն հարցրեց, թէ ինչո՞ւ է նա հիւանդ: Սանխօն պատասխանեց, թէ շատ հասարակ բան է նորա տկարութիւնը. այն է, որ նա բարձր սարից զլորուել է և ջարդուել է նորա կողքերը: Պանդոկապետի կինը պատահմամբ մի բարեսիրտ կին էր: Նա իսկոյն շտապեց Դօն Քիշօտին հարկաւոր օգնութիւնը հասցնել. նորան էլ այդ բանում օգնում էր աղախինը, որի պատկերը իսկոյն կնկարագրենք: Նա լայն ու տափակ դէմք ունէր, քիթը ջարդուած էր, աչքերից մինը շիւ էր, միւսը ծուռ. երեք ոտնաչափ բարձրութիւն ունէր, և նորա ուսերը, որոնք ծուռը կերպով միաւորւում էին պարանոցի հետ, ստիպում էին նորան միշտ ցած նայել: Նորա անունը Մարիտորնա էր:

Այս գեղատեսիլ անձը օգնում էր պանդոկապետի կնոջը Դօն Քիշօտի վերքերը փաթաթելիս. յետոյ նոքա վերնատանը մի քանի անհաւասար բարձրութիւն ունեցող աթոռների վերայ մի քանի տախտակ դարսելով՝ պատրաստեցին նորա վերայ անկողին նորա համար. մահի՞ճը նոյն իսկ տախտակից էլ պինդ էր. իսկ բաստեռը աւելի կաշուի նման էր՝ քան թէ կտաւի:

Այս հնոտի մահճուէն քնեց Դօն Քիշօտը, գլխից մինչև ոտը դեղերով փաթաթած:

— Աղջեկաբուն, առաջ Սանխօն պանդոկապետի կնօջը. խնդրեմ մի փոքր սպեղանի էլ ինձ համար պահես. կարծես իմ մէջքս էլ ջարդուած է:

— Սխիթէ դու էլ վայր ընկար:

— Ո՛չ, միայն ես տեսայ տիրօջս վայր ընկնիլը և այնպէս վախեցայ դորանից, որ ամբողջ մարմինս կոտորաուեց, կարծես թէ մէջքիս հազար անգամ մահակով հարուածներ ընէին տուած:

— Բայց ի՞նչպէս է ձեր տիրօջ անունը, ընդհանրեց Մարիտօրնան:

— Նա Դօն Քիշօտ Կամանչեցին է, թափառական ասպետը, մինը իմ տեսած բոլոր ամենաազնիւ ու ամենաքաջ մարդկանցից:

— Թափառական ասպետ, այդ ի՞նչ է նշանակում:

— Դա այնպիսի մի մարդ է, ծանր կերպով պատասխանեց Սանխօն, որ ամէն լուպէ պատրաստ է կամ տիրապետող տիտղոս և կամ գաւաղանի հարուածներ ստանալու:

Դօն Քիշօտը, որ ուշադրութեամբ լսում էր այս խօսակցութիւնը, մտածեց, որ քաղաքաւարութիւնը պարտաւորութեամբ է իւրեան՝ խառնուելու նոցա խօսակցութեան մէջ, և առայ.

— Մեծապատիւ տիկիներ, ձեր բաղդը բերեց ինձ այտուղ-ձեր պալատը. Հարցրէք իմ ղնակրիս և նա կառէ ձեզ թէ ես ո՞վ եմ. ինքս ինձ չեմ կարող գովել, այլ միայն շնորհակալութիւն կանեմ ձեզ ինձ

տուած յարգանքի համար, որ երբէք ես չեմ մոռանալ:

Մարիտօրնան և տանտիկինը այս խօսքերից ունին չհասկացան. սակայն ենթադրելով, որ ասպետը կամենում էր պատուել նոցա, նոքա էլ յարգութեամբ պատասխանեցին, և խորը գլուխ տալով՝ վերնասնից դուրս դնացին:

Նոյն վերնատանը, ուր պառկացրին Դօն Քիշօտին՝ ջորապաններից մէկը իւր համար անկողին պատրաստեց իւր ջորիների թամբերից և այն, մեր ասպետի անկողնիցն էլ լաւ: Սանխօն շատ հաճոյ թուաց այն, որ և առանց խօսելու գնաց պառկեց նորա մէջ և քնեց:

Սակայն Դօն Քիշօտը, որի խելքն ու միտքը միայն արկածների ու գիւթութիւնների կողմն էր, բոլորովին չկարողացաւ աչքը կայնել: Ամբողջ հիւրանոցում ամենքն էլ խորը քնած էին. միայն բակի մեծ գոնից կախած լապտերը լուսաւ որում էր այնտեղ: Այդ միջոցին ջորապանը, որ ջորիներին գարի էր բաժանել, գնում էր քնելու և չկամենալով հարեաններին զարթեցնել, առանց ձրազի ու կամաց գնաց: Նա զգուշութեամբ էր գնում, որ ոչ մի անդ դէմ չընկնի: Դօն Քիշօտը, որ շարունակ ականջ էր դնում, իսկոյն երևակայեց, որ նորա մօտ գալիս է կախարդ Ֆրէստօնը, նորա վերայ կատաղութեամբ յարձակուելու համար: Վասնորոյ անկողնից վերկենալով, շնայելով որ կապկպած էր և ցաւ էր զգում, ձեռքը մեկնեց, որ բռնի թշնամուն և նորա հետ կատաղեկերպով պատերազմէ: Ջորապանը ընկաւ նոյն իսկ ան-

կողմի մօտ. մեր ասպետը իսկոյն վրայ ընկնելով նորան, գոռաց.

— Ա՛յ երջապէս բռնեցի քեզ, անզգամ: այժմ դու իմ գերիս ես:

Զորապանը կամենում էր դուրս սլքուել, բայց ջորապանի նորան բռնելու համար արած ջանքերից համբերութիւնը հատնելով, սկսաւ իւր բոլոր ուժով բռնցքով զարկել և սարսափելի հարուածներ տալ մեր ասպետին, այն էլ ուղղակի ատամներին: Սորան նով չբաւականանալով նա վեր թռաւ մահաձակալի վերայ և իւր երկաթապատ կրնկներով սկսաւ ջարդուփշուր անել մեր Դօն Քիշտին: Մահաձակալը չդիմանալով այս կրկին ծանրութեան, ճրճռաց, կոտորտուեց և ընկաւ գետին: Բաւականացած իւր արածից՝ ջորապանը սկսաւ իւր անկողինը որոնել, վերմակը բարձրացրեց և կամեցաւ պառկել, բայց դորան արգելք եղաւ Սանխօն, որ խոր քնով քնած էր: Կատաղելով այդ բանից, նա դորան էլ մի քանի փառաւոր հարուած տուեց: Սանխօն զարթնելով և քունը գրկին մտածելով, որ երազ է տեսնում, սկսաւ բռնցքով այս և այն կողմ զարկել, որից ջորապանը համբերութիւնը կորցնելով, լաւ ջարդեց խեղճ՝ զենակրի քիթն ու պռունգը, այնպէս որ Սանխօն շուտով բռնորովին զարթնեց: Նրբ սա տեսաւ, որ իւր հետ այդպէս են վարուում և ինքն էլ չզիտենալով թէ ինչո՞ւ համար, վրայ ընկաւ իւր հակառակորդին, բռնեց նորան իւր երկու ձեռներով և դոցա մէջ մի ծիծաղելի տուր ու դրամիոց բացուեց, որպիսին ո՛չ ոք տեսած չէ:

Այս աղաղակը դրաւեց պանդոկապետի ուշադրութիւնը. նա լապտերը վառեց, վերնատուն վազեց և կամեցաւ նոցա բաժանել միմեանցից. սակայն այն շարժողութեան մէջ ճրագը հանգաւ և դորա համար աղմուկը աւելի սաստկացաւ:

Այդ գիշեր այդ հիւրանոցում գիշերում էր և մի մարդ ոստիկանութեան մէջ ծառայող. նա երբ լսեց այս աղմուկը, վերկացաւ, վերցրեց իւր ձեռնափայտը, պաշտօնական գրութիւններով լի երկաթե թիթեղեայ արկղը և այն մթնում ընկնելով պատերազմի դաշտը, սկսաւ աղաղակել.

— Անգնեցէք, հրամայում եմ ձեզ թագաւորի և Սանտա Կերմանդադի անունով:

Ամենից առաջ նա նկատեց Դօն Քիշտին, որ անզգայ ընկած էր անկողնի աւերակների մօտ: Այն մթնումը նա բռնեց նորա մօրուքից և զգալով, որ նա չի շարժում, աւելի բարձր աղաղակեց.

— Ի՞նչերը փակեցէք, այստեղ մարդ են սպանել: — Այս խօսքերից ամենի ահը բռնեց: Իսկոյն կռիւր վերջացաւ: Պանդոկապետը իւր սենեակը մտաւ, Սանխօն վազեց իւր տիրօջ մօտ. անկողնի վերայ մնաց միայն ջորապանը: Աստիճանաւորը կամենում էր գնալ միայն ջորապանը: Աստիճանաւորը կամենում էր գնալ ճրագ վառել, յոնցաւորներին գտնելու համար, բայց պանդոկապետը ներքե իջնելով հանդցրեց բակի դռնից կտիած լապտերը, այնպէս որ նա ստիպուած էր վառարանից ճրագը վառել, որի վերայ մի ամբողջ ժամ չարչարուեցաւ ածուխներին փշելով:

Այդ միջոցին Դօն Քիշտը մի փոքր ուշքի գալով, սկսաւ ողորմուկ ձայնով ասել.

— Սիրելի Սանխո, քննած ես, իմ սիրելի Սանխո:

— Ի՜հ, ինչպէս կարելի է քնել, պատասխանեց Սանխոն բարկացած, երբ բոլոր դժոխային ոյժերը իմ վրայ թափուեցան:

— Ո՜հ, մի՛ կասկածիր: Ես գիտեմ և ասում եմ՝ քեզ, որ մենք այստեղ կախարդական ամրոցումն ենք: Ես զարհուրելի դրութեան մէջն եմ անպիտան Ֆրէսաօնի ձեռքից, որ օգուտ քաղելով իմ թոյլ դրութիւնից, դաւաճանութեամբ յարձակուեց ինձ վերայ և հարուածներով սպանեց:

Այս իսկ բոպէին ներս մտաւ աստիճանաւորը, որին վերջապէս յաջողել էր ճրագը վառել: Առաջ Սանխոն նկատեց նորան և մտոր մեկնելով դէպի նա, ասաց Դօն Բիշօտին.

— Սա չէ՞ կախարդ Ֆրէստօնը, որ դարձեալ գալիս է մեր կողքերը ջարդելու համար:

Սակայն զինուորականը մեռածի փոխանակ տեսնելով երկու կենդանի մարդ, որոնք հանդիստ խօսում էին միմեանց հետ, մօտեցաւ Դօն Բիշօտին և հարցրեց:

— Է՛յ, ո՞, դու ո՞վ ես:

— Ի՛նչ անբաղաճաւարի ես, պատասխան տուեց մեր հերոսը. այդպէս կիսօսեն թափառական ասպետների հետ:

Աստիճանաւորը, որ փռուստէր բնութիւն ունէր, բարկացաւ և ձեռքի լապտերը բոլոր ուժով զարկելով թշուառ ասպետի գլխին, դուրս դնաց:

— Այս անգամ, գոչեց Դօն Բիշօտը, քեզ հետ համաձայն եմ, բարեկամ Սանխո. այս նենգաւոր մարդը ոչ ո՞վ որ է, բայց եթէ իմ անհաշտ թշնամի—կա-

տաղի Ֆրէստօնը: Բայց վերկաց ու դնա այս ամրոցի տիրօջից մի փոքր ձէթ, աղ, դինի ու բօղմարին խնդրիր. ես իսկոյն կամենում եմ ամենապատուական բալասան շինել, որով մենք մի բոպէի մէջ կառողջանանք:

Սանխոն իսկոյն հնազանդուեց. սակայն պանդոկատներն որոնելով նա պտտահեցաւ աստիճանաւորին, որ դռների մօտ ականջ էր դնում:

— Ողորմած տէր, ասաց նա նորան. դուք, ո՞վ որ էք, բարեհաճեցէք մեզ մի փոքր բօղմարին, աղ, դինի ու ձէթ տալ, աշխարհիս ամենալաւ թափառական ասպետներից մէկին բժշկելու համար, որին ծանր վիրաւորել է կախարդ Ֆրէստօնը:

Աստիճանաւորը լսելով այս խօսքերը՝ կարծեց թէ Սանխոն յիրաւի ցնորուել է: Սակայն նա կանչեց պանդոկատներին և աս ուրոխութեամբ տուաւ այն ամեն իրերը, որ պահանջել էր ասպետը: Սանխոն այս բաները շտապով տալաւ տուեց իւր տիրօջը, որ այն բոլորը միասին խառնելով՝ պատռելիքից որ եփեն: Այսպիսով պատրաստած լմպելիքը ամեցին մի երկաթէ անօթի մէջ, որով միշտ իւղ էր պահում պանդոկատները: Յետոյ Դօն Բիշօտը մի քանի խօսքեր մրմնջաց այս անօթի վերայ, հետը միասին ամենաանձուռնի կերպով ծռամուկելով և անհամբերութեամբ ցանկանալով այս դեղի զօրութիւնը փորձել միանգամից վուլ տուեց բոլորը:

Այս դեղը շատ շուտ ներգործեց նորա վերայ և նա իսկոյն փսխեց: Գործնից յետոյ խիստ քրտնեց և երեք ժամ այնպէս քաղցր քնեց, որ մեր ասպետը

երբ զարթնեց, համարեան բոլորովին առողջ էր: Այնուհետեւ աւելի համոզուեց, որ իւր կենդանացնող բաւականովը կարող էր արձակ համարձակ ամեն վտանգըն արհամարհել: Սանխօն զարմացած այն դեղի արած ներգործութեան վերայ՝ իսկոյն խնդրեց իւր տիրօջ, որ ամանում մնացած դեղը իւրեան տայ: Դօն Քիշօտը համաձայնեց դորան և Սանխօն համարեան նոյնչափ խմեց նորանից, որքան և մեր հերոսը: Բայց, ի հարկէ, նա շատ թոյլ էր զինակրի համար: Խեղճը այնպէս սաստիկ փսխեց և ցնցեց, որ գլորուելով գետնի վերայ և կարծելով, որ այն է յետին դուրսութեան մէջ է, սկսաւ հայհոյել բալասանն էլ ու խաբողին էլ, որ իւրեան սուտ դեղ տուեց:

— Բարեկամ Սանխօ, ծանրութեամբ ասաց նորան Դօն Քիշօտը. այդ միայն նորանից պատահեց քեզ, որ դեռ ասպետ չես: Հաւատացիր, որ այդ դեղը միայն ասպետներին է օգտակար:

— Ինչու ուրեմն դորա մասին առաջուց չիմացրիք ինձ, ասաց Սանխօն տանջուելով. ինձ մխիթարելու ժամանակ էք գտել, հա:

Սակայն Դօն Քիշօտը իւրեան բոլորովին առողջ գգալով, չկամեցաւ մի րոպէ անգամ կորցնել, այլ շտապեց արկածների ետեւից ընկնելու: Նա ինքը գնաց Ռօսինանտը թամբելու. էն էլ թամբեց և ինչպէս և իցէ նստացրեց նորա վերայ իւր զինակրին, որին օգնեց նոյնպէս և հաշնելիս: Յետոյ ձի նստելով, նա ձայն տուեց պանդոկատիւրօջ, որ իւր ընտանիքով և մօտ քսան ուրիշ մարդկերանցով շրջապատած զարմացած և ուշադրութեամբ նայում էր նորան:

— Պարոն բերդապետ, ասաց նա նորան ծանր ու յաղթական կերպով. երբէք չեմ մոռանալ ես ձեր հիւրասիրութիւնը: Բարեհաճեցէք ինձ ասել, թէ որեւիցէ հարկաւորութիւն չունի՞ք առաջարկելու ինձ. երդուում եմ ասպետութեան պատուով, որ ձեր ցանկութիւնը իսկոյն կկատարուի:

— Պարոն ասպետ, ես միայն այս եմ խնդրում ձեզանից, որ վճարէք դուք ձեր գիշերելու վարձը և ձեր զինակրին, ձիուն ու իշին տուած բաներիս վարձը:

— Ի՞նչ, մի՞թէ սա հիւրանոց է:

— Ի հարկէ:

— ()տարոտի բան է. իսկ ես կարծում էի, թէ սա ամենապատուական ամրոց է: Բայց ինձ համար միևնոյն է. ասպետական օրէնքները արգելում են ինձ ձեզ փող վճարելը: Թափառական ասպետներին ամենքը պարտաւոր են ձրի հիւրասիրել իբրեւ այն անհամար աշխատութիւնների վարձատրութիւն, որ նուքա կատարում են հասարակաց օգտի համար:

— Ձեր յիմար խօսակցութիւնը ինձ պէտք չէ, դեհ, շուտ վճարեցէք:

— Դու անքաղաքավարի ես ու անզգամ:

Եւ այս ասելով Դօն Քիշօտը հիւրանոցից դուրս եկաւ անարգել, չմոռձելով թէ հետեւում է իւրեան իւր զինակիրը, թէ ո՛չ:

Պանդոկապետը տեսնելով, որ Դօն Քիշօտը հեռացաւ, կամեցաւ Սանխօից ստանալ այն փողերը. բայց սա էլ մերժեց իւր տիրօջ պէս: Դժբաղտաբար այդ ժամանակ հիւրանոցում մի քանի մարդիկ կային Սիվիլիայից և Կորդովից, որոնք սիրում էին զուար-

Ճանալ: Նոքա միմեանց հետ խօսելով, մօտեցան Սան-
խօին, իշից վայր բերին, պատուիրեցին իւրեանց
հետեւը բերած շորերը բերել, յետոյ նոցա վերայ
գրին խեղճ զինակրին, և նորան իբրեւ մի մեծ գրն-
դակ ընդունելով՝ սկսան տասներկու թէ տասնհինգ
ոտնաչափ վերև և ներքև ձգել: Խեղճ զինակրի զար-
հուրելի աղաղակները հասան մինչև նորա տիրօջ ա-
կանջը, որև իսկոյն վազելազ եկաւ մինչև հիւրանոցի
դուռը. բայց նոքա փակ էին: Դօն Քիշտը պտտելով
պարսպի շուրջը օւրիշ անցք գտնելու համար, տե-
սաւ միայն իւր թշուառ զինակրի թռչկոտելը Ստի-
պուած լինելով դրսից միայն նայելու այս ծաղրալի
տեսարանին, նա բաւականացաւ նորանով, որ սկսաւ
թունդ հայհոյել անխիղճ չարչարողներին, որոնք եր-
կար ժամանակ միխթարուում էին այն զուարճու-
թեամբ:

Վերջապէս նոքա Սանխօին դարձեալ նստացրին
իշի վերայ և նա էլ ջուր պահանջեց խմելու: Դժա-
սիրտ Մարիտօրնան մի բաժակ գինի բերեց նորա
համար: Երբ Սանխօն բերանին մօտեցրեց այն, Դօն
Քիշտը բարձր ձայնով ասաց նորան.

— Այ որդի, զգուշացիր. այդ կեղծ — խմիչքը չը
խմես, թէ չէ իսկոյն կմեռնես. աւելի լաւ է խմիր իմ
կենդանացնող բալասանից, որը քեզ մի բոսկետով կա-
ռողջացնի:

Այս ասելիս ցոյց տուեց նա իւր անագէ ամանը:
Բայց Սանխօն տհաճութեամբ նայելով նորան, պա-
տասխանեց:

— Բայց դուք մոռացաք, որ ես ասպետ չեմ: Զեզ

համար պահեցէք այդ անիծած խմիչքը և ինձ հան-
գիստ թողէք:

Այդ իսկ բոսկետն նա խմեց բարի Մարիտօրնի
տուած գինին:

Այդ ժամանակ պանդոկապետը բակի դռները
բացեց և Սանխօն զարկելով իւր իշին՝ շտապով դուրս
գնաց բոլորովին բաւական նորանից, որ ոչինչ չվճա-
րեց: Նորանից խեցին իւր պարկը, բայց նա իւր ա-
զատուելու համար այնքան ուրախ էր, որ այդ մինչև
անգամ չնկատեց:

Գլուխ Զ.

ԵՐԿՈՒ ՍՈՒՐՈՒ ՈՉԽԱՐՆԵՐԻ ՀԵՏ ՊԱՏԵՐԱԶԱՐ: ԶԱՐ-
ՄԱՆԱԼԻ ԱՆՑՔԸ: ԶՐԱՂԱՑՆԵՐ:

Սանխօն գնում էր իւր տիրօջ հասնելու համար,
այնքան թուլացած և չարչարուած, որ հազիւ կարո-
ղանում էր իւր էջը քշել: Դօն Քիշտը նորան միխ-
թարեց, հաւատացնելով, որ այս բոլոր արկածները
կախարդութիւն են. բայց ի դուր. յիմար զինակիրը
իբրեւ պատասխան, թուեց այն բոլոր անարգանքները,
որոց նա համբերեց, իւրաքանչիւր խօսքին կրկնելով,
որ աւելի խելացի կլինէր տուն վերադառնալ իւրեանց
գիւղը: Այս խօսակցութեան միջոցին, որ խիստ գրե-
զուում էր մեր հերոսի ատելութիւնը, նոքա բաւա-
կան երկայն տարածութիւն անցան հիւրանոցից, երբ
յանկարձ Դօն Քիշտը հեռուից խիտ ամպի նման
փոշի նկատեց:

— Բարեկամ, գոչեց նա, այսօր այնպիսի օր է, երբ ես անմահ փառք պիտի ժառանգեմ: Տեսնում ես հեռու այն ահագին փողին: Նոքա բաղմաթիւ զինուորներ են, որոնք բաղկացած են աշխարհիս բոլոր ցեղերից:

— Ուրեմն նոքա երկու կարգ են, որովհետեւ տես միւս կողմն էլ նոյնպիսի մի ուրիշ ամպի պէս փոշի է երևում:

— Ճշմարիտ ես ասում, նոքա երկու մեծ բանակներ են, որոնք միմեանց դէմ են գնում:

Նոքա երկու հօտ ոչխարներ էին, որոնք երկու հակառակ կողմերից գալիս էին և իւրեանց շուրջը այնպէս խիտ փոշի էին բարձրացնում, որ հեռուից ոչինչ չէր կարելի որոշել:

Սակայն Դօն Քիշօտը այնպէս հաստատ պընդում էր իբր թէ նոքա զօրք էին, որ վերջապէս Սանխօն հաւատաց:

— Այն բարձր տեղը գնանք, ճաց հերոսը, ես կռիւն սկսուելուց առաջ կամենում եմ քեզ բացատրել, թէ բանը ինչուսն է: Այն բանակը որ մեզնից ձախ է գտնւում, պատկանում է մեծ Ալեքանճարօնին. միւսը, որ աջ կողմից է գալիս, զօրեղ հակառակորդ Պէնտապօլին թագաւորինն է: Ալեքանճարօնը մահմեդական է և կամենում է ստիպել ճմաւրիտ քրիստոնեայ Պէնտապօլինին՝ իւր դաւանութիւնը ընդունելու: Ուստի և ես մտադիր եմ պատերազմել այս վերջինին պաշտպանելու մտքով:

— Ի՞նչ Ալեքանճարօն և Պէնտապօլին կան այս-

տեղ, որ ասում ես, ես այնտեղ մարդու ստուեր անգամ չեմ նկատում. . .

— Ինչպէս, միթէ չե՞ս լսում ձիւաների դրօփը և թմբուկների ու փողերի ձայնը:

— Այս գետինը մտնեմ թէ բացի գառների մայելուց ուրիշ բան լսելիս լինեմ:

— Երկուդեց քո զգայութիւնը թմրում է: Գնա՛ կռիւր, եթէ վախենում ես. ես միայնակ էլ բաւական եմ յաղթութիւնը այն կողմ թեքելու, ուր կգործեն իմ ձեռքերը:

Այս որ ասաց նա խթեց Ռօսինանտի կողքին և նիզակը վայր թողած կայծակի պէս յարձակուեց բլրից դէպի գաշտը: Սանխօն, որ արդէն պարզ նկատում էր ոչխարների հօտը, իզուր գոռում էր նորա ետեւից.

— Յետ դարձիր, պարոն Դօն Քիշօտ, յետ դարձիր խնդրեմ: Այստեղ ոչ ասպետներ կան, ոչ հսկաներ: Երեւի դուք կամենում էք ոչխարների հօտը կոտորել: Բայց փոխարէնը կհատուցանէք յետոյ: Ի՛նչ յիմարութի՛ւն, ինչ տարաբաղդութիւն:

Դօն Քիշօտը ոչինչ չսեց և շարունակ առաջ վազելով, գոռում էր:

— Սիրտ առէք, քաջ Պէնտապօլինի դրոշակի տակ պատերազմող ասպետներ: Բոլորդ էլ հետեւեցէք ինձ և ես շուտով վրէժը կառնեմ անդգամ Ալեքանճարօնից:

Այդ միջոցն նա ներս մտաւ ոչխարների մէջ տեղը և սկսաւ խիստ կատաղութեամբ ծակոտել խեղճ ոչխարներին. հովիւները մօտ վազեցին և սկսան քար-

կոծ անել նորան: Մեր հերոսը ոչինչ ուշադրութիւն չդարձրեց սորա վերայ և սկսաւ գետինը ոչխարներէ դիակներով լցնել և աղաղակել:

— Ո՞ր ես, դու, հպարտ Ալեքանճարուն. թէ մարդ ես առաջ արի, ես մենակ կամենում եմ քեզ հետ կռուել:

Այդ իսկ րոպէին նորա վերայ թափուող բազմաթիւ քարերից մէկը զիպաւ նորա կողքին և կոտրեց նորա երկու կողը: Նա իւրեան մեռած կամ գոնէ ծանր վերաւորուած կարծելով՝ իսկոյն վրայ ընկաւ իւր կենդանացնող բալասանով ամանին: Բայց այդ րոպէին երբ արդէն նա բերանին տարաւ, մի ուրիշ քար կոտրեց ամանը, ջարդեց նորա երկու թէ երեք ասամբ և կոտրեց համարեա բոլոր մասները: Արսկծից նա ձիուց վայր ընկաւ: Հովիւները վախենալով թէ մի գուցէ նորան սպանել են, շտապով հաւաքեցին նորա սպանուած եօթ թէ ութ գառները և շտապ հեռացան: Սանխօն, որ բլրի վերայ էր մնացել, տեսաւ իւր տիրօջ գործերը, իւր բոլոր մօրուքը փետում էր, տնիծելով այն ժամը, երբ միացաւ այն անխելքի հետ: Բայց տեսնելով, որ Ռօն Քիշօրը ընկած է գետին, իսկ հովիւները հեռացան, վազեց նորա մօտ:

— Ո՞նչ կայ, պարոն Ռօն Քիշօր, ասաց նա նորան. ես ձեզ չնախադգուշացրի, որ այդ երկու բանակները ոչինչ էին, բայց եթէ գառների հօտեր:

— Ա՜յդ պատասխանեց մեր հերոսը. տեսնում ես, թէ ինչպէս չար կախարդը, որ ինձ ասում է, բոլոր գործերս խառնում է և իւր կողմն է մղում յաղ-

թութիւնը գրաւում: Նա նախանձելով այն փառքին որ ես պիտի ձեռք բերէի, թշնամու զօրքը գոռնելի փոխարկեց: Բայց մօտ արի, Սանխօն, և վերքերս փաթաթիր:

Սանխօն շտապով վազեց իւր իշի մօտ պարկը վերցնելու, որի մէջ կար սպեղանիք և ծուռաւ, բայց երբ տեսաւ, որ այն թողել է թշուառ հիւրանոցում, քիչ մնաց, որ ցնորում էր: Նա նորից սկսաւ հայքել միւսը, որ ցնորում էր: Նա նորից սկսաւ հայհոյել իւր տիրօջ և իւր յիմարութիւնը, որ նորան հետեւել է և վճռեց վերադառնալ իւրեանց գիւղը, հրաժարուելով այն կղզու տիրապետութիւնից, որ այնքան թանգ գնով պիտի գնէր:

Ռօն Քիշօրը սկսաւ նորան մխիթարել:

Բարեկամ, ասաց նա նորան, մի փոքր էլ սպասիր: Չարութիւնը իւր սահմանն ունի, ինչպէս և բարութիւնը. միշտ այսպէս չի լինի. մի անգամ էլ հօ լաւ բաղտի կհանդիպենք:

— Երդուում եմ, պատասխանեց Սանխօն, որ աւելի լաւ է քարոզել լինէիք դուք, քան թէ թափառաւան ասպեւ: Բայց դուք զիտէք, որ մենք պարկ չունենք և ոգ պիտի կուլ տանք:

— Նախախնամութիւնը մեզ չի կորցնի և մեզ համար կերակուր կգտնենք:

— Երանի թէ այն կերակուրը ձեր խոտից չլինի կաղնուած: Խոստովանում եմ, որ աւելի լաւ ու հոմով կուտէի մի կտոր լաւ հաց մի կտոր հասարակ պանրի հետ, քան թէ....

— Մենք դուցէ դորանից աւելի լաւն էլ գտնենք մեր ճանապարհորդութեան վերջը: Բայց, բարեկամ,

նաորի իշխող վերայ և ինձ ճանապարհը ցոյց տուր. այս անգամ քեզ եմ լիակատար իրաւունք տալիս այս գիշերը անցկացնելու տեղ ընտրելու համար:

Նոքա ճանապարհ ընկան: Տխուր Դօն Քիշօտը խիստ ցաւում էր ասամները կորցնելու համար:

— Նատամ բերանը, ասաց նա, այսպէս ասել, առանց երկանի ջրաղաց է:

Բարի զննակիրը կամենալով խօսքը փոխել, սկսեց նորա հետ խօսել հետեւեալ կերպիւ.

— Ողորմած տէր, բարեհաճեցէք ինձ խմցնել, թէ ո՞վ էր Մամբրէնը, որի մասին դուք ինձ հետ մի քանի անգամ խօսել էք:

— Բարեկամ, նա մալը էր և մի կախարդական սաղաւարտ ունէր: Սակրիպանը, յաղթելով հազարաւոր նեղութիւններին՝ ձեռք էր բերել այս սաղաւարտը:

— Ուրեմն այն սաղաւարտը խիստ թանկագին պիտի լինի:

— Այնքան թանկագին է, որ ես մինչև վերջին կաթիլը կպատերազմէի նորա մօտ, ով կունենար այն անգին գանձը, մինչև որ կկարողանայի խլել նորանից այն:

Այսպիսի խօսակցութիւններով անցկացրին նոքա այն գիշերը ընդարձակ ճանապարհին: Սովը նեղում էր նոցա, բայց ոչ կերակուր ունէին և ոչ օթեւան: Սարսափելի մութն էր: Յանկարծ մի փոքր հեռու նոքա բաղնիքի լոյսեր նկատեցին, որոնք նման էին շարժական աստղներին: Սանխօն ահից քիչ մնաց վայր ընկաւ. ինքը Դօն Քիշօտը տխրեց: Առաջինը սկսաւ յետ ու յետ քշել իւր էլը, իսկ երկ-

րորդը կամաց կամաց քաշեց ձիւ սանձը: Լոյսերը հետզհետէ առաջ էին գալիս և որքան մօտենում էին նոցա, այնքան մեծ, պարզ ու շատ էին թուում: Սանխօն բոլոր մարմնով դողում էր. Դօն Քիշօտի մագերը բիզ բիզ կանգնեցան, սակայն սա իւրեան սիրտ տալով՝ աղաղակեց.

— Բարեկամ, տես, սա անպատճառ մի զարհուրելի գործ է, ուր պիտի ես իմ բոլոր քաջութիւնս գործ դնեմ:

Յետոյ նա ճանապարհից մի փոքր շեղուեց, Սանխօն էլ հետեւեց նորան: Շուտով սպիտակ մեծ մեծ պատկերներ երեւցին, որոց առաջին անգամ նայելիս Սանխօն այնպէս վախեցաւ, որ դողը բռնեց ու սկսաւ ասամները կրճտացնել: Այս սպիտակ երեւոյթները, որոնք թուով մօտ քսան էին, ձիաւորներ էին, ձեռքերին վառած մոմեր ունէին բռնած և հանգարտ գերեզմանական ձայնով մրմնջում էին. նոցա հետեւում էին սև սայլեր և դոցա ետեւից էլ վեց հեծեալներ, որոնք գլխից մինչև իւրեանց ջրփնների ոտները ծածկուած էին սևերով:

Այսպիսի օտարոտի տեսարանը գիշեր ժամանակ և անապատ տեղ, մեր Սանխօն քաջ մարդուն էլ կ'վախեցնէր, որի վստահութիւնը այդ միջոցին բոլորովին անցաւ:

Նորա տէրն էլ խիստ հանդիստ չէր. բայց նորան սիրտ էին տալիս զանազան զէպքերը, որ նա յիշում էր դրբերից: Նա ինքն իւրեան ներկայացրեց, իբր թէ այդ սայլերի վերայ մի որեւէ ասպետ է դրուած, որին դաւաճանութեամբ սպանել են

կամ վերաւորել և որ ինքը պարտաւոր է նորա վրէժն առնել: Վասնորոյ նա իսկոյն բարձրացրեց իւր նիզակը և ճանապարհի մէջ տեղը կանգնելով՝ խրոխտ ձայնով դռնաց անցորդներին:

— Դձօք, ով որ էք, կանգնեցէք և ինձ ասացէք, թէ ովքեր էք դուք, որտեղեց էք, ո՞ւր էք գնում և այդ սայլերով ինչ էք տանում: Դնչպէս ես տեսնում եմ, դուք դաւաճաններ էք:

— Մենք շտապում ենք, պատասխանեց հեծեալներից մէկը, և ժամանակ չունենք ձեր հետաքրքրութեանը բաւականութիւն տալու:

— Այո՛ւ, աղաքավարի եղէք, վրայ բերաւ Դօն Քիշտը, և կամ պատրաստուեցէք ինձ հետ պատերազմելու: Այս ասելով նա պինդ ձգեց սպիտակ հեծեալներից մէկի ջորու սանձը. ջորին խրոխտելով սկսաւ աքացել և իւր վերայ նստողին վայր ձգեց գետին: Յետոյ մեր հերոսը յարձակուեց ձիաւորներից մէկի վերայ և նիզակի հարուածով վայր ձգեց նորան գետին: Այնուհետեւ նա գնաց երրորդի մօտ և այնպէս շուտ ու քաջութեամբ հարուածեց նորան, որ այն բոլոր խեղճերը, որոնք իւրեանց պաշտօնի պատճառաւ պէտք չէր, որ ուժեղ լինէին, փախսն զանազան կողմեր: :

— Յաղթութիւն, ճշաց Դօն Քիշտը:

— Յաղթութիւն, կրկնեց Սանխօն, խիստ զարմացած իւր տիրօջ վստահութեան ու արտօմունքի վերայ:

Եռաջին անգամ վայր ընկնող մարդը դեռ ևս ջորու տակ ընկած էր գետնին և մնալ նորա մօտ

վաւում էր: Ասպետը իւր նիզակի սուր ծայրը մօտեցնելով նորա կոկորդին՝ պատուիրեց որ անձնատուր լինի:

— Եւհ, ես առանց դորան ել արդէն անձնատուր եմ եղած, պատասխանեց թշուառակներ. ես շարժուել չեմ կարող, վայ թէ ոտս կոտրած լինի: Եթէ դուք քրիստոնեայ էք, մի՛ սպանէք ինձ, մեղք է ձեզ համար. ես հոգեւորական եմ:

— Եթէ յիրաւի դուք քահանայ էք, ինչո՞ւ էք ուրեմն այստեղ:

— Վատ բաղտի և բացի դորանից պարտաւորութեանս պատճառաւ: Ես և միւս բոլոր քահանաները տանում էինք մի հին աղնուականի դիակ, որ մեռել էր Բսէսում և ցանկացել էր, որ թաղուի իւր հայրենիքում, Սեզովիլյում:

— Իսկ ո՞վ էր սպանել այն աղնուականին:

— Ջերմը:

— Ուրեմն ես պարտաւոր չեմ նորա մահուան վրէժն առնելու: Այժմ իմացէք, որ իմ անունն է Դօն Քիշտ Լամանչեցի, որ ես թափառական ասպետ եմ, և որ իմ պարտականութիւնը պատուիրում է ինձ թափառել ամբողջ աշխարհ և ամեն չարութիւն ուղղել:

— Խիստ կցանկայի, պարոն ասպետ, եթէ կարողանայիք դուք իմ ոտս ուղղել:

— Ենցածին չե՛կարելի օգնել: Իսկ ինչո՞ւ էք դուք զիշերով գնում այսպէս սևազգեստ, սպիտակ վերարդիներով և վաւած մոմերով: Դուք մի տեսակ չափ ոգիներին էք նմանում:

— Խոստովանում եմ, որ ամեն բանում մեղաւոր եմ, բայց խնդրում եմ, օգնէք ինձ ջորուս տակից վերկենալու, որովհետեւ ոտս ասպանդակի ու թամբի մէջ տեղը մնաց:

Պօն Քիշտը իսկոյն ձայն տուեց Սանխօին, որ դեռ զբաղուած լինելով արեղաների ջորիներին բարձած ուտելիքի պաշարը ցած բերելով, չեկաւ: Նա իւր բաճկոնին պարկի ձեւ տուեց, որը լցնելով ամենընտիր պաշարով՝ բարձեց իւր իշի վերայ: Յետոյ արդէն վազեց Պօն Քիշտի մօտ և ձայնեց.

— Ներեցէք, տէր, միւսնոյն միջոցին չի կարելի ամեն տեղ լինել:

Երբ կրօնաւորին բարձրացրին և նստացրին թամբի վերայ, Սանխօն ասաց նորան.

— Եթէ ձեր ընկերներից մէկը կկամենայ իմանալ, թէ ով էր նոցա հարուածողը, նորան ասացէք, եթէ կկամենաք, որ նա էր հռչակաւոր Պօն Քիշտը, որ նոյնպէս ասուում է Խոստովանողի աստուծոյ:

Խեղճ կրօնաւորը հեռացաւ:

— Տե՛ր Խոստովանողի աստուծոյ անունով ի՞նչ ես հասկանում, բարեկամ Սանխօ:

— Ե՛ս, ողորմած տէր, այդ անունը նորանից միտս ընկաւ, որ երբ ճրագի լուսով քեզ նայեցի՝ ինձ թուաց, թէ դուք այնպիսի մի օտարոտի պատկեր ունիք, որ ես նորա հասը աշխարհիս մէջ տեսած չէի:

— Պու սխալուում ես, բարեկամ, բայց ես այնպէս եմ կարծում, թէ այն իմաստունը, որ պիտի իմ քաջագործութիւններին պատմութիւնը գրի, հարկաւոր կհամարի, որ բոլոր հին ասպետների պէս ես էլ ու-

նենայի մի անուն: Սորա համար ես այն միտքը, որ քո գլխումը ծագեց, Աստուածային ազդեցութիւն եմ համարում: Այսուհետեւ ես այդպէս եմ կամենում անուանուել, և որպէս զի ինձ ամեն տեղ ճանաչեն, վահանիս վերայ նկարի՛ր մի անբնական ու տխուր պատկեր:

— Ե՛ս, տէր, դա բոլորովին հարկաւոր չէ. բաւական է դուք երեւաք և իսկոյն կասեն թէ ահա տխուր պատկերի ասպետ:

Պօն Քիշտը իւր զինակրի այս կատակի վերայ ժպտաց և նոքա սկսան շարունակել իւրեանց ճանապարհը: Երկու բլրի միջով անցնելով նոքա հոսան մի խոր հովտի, ուր հանգստացան և Սանխօն իւր պաշարը փռեց խոտի վերայ: Այստեղ նոքա լաւ ակտիւ ժառով միւսնոյն ժամանակ նախաճաշեցին, ճաշեցին և ընթրեցին: Պէտքաւորաբար և այս զխաւորաբար Սանխօն համար, նոքա ոչ զինի ունէին և ոչ անգամ ջուր՝ ծարուր կոտրելու համար. սակայն նկատելով, որ այն մարգագետինը, ուր որ նոքա էին գտնուում, որ այն մարգագետինը, ուր որ նոքա էին գտնուում, ծածկուած է խիտ ու բարձր խոտով, նոքա այդ բանից արդարացի եզրափակեցին, որ այնտեղ մօտիկ աղբիւր կամ առուակ պիտի լինի: Պօն Քիշտն ու Սանխօն վերկացան և ճանապարհ ընկան այն զբոսնելու՝ իւրեանց ծարուր կոտրելու համար: Նոքա նեղ խորանց ծարուր կոտրելու համար: Նոքա մօտինանտին ու իշին սանձերից բռնած ունեւով, կամաց կամաց էին գնում, որովհետեւ խիտ մութը զիշեր էր: Պե՛տ երկու քայլ յառաջ չգնացած՝ նոքա հեռաւոր ջրընկեցի աղաղակը լսեցին և արդէն ուրախացած էին իւրեանց այդ գիւտովը, երբ յանկարծ

մի ուրիշ տեսակ ազմուկը ընդհատեց նոցա ուրախութիւնը և վախեցրեց Սանխոին, որ ՚ի բնէ վախկոտ էր: Նոքա ուժեղ ու կրկնուող հարուածներ էին, որոց հետ միանում էին և երկաթի ու շղթաների ձայներ, և սոցա էլ առաջնորդում էին նաև ժայռից արագութեամբ թափուող հեղեղի ձայնը:

Այս դիշեր էր արդէն և մեր բաղտախնդիրները պատահմամբ անցան բարձ: Ճառերի ասկից, որոց ճիւղերն ու տերեւները քամուց շարժւում էին: Մութը, միայնութիւնը, անբնական ձայները, ճառերի ու ճիւղերի սօսաւիւնը, այս ամենը կարծես աւելացնում էին սարսափը: Բայց աներկիւղ Դօն Քիշօթը չվախեցաւ, այլ նստեց Ռօսինանտի վերայ և թուրը շողացնելով, ասաց իւր զինակրին.

— Բարեկամ, իմացած եղեր, որ Նախախնամութիւնը ինձ աշխարհ բերեց յատկապէս նորա համար, որ ես այժմեան երկաթեայ դարը ոսկու փոխարկեմ: Իմ առաջ մեծ վտանգներ կան և փառաւոր քաջագործութիւններ ունիմ անելու: Մեզ գալիք դէպքը որքան զարհուրելի լինի, այնքան ես սիրով կկատարեմ այն: Զիուս փոկը վեր քաշիր, ինքդ այստեղ կաց և երեք օր սպասիր այստեղ: Եթէ երեք օրից յետոյ ես չվերադառնամ, կարող ես կարծել, որ քո տէրը մեռել է քոջ ասպետի ձեռքով:

Սանխօն որ այս խօսքերը լսեց՝ լաց եղաւ.

— Պարոն ասպետ, ասաց նա նորան. ինչու էք այդպիսի զարհուրելի դործի ձեռնամուխ լինում: Մի՞թէ այսքան սիրագործութիւններով դեռ չէք բաւականացել: Մտածեցէք, որ ինձ թողնելով դուք ձեզ

անձնատուր եղած զինակրին զրկում էք կողու կառավարութիւնից: Ես երկիւղեց հողիս կտամ, բայց չէ որ ես էլ կին ու որդիք ունիմ, որոնք անպաշտպան ու անօգնական կմնան: Քսէր Աստծու, տէր, այդպէս խիստ մի լինէք, կամ դոնէ մինչև տաւառ համբերեցէք:

— Ինձ համար գիշեր լինի թէ ցերեկ միւսնոյն է, երանի միայն ոչ ոք չհամարձակի ինձ ասել, թէ ես այս և այն պատճառով թողնեմ իմ պարտաւորութիւններիս կատարելը: Նախախնամութիւնը ինձ կը պաշտպանի վտանգներից, և կամ իմ մահից յետոյ կհոգայ քո մասին: Դեհ, Ռօսինանտիս փոկը վեր քաշիր և սպասիր ինձ. ես շուտով յաղթող կ'վերադառնամ:

Սանխօն տեսնելով, որ ոչինչ չի կարող այս խնայողորին համոզել մնալու, մտածեց խորամանկութեամբ ստիպել նորան մինչև տաւառ մնալու. սորա համար Ռօսինանտի փոկը վեր քաշելիս, նա նորա ետեւի ոտները կապեց իւր իշի սանձովը: Երբ Դօն Քիշօթը կամենում էր արշաւել նոր վտանգների կողմը, նորա ձին փոխանակ առաջ գնալու՝ միայն տեղն ու տեղը թռչկոտաց:

— Տեսնում էք, աղաղակեց զինակիրը խիստ ուրախացած իւր հնարքով, Նախախնամութիւնն էլ իմ կողմն է. նա չի կամենում, որ դուք ինձ թողնէք և Ռօսինանտին չի թոյլ տալիս ձեզ հնազանդուելու:

Դօն Քիշօթը զայրացաւ. բայց որքան խիստ զարկում էր ձիուն, այնքան կարծես քիչ էր շարժւում նա իւր տեղից:

— Ի՞նչ անել, ասաց նա հառաչելով, մինչև առաւօտը կսպասեմ:

— Առանց քնելու, հարցրեց Սանխոն:

— Այո՛, առանց քնելու, պատասխանեց մեր հերոսը. դու, քնի զաւակ, քնիր, իսկ ես կմտածեմ:

— Չբարկանաս, տէր, ես այդ վատ մտքով չասացի:

Այս ասելով Սանխոն մօտեցաւ իւր տիրօջը: Վերջապէս նա մի ձեռքով վրայ ընկաւ թամբին, իսկ միւսովը ագու տակից կապած կաշուին և այսպէսով պինդ սղմեց մեր ասպետի ձախ ոտը: Սակայն երկաթների անընդհատ շրխշրխկոցից պատճառած երկիւղը այնպէս սաստիկ ներգործեց նորա վերայ, որ նա յանկարծ ամբողջ մարմնով մի առանձին դող զգաց: Նա ատամները սղմելով՝ ուտերը վեր քաշեց և շունջը թագցրեց, բայց նորա բոլոր ջանքը ի գուր ու անօգուտ էին:

— Ի՞նչ կայ, աղաղակեց Դօն Քիշօտը:

— Ախ, տէր, անկասկած էլի մի նոր դե կլինի:

— Սանխօ, շարունակեց ասպետը քիթը վեր քաշելով. կարծեմ հանաք բան չէր քո վախը:

— Ճշմարիտ է, բայց ես մեղաւոր չեմ՝ նորանում. դուք ինչո՞ւ էք այսպէս ուշ և այսպիսի մի տեղ պահում ինձ:

Դօն Քիշօտը չկամեցաւ լսել նորա միւս խօսքերը, սկսաւ Ռօսինանտին թռչկոտել տալ և պատուիրեց իւր ղինակրին մի քանի քայլ հեռու գնալ:

Սակայն զիշերն անցնում էր և Սանխօն առաւօտը բացուելու պէս կամաց քանգեց Ռօսինանտի ոտները, որ խիստ ուրախացաւ ազատուելու համար

և մի փոքր թռչկոտաց: Դօն Քիշօտը այս լաւ նշան համարեց և կամեցաւ խսկոյն և եթ օգուտ քաղել այդ բանից:

Նա դարձեալ առաջուայ պէս հրաժարական տուեց Սանխօնին, աւելացնելով, որ ինքը նորան վարձատրելու համար չէ մոռացել իւր կտակի մէջ: Այս բանը այնպէս գրգռեց բարի ղինակրին, որ նա երգուեց երբէք չթողնել իւր տիրօջը:

Դօն Քիշօն էլ շարժուեց սորանով, բայց վախենալով քաջութիւնը կորցնելու, ճանապարհ ընկաւ այն կողմ, որտեղից աղմուկնէր լսվում:

Սանխօն ոտով հետևեց նորան, սանձից ձգելով իւր նեղութիւնների հաւատարիմ ընկերօջը: Երկար ճանապարհորդելուց յետոյ, նոքա տեսան մի քանի խղճուկ խրճիթներ, որոնք կառուցած էին մի ժայռի վերայ, որի վերայից հոսում էր աղբիւրը: Նոյն իսկ այստեղից էր լսում այն զարհուրելի աղմուկը: Ռօսինանտը վախեցաւ և կանգնեց ետևի ոտների վերայ. Սանխօն գեղնեց ու դողաց: Հարկւր քայլ հետո մի փոքր բլրի ետևը նոքա վերջապէս տեսան իւրեանց սարսափի ու բոլոր աղմուկի պատճառը. սոքա ջրաղացի վեց ահագին երկաններ էին, որոնք նախընթաց օրից անընդհատ բանում էին:

Այս երբ տեսաւ Դօն Քիշօտը՝ զմայելուց լեզուն կապուեց, սանձը թողեց ձեռքից և գլուխը քարշ զուէ կապուեց, սանձը թողեց ձեռքից և գլուխը քարշ ձգեց: Սանխօն նայելով տեսաւ որ նա այտերը ուռձացրած և բռնքներով կողքերին սղմած, ծիծաղեց թուլանում էր: Վերջապէս նա ոկսաւ բարձր ձայնով ծիծաղել, և այնպէս թունդ, որ շուտով մեր ասպե-

տի համբերութիւնը հառաւ: Նորան աւելի անհաճոյ
թուաց, երբ Սանխոն նորան նայելով՝ ծաղրալի կեր-
պով ասաց.

— Բարեկամ, իմացած եղիր, որ երբեքս ինչ աշխարհ թե-
րեց յարեալէս նորա համար, որ ես այժմէս երկաթէ դարը
ոսկոյն փոխարէն. իմ ասալ թե՛ վրասնդ եմ եւ փաստաւոր
հաշտագործութիւններ ունիմ անելու:

Տեգի ծանր հարուածը մէջքին՝ ընդհատեց ծաղ-
րածու զինակրի խօսքը:

— Տէր, ճշայ նա, միթէ դուք չէք հասկանում,
թէ ես ինչու եմ ծիծաղում:

— Նոյն իսկ դորա համար էլ ես կատակ չեմ ա-
նում, պարոն ծաղրածու, ի՞նչ ես վրէս ծիծաղում:
Արդեօք ինձպիսի ասպետը պարտաւոր է ջրաղացի
աղմուկը որոշել: Այդ քեզ պէտք է, զեղջուկ, որ մի
ստոր զիւղումն ես կրթուել: Բայց հապա թող այս
վեց երկանները մի մի հսկաներ զառնան ու նորա
վեցն էլ մի մի հատ կամ միասին դան իմ դէմ, թէ
որ ես բոլորի գլխներն էլ չկտրտեմ, այն ժամանակ
դքան կուգէս ծիծաղելի վրէս:

— Հաւատում եմ ձեզ, պարոն, հաւատում եմ,
բայց համաձայնեցէք, որ այս դէպքը ծաղրալի կա-
րող է թուալ:

— Համաձայնում եմ, բայց այնուամենայնիւ դու
ինձ չալիսի ծաղրէիր. սակայն խոստովանում եմ, որ
եւ խիստ տաք վարուեցի քեզ հետ:

— Ի՞նչ ինձ զարկեցիք, բայց ի՞նչ անեց: Ո՛վ
եւ խիստ սիրում է, նորան էլ թունդ ծեծում է...
բայց նշանաւոր պարոնները իւրեանց ծառաներին ծէ-

ծելուց յետոյ, առհասարակ պարգևներ են տալիս նո-
յա: Սորանից ես եղբակացեալ եմ, որ այդպիսի դէպ-
քերում թափառող ասպետը պիտի պարգևի իւր զե-
նակրին դոնէ մի կղզի կամ թագաւորութիւն:

— Բո՛ւ ասածները բոլորովին ճշմարիտ են. բայց
իմ խոստացած վարձատրութիւնը իւր ժամանակին
կլինի: Այն վարձատրութեան մասին քաղաքավորի
կերպով սպասիր:

— Ընդունում եմ և հաւատացում եմ ձեզ, որ ես
այսուհետեւ այնպիսի յարգանքով կխօսեմ ձեզ հետ,
որպիսին վայելէ բարձրագոյն տիրօջ:

— Այդպիսով դու հանգիստ կեանք և երկար տա-
րիներ կվայելես, որովհետեւ հօր և մօրից յետոյ ա-
մենից շատ պէտք է տիրօջը յարգել:

Գլուխ Է.

ՄԱՄԲՐԵՆԻ ՍԱՂԱԽԱՐՏԻ ՆՈՒԱՃՈՒՄԸ: ԹԷ ԻՆՉՊԵՍ
ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԸ ԱԶԱՏԵՑ ԱՅՆ ԹՇՈՒԱՌՆԵՐԻՆ, ՈՐՈՑ
ՏԱՆՈՒՄ ԷԻՆ ԱՅՆՏԵՂ, ՈՐ ՆՈՒԱ ԶԷԻՆ ԿԱՄԵՆՈՒՄ
ԳՆԱԼ: ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԻ ՅԻՄԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

Այդ բոպէին սկսաւ կամայ անձրեւել: Սանխոն
կամեցաւ ջրաղացներում թաղկենալ, բայց Դօն Քի-
շօտը չկամեցաւ մօտենալ նոյա: Ուստի և դէպի աջ
ծռուելով՝ ճանապարհ ընկաւ: Գիւռ մի փոքր տեղ
չանցած, նա նկատեց մի ձիաւոր, որ զլին զրուած
ռնէր ոսկու պէս փայլող մի բան:

— Սանխօ, աղաղակեց նա, ամեն առաժնեկից ձրջ-

մարիան այն է, թէ ամեն օր երկինքն ամպած չի լինի, մի օր էլ կպարզե: Այս գիշեր կարճատև վողովմունքը կարծես յոյսս կտրու՞մ էր, սակայն այսօր առաւօտ մի ամենապատուական վարձատրութիւն եւմ ստանալու: Պարզ երևում է, որ դէմոնդէմ երեւացող զինուորի գլխին Մամբրէնի նշանաւոր սաղաւարտն է, որի համար երդուեցի մինչև վերջին շունչս պատերազմել:

—Այս, տէր, պատասխանեց Սանխօն, ջրաղայները միաներդ բերէք:

—Լռում ես թէ չէ, անհաւատ... դու չես տեսնում այն ասպետին, որ մոխրագոյն ձիով ուղիղ դէպի մեզ է գալիս և գլխին ոսկեայ սաղաւարտ ունի:

—Մի մարդ եմ տեսնում, պատասխանեց զինակիրը, որ նստած է մութ-մոխրագոյն իշի վերայ և գլխին մի փայլուն բան ունի:

—Այն փայլուն բանը իսկ և իսկ Մամբրէնի սաղաւարտն է: Այժմ հեռու կաց և տես, թէ ինչպէս ես մի ըոպէի մէջ բանը գլուխ կբերեմ:

Սակայն վատ չէ իմանալ, թէ ո՞վ էր այն ձիաւոր ասպետը, որ գլխին սաղաւարտ ունէր: Նրճակայքում երկու գիւղ կար այնքան աննշան և միմեանց մօտիկ, որ միեւնոյն սափրիչը, որը միեւնոյն ժամանակ և վերաբուժութիւն էր անում, երկուսին էլ ծառայում էր: Այդ օրը մի գիւղացուց արիւն պիտի առնէր և միւսին պիտի սափրէր: Սափրիչը գէու՞մ էր այնտեղ իւր նշարով (վերահատ) ու դեղնապղնձէ լուացարանով և տեսնելով որ անձրևում է, գլխարկը չփչացնելու համար՝ այն լուացարան անօթը դրեց դուրսին, նոյնն էր որ ահագին հեռաւորութեամբ արձա-

կում էր իւր փայլը: Նա նստած էր մոխրագոյն իշի վերայ, ինչպէս որ Սանխօն իրաւացի նկատեց:

Երբ սափրիչը մօտեցաւ նոցա, մեր հերոսը առանց զննելու նորան, նիզակը ձեռքին յարձակուեցաւ նորա վերայ: Սափրիչը տեսնելով այս յանկարծակի յարձակումը, իսկոյն վայր թռաւ իշից և իւր դեղնապղնձէ անօթը թողնելով այնտեղ՝ եղջերուէր աւազու՞թեամբ վազեց դէպի դաշտը:

—Այդ խաբեբան յիմար չէ, գոչեց Դօն Քիշօտը. նա որսորդներից հալածուող այն կուղբի (բէշկ մշկօ) նման է, որ ինքն իրան դիշատում է: Սանխօն, վերցրու այս սաղաւարտը:

—Հաւատացնում եմ ձեզ, ասաց զինակիրը, որ այս սաղաւարտը ըղորովին նման է սափրիչու լազանին. սա վատ չէ և մի տալիւր կտան սորան:

Նա այն ամանը տուաւ իւր տիրօջը, որ ծածկելով իւր գլխին, սկսաւ այս և այն կողմ շուռ տալ, ասելով.

—Այն հեթանոսը, որի համար այս սաղաւարտը շինուած է, անշուշտ ահագին գլուխ ունեցած կլինի. բայց սորա վատն այն է, որ գլխի կիսին էլ չի հասնում:

Սանխօն շատ աշխատեց ծիծաղը թագցնել և անպատճառ բարձր ձայնով ծիծաղելու էր, եթէ նորա ջարդուած ուսերը չմտաբերէին նորան՝ իւր մի փոքր առաջ ստացած դասը:

—Անպատճառ, շարունակեց ասպետը, այս դիւթական սաղաւարտը պատահմամբ այնպիսի անզգամի թական սաղաւարտը պատահմամբ այնպիսի անզգամի ձեռք է անցել, որ նորա արժանաւորութիւնը չճա-

նաչելով և տեսնելով, որ սա կուտ ոսկուց է ձուլած, կէտը հալել է, իսկ միւս կէտից շինել է այս և որ քո ասածի պէս խիստ նման է սափրաւորի լուացարանին: Բայց ինչին է պէտք, թէ սա այդպիսի փոփոխութեան է ենթարկուել, կհրաւիրուի որ ուղղեն այս և այն ժամանակ իմ սողաւարտը ոչնչով պակաս չի լինի նորանից, որ Վուլքանը (*) շինեց ոչստորադմի չաստուածի համար: Մինչև շինելը սորանով էլ կարող եմ կառավարուել:

— Ձեր կամքն է, տէր. իսկ այս մոխրագոյն ձին ինչ անենք, որ խիստ նման է մոխրագոյն իշի: Այն խեղճ մարդը, որին դուք փախցրէք, այնպէս վաղէ աւելով փախաւ, որ չեմ կարծում թէ նա էլի վերադառնայ: Իսկ էլք, իմ արեւս վիպ, որ վատ չէ:

— Ասպետական օրէնքները արգելում են յաղթութեամբների ձիաները խելիւ. ուստի այս ձիուն թէ իշին, ինչ կուզես ասա, թող այստեղ:

— Ասպետական օրէնքներդ ինչ կուզէ թող լինին, միայն թէ ես խիստ կցանկայի այս անասունը հետս վերցնել, կամ թէ իմիս հետ փոխել, որ սորանից վատ է: Կամ գոնէ կարելի է՞ որ թափերը փոխենք:

— Ճիշտ չգիտեմ, փոխել կարելի է թէ ոչ, սակայն մինչև ես կամածեմ դորա մասին, կարծում եմ որ դու կարող ես փոխել:

Այսպէս Սանխոն իլաւունք ստանալով, սափրիչի իշի վերայից վերցրեց բողբոջին՝ նոր թափքը և գրեց իւր իշի վերայ, որ այնուհետեւ առաջուանից տեղի

(*) Յունաց ու Հռոմէացիաց պոստի չաստուած է:

գեղեցիկ թուաց նորան: Վերջացնելով այս, նոքա նախաճաշի մնացորդներով ընթրեցին և այս թեթև ընթրիքից յետոյ նորից ճանապարհ ընկան, էլք յօժար կամքով հետևում էր Ռօսինանտին: Նոքա անկատելի կերպով բաւական մեծ տարածութիւն անցան և գնում էին զանազան առարկաների վերայ խօսելով: Երբ արդէն նոցա խօսակցութիւնը տաքացել էր, Դօն Քիշօտը գլուխը բարձրացնելով՝ տեսաւ որ զալիս են տասներկու մարդ, կարգով շարուած ու շղթաների վզերին: Նոքա ձեռքերին էլ շղթաներ ունէին: Նոցա առաջնորդում էին երկու զրահաւորուած ձիաւորներ և երկու հետևակ զինուորներ նիզակներով ու թրերով:

— Տես, ասաց Սանխոն, սոքա յանցաւորներ են, որոց աքսորում են:

— Ի՞նչ, գոռաց Դօն Քիշօտը, աքսորականներ... անկարելի է, որ թագաւորը իւր հպատակների հետ վարուի ինչպէս աքսորականների հետ:

— Ձեզ ասում եմ, շարունակեց զինակիրը, որ այս մարդիքը իւրեանց յանցանքների համար պիտի աքսորուին:

— Ուրեմն նոքա ականաց են այնտեղ գնում:

— Ճիշտ այդպէս:

— Այդ ինձ բաւական է. ես յիշում եմ կոչմանս պարտաւորութիւնը:

Այդ միջոցին աքսորականները մօտեցան նոցա և Դօն Քիշօտը մեծ յարգանքով հարցրեց ձիաւորներից մէկին, թէ ինչու են նոքա այդ թշուառներին

այդ կերպով տանում: Ձիաւորը նորա յարգելուց շար-
ժուած՝ պատասխանեց.

— Նոյն իսկ նոցա հարցրէք, ողորմած տէր. նո-
քա անկասկած բաւարարութիւն կտան ձեր հետա-
քըքրութեանը:

Դօն Քիշտը այս թոյլտուութիւնից օգուտ
քաղելով, թէպէտև այն չստացած ժամանակ էլ
ինքն իւրեան կտար այդ թոյլտուութիւնը, մօտեցաւ
աքսորականներին և նոցանից առաջինին հարցրեց,
թէ ինչ յանցանք էր գործել նա:

— Ինձ այն ժամանակ բռնեցին, երբ ես սպիտա-
կեղէններով լեքը կողովը յափշտակեցի, որը ես խիստ
սիրում էի: Թէպէտև չկարողացայ այն թուցնել, սա-
կայն ինձ պատժից չազատեցին: Բայց երբ երեք տարի
ահազին մարգագետնում խոտ կհնձեմ, բանը կվեր-
ջանայ:

— Ինչ է նշանակում մարգագետնում խոտ հնձել,
ընդհատեց Դօն Քիշտը:

— Նշանակում է թիով խոտ հաւաքել, պատաս-
խանեց աքսորականը:

— Իսկ դուք, բարեկամ, հարցրեց Դօն Քիշտը
երկրորդին, որ տխուր կերպով գլուխը կախել էր:

— Ինձ նորա համար են տանում, որ ես վշտից
բարձր ձայնով երգում էի:

— Միթէ երաժիշտներին աքսոր են ուղարկում,
գոչեց մեր հերոսը:

— Այդ բարի մարդոց համար, ընդհատեց ձիա-
ւորներից մինը, վշտից երգել նշանակում է տանջան-
քի ժամանակ խոստովանուիլ: Այդ չարագործին տան-

ջում էին և դա խոստովանուեց, որ անասուն է գո-
ղացել:

Այսպիսով Դօն Քիշտը քննեց աքսորականների
մի մասին: Ամենավերջին յանցաւորը մի երեսնամեայ
վայելչատես մարդ էր, թէպէտ և միւսներից աւելի
մեծ զգուշութեամբ էր կապկպած: Նորա ոտները
երկու տակ շղթայած էին. վզին երկու վզնոց կար,
որոնցից մինը շղթան ունէր բռնած, իսկ միւսը երկու
հաս կապանք, որոնցով ամրացած էին նորա երկու
ձեռները, այնպէս որ նա ոչ կարողանում էր ձեռքերը
բարձրացնել և ոչ գլուխը կախել:

Դօն Քիշտը հարցրեց թէ ինչե՞հ համար են այս
նախազգուշութիւնները:

— Նորա համար, պատասխանեց ձիաւորներից մինը,
որ այս անգղամբ միւսներից աւելի շատ յանցանք է
գործել: Ուստի և դատապարտուած է տանամեայ
թիաւարութեան, կամ որ միւսնոյն է քաղաքական մա-
հաւան: Սակայն դուք նորան իւր կոշումից պիտի ծա-
նայէք. դա հռչակաւոր ժինէս Պաօսամօնտն է, որ
էլի ասւում է ժինեսիլա Պարապիլա:

— Աստակը թող, պարոն վերականգու, ընդհատեց
աքսորականը, և իմ անունս հանգիստ թողէք: Ձեր
դրութիւնը իմիցս աւելի նախանձելի է, դուք կարող
էք իմ մեղքերը թուել, այն ինչ ես չեմ համարձա-
կում ձերերը թուել: Իմ իսկական անունս ժինէս Պա-
սամօնտն է, և ով այսուհետև կյանդգնի ինձ ժինէ-
սիլա Պարապիլա անուանել, նորա հոգին կհա-
նեմ: Բայց, ողորմած տէր, շարունակեց նա, դառնա-
լով Դօն Քիշտին, եթէ դուք մեզ ցանկանում էք մի

բան տալ, ուրեմն շտապեցէք առանց ժամանակ կորցնելու մեր պատմութիւնը լսել: Իսկ եթէ կամենում էք իմ ծագումն իմանալ, կարող էք կարգաւ այն, որովհետեւ ես իմ կենսագրութիւնը զրել եմ:

— Վերջացրել էք, հարցրեց Դոն Քիշոտը:

— Ո՛չ, չէք տեսնում, որ ես դեռ այստեղ եմ: Բայց նա հասցրած է մինչև վերջին կէտը, աքսոր ուղարկուելու, ուր, ճշմարտան ասած, տխուր չեմ՝ զնայու, որովհետեւ այնտեղ միայն կարելի է զուարճութիւն և ժամանակ գտնել՝ զրոտկանութեամբ պարապելու համար:

— Դուք ինձ խելօք էք թուում:

— Երանի՛ր թէ յիմար լինէի, ու բազդը ժպտար ինձ:

— Այդ ինձ բաւական է, ձայնը բարձրացնելով ասաց Դոն Քիշոտը: Իմ լաւճներիցս ես պարզ տեսնում եմ, որ ձեզ աքսորում են բոլորովին ձեր կամքին հակառակ: Ձեր մեղքերը մեծ են, սակայն զրդջումը քաւում է նոցա: Նա այժմ միայն նորա վերայ եմ ուշադրութիւն դարձնում, որ դուք ճշդուած էք և հալածուած և որովհետեւ թափառող ասպետի առաջին պարտաւորութիւնն է հալածուածներին պաշտպանել, այդ պատճառով ես ձեզ խնդրում եմ, յարգելի՛ պահապաններ, այս թշուառներին ազատել և սոցա պատժելը թողնել երկնային արդարադատութեան վերայ, երբ սոքա չար գործերով կսկսեն յամառիլ: Չկարծեմ, թէ դուք մերժեք այս բանը. սակայն եթէ մերժէիք էլ, այս սուրը, այս նիզակն ու ձեռքիս ոյժը՝ բաւական կլինէին ձեզ այն կատարել տալու համար:

— Կեցցես, գոչեց պահապան ձիաւորներից մէկը, լաւ կատակ է. վատ բան չես մտածել, յարգելի՛: Բայց ինձ լսիր, ճանապարհդ շարունակիր և գլխիդ ծածկած սափրելու ամանը ուղղիր:

— Դու անզգամ ես ու վախկոտ, պատասխանեց մեր հերոսը և խիղջն այնպիսի արագութեամբ յարձակուեց նորա վերայ, որ նորան պաշտպանուելու ժամանակ չտալով, վայր ձգեց գետին և նիզակով ծանր կերպով վերաւորեց նորան:

Միւս պահապանները զարմացած այս բանից, թրերը մերկացրին և անկասկած կարգով կհարուածէին մեր պատերազմող ասպետին, եթէ որ աքսորականները օգուտ չքաղէին այդ դէպքից և Սանխոի օգնութեամբ շղթաները չքակէին: Ժինէս Պասսամօնտը յարձակուեց արդէն գետինն ընկած վերատեսչի վերայ, խլեց նորա սուրն ու հրացանը և այն ուղղելով երբեմն մէկ պահապանի և երբեմն միւսի վերայ, միայն թէ չէր զարկում նոցա, շուտով ստիպեց նոցա փախչել, որոնց արդէն միւս աքսորականները սկսել էին քարկոծ անել:

Յաղթութիւնը կատարեալ էր: Բայց Սանխոն դորանով չբաւականացաւ: Նա վախնում էր Սանտա Կերմանդադից, որ լսելով այդ բանը՝ կարող էր նոցա տեղն ու տեղը բռնել: Ուստի և իւր տիրօջ ասաց, որ պէտք չէ ի զուր տեղը բռնել անգամ կորցնել, այլ խիղջն և եթ թագչել մօտակայ լեռներում: Սակայն Դոն Քիշոտը հաւաքեց բոլոր աքսորականներին իւր շուրջը և ասաց նոցա հետեւեալը.

— Դուք տեսաք, ողորմած անարք, թէ ինչպիսի

ծառայութիւն արի եւ ձեզ: Եւ հաւաստի եմ, որ դործ ունիմ աղնիւ մարդոց հետ, դորա համար էլ խնդրում եմ ձեզանից իբրեւ շնորհակալութիւն մի բան, այն է որ դուք դարձեալ կապէք ձեր շղթաները և նոցանով ամբողջ Լամանշի նահանգը շրջելով, հոչակէք տխուր պատկերի ասպետի քաջադործութիւնները:

— Ձեր խնդիրը անկարելի բան է, պարոն ասպետ, մեր ազատիչ, պատասխանեց ժինէս Պասսամօնտը բոլորի կողմից: Եթէ մենք շղթայակապ անցնենք փողոցներով, մեզ իսկոյն ոստիկանութիւնը կըռնի. ուստի և բաւականացէք այն օրհնութիւններով, որ մենք մաքուր սրտով տալիս ենք ձեզ:

— Եթէ այդպէս է, գոչեց Դօն Քիշօտը բարկացած, ուրեմն միայն դուք ասալիսարեցէք, Դօն ժինէսիլա Պարապիլլա, այն բոլոր կապանքներով ու շղթաներով, որոնք առաջ ձեր ազնիւ մարմնի վերայ էին:

Պասսամօնտը անհամբեր բնաւորութիւն ունէր, դորա համար էլ նշան արեց իւր ընկերներին, որոնք իսկոյն հեռացան և մեր հերոսին այնպէս սկսաւ քարկոծել, որ այլևս վահանը չէր կարողանում պաշտպանել նորան: Ռօսինանտը տեղից չէր շարժւում: Սանխօն իւր իշն ետեւը թաղկացաւ: Թշուառ ասպետը քարկոծուեցաւ և վայր ընկաւ գետին: Այդ միջոցին աքսորականները թափուեցան սորա վերայ, վերջին նորա կոնքը, նորանով ուսին հինգ թէ վեց անգամ զարկեցին, պառկացրին և հանեցին նորանից զրահի վերայից հագած վերնաշորը: Նոքա միւս շորերն էլ կհանէին, եթէ զրահը արգելք չլինէր: Իսկ Սանխօն

համարեալ գլխից ոտը տկլորեցին. յետոյ այս աւարը բաժանելով իւրեանց մէջ, նոքա ցրուեցան զանազան կողմերը: Դօն Քիշօտն ու Ռօսինանտը միմեանց կողքին պառկած էին, այն ինչ Սանխօն ամբողջ մարմնով դողում էր իւր իշն օսների տակ պառկած, որը գլուխը կախած երբեմն երբեմն ականջները շարժում էր, կարծելով թէ քարէ կարկուտը դեռ էլի շարունակւում է:

Դօն Քիշօտը տեսնելով, թէ ինչպէս վարձատրեցին իւր արած բարերարութիւնը, գոչեց.

— Եթե միայն արդարացի եմ դատում այս առածը թէ, չարերին բարութիւն անելը՝ նշանակում է նոյն իսկ իւրեան վատութիւն անելը: Այսուհետեւ փորձը մեզ աւելի կխեղճացնի:

— Եթէ դուք այդ բանի մէջ արդէն համոզուած էք, պատասխանեց Սանխօն, հետեւի ուրեմն խորհրդիս. շուտով այստեղից հեռանանք. ոչինչ ասպետութիւն այլ ևս օգնել չի կարող, Ս. Գերմանդադան կերեւայ:

— Ես փախչեմ, այ դու վախկոտ:

— Ձէ չփախչենք, այլ թշնամիներից հեռանանք, որովհետեւ երբ վտանգը մօտ է, մեր ներկայութիւնը այստեղ անխելքութիւն է: Թէ ինձ կլէք, նստեցէք, եթէ կարող էք Ռօսինանտի վերայ և այստեղից հեռանանք:

— Դեհ, լաւ: Այս անգամ կամքդ կկատարեմ:

Եւ նստելով Ռօսինանտի վերայ, ասպետը սկսաւ իւր զինակրի ետեւից գնալ, որը իշով նորա առաջնւիցն էր գնում: Նոքա բարձրացան Սիերրա-Մօրէնա լեռան, մի քանի օր այնտեղ թաղելու նպատակով:

Ուտեղիքի պաշարի պարկը կարծես թէ հրաշքով լցուեց աքսորականների աւարով: Մեր արկածախնդիրները մտան լեռների մէջ տեղը և երբ մթնեց, այն ժամանակ միայն կանգ առան: Այնտեղ երկու բլրի մէջ տեղը մեծ մեծ ծառերի տակը քնեցին նոքա: Բայց բաղադր, որ միշտ հալածում էր նսցա այդ իսկ միջոցին ծինէս Պասսամօնտին այդտեղ բերեց, որը օգուտ քաղելով նոցա քնից, գողացաւ Սանխօի էջը, որը նորան Ռօսինանտից ընտիր թուաց:

Հազիւ արշալոյսը սկսուել էր բացուել, երբ զինակիրը զարթնելով քիչ քնաց ցաւից մեռնէր, տեսնելով որ զրկուել է իւր հաւատարիմ ընկերից: Նա դառնութեամբ լաց եղաւ ու հեկեկաց:

— Ո՛հ, իմ սիրելի զաւակիկս, ասաց նա: Դու, որ իմ տանը ծնուեցար, իմ որդւոցս զուարճացնում էիր, կնոջս մխիթարութիւնն էիր, իմ հարեանների նախանձի առարկայ և իմ աշխատանքին օգնական: Ո՛հ, սիրելի էջս, ուրեմն այլ ևս չեմ տեսնի քեզ: Նս քեզ կորցրի և և ցաւից կմեռնեմ:

Դօն Քիշօտը լսեց այն և սկսաւ նորան մխիթարել: Բայց իսկոյն չկարողացաւ նորա լացը կտրել, այլ միայն, երբ խոստացաւ նորան իւր հինգ աւանակներից երեքը նուիրել նորան: Զինակիրը ակօ քաշելով շնորհակալութիւն արաւ իւր տիրօջը նորա բարութեան համար և տխուր կերպով սկսաւ ոտով հետուել, ուսին դնելով ուտեղիքի պարկը, որ նա դարձեալ բաղադրաբար ազատեց և որից երբեմն երբեմն կծում էր հացի ծայրերը: Այսպէս առաջ գնալով նա տեսաւ յանկարծ, որ Դօն Քիշօտը նիզակի ծայ-

րով բարձրացնում էր ճանապարհին ընկած մի պայուսակ. նա իսկոյն վրայ ընկաւ այս գիւտին: Պայուսակը բանալիքով փակած էր, բայց նորա ճեղքը յետ քաշելով նա նորանից հանեց հոլանդական քաթանից շինած չորս շապիկ, մի ուրիշ նորանից աւելի նուրբ սպիտակեղէն և թաշկինակ, որի մէջ նա բազմաթիւ ոսկիներ գտաւ:

— Ա՛յ օրհնուի երկինքը, գոչեց նա. ահա այն օգտակար դէպքերից մինը, որոց ես խիստ սիրում եմ:

Դարձեալ գնեւելով նա մի փառակազմ գրքոյի էլ գտաւ:

— Այս գրքոյիւ ինձ համար կլիրցնեմ, ասաց Դօն Քիշօտը. և սորանում կգրեմ իմ քաջագործութիւններս: Իսկ փողը, այդ անարգել մետաղը թող քեզ լինի:

— Շատ շնորհակալ եմ ձեզանից, ողորմած տէր, պատասխանեց զինակիրը. այդ անարգ մետաղը խիստ յարմար է իմ անարգ բնաւորութեանը:

Այս ասելով նա այն աւարը թողցրեց պարկի մէջ:

— Ի՞նչ կերպով է այս պայուսակը այստեղ ընկել, ասաց Դօն Քիշօտը, մի փոքր մտածելուց յետոյ:

— Գուշակիւր դժուար է, պատասխանեց Սանխօն: Հաւատացէ՛ք, տէր, որ դա ինքն ըստ ինքեան չէ թուել այստեղ. անպատճառ մի որևէ ճանապարհորդ է կորցրել այդ. եթէ այստեղ մի աւազակութիւն պատահած լինէր, գողերը անշուշտ կտանէին այս: Ինձ ու քեզ այդ բանը լաւ յայտնի է մեր ու աքսորականների մէջ անցած դէպքից:

— Դու ճշմարիտ ես, բարեկամ Սանխօ: Խոստովա-
նում եմ, որ դու երբեմն խիստ ճշմարիտ ես դատում:
Բայց շարունակենք ճանապարհներս:

Դօն Քիշտը հիացած էր, որ ինքը բարձր լեռ-
ների մէջ է գտնուում: Տեղի վայրենի տեսքը, միայնու-
թիւնը խոստանում էին նորան շատ հրաշալի ար-
կածներ, նորա երեւակայութիւնը յափշտակուեց թա-
փառական ասպետներին, նոյնպիսի ամայի տեղերում
պատահած դէպքերով: Յանկարծ նա մի անբնական
միտք յղացաւ:

— Բարեկամ, Սանխօ, ասաց նա, ես սխալուեցի,
որ այն աքսորականներին ազատեցի:

— Ես այդ շատ լաւ գիտեմ:

— Բայց դու այս չգիտես, թէ թափառական աս-
պետը որ սխալում է, պիտի զղջայ: Այսպէս արաւ
և Ամադիս Գալլիացին, թափառական ասպետի ամե-
նակատարեալ տիպը: Նա առանձնացաւ վայրենի ժայ-
ռերում, ուր ցնորուածի տեղ էր գնում իւրեան և
իւր անունը դրաւ տխուր ասպետ: Ես ևս կամենում
եմ նորան նմանել, ուստի այստեղ կմնամ և ցնորուած
ու խիստ կատաղած կձեւանամ, մինչև որ իմ մեղքերս
բոլորը կքաւեմ: Ուրեմն, քեզ յայտնում եմ, բարե-
կամ Սանխօ, որ ես ցնորուած եմ, բոլորովին ցնո-
րուած:

— Ճշմարիտ է, պատասխանեց Սանխօն, հաւա-
տում եմ այդ բանին: Մանուսանդ որ ես չեմ սիրում
ուրիշի գործերում խառնուել: Եթէ ձեզ այդ հա-
ճելի է, ինչպէս կամենաք այնպէս արէք: Դաշտը
դռներով չի փակուի: Ում ինչը ցաւում է, նորա վե-

րայ է խօսում, ամենքն իւրեանց դարդն ունին:

— Տէր Աստուած, աղաղակեց Դօն Քիշտը, ի՞նչ
են նշանակում այդ բազմաթիւ առածները:

— Դոքա նշանակում են, պատասխանեց Սան-
խօն, որ մինչև դուք այս լեռներում յիմարութիւն-
ներ կանէք, ես զիւղը կփերագառնամ իմ կնօջա ու
զաւակներիս մօտ:

— Դու այդ կարող ես անել, բայց չմոռանաս ինձ
մօտ գալ երկու շաբաթից յետոյ, ես այսքան միջոց
եմ նշանակում սպաշխարութեանս համար:

Դօն Քիշտը այս խօսքերն ասելիս մօտեցաւ մի
բարձր լեռան ոտորոտին, որը միւսներից հեռու բարձ-
րանում էր ծաղկալէ ու աղբիւրներով ոռոգուող մար-
գագետինների մէջ տեղը: Այս տեղը խիստ հաճոյ
թուաց տխուր պատկերի ատկերին, որև վճռեց այդ-
տեղ մնալ: Նա իսկոյն ձիուց վայր իջաւ, Ռօսինանոյ
վերայից թամբն ու սանձը վերցրեց և ձեռքը նորա
մէջքին դարկելով՝ ասաց.

— Պնն, ուրախացիր, իմ աղնիւ ձի և մեծագոր-
ծութիւններիս ու աշխատանքներիս մեծահոգի ընկեր:

— Մի լուպէ սպասեցէք, ընդհատեց Սանխօն, դուք
զիտէք, պարոն ցնորուած ասպետ, որ էշս գողացան.
Ռօսինանոյ խիստ լաւ կփոխարինէր նորան ճանա-
պարհորդելու համար, որ ես մտադիր եմ անել, որով-
հետև ոտով չեմ կարող մանգալ:

— Ընդդէմ չեմ այդ բանին. միայն քեզ առաջար-
կում եմ մի կամ երկու օր այստեղ մնալ, ականատես
լինելու այն ամեն յիմարութիւններին, որ ես անելու
եմ:

— Ես առանց այդ էլ շատ եմ տեսել:

— Չէ, դու գեռ բոլորը չես տեսել:

— Տեսնելու ի՞նչ ունիմ, աւելի լաւ է այժմ գնամ: Բայց, ողորմած տէր, խնդրեմ ձեր գրքայի մի թերթի վերայ մի ընծայական գրեցէք այն երեք աւանակների մասին, որ դուք խոստացաք ինձ: Խնդրեմ մաքուր ստորագրէք նորան, որ նորա ճշտութեան մասին չկասկածեն:

— Մեծ ուրախութեամբ:

Եւ Դօն Քիշօռը խկոյն գրեց.

«Սիրելի եղբօրաղջիկ»

«Պատուիրում եմ ձեզ նամակաբերիս տալ ձեր հսկողութեան տակ դառնաւ երեք հատ հնգամեայ աւանակները. նոցա ծախք կգրէք և յիշեալ Սանխօի տուցականը ինձ կներկայացնէք: Գրուեցաւ Սիրերա-Մօրէնա լեռներում, այն տարուայ օգոստոսի 26-ին:

— Ես գեղեցիկ է, ասաց Սանխօն, դուք մինչև կստորագրէք, ես Ռօսինանտը կթամքեմ: Իրաւ, գիտէ՞ք, տէր, որ ես վախում եմ թէ չկարողանամ ձեզ այստեղ գտնել վերադարձին. այս տեղը ծածկուած է և անմերձեանայ:

— Բարեկամ, դու լաւ ես մտածում: Խորհուրդ եմ տալիս քեզ չմոլորուելու համար ծառի ճիւղեր թափել ճանապարհին մինչև հարթ տեղ հասնելը. վերադառնալիս նոցանով ճանապարհը կգտնես:

Սանխօն ընդունեց այս, ահագին կապ ծառերի ճիւղեր կտրտեց և իւր տիրօջ օրհնութիւնն ու Ռօսինանտին զգուշանալու խորհուրդն ընդունելով՝ ճա-

նապարհ ընկաւ: Հագլեւ նարանից հարիւր քայլ անցել էր, երբ շտապով յետ դարձաւ:

— Դուք ճշմարիտ էք ասում, ասաց նա, ինձ թւում է, որ ես անպատճառ պիտի ձեր յիմարութիւններից մի քանիսը տեսնեմ, որ հարկաւոր դէպքում խղճմունքով ասեմ երգմենիս:

Ես գեռ չէր վերջացրել այս խօսքերը, երբ Դօն Քիշօռը ղէնքերը վայր ձգելով, մերկացաւ բոլորովին և այսպէս երկու անգամ թռչկոտաց ու երկու անգամ էլ զլխի վերայ կոլոր պոյս տրեց: Սանխօն այս էլ բաւական էր, նա ձին շուռ քերեց և ծիծաղեց թուրացած՝ շտապով ճանապարհ ընկաւ:

Գլուխ Ը.

ՏԻՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԻ ԱՍՊԵՏԻ ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԸ:
ՄԻԿՕՄԻԿՕՆԻՆ ԻՇԽԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՆԸ:
ՀԻՒՐԱՆՈՅ ՎԵՐԱԳԱՌՆԱԼԸ:
ԶԱՐՀՈՒՐԵԼԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ, ՈՐԻ ՄԷՋ
ԴՕՆ ՔԻՇՕՐԸ ՅԱՂԹՈՂ Է ՀԱՆԳԻՍԱՆՈՒՄ:

Թողնենք տխուր պատկերի ասպետին իւր յիմարութիւնների մէջ, և տեսնենք, թէ մեր Սանխօն ինչ է անում: Բարի զինակիրը յաջող կերպով դուրս եկաւ Սիրերա-Մօրէնի քարանձառից և իւր տիրօջեց բաժանուելուց մի օր ու զիշեր յետոյ հասաւ... գիտէ՞ք ո՞ր—նոյն վտանգաւոր հիւրանոցին, ուր նորան ծաղրեցին և գնդակի պէս խաղացրին: Նա նորան ճանաչելուն պէս՝ խկոյն ամբողջ մարմնով դողաց: Սա-

բակի դռներին, չկամենալով մանել այնտեղ: Այդ իսկ ընդհանր հիւրանոցից երեք մարդ դուրս եկան, որոնցից մինը ասաց միւսին.

— Պարոն դատաւոր, սա այն Սանխօն չէ՞, որ մեր հերոսի հետ ման էր գալիս:

— Նոյն իսկ նա է, պատասխանեց հաշտարար դատաւորը, այ տես, այս էլ Դօն Քիշօտի ձին: Յետոյ դատաւորն ու սափրիչը (խօսողները սոքա էին) մօտեցան մեր ճանապարհորդին:

— Սանխօ բարեկամ, ասաց նորան դատաւորը, քո տէրն ի՞նչ եղաւ:

Համեստ զինակիրը սկզբում չէր կամենում իւր ասպետի դաղանիքը բանալ. բայց շուտով բանտարկուելու երկիւղից նա ամենը յայտնեց և մանրամասնօրէն պատմեց Դօն Քիշօտի անմիտ արարքները, վերջն աւելացնելով, որ տխուր պատկերի ասպետը, երբ իւր քառութիւնը կվերջացնի, վճռել է, որ մի տեղ տիրապետի, իսկ ինչ իւրեան — Սանխօն է վերաբերում, նա ևս մտադիր է շուտով այրիանալուն պէս պսակուիլ պալատական օրիորդներից մէկի վերայ, որ իբրեւ օժիտ մի կտոր լաւ երկիր կբերէ, մանաւանդ որ իւր ունեցած յոյսը կզոյլ տիրապետութեան վերաբերութեամբ, արդէն չի գրաւում իւրեան:

Սանխօն այս բոլորը այնպէս սառնութեամբ ու հաստատութեամբ պատմեց, որ դատաւորն ու սափրիչը չկամեցան վիճել նորա հետ դորա մասին, և նորան էլ նոյնպիսի խեղացնոր կարծեցին, որպիսին և նորա տիրօջը:

— Բարե վայելես այդպիսի փայլուն ասպազադ, ա-

սաց բարի դատաւորը ժպտելով: Բայց իմ կարծիքով ամենից լաւն այն է, որ այժմ քո տիրօջդ աղատենք այն անապատ տեղից և համոզենք նորան հրաժարուելու այն խիստ ազաշխարանքից, որ նորան մի օգուտ անգամ չի բերիլ: Մենք սորա մասին ճաշին կխօսենք: Դնանք միասին հիւրանոցը:

— Ոչ պատասխանեց Սանխօն, եթէ կթոյլ տաք, ես այստեղ կմնամ: Ժամանակով ես սորա պատճառը կասեմ ձեզ (պիտի խոստովանել, որ ճշմարտապէս Սանխօն հարկաւոր չհամարեց իւր գլխի անցքը նոցա պատմելու): Իսկ այժմ այստեղ ինձ համար ճաշ ուղարկեցէք և Ռօսինանտին էլ կերակուր:

Նորան այլևս չխօսացրին և սափրիչը պատուիրեց որ նորան ճաշ տան:

Այդ միջոցին դատաւորը մի լաւ հնար գտաւ Դօն Քիշօտին տուն վերադարձնելու համար: Սափրիչ Նիկօլան պիտի սափրէր իւր մօրօքը, երեսը ներկէր մուլթը գոյնով և մատաղահաս թափուռական իշխանի շորեր հագնէր, իսկ ինքը կձեռնայ իբրեւ նորա զինակիր և ընկնելով մեր ասպետի ոտները, կխնդրէր վրէժխնդիր լինել նենգաւոր ասպետին, որ հօրից յետոյ որբացած մատաղահաս իշխանին զոհել է իւր թագաւորական զահից. այսպիսով, ի հարկէ, կյաջողի Դօն Քիշօտի մտադրութիւնը փոխել ու գիւղը տանել, ուր մի անգամ ևս կփորձեն նորա ցնորքը բռնաբերել:

Սափրիչ Նիկօլան դատաւորի մտածած հնարքը շատ հաւանեց և իսկոյն կամեցաւ ի կատար ածել այն: Նա իւր դէմքը ներկեց և իշխանի շորեր հա-

գաւ, այն է, ոտից գլուխ մի սև շոր՝ սզի նշան: Իսկ բարի մասնագէտ-Աստուածաբան Պէրօ Պէրէսը իբրև մօրուք կոչել մի շեկամագ, խիտ ազի կպցրեց, որը պանդոկապետին ծառայում էր սանրներ մաքրելու համար: Պանդոկապետի կինը ցանկացաւ այս ղիմակաւորութեան պատճառն իմանալ, և երբ պատմեցին նորան Դօն Քիշօտ անունով մարդու ցնորութիւնը, նա իսկոյն իմացաւ, որ այն անմահ բալասանի հերոսի և նոցա ծաղրած զինակրի մասին է խօսքը: Նա պատմեց թէ բանը ինչպէս էր, չմռռանալով և այն հանգամանքը, որ Սանխօն կամենում էր ծածուկ պահել: Նրբ սափրիչն ու մասնագէտը վերջացրին իւրեանց գործը, նստան իւրեանց իշաների վերայ և մնաս բարեաւ ասացին պանդոկապետին, նորա կնօջ և Մարիտօրնանին, որ խոստացաւ աղօթել նոցա յանձն առած գործի յաջողութեամբ վերջանալու համար:

Սանխօն, որ նոցա սպասում էր, տեսնելով այս ղիմակաւորներին՝ չկարողացաւ զսպել իւր ծիծաղը: Նոքա պարզելով իւրեանց խակական նպատակը, նորան հաւատացրին, որ այս ղիմակաւորութիւնը պիտի օգնէ ասպետի խոստման իրագործումը շտապեցնելուն, միայն թէ սորա մասին Դօն Քիշօտին ոչինչ չասի: Սանխօն երգուեց, որ կըէ, և նոցա հետ ճանապարհ ընկաւ դէպի Սիերրա-Մօրէնա: Նոքա միւս օրը հասան այն անտառին, ուր զինակիրը թափել էր ծառի ճիւղերը ճանապարհը մտաբերելու համար և որտեղից մի փոքր հեռու մեր արկածախնդիրները պայուսակը գտան: Նոքա կանգ առան այնտեղից խորհրդ-

դակցելու համար և վճռեցին, որ Սանխօն առաջ գնայ Դօն Քիշօտին որոնելու համար: Նա իւր երկու ընկերներին թողնելով աղբւրով ուղղուող մարգերում մեծ մեծ ծառերի ստուերների տակ առաջ գնաց: Օգոստոս ամսին էր այս, կէսօրից յետոյ երեք ժամի մօտերքը, երբ տաքութիւնը իւր ամենաւերին աստիճանին էր: Դատաւորն ու սափրիչը նստելով ստուերի տակ աղբւրի ափին, խօսում էին միմեանց հետ այն դժուարութիւնների մասին, որոնք մատաղահաս մարդու առաջը կային, երբ յանկարծ մի փոքր հեռու իւրեանցից՝ լսեցին հետեւեալ խօսքերը.

— Նիծեալ պայուսակ, սակայն ես կարծում եմ, որ այստեղ պիտի կորցրած լինիմ:

Դատաւորն ու սափրիչը իսկոյն վերկացան, գրնացին այնտեղ, որտեղից կարծես ձայնը լսում էր և տեսան մի ճանապարհորդ, որ, ըստ երևութին՝ տասնևութն կամ քսան տարեկան էր: Նորան նշան անելով սոքա կանեցին իւրեանց մօտ. նա իսկոյն մօտ վազեց և դատաւորը ապահովացրեց նորան պայուսակի վերաբերութեամբ, որովհետև Սանխօն նորան ասել էր, թէ մի պայուսակ է գտել: Այդ իսկ միջոցին նոքա հաղորդեցին նորան այն պատճառները, որոնք բերին նոցա Սիերրա-Մօրէնաի կողմերը և իւրեանց ղիմակաւորութիւնը: ճանապարհորդը իսկոյն նոցա առաջարկեց, թէ ինքը կընդունէ մատաղահաս իշխանի դերը: Նորա առաջարկութիւնը ուրախութեամբ ընդունեց հաշտարար դատաւորը, որ վախենում էր իւր ղիմակաւորութիւնից, թէպէտև անմեղ

էր, որ իւր անունը չարատաւորի: Ուստի և սափրիչ Նիկօլան կայրեց իւր ծնօտին երկար մօրուքը, իսկ ճանապարհորդը, որ Կօրդէլիօ էր ասուում, հագաւ իշխանի շորերը և ներկեց իւր դէմքը: Այդ միջոցին Սանխօն էլ եկաւ և աղաղակեց.

— Ի՞նչ եղաք.... ես Դօն Քիշօտին ամենատխուր դուրսեան մէջ գտայ. նա միայն մի ներքնաշորով էր, նիհարացած, դժգոյն, գեղնած և սովից մեռնելիս: Շտապէնք նորան այն տեղից ազատելու, որովհետեւ յերաւի նա այստեղ երբէք թագաւորութիւն չի կարող ձեռք բերել: Սակայն ո՞վ է այս անծանօթը, հարցրեց նա ցոյց տալով Կօրդէլիօին:

Սափրիչ Նիկօլան ծանրութեամբ պատասխանեց.

— Բարեկամ, սա Գվինէայի Միկօմիկօնեան մեծ թագաւորութեան օրինաւոր ժառանգն է, որ զիտութեամբ եկել է այստեղ խնդրելու հռչակաւոր տխուր պատերի ասպետից վրէժխնդիր լինել այն հսկային, որ զրկել է սորան իւր գահից:

— Ներեցէք, գոնեց զինակիրը հաւատացնելով նորան, որ նա չի զղջայ: Իմ պարօնս մի անգամով կսպանի այն չարագործ հսկային: Բայց ի՞նչ է այս թշուառի անունը:

— Սա ասուում է Միկօմիկօնին իշխան, որովհետեւ Միկօմիկօն թագաւորութեան իշխողն է:

— Այո, հասկանում եմ Գվինէայումն էլ ուրեմն, ինչպէս և մեր կողմերը, իւրեանց զիւղերի անուններովն են անուանւում:

Կօրդէլիօն նստեց դատաւորի, իսկ սափրիչը իւր ջորու վերայ, վերջինս շարունակ կրելով կովի

ագուց շինած մօրուքը: Դատաւորը, որ այլ ևս կարեւոր դեր չունէր խաղալու, պատուիրեց Սանխօնին իշխանին առաջնորդել և խիստ կերպով արգելեց նորան Դօն Քիշօտին որեւէ բան ասելու՝ նորա ու սափրիչ Նիկօլայի մասին, հաւատացնելով նորան, որ եթէ այդ ամենը գաղտնի չի մնայ, Դօն Քիշօտը չի կարող թագաւորութիւն ձեռք բերել: Սանխօն նորից խոստացաւ լռել և նոքա երկուսն էլ ճանապարհ ընկան:

Նրեք քառորդ մղոն անցնելով, նոքա տեսան ասպետին հագնուած, միայն առանց զրահների: Կօրդէլիօն ջորու կողքին խթեց: Նրբ նա հասաւ Դօն Քիշօտին, մորուեղ զինակիրը իսկոյն ջորուց վայր թռաւ և օգնեց իշխանին էլ վայր իջնելու: Իշխանը ծնկաչոգ ընկաւ ասպետի առաջ:

— Ո՛հ, թափառական ասպետութեան փառքն ու պարծանք, աղաղակեց նա, Լամանչեցի մեծահոգի հսկայ. դիմում եմ ձեր մեծահոգութեան և խնդրում եմ, որ վրէժխնդիր լինէք ինձ տուած անարգանքներին:

— Խոստանում եմ կատարել այդ, պատասխանեց Դօն Քիշօտը, եթէ միայն այդ բանի մէջ ոչինչ չկայ ընդդէմ թագաւորական ծառայութեան և իմ հայրենեաց շահերին:

Սանխօն այս դատարկարանութիւնից համբերութիւնը կորցնելով՝ փափաք իւր տիրօջ ականջում.

— Այս գործը բոլորովին կապ չունի Իսպանիայի թագաւորի հետ. բանը միայն նորանումն է, որ պէտք է մի չարագործ հսկայի սպանել, որի մասին ձեզ

խնդրում է իշխան Միկոմիկոնին, Գվինէայի Միկոմիկոնեան մեծ տէրութեան ժառանգը:

— Ախր, պատասխանեց Դօն Քիշօրը, ես գիտեմ իմ կոչմանս պարտաւորութիւնը: Աերկացէք, իշխան, ես ձեր խնդիրը կկատարեմ:

— Ուրեմն խնդրում եմ, անյաղթ սասկեա, որ նոյն իսկ այժմ հետեւէիք ինձ, որպէս զի դեռ վեճժը չառած այն դաւաճանից, որ ամենայն օրէնքներին հակառակ յափշտակեց թաղաւորութիւնս, ուրիշ դործի ձեռնամուխ չլինէք:

— Արդեւ եմ, որ ձեր ասածի պէս կանեմ: Ծանապարհ ընկնենք իսկոյն: Փառքի համար կորցրած մի ըսպէն անգամ՝ դժուար է այլ ևս զտնել:

Այդ ժամանակ իշխանը կամենում էր սասկեաի ձեռքը համբուրել, սակայն Դօն Քիշօրը քաղցրութեամբ գրկից նորան և իսկոյն Սանխօն պատուիրեց զէնքերը բերել և Ռօսինանոր թափել: Սափրիչը ծունկ չոգած լինելով, չէր համարձակում ոչ խօսել և ոչ տեղեց շարժուել, վախենալով, թէ մի՛ դուցէ կպցրած մօրուքը վայր ընկնի: Երբ նա տեսաւ, որ Դօն Քիշօրը ձի նստեց, իսկոյն վերկացաւ, վազեց Կօրդէլիօի մօտ օգնելու նորան ջորու վերայ նստելու և յետոյ ինքն էլ հետեւեց նորան: Միայն խեղճ Սանխօն էր ոտով գնում և ամեն անգամ իւր էջը մտաբերելիս՝ ծանր ախ քաշում: Սակայն նա այնուամենայնիւ միտթարում էր այն յուսով, որ շուտով պիտի իւր տէրը Միկոմիկոնի իշխան դառնար, իսկ ինքն էլ մի փոքրիկ պետութեան հրամանատար: Մի բան միայն նորան հաճելի էր թւում, որ նորա ապագայ

ստորադրեալները նեղրներ պիտի լինէին: — Աւելի լաւ, մի փոքր մտածելուց յետոյ ասաց նա ինքն իւրեան, դա ինձ համար արդեանց աղբիւր կարող է լինել: Ես իմ հպատակներս Իսպանիայ կուղարկեմ, ուր նուցա կծախեմ նաղը փողով, որով էլ կգնեմ ինձ համար մի արդիւնարեւ տեղ կամ ծառայութիւն, և անհոգ կանցնեմ կեանքիս մնացորդը: Հը՛, դուք ինձ դեռ չէք ճանաչում, սիրելի՛ ստորադրեալներս, ես ձեզ բոլորիդ կծախեմ, թէ մեծիդ ու թէ փոքրիդ, և սատանից էլ որ սև լինէք, սպիտակ արծաթներ կդարձնեմ ձեզանից:

Սանխօն ոտով ձանապարհ գնալուց նեղացած՝ այսպէս էր միտթարում իւրեան: Սակայն հաշտարար դատաւորը մացառների տակից, ուր թագ էր կացել, տեսնելով այս եկաւորներին՝ վճռեց միանալ նուցա հետ: Կասկածից ազատուելու համար նա ամենամօտիկ մացառից դուրս եկաւ ուղղակի մեծ ճանապարհի վերայ և տեսնելով մեր հերոսին՝ գիտութեամբ մեծ զարմանք յայտնեց և զրկարաց վազելով՝ նորա մօտ՝ աղաղակեց.

— Այս դուք էք, ուրեմն սխալուած չեմ: Դուք էք, իմ քաջ հայրենակից, երևելի Դօն Քիշօտ Լամանչեցի, նեղացածների նեցուկ ու պաշտպան և թափառական ասպետութեան փառքն ու պարծանքը:

Դօն Քիշօրը զարմացաւ, բայց վերջապէս ճանաչեց նորան և իսկոյն առաջարկեց նորան իւր ձին. բայց դատաւորը մերժեց և նստեց սափրիչի ջորու վերայ, որ առանց սպասելու հրամանին, իսկոյն վայր իջաւ նորանից: Ծանապարհին Դօն Քիշօրը խնդրեց

Միկոմիկոնին իշխանին իւր թշուառութիւնները պատմել:

— Ես պարտաւորութիւն եմ համարում պարզել ձեզ այդ բոլորը, ողորմած տէր, պատասխանեց Կորդէլիօն, և պատրաստ եմ ձեր ցանկութեանը բաւականութիւն տալու:

Այս ասելով նա ուղղուեց իւր ջորու վերայ, յետոյ հազաց, թքեց, փռշտաց ու սկսաւ պատմել:

— Ողորմած տեարք, ամենից առաջ յայտնում եմ ձեզ, որ իմ անունս Միկոմիկոնին է: Հայրս, որ Միկոմիկոնեան մեծ պետութեան իշխան էր, անուանւում էր Տինակրիօ իմաստուն: Այսպէս անուանում էին նորան իւր հմտութեան պատճառաւ մոգութեան մէջ: Նա այս գիտութեան շնորհիւ իմացաւ, որ իմ մայր Քսամարիլլան իւրեանից առաջ պիտի մեռնէր, և որ ինքն էլ ինձանից վաղ կմեռնի և ինձ որբ կթողնի: Նորան աւելի տխրացրեց այն, որ նա իւր գերբնական իմացականութեամբ տեղեկացաւ, թէ իւր տէրութիւնը պիտի նուաճէ մօտակայ մեծ կղզու իշխան Գիւրաֆէլիանոսին, որովհետեւ նա խէթ էր նայում իւրեան: Հայրս այն էլ իմացաւ, որ ես ազատուել կարող եմ միայն Պանդաֆիլանդօի աղջկայ վերայ պսակուելով: Բայց գիտենալով, որ ես երբեք յանձնառու չեմ լինի այնպիսի մի աւաղակի փեսայ դառնալու, նա ինձ խորհուրդ տուեց իսկոյն իւր մահից յետոյ թաղել, և Կոստանիայ գնալ, ուր ես հօր պաշտպանութիւն ու հովանաւորութիւն կարող եմ գտնել մի հռչակաւոր թափառական ասպետից, որ Դօն-Շիկօտ, Դօն Քիզօտ թէ Քիշօտ է ասւում: Նա աւելացրեց և

այս, որ այն քաջ մարտիկը բարձրահասակ է, նիհար և աջ ուսին սև նշան ունի:

Այս որ լսեց Դօն Քիշօտը ձայն տուեց իւր զինակրին:

— Բարեկամ, ասաց նա նորան, իսկոյն շրերս հանիր:

— Ի՞նչ հարկաւոր է այդ, հարցրեց Կորդէլիօն:

— Ձեզ հաւաստիացնելու համար, իշխան, որ նոյն իսկ ասպետն եմ ես, որի մասին ձեր ծնողը խօսել է ձեզ հետ:

— Այդ անօգուտ է, պատասխանեց Սանխօն, զի տեմ որ ձեր կրծքին սև բիծ կայ, դա քաջութեան նշան է:

— Այդ էլ բաւական է, պատասխանեց իշխանը, հօրս նախադուշակութիւնը միանգամայն կատարւում է: Արտաքին տեսքը, դէմքի գծագրութիւնը, հասակը և բոլոր նշանները բոլորովին երևում են ձեզ վերայ. ձեզ է ուրեմն նախանշանութիւնը ընտրել իմ դահս յափշտակողին արտաքսելու: Մոռացայ ձեզ ասել, որ Տինակրիօ թագաւորը յունարէն թէ արաբերէն գրած նամակ թողեց, որ ես չկարողացայ կարդալ, և որով նա ինձ պատուիրում է, թէ երբ արդէն յիշեալ ասպետը կսպանի Պանդաֆիլանդօին, իսկոյն իմ թագաւորութիւնս նորան տամ, խնդրելով որ ինձ իւր ժառանգը համարի, որովհետեւ այն ասպետը ինձ որդու աեզ պիտի ընդունի:

— Ի՛նչ, հիմի ի՞նչ ես կարծում, բարեկամ Սանխօ, ասաց Դօն Քիշօտը, հիմի էլ ես վախճում որ չեմ կարող թագաւորութիւն ձեռք ձգել:

— Շշմարիտ էիք ասում, ողորմած տէր, պատասխանեց Սանխօն ուրախութիւնից խելքը կորցնելով։ Համաձայն եմ ձեզ հետ ամեն բանի մէջ։ Միայն շտապեցէ՛ք այն անդգամ հսկայ Պէնդարդօի վիզը կտորելու։

Այս որ ասաց զիւրահաւան զինակիրը երկու անգամ թռչկոտաց և մօտեցաւ Միկօմիկօնին իշխանին ձեռքը համբուրելու, որը իւր պատմութիւնը հետեւեալ խօսքերով վերջացրեց.

— Ահա, ողորմած տեաւք, իմ թշուառութիւններիս պատմութիւնը։ Իմ թագաւորութիւնից ինձ ուղեկցող բոլոր խմբերից միայն մի երկարմօրուք զինակիրս մնաց. մնացածները ծովի կառաղի մըրկին զոհ գնացին։ Ես ու զինակիրս էլ հազիւ կարողացանք նաւի բեկորների վերայ աշտառուել։

— Մի՛ վհատուէք, իշխան, գոչեց Դօն Քիշօտը, ձեր թշուառութիւնները շուտով կվերջանան. դարձեալ երգում եմ, որ ձեռք չեմ վերցնի ես ձեզանից, մինչև որ նենգաւոր Պանդաֆիլանդի գլուխը կէս չանում։

Այս միջոցին նոքա ճանապարհին իշն վերայ նստած մի մարդ տեսան, որ բօշալի նւն էր։ Սանխօն, որ ամեն անգամ էլ տեսնելիս սիրտը թրթրւում էր, տեսաւ թէ չէ այն, իսկոյն ճանաչեց իւր իշն, և նորա վերայ նստող ժինէս Պասսամօնտին։

— Այ դու գող ժինեսիլա, աղաղակեց զինակիրը, յետ ատուր իմ բարիքը, իմ կեանքը, բաղտաւորութիւնը, սէրը, իմ միակ ուրախութիւնս։ Իմ էջս յետ տուր, աւազակ։

Ժինէսը տեսնելով Սանխօն ահազին բազմու-

թեան հետ, խօսքերը չկրկնել տուեց և իշն վայր թռչելով շտապով վազեց դաշտ։

Սանխօն արդէն իւր իշն մօտ էր և քնքշու-թեամբ գրկել էր նորան։

— Ուրեմն, ես դարձեալ տեսայ քեզ, զաւակս, ընկերս, բարեկամս։

Էշն էլ լռիկ մնջիկ թոյլ էր տալիս նորան դըրկելու իւրեան։ Ամենքը միասին ուրախացան զինակրի հետեւ նա Դօն Քիշօտը հաւաստիացրեց նորան, որ թէպէտեւ նա իւր էջը ցտաւ, բայց այնուամենայնիւ դարձեալ կնուիրէ նորան իւր խոստացած երեք իշուկները։

Նոքա հասան մի վճիտ աղբիւրի, ուր և վըճուեցին մի փոքր հանգստանալ։ Մեր ճանապարհորդները վայր իջան գետին, նստեցին խոտի վերայ և թեթեւ նախաճաշեցին դատաւորի հիւրանոցից վերցրած պաշարով։

Այդ միջոցին դոցա մօտով մի պատանի անցաւ, որ տեսնելով Դօն Քիշօտին իսկոյն մօտեցաւ նորան.

— Բարեւ ձեզ, պարոն, ասաց նա նորան ողորմուկ ձայնով. ինձ չէք ճանաչում. դուք ուրեմն մոռացել էք այն Անդրէասին, որին ձեր ողորմածութիւնը բարեհաճեց կաղնի ծառից յետ անել։

Դօն Քիշօտը նորան ձեռքից բռնեց և ներկայացրեց իւր ուղեկիցներին։

— Ինձ շատ հաճել է, գոչեց նա, ներկայացնել ձեզ թափառական ասպետութեան բերած օգուտների կենդանի օրինակը։ Սորանից մի փոքր ժամանակ առաջ անտառով անցնելիս ես ողորմելի ձայներ լսեցի և տեսայ այս մատաղահաս պատանուն, որին մի

տմարդի գիւղացի փոխանակ սորա վաստակած փողերը տալու՝ խրացով ծեծում էր: Ես իսկոյն պատուիրեցի յետ անել սորան ծառից և սորա տիրօջը երգմենցորի, որ մինչև վերջին դրամը կհատուցանի սուրան իւր հասանելիքը: Այսպէս չէ, Անդրէաս բարեկամ, այդպէս չէր բանը:

— Ճիշտ այդպէս էր, պատասխանեց պատանին, բայց երբ դուք գնացիք.....

— Այն ժամանակ պարոնդ իսկոյն տուեց բոլորը:

— Այո՛, իրաւ է, միայն սարսափելի փող տուեց: Նա ինձ նորից կապեց ծառից և այնքան հարուածեց, որ հոգիս դուրս եկաւ: Այնուհետեւ ես հիւանդանոցից դուրս չեմ եկել: Եթէ դուք չխառնուէիք, պարոն ասպետ, այն ժամանակ առաջին պատժովը կազատուէի և փողս կատանայի, բայց դուք իմ տիրօջ բարկութիւնը աւելի շարժեցիք և նա ձեր պատժաւաւ ինձ վերայ թափեց իւր բարկութիւնը:

— Սանխօ, շուտ Ռօսինյանոս թամբիր, աղաղակեց մեր հերոսը, բարկութիւնիցը կատաղելով: Ես կամենում եմ իսկոյն գնալ և ամենախիստ կերպով վրէժխընդիր լինեմ այն չարագործներից:

— Հանդիստ կացէք, խնդրեմ, տէր, պատասխանեց Անդրէասը. ևս աւելի շնորհակալ կլինեմ, եթէ մի բան տաք ինձ դուրա փոխարէն:

Սանխօն նորա ձեռքը դրեց մի կտոր հաց ու պանիր:

— Առ, վերցրու՛, բարեկամ, ասաց նա. Աստուծոն էլ յայտնի է, որ ես քեզ բոլորովին առանց մի աղքատ կալութիւն ունենալու օգնում եմ, որովհետեւ թափա-

ռական ասպետների զինակիրները միշտ պիտի քաղցի ու ծարաւի դիմանան:

Անդրէասը տեսնելով, որ իւրեան աւելի բան չեն տալիս՝ գլուխը կախած հեռացաւ և վազելով սկսաւ աղաղակել:

— Սատանան թող տանի բոլոր զոռւելի թափառական ասպետներին, որոնք ցանկանալով մեզ օգնել՝ փայտի հարուածներ են տալիս:

Դօն Քիշօսը կամենում էր վերկենալ այն յանդուգն տղային պատժելու համար, բայց տեսնելով որ անկարելի է նորան հասնել, ծանր նստեց իւր տեղը. նա այնպէս խիստ բարկացած էր Անդրէասի յանդուգն կատակի վերայ, որ ոչ ոք չէր համարձակում ծիծաղել վախճալով թէ մի գուցէ նորան աւելի ևս զայրացնեն:

Երբ ընթրիքը վերջացրին, բոլորեքեան ճանապարհ ընկան և միւս օրը հասան հիւրանոցին, որից Սանխօն շատ վախենում էր: Պանդոկապետը, նորա կինը և Մարիտօրեան Դօն Քիշօսին ճանաչելով՝ դուրս եկան նորա առաջ: Ասպետը նոցա իւր սովորական վեհանձնութեամբ ընդունեց և պատուիրեց, որ իւր համար առաջուանից աւելի լաւ անկողին պատրաստեն, թէպէտեւ պանդոկապետի ձեռքը ոչ ոք չբռնեց, երբ սա նոյնպիսի անկողին պատրաստեց և միևնոյն սենեկում, ուր որ իջեանած էր առաջին անգամ: Մեր հերոսը բոլորովին յոգնած ու չարչարուած լինելով այն ամեն յիմարութիւններից, որ նա արեց լեռներում, շուտով պառկեց և քնեց: Այդ միջոցում սափրիչը վերցրեց իւր կեղծ մօրուքը, որովհետեւ

դատաւորը նորա ձեւափոխութիւնը բոլորովին անօգուտ համարեց: Որոշեցին Դօն Քիշօտին ասել, որ Միկօմիկօնին իշխանը իւր զինակրին ուղարկել է իւր տէրութիւնը՝ ազատողի գալուտը խնաց տալու համար:

Յետոյ սկսան նախաճաշն պատրաստութիւն տեսնել: Նրբ արդէն զբաղուած էին նորանով, Սանխօն վախեցած վազեց վերնատանից, ուր պառկած էր Դօն Քիշօտը, և սկսաւ բարձր ձայնով ճշալ:

— Օգնեցէք, օգնեցէք, պարոնս սարսափելի կռուի մէջ է. ինչ կամենաք արէք ինձ, թէ ես չտեսայ, որ նա թրով հարուածում էր Միկօմիկօնին իշխանի հսկային և կարեց նորա գլուխը:

— Ի՞նչ ես ասում, Սանխօ, հարցրեց դատաւորը. հսկան այստեղեց երկու հազար մղոնից աւելի հեռու է գտնւում, իսկ քո տէրը հեռուից մարդիք չի կարող սպանել:

Այդ բոպէին նոքա լսեցին Դօն Քիշօտի աղաղակը:

— Անդինի, գող աւաղակ, գոչում էր նա, վերջապէս գտայ քեզ. ոչ սուրբ և ոչ էլ բոլոր ոյժդ չեն կարող քեզ ազատել:

Միւնոյն ժամանակ նա զարկում էր պատերին, որոնք նորա թրի հարուածներից թնդում էին:

— Օ՛հ, բանը վերջացած է, շարունակեց Սանխօն, այն չարագործը անշուշտ հողին տուաւ, որովհետեւ ես տեսայ թէ ինչպէս նորա արիւնը գետի պէս վազում էր և հսկայի տճկորի չափ գլուխը վայր ընկաւ ներքեւ:

— Այ, գոչեց պանդոկապետը, տունս քանդեցին: Այն անպիտանը, Դօն Քիշօտ է, թէ Դօն սատանայ, երեւի նորա սենեկում կախած զինով լէքը տճկորները թրով կտրտել է. իսկ էս յիմարն էլ զինին արիւն է կարծել:

Ամենքը վառած ճրագներով վազեցին պատերազմի դաշտը: Մեր հերոսը միմիայն ներքնաշորով կանգնած էր իւր երկայն ու բարակ ոտներով. գլխին ծածկած ունէր պանդոկապետի տուած գործած կարմիր զիշերագլխարկը. ձախ թեւը վերմակով ունէր փաթաթած: Այսպիսի հաղուստով և թուրը ձեռքին բռնած, աչքերը չռած նա գոչում էր և աղմուկ էր անում սենեկում, երեւակայելով, թէ Պանդաֆիլանդօ հսկայի հետ է մենամարտում և իւր թրով անխնայ կտրտում էր տիճորները, որոնցից կարմիր զինին առուի պէս թափւում էր նորա շուրջը: Պանդոկապետը այս որ տեսաւ, այնպէս կատաղեց, որ վրայ ընկաւ նորան և սկսաւ փառաւոր հարուածներ տալ: Շուտով նա ընդհատեց նորա մենամարտութիւնը հսկայի հետ և մի լաւ կ'ջարդէր մեր հերոսին, եթէ չազատէին սորան պանդոկատիրօջ ձեռքից: Ամեն ջանքերը, որ գործ դրին պատերազմող ասպետին զարթեցնելու համար, անօգուտ անցան և նա մինչև առաւօտ կ'քնէր, եթէ սափրիչը մի կուժ լէքը սառը ջուր չածէր նորա գլխին: Մինչև որ նոքա պարսպած էին Դօն Քիշօտին զարթեցնելով՝ Սանխօն շարունակ որոնում էր հսկայի գլուխը, բայց ոչ մի տեղ չկարողացաւ այն գտնել:

— Այս անիծուած տանը, բարկացած գոչեց նա,

ոչինչ դրական բան չկայ. այստեղ ամեն բան դի-
թած է: Ինքս տեսայ որ գլուխը վայր ընկաւ ներքե,
իմ աչքովս տեսայ, թէ ինչպէս կարեցին նորան, աղ-
բիւրների պէս վազող արիւնը տեսայ— Եւ այժմ ամեն
բան անյայտացաւ:

—Մի՞թէ դու չես տեսնում, անպզամ, աւազակ,
պատասխանեց պանդոկապետը կատաղած, որ քո
կարծիքով աղբիւրի պէս վազող արիւնը դինի էր,
որով ամբողջ սենեակը ողողուած է: Ուր է մի սատա-
նաները քո տիրոջն էլ այդպէս արիւնշաղախ անէին
դժոխքի մէջ:

—Այդ բոլորը շատ լաւ է, ասաց Սանխօն, բայց
ես տեսայ որ գլուխը վայր ընկաւ և որովհետեւ ես
այն չգտայ՝ պիտի դքսութիւնս կորցնեմ:

Վերջապէս Դօն Քիշօրը զարթնեց և զարմա-
ցած նայեց իւր չորս կողմը: Յանկարծ նա դառնա-
լով Կորդելիօն՝ ասաց.

—Իշխան, այլ ևս մի՛ վախէք: Ձեզ ատող հսկան
չկայ այլ ևս. այս ձեռքով ես նորան փոշի դարձրի:

—Լսում էք, գոչեց Սանխօն, հսկան այս պարկի
մէջ է: Այժմ դքսութիւնս ոչ մի տեղ չի գնար:

Ամենքը ծիծաղեցին պարոնի խելացնորութեան
ու ծառայի յիմարութեան վերայ, բայց պանդոկա-
պետից, որ կամենում էր յարձակուել նոցա վերայ և
բռնում էին նորան իւր կիներն ու Մարիաօրնան, որոց
աղաղակը նոյն իսկ Պանդաֆիլանդօն էլ կարող էր
զարթեցնել, եթէ յիրաւի նա սպանուած լինէր առ-
պետից: Վերջապէս դատաւորը հաշտութիւն ձգեց,
նա Դօն Քիշօրին խնդրեց, որ անկողնում պառկի և

պանդոկատիրօջ խոստացաւ բոլոր վնասը վճարել:
Կորդելիօն էլ մտիթարում էր Սանխօն, հաւատաց-
նելով, որ նա թէպէտեւ հսկայի գլուխը կորցրել է,
բայց չնայելով դորան այնուամենայնիւ կստանայ մի
ընտիր դքսութիւն իւր տէրութիւնից, երբ ինքը
կվերադառնայ իւր թագաւորութիւնը: Դօն Քիշօրը
քնեց:

Գլուխ Թ.

ՀԻՒՐԱՆՈՅԻ ԱՆՑՔԸ:

Ամենքը ներքե իջան. պանդոկապետը կանդ-
նած էր դռների մօտ ու նայում էր մեծ ճանապար-
հին. յանկարծ նա ձայնեց.

—Մի՛ քանի ձիաւորներ են գալիս. եթէ նոքա
այստեղ կիջեանեն՝ այսօր լաւ վնասակ կունենամ:

Կորդելիօն մօտ վազեց և իսկոյն յետ դառնա-
լով ասաց.

—Իմ բարեկամներս են գալիս, որոց ես սպասում
էի. նոքա մեզ հետ կմիանան:

Յետոյ դառնալով դէպի դատաւորը՝ աւելացրեց.

—Յարգելի՛ պարոն, ահա մեզ մօտ դարձեալ օգ-
նականներ են գալիս: Սոքա երիտասարդ մարդիք են,
որոց հետ ես միասին ճանապարհորդում էի: Մենք
այն ժամանակ բաժանուեցանք միմեանցից, երբ ես
գնացի լեռները՝ կորցրած պայուսակս որոնելու հա-
մար: Մենք որոշեցինք այս հիւրանոցը հաւաքուել
միմեանց զսնելու համար:

Սանխօն լսելով այս խօսքերը՝ դեղնեց և աւելե-

վախեցաւ այն ժամանակ, երբ դատաւորը ասաց նորան, թէ պայուսակը պիտի վերադարձնի. նա ախքաշելով գնաց նորա ետեւից:

Այդ միջոցին ճանապարհորդները հիւրանոցը մտան և սկսան Կորդէլիօին հարցուփորձ անել պայուսակի մասին: Նորան շնորհաւորեցին դանելու համար և իմացրին, որ նոցա մի քանի բարեկամներն էլ շուտով կգան այս հիւրանոցը, և նոցա հետ միասին ճանապարհ կընկնեն:

Բայց զիտէք թէ այդ միջոցին Սանխօն ինչ էր անում: Նա ծեծում էր, հաւաչում էր, ու ասում զեռ նոր զարթնած Դօն Քիշօտին:

— Դուք, տէր, նորից կարող էք քնել. դուք այլ ևս կռուելու ոչինչ չունիք հսկայի հետ և իշխան Միկօմիկօնինին իւր տէրութիւնը վերադարձնելու. ամեն բան վերջացած է ու վճռւած:

— Ճշմարիտ է, պատասխանեց տխուր պատկերի ասպետը. ես այն զարհուրելի կռուի մէջ կտրեցի ահագին հսկայի գլուխը և նորանից առուի պէս թափւող արիւնը հոսում էր ոտներին տակ:

— Այդպէս չէ, տէր, այդպէս չէ: Այն հսկան, որին դուք կէս արիք՝ զինով լիքը տկճոր է եղել, իսկ նորանից հոսող արիւնը՝ զինի. կտրած գլուխն էլ բոլորովին սուտ է եղել:

— Ինչեր ես ասում, Սանխօ, հօ չմն ցնորուել:

— Դեռ մի բան էլ աւելի եմ ցնորուածից. վերկացէք, տէր, վերկացէք, դուք լաւ լաւ բաներ կը տեսնէք, թէ ինչպէս իշխան Միկօմիկօնինը յանկարծ փոխարկուել է մի ինչ որ Պ. Կորդէլիօի:

— Դորա վերայ չեմ զարմանում, բարեկամս, այս անիծած տանը ամեն ինչ կախարդած է:

— Այս, պարոն Դօն Քիշօտ, դորա համար ձեզ հետ չէի վիճի, եթէ համոզուած չլինէի, որ ինձ այստեղ խաղաղնդի պէս պարեցնելը երևակայական կամ ցնորք լինէր, և եթէ ես ստիպուած չլինէի իմ դատած պայուսակն ու նորա միջի ոսկիները վերադարձնելու: Դուք ինչ կամենաք ասացէք, տէր, իսկ ինձ այս վերջին հանգամանքը բոլորովին խելքից հանեց:

Այն ժամանակ, երբ Սանխօն ասպետին հազցնում էր, դատաւորը Կորդէլիօի բարեկամներին հաղորդեց Դօն Քիշօտի ցնորքները, նորա հետ պատահած դէպքերը, և այն խորամանկութիւնը, որ իւրեանք գործ դրին նորան անապատից դուրս բերելու համար: Ամբողջ խմբի ամենատուրախ երիտասարդը, որի անունն էր Դօն Ֆէրնանդ, որ մի կուշտ ծիծաղեց այդ պատմութիւնը լսելիս, Կորդէլիօին համոզեց, որ այն հնարքները շարունակի, մինչև որ նորան տուն կհասցնեն:

Ֆէրնանդը զեռ շարունակում էր իւր խօսքերը, երբ Դօն Քիշօտը եկաւ ոտից գլուխ զինուորուած: Նորեկ հիւրերը խիստ զարմացան, տեսնելով նորա երկայնաձև, նիհար ու թուխ դէմքը, սաղաւարտի փոխանակ գլխին դրած կոնքը, և այն հպարտ ու ծանր շարժումները, որ նա ունէր Կորդէլիօին հետեւալ խօսքերն ասելիս.

— Իշխան, ես իմ զինակրից իմացայ, որ ձեր պայծառափայլութիւնը մի փոքր ստորացել էք և հզօր

Թագաւորութիւնից յանկարծ իջել էք հասարակ մարդկանց կարգը: Եթէ այս բոլոր ձեակերպութիւնները լինում են ձեր հօր—այն մեծ կախարի Թագաւորի հրամանով, վախենալով, որ իբր թէ իմ բազուկս կարող չէ վերադարձնել ձեզ ձեր Թագաւորութիւնը, այն ժամանակ ես ոչինչ չունիմ պատասխանելու, բայց միայն, թէ այն կախարիը ինչպէս երևում է լաւ ծանօթ չէ ասպետութեան պատմութեան հետ: Իմ նախկին գործերս վկայում են, որ ես ձեզ ձեր գահը վերադարձնելուց դեռ շատ դժուար գործեր կարող եմ կատարել: Ինձ այլ ևս խօսելու բան չի մնում: Միայն կրկնում եմ, զահագործ իշխան, որ դեռ ժամանակը չի անցել: Մի խօսք միայն ասացէք, և ձեր բոլոր թշնամիքը մի քանի օրից յետոյ բոլորն էլ յաղթուած կլինին:

Աօրդէլիօն բոլորովին սառն կերպով պատասխանեց.

— Բայց ասպետ, մի հաւատաք նորան, որ իբր թէ ես փոխարկուել եմ: Ես այժմ նոյնն եմ, ինչ որ երեկ էի: Սակայն այս իրաւ է, որ ես մի անակնկալ մխիթարութիւն ունեցայ. ես ձեզ արդէն ասացի, որ միայն մի զինակիրս ազատուեց այն զարհուրելի մրկից, որ կուլ տուեց նաւս ու բոլոր ուղեկիցներս: Այժմ տեսնում եմ, որ նախախնամութիւնը ողորմել է մի քանի հաւատարիմ ընկերներին ու նոցա ևս ազատել է մրկից: Ահա, պարոն ասպետ, պատիւ ունիմ նոցա ձեզ ներկայացնել. նոքա ինձ հետ միացան զարհուրելի: Դեռ իմ բոլոր յոյս ձեզ վերայ է և մօզգիր եմ վաղն և եթ ձեզ հետ միասին ճանապարհ ընկնել:

Աօրդէլիօն լռեց: Դօն Քիշտը դարձաւ իւր զինակիրն և բարկացած ասաց.

— Տեսնում ես, Սանխօ, որ ես օրէցօր նորանոր փաստեր եմ ստանում այն բանի համար, որ դու ամբողջ Իսպանիայում ամենամեծ անզգամն ես: Դեհ այժմ ասա ինձ, այ աւագակ, ո՞վ ասաց քեզ, թէ այս իշխանը դառել է Պ. Աօրդէլիօ, թէ ես պատուել եմ զինով լիքը տկճորը, որ իմ սպանած հսկայի գլուխը դեք տարել է և տրաւ պէս հազարաւոր յիմարուած թիւններ: Քեզ նման ստախօս-զինակիրներին ես դիտում թէ ինչպէս պիտի պատժել:

— Հանգառացէք, տէր, խոնարհաբար պատասխանեց Սանխօն. գուցէ Միկօմիկօնին իշխանի մասին ասածներին մէջ սխալուած լինեմ. իսկ զինով լիքը տկճորի ու հսկայի գլխի մասին ասածներին մէջ այն ժամանակ կարծեմ կհամոզուէք, երբ հաշիւը կներկայացնեն ու կտրիպեն քնասը վճարել: Նոյնպէս կը համոզուէք և պայքարակի մասին ասածներին մէջ, երբ կտրիպուենք վերադարձնել այն:

— Վերջինս շատ հասարակ ու պարզ կերպով է բացատրում, վրայ բերաւ Դօն Ֆէրնանդը. երբ իշխանը նաւաբեկութիւնից յետ ճանապարհ ընկաւ հաշակաւոր Լամանչեցի ասպետին որոնելու, այն ժամանակ նորին պայծառափայլութիւնը անցնելով այն լեռների միջից, կորցրեց իւր պայուսակը—այն միակ իլը, որ քնաց նորան նախկին հարստութիւնից, դուրս այն գտել ես և օրէկբով պիտի յետ դարձնես:

— Դեհ, այս էլ բաւական չէ՞ քեզ, անզգամ: Ճշայ Դօն Քիշտը:

— Եթէ ձեզ բաւական է, ինչ էլ բաւական է, ծանր ախ քաշելով պատասխանեց թշուառ զինակիրը:

— Ուրեմն մնաս բարեաւ. իմացիր միայն, որ դու զարհուրելի հողմարած ես:

Քիշերը վրայ հասաւ և պանդոկապետը փառաւոր ընթրիք պատրաստեց: Ամենքը նստեցին ընթրելու: Չնայելով Դօն Քիշօտի մերժելուն՝ նորան պատուաւոր տեղ նստացրին: Նա կամեցաւ, որ Միկօմիկօնին իշխանը իւր կողքին նստի, որովհետեւ ինքը նորա հովանաւորութեան տակ էր գտնուում: Հացկերոյթը ուրախ էր անցնում և վերջը պտուղներ չայելելիս՝ ասպետը սկսաւ հեռուեալ խօսքերն ասել:

— Չարմանալի չէ՞, ողորմած տեսլք, որ այս ամբողջի մէջ միասին հաւաքուել էք այսքան նշանաւոր մարդիք: Չհաշուելով ձեզանից իւրաքանչիւրի արժանաւորութիւնները մանրամասնաբար, ո՞վ կարող է գուշակել, տեսնելով ինչ մօտ նստող այս երկոտասարդին, թէ սա մի երեւելի իշխան է, որ զրկուել է իւր գահից և որ ես այն ասպետն եմ, որի փառքը ամբողջ աշխարհ տարածուել է: Այս հրաշքների համար զիտե՞ք թէ ումն ենք պարտական: — Քափառական ասպետութեան, այս ազնիւ արհեստին, որ իւր աշխատանքով ու վտանգներով ամենիցն էլ բարձր է:

Բոլոր հիւրերը զովեցին նորա այս խօսքերը և ընթրիքը նոյնպէս յաջող վերջացաւ, ինչպէս և սկսուեց, այն է ընդհանուր ուրախութեամբ ու զուարճութեամբ: Խօսակցութիւնը այդ կերպով մի փոքր միջոց շարունակուեց. իւրաքանչիւրը ինքն իւրեան զարմանում էր ասպետի ճարտարախօսութեան վերայ,

մինչև որ վերջապէս դատաւորը յայտնեց, որ արդէն հանդստանալու ժամանակն է, մանաւանդ որ օրը այնպէս ծանր էր եղել: Դօն Քիշօտն առաջարկեց զիշերուայ մնացած մասը պահպանութիւն անել չար կախարչներին կամ անզգամ հսկաներին, որոնք կհամարձակէին այնտեղի բնակիչների խաղաղութիւնը վրդովել: Նորա առաջարկութիւնը շնորհակալութեամբ ընդունուեց և մեր ասպետը զխից ոտը զինաւորուելով ու նստելով Ռօսինանտի վերայ՝ հիւրանոցից դուրս եկաւ: Ամենքը քնեցին, բացի աղախին Մարիտօրնից, որ իմանալով մեր հերոսի բնաւորութիւնը՝ որոշեց զուարճանալ նորանով: Ամբողջ սենեկից դաշտի կողմը ուրիշ պատուհան չկար, բացի պատի մի անցքից, ուր յարդ էին ածում ախոռի համար: Նա այնտեղեց տեսաւ Դօն Քիշօտին, որ նստած էր ձիու վերայ, նիզակի վերայ յեցած էր ու երբեմն երբեմն աչքերը գէպի երկինքն էր ուղղում, կարծես նորանից օգնութիւն խնդրելու և հովանաւորութիւն դժբաղատութեան ժամանակ:

Մարիտօրնան նորան ցածր ձայնով կանչեց ու ձեռքով նշան արեց: Մեր ասպետը իսկոյն յետ նայեց և լուսնի լուսով նկատեց վերնատան ծակը, որին նա վանդակադատ պատուհան կարծեց և երևակայեց, թէ այնտեղ մի գերի է բանտարկուած, որ խնդրում էր նորանից ազատել: Այսպէս մտածելով նա Ռօսինանտին առաջ քշեց պատուհանի մօտ, կանգնեց թամբի վերայ և ձեռքը ներս տանելով անցքի մէջ՝ աշխատում էր մի բան բռնել և նորա օգնութեամբ ներս մտնել այն կեղծ-բանտը: Իսկոյն Մարիտօրնան բռնեց

նորա ձեռքը, կապեց Սանխօի իշի սանձով, յետոյ առանց ժամանակ կորցնելու սանձի միւս ծայրը ամրացրեց դռան կողպէքին: Վերջացնելով այս բանը, նա ծիծաղից թուլանալով դուրս վազեց վերնասանից:

Դօն Քիշօտը զգալով, որ ինքը կապուած է և այլ ևս ոչ ոքին չի տեսնում, կարծեց թէ անշուշտ այդտեղ դարձեալ մի տեսակ դիւթութիւն կայ թաղցրած: Նա կանգնած լինելով Ռօսինանտի թամբի վերայ և ձեռքի դաստակը ամուր կապած ունենալով՝ դողում էր և վախենում, որ ձին տեղիցը չջարժուի, որովհետեւ այդ դէպքում նա պատից կախուած կմնար:

Ի զուր նա իւր բոլոր ծանօթ կախարդներին ու իւր հաւատարիմ զինակիր Սանխօին օգնութիւն էր կանչում: Ոչ մի կախարդ չերեաց, իսկ նորա հաւատարիմ սպասաւորը խորը քնած էր ու միանգամայն մոռացած իւր տիրօջ: Տխուր պատկերի ասպետը յուսահատութիւնից սկսաւ եզան պէս բառանչել: Ռօսինանտը, այն խաղաղ կենդանին, հանդիստ կանգնած էր իւր տեղը. նորա տէրը չէր կասկածում, որ նոքա երկուսն էլ մինչև յաւիտեան կախարդուած են:

Սկզբնապէս արշալոյսը վրայ հասաւ: Զոյս ձիաւորներ մօտեցան հիւրանոցին և սկսեցին դռները ամուր բաղխել:

— Ըսպետներ էք թէ զինակիրներ, դուք, աղաչակեց Դոն Քիշօտը ձիու վերայ կանգնած տեղից, մի՞թէ չգիտէք որ ամրոցի դռները արեւը ծագելուց առաջ չեն բացուած: Հեռացէք և սպասեցէք մինչեւ

լուսանալը, իսկ այն ժամանակ կտեսնենք ձեզ կարելի՞ է ներս թողնել, թէ չէ:

— Ի՞նչ ես գլուխդ քարով տալիս քու ամրոցիդ հետ միասին. մի՞թէ պանդոկը մանեկու համար այդպիսի դժուարութիւններ կան: Նի՞թէ դուք էք պանդոկապետը, շուտով դռները բացէ՛ք:

— Ննդրեմ մի փոքր քաղաքավարի լինէ՛ք, ես պանդոկապետի նման եմ:

— Մեզ ինչ պէտք, թէ դուք ում նման էք:

Եւ այլ ևս չսկսելով նորեկները մեր հերոսի խօսքերը սկսան այնպէս պինդ բաղխել դռները, որ ամենքին զարթեցրին և պանդոկապետը դուրս եկաւ նոցա առաջ:

Եյս աղմուկի ժամանակ Ռօսինանտը գլուխը բարձրացրեց ու ականջները սրեց: Նա մի փոքր շարժուեց թէ չէ տեղից, իսկոյն Դօն Քիշօտի ոտները թամբից պըռուցան ու նա վայր կընկներ գետին՝ եթէ ձեռքը կապած չունենար թոկով: Նա պատից կախուեց և այնպէս զարհուրելի ցաւ դգաց, որ նորա նիհար մարմինը ծանրութիւնից ձգուելով՝ համարեա հասաւ գետնին, որի վերայ նա ոտները քսում էր. նորա տանջանքը մանաւանդ աւելացաւ այն ժամանակ, երբ նա աշխատում էր մի կերպ ազատուել: Նորա զարհուրելի աղաղակը լսելով պանդոկապետը՝ իսկոյն վազեց նորա մօտ: Մարիտօրնան զարթնելով ու լսելով հերոսի ձայնը՝ բարձրացաւ վերնատունը ու քակեց նորա կապանքը. մեր ասպետը ազատուելով իւր կապանքից՝ պատի վերայից վայր ընկաւ գետին պանդոկապետի ու մօտեցող ձանապարհորդներին:

ներկայութեամբ: Նա խնայեց վեր թռաւ նստեց Ռօսիանստի վերայ, վազեց դաշտը և յետ դառնալով այնտեղեց՝ զարհուրելի ձայնով աղաղակեց.

— Չարաչար կախալուի նա, ով կհամարձակի ասել, թէ ես արժանի էի այն բանի, որ ես կախարդուած եմ, և եթէ Միկօմիկօնին իշխանը թոյլ կտայ ինձ, ես նորան մենամարտութեան կկանչեմ...

Ճանապարհորդները զարմացած լուռ ու մունջ նայում էին նորան, երբ յանկարծ Կօրդէլիօն երևաց ու իւր բարեկամներին (իբր թէ որոց սպասում էր՝ սոքա էին) յայտնեց, թէ ով էր այլանդակ Դօն Քիշօտը: Նոքա խիստ ծիծաղելի անցք համարելով այն, մեծ սիրով ցանկացան Միկօմիկօնին իշխանի մասին հնարած կատակերգութիւնը շարունակել: Կօրդէլիօն նոցա ներկայացրեց ասպետին և յայտնեց, որ նոքա ևս աղատուել են նաւաբեկութիւնից: Դօն Քիշօտը մեծ համակրութեամբ ընդունեց նոցա և ամենքը բաւական էին երևում:

Հիւրանոցում խորին խաղաղութիւն էր տիրում: Դօն Քիշօտը դարձաւ Կօրդէլիօնի ու ասաց.

— Վսեմաւիայլ ու հռչակաւոր իշխան. ձեզ յայտնի է, որ պատերազմի մէջ շտապելն ամենից շատ օգնում է յաջողութեան: Ինչո՞ւ ենք ուրեմն մենք այս ամրոցում այսքան երկար մնում: Գուցէ Պանդաֆիլանդօն այս ժամանակից շահուելով՝ ամրանայ մի անմատչելի ամրոցի մէջ:

— Պարո՞ն ասպետ, պատասխանեց Միկօմիկօնին իշխանը. ես իմ բաղդս ձեր քաջութեանն եմ յանձնում, արէք ինչպէս արժան կգատէք:

— Եթէ այդպէս է, շուտով ուրեմն, Սանխօ, Ռօսիանստի ու իշխանի ձին թամբիր, որ ճանապարհ ընկնենք:

Սանխօն չ'շտապեց, այլ գլուխը շարժելով՝ պատասխանեց.

— Ինչպէս ուզում են, այնպէս են մեզ յիմարեցնում ու ծաղրում:

— Ինչո՞ւ և ո՞վ է այդ անում:

— Այ ինչու. այն մարդը, որ իւրեան անուանում է Միկօմիկօնին մեծ պետութեան իշխան, ճիշտ այնպիսի թագաւոր է, ինչ որ հանգուցեալ հայրս էր: Նա ձեզ մօտ Միկօմիկօնին է ասւում, իսկ ձեր բացակայութեան ժամանակ Կօրդէլիօ են կանչում նորան: Ուստի և ես կարծում եմ, որ աւելորդ է Ռօսիանստի ու այս պարոնի ձին թամբելը և որ վատ չէր լինի, եթէ դեռ էլի այստեղ մնայինք:

Թաւար կգտնուին այնպիսի գրիչ ու խօսքեր, որոնք կարող լինեն արտայայտել Դօն Քիշօտի զարհուրելի բարկութիւնը: Նա կատաղութիւնից դեղնելով, յոնքերը կնձռած ու կրակոտ աչքերով զարհուրելի կերպով նայում էր Սանխօին ոտից գլուխ, յետոյ աղաղակեց:

— Աչքիցս հեռացիր, անպիտան չարախօս, ստախօս ու չար կեղտոտ արարած, ստոր խեղայնոր, վախկոտ, անամօթ, ուխտադրուժ ու քանդող աղնուութեան ու յարգանքի, որ մենք պարտաւոր ենք տալ պսակաւոր մարդոց: Կորիր, թէ չէ.....

Խեղճ Սանխօն երկիւղեց փախաւ թափկացաւ: Կօրդէլիօն աշխատում էր հանգստացնել Դօն Քիշօտին այս խօսքերով:

— Ներեցէ՛ք ձեր բարի զինակրին, պարոն ասպետ տխուր պատկերի: Զէ՞ որ այդ ամեն յիմարութիւններին միայն նա է հաւատում: Յիշեցէ՛ք միայն, որ այս ամբողջում ամենքը կախարդուած են: Գուցէ և Սանխօն այնպէս է թուացել, իբր թէ այն բոլորը, ինչ որ ինքն ասաց այժմ, տեսել է:

— Ասպետութեան անունով եմ երդում, որ ձերդ պայծառափայլութիւնը ճշմարիտ է ասում և որ իմ թշուառ զինակիրը անշուշտ զոհ դարձած կլինի մի որևէ կախարդի, որովհետև նա բամբասելու սովորութիւն չունի:

— Ուրեմն ներեցէ՛ք նորան, աւելացրեց Դօն Ֆէրնանդը:

Դատաւորը բերեց Սանխօն, որ ծնկաչոգ ներողութիւն խնդրեց իւր տերօջեց, համբուրեց նորա ձեռքը ու խոստովանեց, որ այն տանը խսկական ու արժանահաւատ ոչինչ բան չկայ, բացի այն բանից, որ իւրեան խաղաղնդի պէս վեր ու վայր թռցրին:

Գլուխ Ժ.

ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԻ ԿԱԽԱՐԴՈՒԻԼԸ: ՎՍԵՄ ՈՒ ՏՀԱՃ ԴԵՊԲ:
ԳԻԻՂ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼԸ:

Այսպէս երկու օր անցաւ: Ամենքը հաւաքուեցան հիւրանոցը թողնելու ու Կորդէլիօն և իւր բարեկամներին ազատելու՝ Դօն Քիշօտին իւր գիւղը հասցնելու դժուարութիւնից: Սորա համար մտածեցին մի մեծ վանդակ շինել, որի մէջ մեր հերոսը կարողանար տեղաւորուել: Այն վանդակը պիտի դրուէր

մի երկայն սայլի վերայ, որի մէջ լծուած պիտի լինէին եզներ: Երբ այս ամենը պատրաստուեց, Կորդէլիօն, նորա ընկերներն ու պանդոկատէրը չար ոգիների կերպարանքով դիմաւորուեցան, Դօն Քիշօտին քնած ժամանակ ձ'ոններն ու ոտները կապեցին ու փակեցին նորան վանդակի մէջ: Մեր հերոսը քնից զարթնելով ու տեսնելով այն օտարոտի պատկերները՝ այս անգամ բոլորովին հմայած կարծեց իւրեան: Կեղծ դեերը գերուն վանդակի մէջ փակելուց յետոյ՝ վերցրին ու տարան սայլի վերայ դնելու համար:

Այդ միջոցին, երբ զոքա սենեկից դուրս էին դալիս, սափրիչ Նիկօլան բարձր ու փոխուած ձայնով աղաղակեց.

— Բնջ ապետ՝ տխուր պատկերի: Թող քո մեծահոգի տիրոջ չլշտանայ, որ քեզ գերում ենք: Դու ուրիշ կերպ չէիր կարող վերջացնել այն ձեռնարկութիւնը, որին ձգտում էիր այնպէս անվախ: Իսկ դու, աշխարհիս բոլոր զինակիրներից ամենաաղնիւ ու ամենահաւատարիմ, մտիթարուիր նորանով, որ զըրկւում ես թափառական ասպետութեան պարծանքից: Դու շուտով մեծութեան ու հարստութեան ամենամերին աստիճանի կհասնես: Հաւատա՛ Լզուներանի խօսքին. հետեիր այս կախարդած ասպետին ու մընաս բարեաւ.....

Վերջին խօսքերն ասելիս ձայնը փոքր առ փոքր նուազում էր և վերջապէս լռեց: Դօն Քիշօտը համազրտացած այս մարգարէութեամբ՝ հառաչելով պատասխանեց.

— Դու, ով որ էլ ես, իմաստուն կախարդ, աղա-

չում եմ, որ երկար ժամանակ չթողնես ինձ այս ամօթալի բանտի մէջ: Ես անորտունջ խանութ ամենը, եթէ միայն այն տանջանքները բանային ինձ համար փառքի ձանապարհ: Իսկ ինչ վերաբերում է իմ բարի զինակրին, եթէ բաղտը այնպէս է բերում, որ ես անկարող եմ գտնուում նորան խոստացած կղզին կամ թագաւորութիւնը տալու, այն դէպքում ես չեմ մոռանայ նորան կտակիս մէջ և նորանով արժանապէս կվարձատրեմ նորա ծառայութիւնը:

Սանխոն քնքշութեամբ շնորհակալութիւն արաւ իւր տիրօջը, հետը միասին կասկած տանելով, թէ նա հանաք է անում: Գիմակաւորները իսկոյն տարան վանդակը ու դրին սայլի վերայ: Այդ միջոցին դոցա մօտից անցան երկու ձիաւորներ, Ս-Գերմանդալի ոստիկանական հետախոյզները: Նոցա յայտնեցին բանի էութիւնը ու դատաւորը վարձատրութիւն առաջարկեց նոցա, եթէ միայն նոքա կհամաձայնէին վանդակով սայլակին ուղեկցել: Նոքա որախտութեամբ համաձայնեցան: Երբ արդէն Ռօսինանան ու Սանխօի էջը պատրաստ էին, Կօրդէլիօն Դօն Քիշօտի վահանը կախեց Ռօսինանտի թամբից, իսկ սափրելու կոնքը միւս կողմից: Սանխօն իշի վերայ նրստեց ու ձիուն էլ սանձից քաշում էր իւր հետ: Պանդոկապետի կինն ու Մարիտօրնան դուրս եկան մնաց բարեաւ տալու ասպետին, խիստ վշտացած ձեւանելով իւրեանց նորա թշուառութեան համար: Սափրիչ Նիկօլան ու դատաւորը հրաժարական տուին Կօրդէլիօնն ու նորա բարեկամներին, շնորհակալութիւն յայտնելով ու խոստանալով նոցա Դօն Քիշօտի

մասին տեղեկութիւն տալ: Այս ամենը աւարտելուց յետոյ՝ նոքա նստեցան իւրեանց ջորիների վերայ, աշխատելով դէմքերը ծածկել, որ գերին չձանաչէ նոցա:

Հանապարհին այս դիրքով սկսան զնալ:

Ամենից առաջ եզների քշողն էր գնում, յետոյ սայլը, որի երկու կողքերին գնում էին ոստիկանական հրացանակիր զինուորները: Սայլի ետեւից գնում էր Սանխօն իշի վերայ նստած, քաշելով իւր հետ Ռօսինանտին, իսկ Սանխօի ետեւից սափրիչն ու դատաւորը, որոնք իւրեանց ջորիների ընթացքը յարմարեցնում էին եզների դանդաղ քայլերի հետ: Դօն Քիշօտը ձեռքերը կապած ու ոտները ձգած քարի պէս հանդիստ ու անշարժ նստած էր վանդակի մէջ: Այս ձևով նոքա առանց կանգնելու երկու մղոն ճանապարհ անցան այն փոքրիկ հովտին հասնելու նպատակով, ուր սափրիչն խօսքով ջուր ու խոտ պիտի գտնէին: Մինչև որ սափրիչը սայլից մի փոքր հեռու այդ տեղի մասին խօսում էր դատաւորի հետ, Սանխօն մօտեցաւ վանդակին իւր տիրօջ հետ խօսելու համար:

— Տէր, ասաց նա նորան կիսաձայն. պարտք եմ համարում ձեր կախարդութեան վերաբերեալ ամեն հանգամանք բացատրելու ձեզ: այս երկու մարդիք, որոնք դէմքերը ծածկած գալիս են մեր ետեւից, մեր հաշտարար դատաւորն է ու գիւղական սափրիչ Նիկօլան. սորանից դուք կարող էք իմանալ, թէ այստեղ ոչինչ կախարդութիւն չկայ և որ անամօթ մարդիք մեզ խաբում են:

— Եւքերիդ մի՛ հաւատար, բարեկամ Սանխօ, շարունակեց ասպետը. շատ հնարաւոր ու խելքին մօտիկ բան է, որ կախարդները սափրիչ Նիկօլայի ու մեր դատաւորի կերպարանքն են ընդունել՝ մեզ աւելի լաւ խաբելու համար: Այդ կերպարանափոխութիւնը նոցա համար ոչինչ նշանակութիւն չունի:

— Եթէ ես համարձակուէի ձեզանից մի բան հարցնել, տէր, այն ժամանակ պարզ ցոյց կտայի ձեզ, որ այստեղ խաբէութիւն կայ:

— Պարզ ասա՛, բարեկամ. ես էլ բաց կերպով կ'պատասխանեմ:

— Ես կցանկայի իմանալ, թէ ձեր կեղծ կախարդութեանց յետոյ ոչինչ կարիք չէ՞ք զգացել:

— Ինչպէս չէ.... ես զգացի սորանից դուրս գալու կարիքը:

— Դուք ինձ չէ՞ք հասկանում: Լսեցէ՛ք. ամենաշուսահատ թափառական ասպետները երբոր աղբիւրի մաքուր ջուր շատ են խմում, երբեմն ստիպուած են լինում.... դեհ հասկանում է՞ք, այսպէս չէ:

— Հա՛, այժմ հասկանում եմ և խոստովանում եմ, որ նոյն իսկ միջոցին.....

— Եհնա բռնեցի: Դուք ինձ հարիւր անգամ ասել էք, այնպէս չէ՞, որ կախարդութեանը ո՛չ խմում են, ո՛չ ուտում են, ո՛չ քնում ու ոչինչ այնպիսի բան չեն անում, ինչ որ անում են միւս մարդիկ: Ձեր այժմեան ասածն ապացուցանում է, ինչպէս որ երկու անգամ երկուսը չորս է, որ դուք ամենեւին կախարդած չէք.....

Եյս խօսակցութեան ընթացքում սայլը հասաւ

հովտին, ուր սափրիչը, դատաւորն ու ոստիկանարանի ծառայողները ձաշի նստան: Եզներին արձակեցին: Սանխօն դատաւորին խնդրեց, որ թոյլ տան իւր տիրօջը վանդակից դուրս գալ մաքուր օդ ծծելու համար: Յարգելի Պէրօ Պէրէսը համաձայնեց սորան, սակայն պահանջեց, որ մեր հերոսը ազնիւ ասպետական խօսք տայ, որպէս զի ոչ մի տեղ չգնայ:

— Տալիս եմ, ճշաց Դօն Քիշօտը, և խիստ զարմանում եմ, պարոն կախարդներ, որ դուք պահանջում էք ինձանից այդ, որովհետեւ դուք մի խօսքով կարող էք ինձ գետնին կպցնել:

Իսկոյն դուրս թողին նորան վանդակից: Ամենից առաջ նա ձգձգեց իւր երկայն կռներն ու նիհար մարմինը: Յետոյ վազելով Ռօսինանտի մօտ՝ նա թեթեւ զարկեց նորան մէջքին ու ասաց.

— Օ՛հ, իմ երեւելի ձի, յոյս ունիմ, որ մենք շուտով դարձեալ կտեսնուենք ու դարձեալ կսկսենք մեր նշանաւոր գործերը:

Եյս խօսքերից յետ, որ նա արտաբերեց հպարտութեամբ, նա հեռացաւ և շուտով վերադառնալով նստաւ յիշուած խմբի հետ ձաշելու: Նա իւր սովորութեան համաձայն խօսք ձգեց ասպետութեան մասին, սկսաւ գովել նորան ու ամենապատուական հողմէ ամրոցներ կառուցանել, չնայելով որ ինքը այն ժամանակ կախարդուած էր:

— Այո՛, մի քանի օրից յետոյ, աղաղակեց նա իւր պատմութիւնը վերջացնելով, ես իմ բազկի ուժի շնորհիւ մեծ տէրութեան իշխան կդառնամ և այն ժամանակ կկարողանամ իմ սովորական առատաձեռ-

նութիւնս ցոյց տալ, մի փոքրիկ թագաւորութիւն
նուիրելով իմ հաւատարիմ ղեկակրին:

— Հը, լսում էք, պարոններ, գոչեց Սանխօն, լը-
սում էք: Շուտով իմ տէրս կայսր կդառնայ, չնայե-
լով շատերի նախանձուելուն: Իսկ ես էլ թագաւոր
կամ դուքս դառնալով մտաւիր եմ իմ եկամուտներով
ապրել. երկիրս կապալով կտամ ու յետոյ ինչ կամե-
նամ՝ կանեմ: Յետոյ կամեցածիս պէս կապրեմ և
այդպէս բաւական կլինեմ. բաւական լինելով՝ այլ ևս
ուրիշ բանի ցանկութիւն չեմ ունենայ ու բոլորովին
երջանիկ կլինեմ: Ահա այս է իմ կարծիքս:

Սանխօն երբ այս ամենը ասեց՝ մի մեծ բաժակ
զինի խմեց և մի կոպիտ հայացք ձգեց սափրիչի ու
դատաւորի վերայ: Բայց յանկարծ փողի տխուր ձայնը
զրգուեց Դօն Քիշօտի ուշադրութիւնը. նա իսկոյն վեր-
կացաւ իմանալու թէ որ կողմից է ձայնը հնչում:

Երկիրը, որ վաղուց արդէն կիզիչ արեւից չո-
րացել էր, անձրեւի կարօտութիւն ունէր: Գիւղացի-
ները թաքօր էին կատարում, որ երկինքը զթայ և
անձրեւ տայ իւրեանց: Այդ միջոցին մօտակայ գիւ-
ղերի ժողովուրդը իւրեանց քահանայի հետ հաւա-
քուել էին լերան զառիվայրի վերայ գտնուած ժա-
մատանը: Գիւղացիների մեծ մասը եկեղեցական
սպիտակ հանդերձներ էին հագել, իսկ մի քանիսներն
էլ սևազգեստ էին: Դօն Քիշօտը նոցա կախարդներ
կարծեց, որոց մէջ իբր թէ գտնուում է և մի իշխա-
նուհի, որին նոքա յափշտակում են և որին ինքը
պարտական է ազատել: Իսկոյն վրայ ընկաւ Ռօսի-

նանտին, վեր թռցրեց վահանը, սաղաւարտը, թուրը,
ձի նստեց և աղաղակեց.

— Իսկոյն ես ձեզ կհասկացնեմ, թէ որքան հար-
կաւոր են աշխարհիս համար թափառական ասպետ-
ները: Ասացէք, խնդրեմ, ի՞նչ օրի կլինէր այն թշուառը,
որին չար կախարդները յափշտակում են, եթէ ես
այստեղ չպատահէի նորան ազատելու համար:

Այս ասաց նա ու սուլեց ձիուն և սկսաւ ար-
շաւել սպիտակազգեստ վանականների կողմը: Ի դուր
տեղը դատաւորը, սափրիչն ու Սանխօն աշխատում
էին կանգնացնել նորան ու գոչում էին.

— Վանգնեցէք, պարոն ասպետ, դուք հոգեւորա-
կանաց դասի վերայ էք յարձակում, հաւատն էք
անպանուում. զգոյշ կացէք, կատակի տեղը չէ:

Մեր հերոսը ոչինչ չսեց:

Հոգեւորական դասից քսան քայլ հեռու կանգ-
նելով նա՝ բարկութիւնից խռպոտ ձայնով ճչաց.

— Վանգնեցէք, դուք ուղղուեցաք, որ ձեր չար
արարքը թաղցնէք: Լսեցէք, ինչ եմ ասում:

Գիւղացիներից մի քանիսը կանգնեցին ու նոցա-
նից մինը երգեցողութիւնը ընդհատելով՝ պատասխա-
նեց ասպետին.

— Եղբայր, մենք շողից ու յոգնածութիւնից նե-
ղացած ենք. եթէ մեզ ասելու բան ունիս, շտապիր
ու երկու խօսքով վերջացրու.

— Մի խօսք միայն բաւական է, շարունակեց Դօն
Քիշօտը: Իսկոյն այն ամեն գերիներին ազատեցէք,
որոց դուք տանում էք: Գիտէք, որ ես աշխարհ եմ
եկած նորա համար, որ բռնեմ ու պատժեմ յան-

ցանքները: Տեղերից չշարժուէք, մինչև որ գերիններին չազատէք:

Ընդհանուր ծիծաղը եղաւ Դօն Քիշտին միակ պատասխան: Այս բանը առաջուանից աւելի գրգռեց նորա բարկութիւնը. նա մերկ սուրը ձեռին յարձակուեց աստուածապաշտների վերայ. բայց դիւղացիներից մինը, որ զինաւորուած էր եղանով, առաջ եկաւ ու «ճղակի դէմ» յանդիման կանգնեց մեր հերոսի առաջ: Դօն Քիշտը թրի մի հարուածով կիսեց եռամատը. բայց դիւղացին ձեռքին մնացած կտորով այնպէս սաստիկ զարկեց ասպետի աջ ուսին, որ նա անզգայացած ձիուց վայր ընկաւ: Սանխօն առաջ վազեց ու խնդրեց նոցա, որ խնայեն իւր տիրօջը, ասելով, թէ նա մի խեղճ կախարչուած ասպետ է, որ 'ի բնէ ոչոքին չար չէ կամեցել: Գիւղացին տեսնելով, որ Դօն Քիշտը անշարժ ընկած է գետին, կարծեց թէ նորան սպանել է և երկիւղեց շուտով հեռացաւ: Այդ միջոցին մօտ վազեցին դատաւորը, սափրիչն ու ոստիկանարանի զինուորները: Քափոր դուռն եկած մարդիքը կարծելով թէ նոքա իւրեանց վերայ են յարձակուում՝ շտապով հաւաքուեցան ու պատրաստուեցան պաշտպանուելու: Սակայն, լողաւաւորն առաջ, հաշտարար դատաւորը ծանօթ էր նոցա տանուտէրի հետ. նոքա խօսեցին միմեանց հետ, հասկացան միմեանց ու խաղաղութիւն ձգեցին միմեանց մէջ: Սանխօն ընկած էր իւր տիրօջ մարմնի վերայ ու դաժնորոշութեամբ ձեռով ասում էր արտասուելով.

— Եւ ասպետութեան ծաղիկ, որ դազանակի հարուածներից յաղթահարեցար. ո՛վ դու, հայրենիքի

փառք ու պարծանք, Լամանշ նահանգի ու ամբողջ աշխարհի զարդը, որոնք այժմ որբանում են քո մահով ու ենթարկւում չարապործների կատաղութեան: Օ՛հ, իմ բարի տէրա, որ նոյն իսկ Աղէքսանդր Մակեդոնացուց առատաձեռն լինելով, խոտացար ինձ իբրև վարձ եօթնամսեայ ծառայութեան՝ մի ընտիր երկիր շնորհել: Ես ամբողջ կեանքումս պիտի ողջամքեզ համար, որ միշտ չար մարդոց թշնամի էիր, բարի մարդոց պաշտպան, հեղբրի հետ հպարտ, ու հպարտների հետ՝ հեզ, մի խօսքով—կատարեալ թափառական ասպետ:

Սանխօի լացն ու կոծը Դօն Քիշտին ուշքի բերին: Նա աչքերը բացեց ու ծանր ախ քաշեց.

— Բարեկամ, ասաց նա, օգնիր որ կախարչած սայլի վերայ նստեմ. ուսիս ցաւը չի թողնում որ նստեմ իմ առոյգ ձիուս վերայ....

— Եյո, այո, տէր, պատասխանեց Սանխօն, երբ մե՛զ գիւղը կվերադառնանք, մի փոքր կհանգստանանք այնտեղ ու յետոյ դարձեալ կձանապարհորդենք:

Սափրիչն ու դատաւորը հեռանալով աստուածապաշտներից՝ օգնեցին Սանխօն ու այգալիսով Դօն Քիշտին նստացրին սայլի վերայ. յետոյ իսկոյն եղները լծեցին ու ոստիկանական զինուորներին վճարեցին խոտացած վարձը, որովհետև նոքա ուրիշ ձանապարհով պիտի գնային:

Մեծ, նշանաւոր ու անյաղթ ասպետը ձգուեցաւ վանդակի մէջ խոտի վերայ, և մեր խումբը սկսաւ առաջ շարժուել: Նոքա վեցերորդ օրը կեսօրին հասան Դօն Քիշտի դիւղը: Վերակէ օրն էր. հրապա-

րակում գտնուած բոլոր դիւղացիները շրջապատեցին սայլը, ճանաչեցին իւրեանց հայրենակցին ու ուղեկցեցին նորան մինչև տուն, ուր առաջ ուղարկուած աղայն յայանեց ամենքին նորա գալուստը:

Մառնապետն ու եղբորաղջիկը շուտով գուրս վազեցին նորա առաջ և տեսնելով խոտի վերայ պառկած Դօն Քիշօտին գունատ ու կմաղքի պէս լըարած՝ սուր ձայներ արձակեցին:

Սանխօ Պանչաի կինը հեռուից արդէն տեսնելով իւր մարդուն՝ առաջ վազեց նորա մօտ ու հարցրեց, թէ արդեօք առողջ է իւրեանց էշը:

— Այո՛, այո՛, պատասխանեց զինակիրը, նա իւր տիրօջեց առողջ է: Բայց մի փոքր էլ սպասիր, մի այսպիսի ճանապարհորդութիւն էլ կատարենք, և այն ժամանակ հաւատացած կ'սց, որ դու ինձ մի կղզու դուքս կամ նահանգապետ կ'տեսնես:

— Մի կղզու նահանգապետ, սիրելիս, այդ ի՞նչ է նշանակում. կղզին երևի վատ բան չպիտի լինի:

— Այո՛, վատ չէ, կարծում եմ, բայց թանգ արժէ: Այն ստանալուց առաջ դէռ շատ դազանակի հարուածներ պիտի կրել: Շատ անգամ պատահում էլ է, որ գնդակի պէս խաղացնում են քեզ: Եթէ այս հանգամանքները մի կողմ թողնենք, թափառական զինակրի պաշտօնը շատ հաճելի մի պարապմունք է: Պէտք է սարերում թափառել, փշոտ մացառներով լի անտառներով այլ և ժայռերով պատել. ամրոցներ մանել, հիւրանոցներում իջևանել ու այնտեղեց առանց կոպէկ վճարելու դուրս գալ, թէպէտև քանի հոգի կամենան թող կերակրուած լինեն:

Այս խօսակցութեան ընթացքում մտանապետն ու եղբորաղջիկը Դօն Քիշօտին սարան նորա սենեակը ու պառկացրին անկողնում: Դատաւորը նոցա խորհուրդ տուեց մեծ հոգացողութիւն ունենալ նորա մասին և մանաւանդ աշխատել, որ նա դարձեալ մի տեղ չգնայ, պատմելով նոցա, թէ որպիսի դժուարութիւններ են կրել նորան տու՛: Դարձնելու համար:

Գլուխ ԺԸ.

ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԻ ԵՐՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ ՃԱՆԱՊԱՐՀ ԸՆԿՆԵԼԸ:
ԲԱԿԿԱԼԱՎՐ ԿԱՐՐԱԿՕ: ՄԱՀՈՒԱՆ ԿԱՌՔԸ:

Դատաւորն ու սափրիչը համարեա՛ մի ամրոջ ամիս չտեսան Դօն Քիշօտին, վախենալով թէ մի գուցէ դարձեալ նորա միտը ձգեն իւր յիմարութիւնները: Սակայն շուտ շուտ այցելում էին նորա եղբորաղջկան ու մտանապետին, խորհուրդ էին տալիս նոցա հիւանդին միայն առողջարար ու աննդարար կերակուր տալ, որ ամիսացնէր նորա ստամոքսն ու գլուխը: Նոքա էլ ճշտութեամբ հետևում էին նոցա խորհրդին ու արդէն կարծում էին թէ Դօն Քիշօտը խելքի է եկել — այնքան նա հանդիստ էր: Այս բանը լսելով նորա երկու հաւատարիմ բարեկամները այցելեցին նորան: Ասպետը նոցա շատ լաւ ընդունեց: Նոքա խօսեցին զանազան երկերի վերայ. Դօն Քիշօտը այնպէս ուշաբերուած էր թւում, որ դատաւորն ու ասպետը արդէն համոզուեցան, որ նա արդէն բուրրովին ուշքի է եկած: Բայց այս բոլորը սխալ բան էր:

— Ետևմեն, տապ դատաւորը, որ տաճկաց սուլ-
թանը շատ զօրք է հաւաքում: դեռ յայտնի չէ, թէ
որ կողմը կփչի այս փոթորիկը, բայց բոլոր ժողո-
վաւրդը աղմկած է դորանով: Չնայելով, որ այդ զօ-
րաժողովը նպատակը յայտնի չէ, արդէն հարկաւոր
նախազգուշութիւնները արած են Մալտա կղզին և
Նէպոլիսի ու Սիցիլիայի ափերը պաշտպանելու համար:

— Եւր շատ լաւ են անում, սառն կերպով պա-
տասխանեց Դօն Քիշօտը, բայց գուցէ թշնամիներին
յաղթելու մի ընտիր միջոցը մոռացել են, թէպէտեւ
այդ միջոցը շատ հասարակ բան է. բաւական կլինէր
միայն փող հնչել ու նորա ձայնի վերայ իսկոյն կհա-
ւաքուէին Ռապանիայի բոլոր թափառական ասպետ-
ները արքունիքում: Վեց հաա էլ որ հաւաքուին,
նոքա ևս բաւական են տաճիկներին ջարդելու հա-
մար: Մինչև անգամ ես մի այնպիսի ասպետ գիտեմ,
որ միայնակ կարող է այդ բանը անել:

— Տէր իմ Աստուած, աղադակեց կղբօրաղջիկը,
կոխած ենք. հօրեղբայրս դարձեալ կամենում է թա-
փառական ասպետ դառնալ:

— Այո՛ կամենում եմ, վրայ բերաւ Դօն Քիշօտը.
ես թափառական ասպետ եի, այժմ էլ եմ և այսպէս
էլ կմեռնեմ, եթէ միայն երկինքը այդպէս կցանկայ:

— Իսեղճ մարդ, ցածր ձայնով ասաց դատաւորն
ու ուսերը վեր քաշեց: Եթէ չեմ սխալում դու դար-
ձեալ ցնորուկ ես:

Եւր բոպէին դրսից աղմուկ լսուեց. մառնա-
պետն ու կղբօրաղջիկը դուրս գնացին իմանալու թէ

ինչ կայ: Աղմուկ անողը Սանխօն էր, որ կամենում
էր իւր տիրօջ մօտ մտնել:

— Սա ի՞նչ է ուզում, ձայն տուին երկու կանայք:
Տօն յետ դարձիր բարեկամ, ու մի գար այստեղ քո
նախկին տիրօջդ գրգռելու ու նորան դարձեալ երկրէ
երկիր շրջեցնելու:

— Ենիկը՞ ու յիմար մառնապետ, սուտ ես խօ-
սում, պատասխանեց Սանխօն. նա ինքը խաբեց ու
գրգռեց ինձ, խոստանալով մի ընտիր կղզի ընծայել,
որ մինչև այս օրս դեռ չեմ ստացել:

— Հա՛, դու կղզե՞ ես ուզում: սպասիր ահա իսկոյն
կտամ քեզ, յիմար անապիտան:

— Յիմար չէ, ես դեռ այնքան խելօք եմ, որ
կարող եմ ինձ խոստացած կղզին ինչպէս հարկն է
կառավարել:

— Գնա՛ յիմար անասուն, քո տունը կառավարիր:
Գնա՛ քո դաշտը հերկիր, ծոյլ ու հանգիստ թող
մեզ էլ ու քո կղզեդ էլ:

Դատաւորն ու սափրիչը սրտանց ծիծաղեցին
այս զուարճալի խօսակցութեան վերայ, բայց երբ
Դօն Քիշօտը հրամայեց ներս թողնել իւր զինակիւն,
նոքա իսկոյն դուրս գնացին, հաւատացած լինելով,
որ ոչինչ յոյս չկայ նորան բժշկելու համար: Սանխօն
ու իւր տէրը երբ միմեանց տեսան իսկոյն փակուե-
ցան սենեկում:

— Սանխօ՛, ասաց Դօն Քիշօտը, ինձ խիստ ցաւեց-
րին քո այն խօսքերը, որ իբր թէ ես քեզ խաբել
եմ ինձ դուր չեկաւ այդ բանը: Մենք միասին ձա-
նապարհ ընկանք պատերազմի, միասին տարանք մի-

Լեոյն դժուարութիւններն ու վտանգները, բաժանեցինք նոյնատեսակ ուրախութիւններ: Ուրեմն մենք միմեանց ատելու տեղիք չունենք: Բայց թողնենք այս ու այժմ ուրիշ բանի վերայ խօսենք: Գիւղումն ի՞նչ են ասում իմ մասին:

— Թոյլ կտաք որ ամենը պարզ ու ճշմարիտ ասեմ:

— Այո, ամեն բան ճշմարիտ ասա ինձ:

— Ուրեմն լսեցէք ասեմ, այստեղի բոլոր բնակիչները, թէ ասպետները, թէ կալուածատէրերն ու թէ ազնուականները, ձեզ ցնորուած են համարում իսկ ինձ՝ խելայնոր ու յիմար:

— Ձեմ զարմանում դուրս վերայ, Սանխօ. զրպարտութիւնը մեծ մարդոց անգամ չի խնայում: Նախանձը Կեսարի, Աղէքսանդրի և մինչև անգամ Հերքուլէսի վերայ էլ ազդեց: Բայց մի՞թէ ոչ ոք չպաշտպանեց ինձ:

— Ոչ ոք, բացի Սալամանքի համալսարանի մի երիտասարդ ուսանողից, որ Բարդուղիմէոս Կարրասիօի որդին է. նա դեռ երեկ է եկել և, ինչպէս ինքն ասում էր, մեծ ցանկութիւն ունի ձեզ հետ խօսակցելու:

— Այստեղ կանչիր նորան, գոչեց Դօն Քիշօտը. շուտ կանչիր:

Սանխօն իսկոյն և եթ գնաց Բակկալափրին կանչելու և մի քառորդ ժամից յետոյ նորա հետ միասին վերադարձաւ: Այդ Կարրասիօն մի կարճահասակ մօտ 24 տարեկան մարդ էր, նիհար ու գունատ, թափանցիկ աչքերով, կոլոր դեմքով, տափաքիթ, և մեծաբերան. ուրախ էր նա, զուարճախօս և սրամիտ: Մտնելով նա իսկոյն ծունկ չողեց Դօն Քիշօտի առաջ:

— Թոյլ ատէք ինձ, ողորմած տէր, համբուրել

ձեր քաջագործ ձեռքը: Դուք ներկայ, անցեալ ու գալոց բոլոր թափառական ասպետներից ամենանշանաւորն ու աներկիւղն էք: Ձեր գործքերի փառքով ամբողջ աշխարհ լցուել է և ամեն տեղ ձեզ Լամանշ նահանգի փառքն ու փարձանքն են համարում:

— Վերկացէք, քաղաքավարի պատասխանեց նորան Դօն Քիշօտը. վերկացէք, պարոն Կարրասիօ, ես շատ ուրախ եմ, որ մի արժանաւոր գնահատող դուայ այն ազնիւ պարագմունքի, որին ես ինձ նուիրեցի:

Երբ նա վերջին բառերն էր արտասանում՝ Ռօսինանտը ախոռում խրինջաց: Ասպետը դորանից վեր թռաւ և այդ խրինջալը իբրև մի բաղաւոր նշան կարծելով՝ յայտնեց նորան, որ մտադիր է երեք կամ չորս օրից յետ ճանապարհ ընկնել պատերազմելու: Ձուարճախօս Բակկալափրը շատ հաւանեց նորա մտադրութիւնը և նորան խորհուրդ տուեց Սարագոսսա գնա, ուր ժողովրդական մի տօնի օրը ձիարշաւ պիտի լինէր:

Կարրասիօն բաժանուեց նորանից, խոստանալով նորա մտադրութեան մասին ոչ ոքին բան չասել:

Այդ իսկ միջոցին Սանխօն էլ գնաց ճանապարհի կարևոր պատրաստութիւնները տեսնելու: Երբ նա միւս օրը վերադարձաւ, Դօն Քիշօտը գրկաբաց հանդիպեց նորան և գրկելով նորան՝ փափուկեցաւ նորա հետ սենեկում անձամբ անձին խօսելու համար: Մառանապետը կարծիք տանելով, որ նոքա դարձեալ մտադիր են ճանապարհորդել, տխրած գնաց Բակկալափր Սիմէօն Կարրասիօի մօտ, խնդրելու նորանից, որ

սա մի կերպ հեռացնի նորան իւր կորստաբեր նպատակից:

Նա նորան պատահեց բակում մանգալու ժամանակ:

— Արած ենք ամենքս, ասաց նա յուսահատութեամբ՝ ընկնելով նորա ոտները. բանը վերջացած է. պարոնս կորչում է:

— Ի՞նչպէս թէ կորչում է, չլինի՞ թէ մեռնում է....

— Զէ, ողորմած տէր, այդ չուզեցի ասել. նա դարձեալ ուզում է զնալ արկածների ետեւից ընկնել. բայց զիտէ՞ք, որ այս երրորդ անգամն է: Առաջին անգամին նորան բոլորովին ջարդած բերին իշի վերայ պառկեցրած. երկրորդ անգամ վանդակի մէջ, մագաղաթի թերթի պէս դեղնած. Աստուած զիտէ, թէ երրորդ անգամ ինչ դուրսեամբ կբերեն նորան տուն:

— Ախ, հանգիստ կացէք, տիկին, տուն դարձէք և ինձ համար նախաճաշ պատրաստեցէք. ես իսկոյն կգամ և կտեսնէք թէ դորա համար ինչ եմ մտածել:

Մառանապետը իսկոյն տուն դարձաւ, իգի Կարասկօն գնաց դատաւորին իւր մտադրութիւնը յայտնելու: Մենք յետոյ կտեսնենք, թէ ինչ որոշեցին նոքա:

Այժմ դառնանք դէպի Դօն Քիշօտն ու Սանխօն, որոնք, ինչպէս արդէն ասացինք, երկուսով փակուեցան սենեկում և խօսում էին միմեանց հետ: Ահա թէ ինչպէս են տարեգիրները նոցա խօսակցութիւնը նկարագրում:

— Գիտէ՞ք, տէր, ասաց զինակիրը, ես կնօջս յայտ-

նեցի, որ այս անգամ էլ մտադիր եմ ձեր ողորմածութեան հետ ճանապարհորդել:

— Յետոյ Տերեղադ ի՞նչ ասաց դորա մասին:

— Նա ինձ ասաց, որ ա՛ջուր չպէտք է բորիկանալ, որ ասած խօսքիդ պէտք է տէր լինես, որ զրշով գրածը կացնիով չի ջնջուի, որ տասն անգամ պէտք է չափել ու միանգամ կտրել, որ այսօրուան ձուն վաղուեան հաւիցը լաւ է: Եսկ ես էլ կասեմ, որ թէպէտ տատի խորհուրդը մի մեծ բան չէ, բայց նորան չսողը յիմար է:

— Ես էլ այդ կարծիքի եմ. բայց ասելիքդ պարզ ասա ու առաձնելով մի՛ հասկացնի:

— Ես ասում եմ, որ մենք այսօր կենդանի ենք, վաղը, կարող է պատահել, որ կ'մեռնենք, Աստուծո կամքիցն է կախուած:

— Այդ բոլորը ճշմարիտ է, բայց ինչ ես կամենում ասել:

— Այն, որ վատ չէր լինի, եթէ պայման դնէինք մեր մէջ, և դուք ամսական մի բան վճարէիք ինձ, քանի որ ես պատիւ կունենամ ձեզ մօտ ծառայել: Այս բանը սակայն ոչինչ չի արգելի ձեզ պատահած ժամանակ ընծայել ինձ խոստացած կղզին, որ ես շորհակալութեամբ կընդունեմ: Կղզին ստանալուց յետոյ՝ ես ստացած ռոճիկս իմ կալուածքի եկամուտներից յետ կդարձնեմ ձեզ:

— Բարեկամ, Սանխօ, ես մեծ ուրախութեամբ կկատարէի քո ցանկութիւնը, եթէ միայն զբքերի մէջ մի որևէ տեղ պատահած լինեմ այնպիսի մի թափառական ասպետի, որ ամսական ռոճկով վարձած

լինէր իւր համար զինակիր: Եւ ամեն կողմ զինակիր-
ներ եմ տեսել, որոնք ծառայում էին իւրեանց տի-
րօջ՝ լոկ միայն ծառայելու ցանկութեամբ, անտրտուն
ու համբերութեամբ սպասելով, թէ երբ պիտի նոքա
ողորմութիւն անեն և մի բանով վարձատրեն իւր-
եանց: Իմ կեանքում չեմ փոխի ես այս հին սովորու-
թիւնը: Եթէ յուսով միայն կբաւականանաս՝ զնանք:
Իսկ եթէ, Սանխօ, սորանով դու բաւական չես, յետ
գարձիր տուն. չնայելով դորան, մենք այնուամենայ-
նիւ դարձեալ բարեկամ կլինենք:

Սանխօն մտածելով ու մտղերն ուղղելով լսում
էր, երբ յանկարծ մտաւ Սիմէօն Կարբասիօն՝ Դօն
Քիշօտի եղբորաղջկայ ու մառանապետի հետ: Նա
խսկոյն գրկեց Դօն Քիշօտին ու բարձր ձայնով ասաց.

— Ոհ, ասպետութեան ծաղիկ, պատերազմի փայ-
լուն լոյս և Իսպանական ժողովրդի փառք ու պար-
ծանք: Ամենակարող Աստուածը ջնջե այն բոլոր հա-
կաւորներին, որոնք կհամարձակեն ընդդիմանալ
քո երրորդ ուղևորութեանը: Ուրեմն, քաջալերուիր,
քաջդ Դօն Քիշօտ: Ուղևորուիր վաղն և եթ, կամ
նոյն իսկ այսօր՝ փառք ձեռք բերելու համար և եթէ
որեւէ բան է պակաս քեզ, եթէ զինակիրդ չի կարո-
ղանում քեզ հետեւել, ես պատրաստ եմ նորան փո-
խարինելու:

Դօն Քիշօտը դարձաւ այդ միջոցին Սանխօին.

— Եւհ, այժմ ի՞նչ կասես, հարցրեց նա նորան,
կարծում ես թէ զինակրի կարօտութիւն կզգամ: Տես-
նում ես, հռչակաւոր Կարբասիօն, Սալամանքի մու-
ղաների սիրելին, ցանկանում է քաղցի, ծարաւի ու

ամեն տեսակ կարելի վտանգներին ենթարկուել, հա-
սարակ զինակրի պաշտօնով թափառական ասպետին
հետեւելու համար: Դեհ, պատասխան տուր, այժմ
էլ կցանկաս ինձ թողնել:

— Ես ձեզ թողնեմ— Աստուած մի՛ արասցէ, ար-
տասուալից աչքերով պատասխանեց Սանխօն:

Երբ ասպետը ձեռքը մեկնեց դէպի Սանխօ
Պանսօն և սա համբուրեց այն: Երբ արդէն հաշ-
տուեցան՝ մճուցին, որ Դօն Քիշօտը երեք օրից յե-
տոյ ճանապարհ ընկնի: Կարբասիօն խոստացաւ նորան
մի ընտիր սաղաւարտ ընծայել, որ պահւում էր
նորա մի բարեկամի մօտ:

Ի դուր տեղը եղբորաղջիկն ու մառանապետը
անիծում էին Կարբասիօն, մտղերը փետում էին,
դէմքերը չանկռում, գոռում էին ու գոչում, մեր աս-
պետը ոչինչ ուշագրութիւն չէր դարձնում նոցա և
Սանխօի հետ միասին հարկաւոր պատրաստութիւնն
էր տեսնում: Երրորդ օրը երեկոյին մեր հերոսները
ճանապարհ ընկան, այնպէս որ ոչ ոք չմտցաւ այս,
բայի Բակկալալից, որ մինչև մութը ուղեկցեց նոցա:
Այդ ժամանակ նա բաժանուեցաւ քաջ Դօն Քիշօտից
և նորից յետ դարձաւ իւր զիւղը: Դեռ նա նոր էր
բաժանուել նոցանից, երբ Ռօսինանտը սկսաւ խրխն-
ջալ, ու էջն էլ արձագանք տուաւ նորան: Դօն Քի-
շօտը, այս խրինջալը մի բարի նշան կարծեց, իսկ
Սանխօն նկատելով, որ իւր իշն ձայնը ձիւ խրինջո-
ցից բարձր է ու զեւ դորանից իրաւացի կերպով կեր-
պով եղբակացրեց, որ այդ նոր արշաւանքը իւր հա-

մար աւելի օգտաւէտ է լինելու, քան իւր տիրօջ համար:

Շարունակ ճանապարհորդելով նոքա խօսակցում էին իւրեանց յոյսերի մասին: Մեր հերոսը միայն այն հարուածների ու վէրքերի մասին էր մտածում, որ պիտի ինքը ստանար ի պատիւ ասպետութեան, իսկ նորա զինակիրը իւր մտածմունքը ամփոփել էր մի կզգու մէջ, որ կարգաւորում էր ու նախագծում իւր ու իւր տանտիկնոջ ճաշակին համաձայն: Այս գիշերի մօտերքն էր, երբ նոքա հասան մի փոքրիկ անտառին, ուր և վճռեցին գիշերել: Նրբարշապտը բացուեց, նոքա նորից ձի նստեցին և ճանապարհ ընկան դէպի Սարրաղօսաս, ուր ձիարշապիտի լինէր, որին շատ օտարականներ մասնակից պիտի լինէին: Այն նշանաւոր դէպքերը, որ մենք կնկարագրենք, արգելք եղան Լամանշեան հերոսին ձիարշապին ներկայ լինելու:

Նրբ մեր արկածախնդիրներն անտառի եզերքովք քնում էին, Դօն Քիշօտը յանկարծ մի սայլ նկատեց, որ խիստ օտարոտի պատկերներով լեքն էր: Կառավարը վերին աստիճանի անճոռնի էր: Նորա ետեւից նստած էին, մարդու կմաղքի տեսքով մահճը, ոսկէ պսակով մի մարդ, իսկ մահուան ոտների մօտ Կուպիտօնը (սիրոյ չաստուած Հռովմայեցւոյ մէջ) կապարձով և նեւ ու աղեղով, բայց աչքերը չկապած, ուրիշ գլուխ զինուորուած մարտիկներ և ուրիշ խառնիճազանձ պատկերներ: Սանխօն բոլոր մարմնով գողաց: Մեր հերոսը այս նոր վտանգից զարմացած և

ուրախացած՝ ձին կանգնեցրեց ու խրոխտ ձայնով աղաղակեց.

— Էյ, կառավար ես թէ դե, ով որ ես, դու իսկոյն պիտի ինձ յայտնես թէ ով ես, ուր ես գրնում և ինչ մարդիք ես տանում այս սայլով, որ աւելի նման է Խարոնեան (*) նաւակին:

— Ողորմած տէր, պատասխանեց կառավարը, մենք թափառական կատակերգուներ ենք. այսօր այս դիմացի սարի մօտ մի տեղ տօն էր և մենք այնտեղ ներկայացումն տուինք: Դժգոհան արտապատկերները. երեկոյն մենք պիտի այս մօտակայ գիւղում խաղանք, և որովհետեւ սա մօտիկ է, մենք ևս մեր յիմակահանդերձը Հանեցինք, միւսանգամ չնեղանալու նոցա հագնելով:

— Թափառական ասպետի պատուովն եմ երդում, պատասխանեց Դօն Քիշօտը, որ ես սկզբից կարծեցի, թէ մի երեւելի անցք է պատահելու ինձ: Ճշմարիտն առած, արտաքին կերպարանքով չպիտի դատի մարդս. գնացէք, բարեկամք, գնացէք ձեր ներկայացումը տալու:

Նորա խօսելու ժամանակ յետ մնացած դերասաններից մինը առաջ եկաւ: Նա բոլորովին ծածկուած էր պսպղուն կտորտանքներով ու բոժոժներով: Աջ ձեռքին բռնած ունէր մի փայտ, որի ծայրին երեք փամփուշտ կար ամրացած, որոնց նա պիտի զարկէր գետնին՝ հետը միասին թռչկոտալով: Այս արձուկը վախեցրեց Ռօսինանտին, որ խրանելով իւր

(*) Դիցարանութեան մէջ. — դժողքի Ստիքս ու Ալեքոն դեմքով մեռածներին անցյալցնող նաւակ է:

տիրօջը վայր ձգեց գետին: Սանխօն ցանկանալով Դօն Քիշօտին օգնել, իշեց վայր թռաւ ու վազեց Ռօսի- նանտի կողմը: Բոժոժաւոր մարդը իսկոյն վերթաւ իշի վերայ, ու փամփուշաների հարուածներով ստի- պեց նորան վազել գէպի գիւղը: Սակայն Ռօսինանտը, ինչպէս և միշտ, իւր տիրօջ հետ միասին վայր ըն- կաւ ու ձգուեցաւ դեանին: Սանխօն մի կողմից տես- նելով իւր տիրօջ գետնին ընկած, իսկ միւս կողմից իւր իշին վազելիս՝ չգիտէր ինչ անէր: Բայց նորա բարի սիրտը աւելի լաւ համարեց իւր տիրօջ օգնել: Անհանգիստ, շփոթուած ու ախուր զենակիրը բար- ձրացրեց հերոսին ու նստացնելով Ռօսինանտի վերայ՝ ասաց նորան.

— Ախ, տէր, նայեցէք, անպիտանի մէկը էշս փախցնում է:

— Այդ ինչ անպիտան է, հարցրեց Դօն Քիշօտը:

— Ա բոժոժաւոր մարդը:

— Հանգիստ եղիր, բարեկամ, ես իսկոյն յետ կը- դարձնեմ քեզ արի ինձ հետ:

— Ախ, տէր, այլ ևս հարկաւորութիւն չկայ գնա- լու. էշը մէն մինակ վերադառնում է ահա:

— Ինչպէս, դռնեց մեր ասպետը. դու կարծում ես որ այն անպիտանի յանդգնութիւնը անպատիժ կը- թողնեմ: Ոչ, ես իսկոյն և եթ նորան ցոյց կտամ, թէպէտև նա մի նշանաւոր մարդ լինի:

Այս ասելով նա սուլեց ձիուն և շտապով վա- զեց գէպի մահուան կռքը, չնայելով որ Սանխօն գոչում էր նորա ետեւից.

— Էհ, տէր, թողէք ի սէր Ասաուծոյ, կատակ- ների հետ կռուել չի կարելի, մանաւանդ որ բոլորը նորան կաշառապանեն ու ձեզ կմեղադրեն: Բայց նորա ձայնին ականջ դնող չգտնուեցաւ: Դօն Քիշօտը շա- րունակ սպառնալիքներ էր արձակում բերանից: Պա- րերգունները տեսնելով, որ նա յարձակում է իւրեանց վերայ, շտապով ներքե իջան կռքից, քարեր վերց- րին ու կարգով շարուելով՝ համարձակ կերպով սպա- սում էին հերոսին: Դօն Քիշօտը զարմացած այս բա- նից՝ կանգնեց թշնամիներին նայելու. Սանխօն այդ բանից օգուտ քաղելով՝ վազեց նորա մօտ ու նորո- գեց իւր խնդիրը.

— Ասացէք ինձ, տէր, ճշմարիտ չէ, այն մարդը, որ միայնակ յարձակում է այնպիսի մի զօրքի վե- րայ, որ բաղկացած է դեւերից ու բարի հոգիներից, և որին առաջնորդում է նոյն իսկ մահը, նա աւելի յանդգնութիւն է անում, քան թէ քաջութիւն: Մա- նաւանդ որ բոլոր այս զօրքի մէջ մի թափառական ասպետ անգամ չի գտնուում:

— Ճշմարիտ ես ասում, Սանխօ, այս բանը միայն քեզ է վերաբերում: Դեհ, բարեկամ, սուրդ հանիր ու գնա ինքդ վրէժխնդիր եղիր իշեդ համար:

— Ես ու իմ էշս ներում ենք թշնամիներին. մենք հեզ ու խաղաղասէր ենք և անպատուութիւնը յօ- ժարութեամբ մոռանում ենք:

— Եթէ այդպէս է, գնանք ուրեմն այնպիսի ար- կածների ետեւից, որոնք աւելի մեզ կվայելեն:

Այս որ ասաց նա սառնութեամբ հեռացաւ, այն ինչ մահն ու իւր խումբը նորից նստելով կռքի

մէջ, շարունակեցին իւրեանց ճանապարհը: Այսպէս,
Սանխօի խելօք խորհրդի շնորհիւ այս զարհուրելի
անցքը ոչինչ վտանգաւոր հետեանք չունեցաւ:

Գլուխ ԺԲ.

ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԸ ՊԱՏԱՀՈՒՄ Է ՀԱՅԵԼՈՒ ԱՍՊԵՏԻՆ: ԹԷ
Ո՛ՎՔԵՐ ԷՒՆ ՀԱՅԵԼՈՒ ԱՍՊԵՏՆ ՈՒ ՆՈՐԱ ՋԻՆԱԿԻՐ
ԴՕՆ ԴԻԵԳՕՆ:

Մեր հերոսն ու նորա զինակիրը կանգ առան
բարձր ծառերի տակ, ուր և ընթերցին ու յետոյ քնե-
ցին ծառերի ստուերի տակ: Դեռ նոր էին քուն մը-
տել նոքա, երբ մի անակնկալ աղմուկ զարթեցրեց
Դօն Քիշօտին. սա ծառերի ճիւղերի միջեց դուրս
նայեց և տեսաւ երկու ձիաւոր, որոնցից մէկը ձիոնց
վայր իջնելով՝ ասաց միւսին.

— Սանձերը հան ձիանելի բերանները, մեր հան-
գըստանալու ժամանակն էլ է կարծեմ:

Այս ասելով նա պառկեց խոտի վերայ և այդ
միջոցին նորա զէնքերը զետնին զիպչելով՝ ձայն հա-
նեցին: Դօն Քիշօտը իսկոյն իմացաւ, որ նա թափա-
ռական ասպետ է լինելու: Նա իսկոյն մօտեցաւ Սան-
խօին ու նորան ձեռքից ձգելով՝ ցածր ձայնով ասաց.

— Բարեկամ, ահա էլի մի նոր արկածք:

— Աստուած տայ, որ դու յաջող կերպով անցնի,
քնաթաթախ ասոց՝ Սանխօն. իսկ ո՞ւր է արկածք,
ոչինչ նշան չի երևում այդ բանի:

— Այս կողմ նայիր և տես այժմ կանաչ խոտի վե-
րայ պառկած ասպետին:

— Տեսնում եմ, բայց նորանցով դուք ինչ արկածք
էք ենթադրում:

— Բոլոր արկածները, սիրելի՛ բարեկամ, այս ձե-
ւով են սկսւում:

Յետոյ նա մօտեցաւ անծանօթին, որ հպարտ
ձայնով աղաղակեց.

— Ո՛վ է եկողը:

— Բարեկամ:

— Ուրեմն կարող էք մօտ գալ:

Դօն Քիշօտը աւելի մօտեցաւ ասպետին. նորան
հետեւեց և իւր զինակիրը:

— Նստեցէք ինձ մօտ, ասաց անծանօթը: Նս են-
թադրում եմ, որ դուք էլ ինձ պէս թափառական
ասպետ էք, որովհետեւ այսպէս ուշ ժամանակ հան-
գըստացի էք այս առանձնավայր տեղում կանաչ
խոտի վերայ:

— Այո, պարոն, պատասխանեց Դօն Քիշօտը, ես
թափառական ասպետ եմ և կեանքս անցնում եմ
թոյլերին օգնելով ու հալածեալներին պաշտպանելով:

— Այլ և աշխատելով մի որևէ թագաւորութիւն
նուաճել (աւելացրեց Սանխօն, որ կամենում էր ինքն
էլ խառնուել խօսակցութեան մէջ) և մի փոքրիկ
կղզի կամ իշխանութիւն էլ իւր հաւատարիմ զինա-
կրին ընծայել՝ նորա ամենաջերմեռանդ ծառայութեան
համար:

— Սա ձեր զինակիրն է, հարցրեց անծանօթը:

— Ի՞նչ և իսկ, պատասխանեց նորան Դօն Քիշօտը:

— Ճշմարիտն ասեմ զարմանում եմ, որ զինակիրը
համարձակում է իւր տիրօջ առաջը խօսել: Դորա

հակառակ իմ զինակիրը ձայն չի կարող հանել ինձ մօտ:

—Օ՛հ, ես այդպէս չեմ, ասաց Սանխօն, ես որքան ուզեմ կխօսեմ թէ իմ տիրօջ և թէ ուրիշների առաջ:

Անծանօթ ասպետի զինակիրը Սանխօնն ձեռքից ձգեց ու նորան ականջին ասաց.

—Բարեկամ, արի՛ ինձ մօտ մի փոքր ժամանակ անցկացնենք:

—Մեծ ուրախութեամբ, պատասխանեց Սանխօն, ես սրտով ցանկանում եմ ցոյց տալ, որ լաւ խօսելու շնորհք ունիմ ու լաւ էլ ծանօթ եմ աշխարհիս բաներին:

Երկու զինակիրները թողին իւրեանց տէրերին ու հեռացան: Մենք էլ կհետեւենք նոցա:

—Պէտք է խոստովանել, յարգոյ պարօն, ասաց անծանօթ զինակիրը, որ մեր պաշտօնակիցները ողորմելի կեանք են վարում. իւրաքանչիւր հացի կտոր դառն քրտինք է նստում մեզ:

—Իսկ ծարաւը կոտրելու համար, աւելացրեց Սանխօն, մենք շատ անգամ, աւանդ, միայն աղբիւրների մաքուր ջրից ու թարմ օդից աւել բան չենք ունենում:

—Ի՛նչ, չէ՞ք կամենայ մի փոքր զովանալ ու մի կտոր բան ուտել, հարցրեց անծանօթը:

Սանխօն ծանր ախ քաշեց:

—Հասկացայ: Իսկոյն մի պատուական դեղ կբերեմ, որ միշտ հետս եմ պահում այսպիսի դէպքերի համար:

Զինակիրը վերկացաւ և շուտով վերադարձաւ, բերելով իւր հետ մի գինով լեքը փոքրիկ տկճոր ու մի այնպիսի մեծ կարկանդակ, որ Սանխօն կարծեց թէ նորանում մի ամբողջ խորոված վայրի այծ կար, մինչդեռ նորանում եղածը նապաստակ էր միայն:

—Ի՛նչ, զարմացած ձայն տուեց Սանխօն, մի՞թէ դուք հետեւեցի միշտ այդպիսի կարկանդակներ էք ունենում:

—Այո՛, միշտ, սա դեռ մեր ունեցած պաշարի մնացորդն է:

—Զարմանք է ճշմարիտ, շարունակեց Սանխօն, շատաւով կարելով կարկանդակն ու մի մեծ կտոր վերցնելով, ես համոզուեմ եմ, որ դուք մի խիստ զարմանալի զինակիր էք. անչափ շնորհակալ եմ ձեզանից: Այս կարկանդակը կարծես հրաշքով լոյս ընկաւ: Քո և իմ մէջ շատ սարեր կան. պարկիս մէջ եղած իմ ամբողջ ծաշս է մի կտոր քարի պէս պինդ պանիր, մի քանի սոխ ու մի քանի բուռն էլ կաղին: Իմ պարնս պնդում է, թէ ասպետները միայն չոր պտուղներով պիտի կերակրուին:

—Ի՛նչ էք ասում, պատասխանեց անծանօթը, այդ ինչ կեղտոտութիւն է: Իմ ստամոքսս այդպիսի կերակուրներին սովոր չէ: Թող մեր տէրերը իւրեանց ցանկացածի պէս ապրեն ասպետական խիստ օրէնքներին հետեւելով: Իսկ ես ինձ հետ միշտ պահում եմ մի լաւ պարկ չոր կերակուր ու այս տկճորը, որին շատ սիրում եմ ու ամեն բոպէ համբուրում եմ:

—Ողորմած տէր, ասաց Սանխօն, թողէք մի անգամ էլ ես համբուրեմ դորան:

Անծանօթը իսկոյն տուեց նորան տիճորը: Սան-
խոն բերանին մօտեցրեց այն. յետոյ մէջքին կախ
տալով սկսաւ աստղերը զննել և մօտ մի քառորդ
ժամ այս դրութեամբ մնաց: Երբ վերկացաւ ծանր
հառաչեց, կարծես թէ հոգին տալիս էր:

— Ախ, տէր, ասաց նա, սա նա է, գիտեմ,
Սիուդադ Ռէալի գինուցն է:

— Իրաւ էք ասում, այն տեղի գինի է:

— Գիտեմ, գիտեմ, ես մի հոտ քաշելով իմանում
եմ թէ որտեղի գինի է, քանի տարուայ է և թէ
ինչ յատկութիւն ունի իւրաքանչիւրը. սա մեր ցե-
ղական ընդունակութիւն է: Երեւակայեցէք, որ ես
հօրս կողմից երկու ազգականներ ունեի, որոնք ամ-
բողջ Լամանչ նահանգում յայտնի էին իւրեանց լաւ
գինի ճանաչելով: Մի անգամ նոցա առաջարկեցին մի
գինու որպիսութիւնը իմանալ. նոցանից մինը բե-
րանը մի կաթիլ առաւ նորանից, իսկ միւսը միայն
հոտ քաշեց: Առաջինը ասաց՝ երկաթահամէ տալիս
գինին, իսկ երկրորդը՝ թէ կաշուէ հոտ է գալիս նո-
րանից: Գինէտէրը պնդում էր, թէ ճշմարիտ է այդ,
և որ նորա գինուն երբէք ոչ երկաթ է գիպել ու
ոչ էլ կաշի: Փոքր միջոցից յետոյ, երբ տակառը դա-
տարկուեց, նորա յատակում մրուրի մէջ գտան մի
փոքրիկ երկաթէ բանալիք, կաշուէ կտորով կապած:
Նորանից կարող էք գուշակել, պարոն, թէ այդպիսի
նշանաւոր ցեղի զաւակը որ աստիճան կարող է գի-
նու համն իմանալ:

Մեր զննակիրները կոնծելուց ու խօսելուց յօգ-

նելով՝ տեղն ու տեղը քնեցին: Այժմ գառնանք աս-
պեաներին:

Դօն Քիշօտն ու անծանօթ ասպետը երկար խօ-
սելուց յետոյ, նոցանից վերջինը ասաց.

— Այո, տէր, հաւատացնում եմ ձեզ, որ իմ ա-
րած քաջագործութիւնների մօտ Հեքքուէտի գոր-
ծերը ոչինչ են: Նա արդէն Խսպանիայի մեծ մասը
ման եմ եկել ու յաղթել ասպետներից մեծ մասին.
բայց իմ արած յաղթութիւններից ամենանշանաւորը,
որով էլ ես պարծենում եմ, է մեծ ու հռչակաւոր
Դօն Քիշօտ Լամանչեցի ասպետին յաղթելս:

Մեր հերոսը ամեն ջանք գործ դրեց այս խօս-
քերին պատասխան չտալու, սակայն չկարողացաւ
համբերել և ասաց, որ սուտ է ասում այդ բանը:

— Տէր, ասաց նա նորան. ընդունում եմ ձեր արած
քաջագործութիւնները. սակայն ես ձեզ փաստերով
կապացույցանեմ, որ դուք ում որ Դօն Քիշօտի տեղ
էք ընդունել, իսկապէս նա չի եղել. անշուշտ սխա-
լուել էք դուք:

— Ինչ էք հրամայում. ես հաստատ գիտեմ, որ
նա Դօն Քիշօտն էր, ահա իսկոյն նկարագրեմ նորան.
Նա բարձրահասակ ու նիհար էր, տգեղ դէմքով, սա-
կայն զօրեղ ու քաջ էր, արծուաքիթ ու երկայն բե-
ղերով: Նա տխուր պատկերի ասպետ էր կոչւում ու
ման է գալիս Ռօսինանտ աստուծ մի քաջ ձիով: Նո-
րա զինակրի անունն էլ Սանխօ Պանչա է:

— Ձեր նկարագրած անձը այստեղ է և ես ենթա-
դրում եմ, որ Դօն Քիշօտին ատող կախարդները նորա
պատկերն ու ձևը տուել են որ և է ասպետին, որին

որ դուք յաղթել էք: Եթէ սորանով բաւական չէք ու դարձեալ կասկածում էք, պարզապէս կասեմ, որ ինքը Դօն Քիշօտը կանգնած է ձեր առաջ և պատարաստ է մենամարտել ոտով կամ ձիով, ինչպէս կրկամենաք:

Այս որ ասաց նա վեր թռաւ ու վրայ ընկաւ թրին: Անձանօթը սառնութեամբ պատասխանեց նորան.

— Եւս ևս պատրաստ եմ կրկին անգամ իմ բազկի զօրութիւնը ցոյց տալու. ով որ ձեզ ձևափոխուած յաղթել է, չի մերժի ուղղակի ձեզ անձամբ յաղթել: Բայց դիտէ՛ք, որ զիշերուայ քաջագործութիւնները աւազակներին միայն վայել են: Սպասենք մինչև լուսանայ: Այս ևս ասեմ, ես միայն այն պայմանով կմենամարտեմ ձեզ հետ, որ յաղթուողը բոլորովին հնազանդուի յաղթողի կամքին, եթէ միայն սա ասպետական օրէնքների ընդդէմ չի լինի:

— Համաձայն եմ այդ պայմանի հետ, պատասխանեց Դօն Քիշօտը:

Իսկոյն հերոսները գնացին իւրեանց զինակիրներին գարթեցնելու, որպէս զին ձիաները պատրաստէին միւս օրուայ կռուի համար: Սանխօն լուռ ու մունջ ականջ էր դնում այս հրամանին:

— Ընկեր, ասաց նորան անձանօթ զինակիրը. կարծեմ քեզ յայտնի կլինի անդալուզական սովորութիւնը:

— Ի՞նչ սովորութիւն:

— Այն, որ երբ ասպետները մենամարտում են, զինակիրներն էլ նոյնը պիտի անեն:

— Բայց դիտէ՛ք, ես այդ սովորութիւնը չեմ ըն-

դունում: Շատ ծաղրալի բան կլինէր, որ մենք միասին այնպիսի պատուական զինի խմելուց յետոյ՝ կռուէինք, և մանաւանդ եթէ ես բարկացած չլինեմ ով կարող է ստիպել, որ ես անպատճառ կռուեմ:

— Եթէ բանը դորանում է միայն, առաջն առնելը շատ հեշտ է: Կռիւն սկսելուց առաջ ես մօտ կգամ և մի քանի ապտակ կտամ ու բռնեցքով կզարկեմ վզեդ, և այդպիսով կբրդուեմ ձեր բարկութիւնը:

— Ոչ, յարգելի, աւելի լաւ է, որ իմ բարկութիւնը չգրգռես այն առածին հետևելով, թէ «կատուին չբարկացնես, թէ չէ կշանկոխ»: Բաղտը մեղխաղաղ է ստեղծել և այս շատ լաւ բան է: Ով ուրիշ համար հոր է փորում, առաջ ինքն է ընկնում նորա մէջ: Կատուն էլ վերջին շունը հասնելով առիւծ է դառնում: Դուք դեռ ինձ չէք փորձել:

Սակայն արդէն լուում էր թռչունների ճռուողները, որոնք զուշակում էին լուսի բացուելը: Բոլոր առարկաները սկսան լուսաւորուել արեգական ճառագայթներով: Առաջին բանը, որ ընկաւ Սանխօի աչքին, անձանօթ զինակիրի քիթն էր: Այն քիթը այնպէս զարհուրելի երկայն ու հաստ էր, որ ամբողջ երեսը ծածկում էր և բերանիցն էլ ներքև էր գնացած: Բացի դորանից, նա ծածկուած էր բազմաթիւ մեծ մեծ կոծիծնելով և նորա կերպարանքին խիստ անճոռնի տեսք էր տալիս: Այս զարհուրելի տեսարանը այնպէս վախեցրեց խեղճ Սանխօին, որ նորա դողը բռնեց և աւելի լաւ համարեց իւրեան երկիւղը զսպել այդպիսի քիթ ունեցող մարդուցը, քան թէ զրդուել նորա բարկութիւնը:

Այդ միջոցին Դօն Քիշօտը զննում էր իւր հա-
կառակորդին, որի դէմքը զիմակի պատճառաւ չէր
երևում: Նա նկատեց, որ նա մի միջահասակ, բայց
ուժեղ ու ամրակազմ մարդ էր: Նա զէնքերի վերա-
յից մի շապիք ունէր հագնի, որի վերայ ամրացած
էին բազմաթիւ կիսալուսիններ, որոնք փայլում էին
հայելիների պէս: Նորա սաղաւարտը զարգարած էր
դեղին, կանաչ ու սպիտակ դոյնի փետուրներով, իսկ
նիզակն էլ ծայրին ամրացած ունէր մի ռանաչափ եր-
կայնութիւն ունեցող երկաթ:

Մեր հերոսը կարծեց, թէ իւր թշնամին վնա-
սուած պիտի լինի, որի վերայ ուրախացած քաղա-
քավարութեամբ խնդրեց նորանից զիմակը վերցնել:

— Ես իմ դէմքս կռուից առաջ ոչ ոքի չեմ ցոյց
տալիս, հպարտութեամբ պատասխանեց հայելու աս-
պետը:

Իսկոյն նոքա երկուսն էլ ձի նստեցան և պատ-
րաստուեցան յարձակուելու: Այս իսկ րոպէին Դօն
Քիշօտի աչքերը պատահմամբ ընկան նիզակակրի զար-
հուրելի քթի վերայ. նա շուտաւ այս տեսարանովը:
Սանխօն, որ այն զարհուրելի քթի մօտ մնալու քա-
ջութիւնը չունէր, խնդրեց իւր տիրօջը, որ օգնէ իւր-
եան՝ մօտակայ ծառը բարձրանալու՝ չայելու այն նը-
շանաւոր կռուին, ր պիտի լինէր նոցա մէջ:

— Հասկանում եմ, պատասխանեց Դօն Քիշօտը.
դու սիրում ես վերնայարկից նայել կռուող եղներին:

Իսկոյն մեր հերոսը սկսաւ օգնել Սանխօնի ծառը
բարձրանալու: Հայելու ասպետը այդ միջոցին ամե-
նայն արագութեամբ յարձակուեց նորա վերայ: Տես-

նելով, որ Դօն Քիշօտը զբաղած է իւր զինակրովը,
կանգնեց որպէս զի սպասի նորան: Մեր հերոսը տես-
նելով իւր մօտ հակառակորդին, յանկարծ շուռ եկաւ,
խթեց Ռօսինանտի կողքերին, որով և ստիպեց նո-
րան առաջին անգամ իւր կեանքի մէջ չափ զցել:
Անձանօթ ասպետն էլ կամեցաւ նոյնն անել, բայց 'ի
զուր էր խթում իւր ձիուն. սա տեղից չէր շարժ-
ւում: Խեղճ ասպետը ռաներով ու ձեռներով ստի-
պում էր նորան առաջ վազել, երբ յանկարծ Դօն
Քիշօտը կայծակի արագութեամբ թռաւ նորա վերայ,
վերցրեց նորան թամբից ու անզգայ վայր ձգեց գե-
տին: Յետոյ, ձիուց վայր թռչելով, մերկ սուրը ձե-
ռին, վաղեց յաղթուած ասպետի մօտ ու թուցրեց
նորա զիմակը, տեսնելու արդեօք կենդանի՞ է թէ ոչ:
Սանխօն էլ շտապով վայր իջաւ ծառից և այն ժա-
մանակ արդէն ներքե էր, երբ իւր տէրը իւր հա-
կառակորդի դէմքը բանալով, տեսել էր..... ինչ էք
կարծում,— ում..... Բակկալով Սիմէօն Կարրասօին:
Դօն Քիշօտը հիացումից աղաղակեց.

— Տես, Սանխօն, տես, որքան մեծ զօրութիւն ունի
մոգութիւնը, ու զարմացիր կախարչների չարութեան
վերայ:

Սանխօն մօտ է գնում ու ճանաչելով Բակկա-
լովին՝ սկսում է խաչակնքել:

— Դեհ, տէր, մէջ տեղից կէս արէք դորան ձեր
սրով, գուցէ այդպիսով մի անգամ կախարդ կ'սպանէք:

Դօն Քիշօտը կամենում էր նորա խորհրդին
հետեւել, երբ անձանօթ ասպետի զինակիրը, որի

մեծ քիթը արդէն անյայտացել էր, ընկաւ յաղթողի ոտներն ու զոչեց.

— Սպասեցէք, մի՛ սպանէք ձեր բարեկամին, — յիշաւի սա Բակկալավը Սիմէօն Կարրասիօն է, իսկ ես դորա զինակիրն էի:

— Սուտ ես ասում, ասաց Սանխօն, իսկ քիթդ ուր է:

— Այ՛, քիթս, պատասխանեց զինակիրը, հանելով զբաճիկն այն. սա շինովն քիթ է:

— Ո՛վ սուրբ խաչի զօրութիւն, զոչեց Սանխօն, սա իմ կնքահայր Թովմաս Յէցիալն է:

— Ճիշտ այդպէս է. բարեկամ՝ Սանխօ, և ես իսկոյն քեզ կբացատրեմ, թէ ինչու Կարրասիօն ու ես այսպէս զիմակաւորեցինք: Բայց, 'ի սէր Աստուծոյ, տիրօջի չթողնես Կարրասիօն սպանելու:

Բակկալավըր ուշքի եկաւ և Դօն Քիշօրը իւր թուրը մօտեցնելով նորա վզին՝ աղաղակեց.

— Իսկոյն ձեզ կսպանեմ, ասպետ, եթէ չէք խոստովանի պարզութեամբ, որ ձեզանից յաղթութեամբ ասպետը չէ թէ Դօն Քիշօն Լամանչեցին էր, այլ նորա նման մի ուրիշը: Ես ևս իմ կողմից խոստովանում եմ, որ դուք Սիմէօն Կարրասիօ Բակկալավըր չէք, այլ նորա նման մի ուրիշ մարդ:

— Խոստովանում եմ և համաձայն եմ ամեն բանի հետ, ինչ որ դուք կկամենաք, պատասխանեց խեղճ հայելու ասպետը. սակայն խնդրեմ օգնէք որ վերկենամ, ես խիստ վերաւորուած եմ ու սարսափելի կերպով տանջւում եմ վայր ընկնելու պատճառաւ:

Դօն Քիշօրը բաւարար պատասխան ստանա-

լով՝ օգնեց իւր հակառակորդին վերկենալու. նա զինակիրների օգնութեամբ կարողացաւ նորան նստեցնել նորա ձիու վերայ ու յանձնելով նորան Թովմասի հողացողութեանը, որը տարաւ նորան մօտակայ գիւղը, ճանապարհ ընկաւ դէպի Սարագոսսա, Սանխօի հետ միասին, որ իւր տիրօջ պէս հաւատացած էր, թէ այդ դէպքի մէջ զինթովթիւն կար: Դօն Քիշօրը առաջ էր գնում յաղթական կերպով ու պարծենալով իւր յաղթութեամբ: Սորա հակառակ նորա հակառակորդը տխուր, ամօթապարտ ու զլխիկոր հեռացաւ, մտածելով իւր խորամանկ զխաւարութեան անյաջող հետեանքի մասին: Մաղրասէր Կարրասիօն՝ դատաւորի ու սափրիչի խորհրդով թափառական ասպետի ձև էր ընդունել: Մեր հերոսի բարեկամները յոյսները կորցնելով նորան տուն դարձնելու համար, վճռեցին թողնել նորան ու Բակկալավըրին էլ այդ կերպով հաղնուած ուղարկել նորա ետեւից:

— Մենամարտութիւն դուրս կանչեցէք նորան, ասացին նոքա նորան, դուք շատ հեշտ կարող էք նորան յաղթել, յետոյ երդումն առէք նորանից, որ երկու տարի շարունակ տանը կկենայ ու չի թափառի: Դօն Քիշօրը, որ խոստութեամբ կատարում է ասպետութեան օրէնքները, 'ի հարկէ, իւր խօսքը չի կոտրի և մենք նորան բժշկելու ժամանակ կունենանք:

Կարրասիօն սիրով յանձն առաւ այդ գործը, և Սանխօի հարեաններից մի բարի ու զուարթ երիտասարդ Թովմաս Յէցիալին հրաւիրեց իւրեան զինակիր: Բայց գործը այնպէս չվերջացաւ, ինչպէս նոքա

կարծում էին: Թովմաս Յէցիալը ճանապարհին ասաց
Կարրասիօն:

— Ինչ էք կարծում, տէր, եթէ այս բոլորը խոս-
տովանենք, մենք Դօն Քիշօտից յիմար չենք լինի՞:
Տեսէք, նա առողջ ու ուրախ է գնում, իսկ մենք
տխուր: Բացի դորանից դուք վերաւորուած էք ու
ջարդուած. ինչ էք կարծում, ո՞վ է խելօքը:

— Ի հարկէ, մենք, պատասխանեց Կարրասիօն,
մեր յիմարութիւնները գիտութեամբ են արած, և
երբ կկամենանք կարող ենք վերջ տալ նոցա:

— Ուրեմն իմացած կացէք խնդրեմ, որ ես չեմ
կամենում այլ ևս յիմարութիւնները շարունակել ու
մտադիր եմ տուն վերադառնալ:

— Բո կամքդ է, Թովմաս: Բայց քանի որ ես աս-
պետի անունն եմ կրում, չեմ դադարի, մինչև որ մի
լաւ չեմ ջարդի պարոն Դօն Քիշօտին: Արդարեւ ես
անպատուած եմ զգում ինձ: Մինչև հիմի ես կամե-
նում էի այդ խելացնորի հետ մենամարտել նորան
բժշկելու մտքով, իսկ այժմ կամենում եմ նորան յաղ-
թել՝ միայն վրէժխնդիր լինելու համար:

Նոքա այսպէս խօսում էին մինչև որ հասան
մի գիւղ, ուր մնաց Կարրասիօն իւր մարմինը կազ-
դուրելու համար: Զինակիրը թողեց նորան այնտեղ
առողջանալու. մենք ևս կթողնենք նոցա առ ժամա-
նակ, մինչև որ դոքա դարձնալ հանդէս կգան:

Դօն Քիշօտն ու Սանխօն դեռ գնում էին Սա-
րազօստի ճանապարհով միմեանց հետ խօսելով: Յան-
կարծ Սանխօն ազաղակեց.

— Տէր ասպետ, զարմանալի է, որ դեռ իմ կնքա-

հայր Թովմասի զարհուրելի քիթը աչքիցս չի հե-
ռանում:

— Միթէ դեռ այնպէս ես կարծում բարեկամ,
որ հայելու ասպետը պարոն Կարրասիօն էր, իսկ նո-
րա զինակիրը՝ Թովմաս Յէցիալը: Դու շատ դիւրա-
հաւան ես: Կրկնում եմ, որ այն մի խորամանկու-
թիւն էր, որ արել են իմ թշնամի չար կախարդները:

Սանխօն թէպէտեւ բոլորովին չհաւատաց այս
բանի, սակայն լռեց, վախենալով ասպետին բարկաց-
նել. երբ յանկարծ մեր արկածախնդիրներին մօ-
տեցաւ մի ձիւսւոր: Նա կանաչ մահճուղէ վերսրկու
ուներ հագին, թաւշեայ անկուածներով զարդարած,
իսկ գլխին թաւշեայ գլխարկ ուներ: Նա կրում էր
մաւրիտանական թուր գեղեցիկ զօռկից կախած. նո-
րա գեղեցիկ կիսակօշիկները ունէին խթաններ. այդ
ճանապարհորդի գէմքն ու բոլոր տեսքը, որ մօտ յի-
ստուն տարեկան մարդ էր, ալիւր մազերը ու պարզ
ալտայայտութիւնը միանգամից յարգանք էին դրա-
ւում: Նա Դօն Քիշօտի կողքից անցնելով, յարգու-
թեամբ ողջունեց նորան ու շարունակեց իւր ճանա-
պարհը: Մեր ասպետը ձայնեց նորան.

— Պարոն, եթէ չէք շտապում, շատ կցանկայի, որ
միասին ճանապարհորդէինք:

— Ես ինքս կամենում էի ձեզ առաջարկել այդ
բանը, բայց չկամեցայ անհանգիստ անել ձեզ: Յօժա-
րութեամբ կրնդունեմ ձեր առաջարկութիւնը: Այս
տեղով ձիւսւորը մի փոքր առաջ գնաց ու սկսաւ
զարմացած նայել Դօն Քիշօտի կերպարանքին. սա ա-
ռանց օտարաբոլի էր գնում, այս պատճառաւ Սան-

խօն ուտելիքի պաշար էր պահում նորա մէջը: Ան-
ծանօթը զարմացած մնաց նորա երկայն հասակի,
նիհար ու դժգոյն դէմքի, օտարոտի զէնքի ու վերին
աստիճանի երկայն ու նիհար ձիու վերայ: Դօն Քի-
շտը նկատեց նորա զարմանքը ու ասաց նորան.

— Ի՞նչ կարծեմ զարմանում էք ինձ վերայ. բայց
այլ ևս չէք զարմանալ: Երբ կիմանաք, որ ես այն
ամեն նշանաւոր մարտիկներից մինն եմ, որոնք թա-
փառում են արկածների ետեւից ընկած: Նա կամեցայ
հին թափառական ասպետութիւնը նորոգել և ան-
կասկած իմ փառաւոր գործերի ձայնը ձեր ականջին
էլ հասած կլինի: Նա Դօն Քիշտ Լամանշեցին եմ, որ
այլապէս կոչում եմ տխուր պատկերի ասպետ:

Անցորդ անուականը երբ լսեց այս խօսքերը,
այլ ևս չկարողացաւ իւր ժպիտը թաղցնել, ու պա-
տասխանեց.

— Ճիշտ է, ես հրաշալի պատմութիւններ եմ լսել
Իսպանիային փառք բերող հերոսի մասին, վշտացած-
ների այդ մեծ պաշտպանը անմահ կմնայ անշուշտ:

— Աստուած տայ, որ քո գուշակութիւնը կատա-
րուի, խիստ ուրախացած պատասխանեց Դօն Քիշտը.
խիլ դուք ևս խնդրեմ, ասացէք, թէ կեանքի ինչ
եղանակ էք ընտրել ձեզ համար:

— Խոստովանում եմ ձեզ, պատասխանեց անուա-
կանը, որ ես պատիւ չունիմ թափառական ասպե-
տութեան կարգին պատկանելու: Անունս է Դօն Ղի-
էզօ դը-Մերանդա և բնակւում եմ այն զիւղում, ուր
այսօր մենք կձաշենք, եթէ միայն արժանի կհամա-
րէք իջևանել ինձ մօտ: Իմ կարողութիւնս բաւա-

կան է բոլոր ցանկութիւններս կատարելու համար:
Նա կեանքս հանգիստ եմ անցնում կնոջ ու որդեցս
հետ միասին. իմ սովորական պարապմունքս որսն է
ու ձկնորսութիւնը, թէպէտեւ ես ոչ շներ ունիմ և
ոչ բարակներ: Մնացած ժամանակս նուիրում եմ ես
պատմական ու կրօնական օգտակար գրքերի ընթեր-
ցանութեան: Կարելոյն չափ խիստ կատարելով մեր
սուրբ կրօնի կանոնները, ես պարտականութիւն եմ
համարում իմ ունեցածիցս խեղճերին մասն տալ
այլ և աէր ու խաղաղութիւն պահել իմ բոլոր
հարեաններին ու ընտանիքիս մէջ:

Դօն Ղիէզօն լսեց: Սանխօ Պանչան, որ խիստ
մեծ ուշադրութեամբ լսում էր նորան, արտասուք
թափեց աչքերից. յետոյ աղաղակեց նա.

— Օրհնեցէք ինձ. ձեր օրհնութիւնը կբաղտա-
ւորի ինձ: Այս որ ասաց, վայր թռաւ իշկեց ու բե-
րանիվայր ընկաւ Դօն Ղիէզօի առաջ, որը ծիծա-
ղելով նորա պարզմտութեան վերայ, խնդրեց նորան
վերկենալ ու ասաց նորան.

— Ես չեմ կարող օրհնել քեզ. քո խոնարհու-
թիւնը արդէն ցոյց է տալիս, որ այլ ևս օրհնութեան
կարօտութիւն չունիս:

— Սանխօն խիստ բաւականացած սորանով, դար-
ձեալ նստեց իւր իշի վերայ ու դաշտում հովիւներ
տեսնելով, մի կողմ քաշուեց նոցանից կաթ խնդրե-
լու համար: Յանկարծ Դօն Քիշտը հեռուից մի սոյլ
նկատելով, որի վերայ ծածանում էին կայսերական
դրօշակները, կանչեց իւր զինակիրին ու պատուիրեց
նորան շուտ սաղաւարտը տալ:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԻ ԱՐԱԾ ՔԱԶՈՒԹԻԻՆՆԵՐԻՅ ԱՄԵՆԱԵ-
ՐԵԻՆԼԻ ԱՊԱՅՈՅՑԸ: ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԸ ՀԻՐ Է ԳՆՈՒՄ
ԴՕՆ ԴԻԵԴՈՒ ՄՕՏ: ՄՕՆՏԵՍՈՒՆՆՕՍԵԱՆ ՎԱՆՔԸ:

ԹԷ ԻՆՉ ՏԵՍԱԻ ԱՅՆՏԵՂ ՄԵՐ ՀԵՐՈՍԸ:

Այն ըոպէին, երբ մեր ասպետը ձայն տուեց
Սանխոն, վերջէնս հովիւներից նոր պանիր էր գնում:
Նա շուտով պանիրը դրեց հերոսի սաղաւարտի մէջ
ու վազեց նորա մօտ:

— Բարեկամ, ասաց նորան Դօն Քիշօտը. սաղա-
ւարտս տո՛ւր. իմ կարծիքով այս արկածը ինձանից
պահանջում է, որ ես լաւ զինաւորուած լինեմ:

Մինչև որ սա կվերցնէր իւր խօսքը. կանաչ
վերարկուով ազնուականը ամեն կողմ նայեց, և բացի
զրօշակներով սայլից աւելի ոչինչ չտեսնելով, սկզբում
մտածեց, թէ նա արքունի դրամներով լի սուրհան-
դակ է, ու այս բանը յայտնեց Դօն Քիշօտին:

Սակայն Դօն Քիշօտը, որ առհասարակ յափըշ-
տակում էր ամեն բան տեսնելիս, պատասխանեց նո-
րան, որ ինքը լաւ հասկանում է, թէ ինչ է այս
բանը, և թէ ինքը երևելի և աներևոյթ թշնամիներ
ունի, որոնք երբ ասես զանազան կերպարանքով յար-
ձակուում են իւր վերայ: Միենոյն ժամանակ Սանխօի
ձեռքից սողաւարտը խլելով՝ նա իսկոյն դրեց այն իւր
գլխին, ու շաղկապեց իւր չգարձներով թէ ինչ կար նո-
րա մէջ: Նիժովը քամուելով՝ սկսաւ ամեն կողմից
հոսել նորա աչքերի ու միրուքի վերայ:

— Այս ինչ բան է, Սանխօ, գոչեց ասպետը: Կար-
ծես թէ գլուխս բացուել է ու ուղեղս վայր է թափ-
ւում... Դեռ այդպիսի քրտինք կեանքումս դուրս չի
տուել ինձանից. աչքերս բոլորովին քուռացան նորա-
նով: Մի բան տուր որ սրբեմ:

Սանխօն դադարեց տուեց նորան թաշկինակը,
Աստծուն փառք տալով, որ իւր տէրը չիմացաւ նորա
արածը: Բայց, դժբաղդաբար, մեր հերոսը սաղա-
ւարտը վերցրեց և նորա մէջ սպիտակ թան տեսնե-
լով, հոտ առաւ նորանից:

— Սուրբ Յակովբի անունը վկայ, ասաց նա, որ
սա նոր պանիր է, որը դու, այ որկրամոլ ու անպգամ,
դրել ես սաղաւարտիս մէջ:

— Պանիր, սառնութեամբ պատասխանեց Սանխօն,
պանիր, ինձ շնորհեցէք, տէր, ես կուտեմ, կամ թող
սատանան ուտի, որովհետեւ նա է դրել այն դորա-
նում: Արդարեւ, այ քեզ պատուելի կախարդների մի
փառաւոր հնարք: Այն անպգամները, անկասկած,
այս ծաղրալի բանը նորա համար են մտածել որ
ձերդ ողորմածութիւնը բարկանայ ինձ վերայ ու ուտես
ջարդի. բայց նոքա սխալուել են, որովհետեւ իմ բա-
րի տէրս գիտէ, որ ես հետս պանիր չունէի և որ
եթէ ունենայի էլ, իսկոյն փորս կածէի և ոչ սաղա-
ւարտիդ մէջ:

Դօն Քիշօտը չպատասխանելով նորան, դէմքն ու
միրուքը մաքրեց, նորից ծածկեց սաղաւարտը գլխին
ու ոտները ամրացնելով ասպանդակի մէջ, գոչեց.

— Այժմ ով կամենայ թող գայ, թէ կուզ նոյն
խսկ սատանան դուրս դայ ինձ հետ մենամարտելու:

Այնուհետև, որի վարձանքը հետզհետե՛ աւելանում էր, լսում էր ու նայում, մինչդեռ սայլն էլ աւելի մօտենում էր նոցա: Նորանում կային երկու հոգի միայն, որոնցից մինը ետէն էր նստած, իսկ միւսը ջորիներից մէկի վերայ:

Դօն Քիշօտը կանգնեց նոցա առաջ:

— Այս ուր էք գնում, բարեկամներ, հարցրեց նա նոցա, այս ի՞նչ կառք է, ի՞նչ կայ սորանում և ի՞նչ են նշանակում այս դրօշակները:

— Այս կառքը ինձ է պատկանում, տէր, պատասխանեց սայլապանը, սորանում երկու առիւծ կան, առանձին վանդակների մէջ փակուած, որ Օրանի նահանգապետը նուէր է ուղարկում Նորին մեծութեան մեր թագաւորին. թագաւորական դրօշակները նշանակում են, որ նուէրը արքունիքինն է:

— Մեծ են առիւծները:

— Այնչափ մեծ են, որ դեռ այսպիսիք Իսպանիայում չեն տեսնուած: Այս վանդակում որցն է, իսկ նորա մէջ էգը. նոքա խիստ սոված են այժմ, որովհետեւ այսօր դեռ ոչինչ չեն կերել, ուստի խնդրեմ մի ուշացնէք մեզ:

— Հասկանում եմ, վրայ բերաւ Դօն Քիշօտը արհամարհական ժպիտով, որ դու ուզում ես առիւծի ձագերով վախեցնել ինձ, յետոյ ես էլ վախենում եմ նոցանից: Սոցա պէտք է համոզել, որ ես ամենազարհուրելի առիւծներից անգամ չեմ վախենում: Լսիր, բարեկամ, վնայր իջեր, բաց արա այս վանդակները ու բաց թող թեղճ անասուններին: Ինձ շատ հաճելի կլինի հասկացնել այն կախարդներին, որոնք սոցա

ուղարկել են ինձ մօտ, ինչ է նշանակում—Դօն Քիշօտ Լամանշեցի:

Սայլապանը, Սանխօն ու Դօն Դիեգօն ՚ի զուր էին աշխատում հեռացնել նորան այս մտադրութիւնից:

— Ինքս աւելի լաւ գիտեմ իմ բանը, դռնեց մեր հերոսը: Եթէ դուք վախենում էք, հեռացէ՛ք ուրեմն: Իսկ դու անզգամ սայլապան, եթէ իսկոյն և եթէ վանդակը չես բացանի, այս նիզակը փորդ կտրեմ:

Դօն Դիեգօն վերջապէս տեսնելով, որ ոչինչ չի կարողանում մեր ասպետի վճիռը խափանել, արշաւեց դէպի դաշտը. ջորապանն էլ իւր ջորիներով ու Սանխօն իւր իշով հետեւեցին նորան: Սայլապանը տեսնելով, որ նոքա բաւական երկայն տարածութիւն են անցել, վճռեց կատարել մեր հերոսի ցանկութիւնը. մինչև որ նա զգուշութեամբ կրանար վանդակը, Դօն Քիշօտը վախենալով թէ մի՛ գուցէ առիւծների տեսքը Ռօսինանտին վախեցնի, կամեցաւ ոտի վերայ կռուել. ուստի և վայր թռաւ գետին, վահանով պաշտպանուեց ու մերկ սուրը ձեռին՝ համարձակ սպասում էր յարձակուելուն:

Վերջապէս վանդակը ամբողջապէս բացուեց և նորանից ելնեցաւ ահագին մեծութեան առիւծ՝ ցլուած բաշով և սպառնալի ու ահարկու հայեացքով: Դօն Քիշօտը աներկիւղ նայում էր նորան: Առիւծը շուռ եկաւ, առաջ եկաւ, թաթերը վայր թողեց, բերանը բացեց ու սկսաւ իւր երկայն համարեա երկու ոտնաչափի չափ լեզուով լեզու շրթունքները. յետոյ բոցավառ աչքերով նայեց Դօն Քիշօ-

տին, որը ստանասրտութեամբ սկսաւ նկատել նորա ամեն մի շարժումը, անհամբեր ցանկանալով յարձակուել նորա վերայ: Բայց առիւծը մեր հերոսից խելօք լինելով և ըստ երևութին արհամարհելով նորան, ամեն կողմ նայելուց յետոյ՝ դարձեալ պառկեց իւր վանդակի մէջ, մէջքը նորան դարձնելով: Դօն Քիշօտը կամեցաւ, որ սայլապանը առիւծին փայտով զարկէր ու ստիպէր նորան վանդակից դուրս գալ ու յարձակուել իւր վերայ:

— Ո՛չ, ես այդ չեմ կարող անել, պատասխանեց ողորմելին, առիւծը իսկոյն կտոր կտոր կանի ինձ: Մի՞թէ դեռ բաւական չէք, տէր. մի՞թէ դեռ բոլորովին չէք ցոյց տուել ձեր քաջութիւնը: Հապա՛ մի ուրիշն էլ թող անի այդ բանը: Դուք թշնամուն մենամարտութեան կանչեցիք և նա հրաժարուեց: Յաղթութիւնը ձեր կողմն է, առիւծը փախաւ, հետեապէս նա յաղթուած է:

— Ճշմարիտ ես ասում, բարեկամ, պատասխանեց Դօն Քիշօտը, վանդակի դուռը փակիր ու ինձ քո ստորադրութեամբ մի օրինաւոր վկայական տուր, թէ դու վանդակը բաց արիր, ես սպասում էի առիւծին և թէ նա յարձակուելու փոխարէն՝ երեսը դարձնելով պառկեց իւր տեղը: Ես իմ պարտաւորութիւնս կատարեցի ու այժմ կծաղրեմ կախարդներին: Կեցցէ՛ պետութիւնը:

Այս ասելով նա թաշկինակը կապեց նիզակի ծայրին ու նորանով սկսաւ օդի մէջ շարժելով նշան տալ հեռուից նայողներին, թէ կռիւը արդէն վերջացել է: Դօն Դիեզօն, Սանխօն ու ջորապանները շտապով վե-

րադարձան: Երբ սոքա մօտեցան, մեր հերոսը ասաց ջորապանին.

— Բարեկամ, այժմ կարող ես ջորիներդ լծել ու ճանապարհդ շարունակել: Իսկ դու, Սանխօ, երկու ռսկի տուր այս մարդոց, իբրեւ իւրեանց այստեղ կորցրած ժամանակի վարձ:

— Մեծ ուրախութեամբ, պատասխանեց զինակիրը. իսկ առիւծներն ի՞նչ եղան. կենդանի՞ են նաքա թէ ոչ:

Սայլապանը պատմեց նոցա բոլոր եղելութիւնը, խիստ ընդարձակելով այն ու մեծացնելով Դօն Քիշօտի քաջութիւնը և նկարագրեց առիւծի երկչոտութիւնը, նորա հրաժարուելը մենամարտութիւնից. յետոյ երկու ռսկի ստանալով՝ պատրաստուեց ճանապարհը շարունակելու, խոստանալով Դօն Քիշօտին, որ նոյն իսկ թագաւորին կյայտնի իւր տեսածի մասին:

— Եթէ նորին մեծութիւնը կհարցնի, պատասխանեց Դօն Քիշօտը, թէ ո՞վ համարձակեց այդ քաջագործութիւնն անել, խնդրեմ ասէք թագաւորին, որ նա Առիւծ-Ապետն էր, որովհետեւ այժմ այդպէս եմ կամենում անուանուել փոխանակ առաջուայ «տխուր պատկերի ասպետ» անուանա:

Սորանից յետոյ նոքա բաժանուեցան: Դօն Քիշօտը, Սանխօն ու Դօն Դիեզօն միասին սկսան ճանապարհ գնալ: Վերջինս, որ աւելի ու աւելի զարմանում էր ասպետի ցնորքների վերայ, խոր մտածմունքի մէջն էր: Դօն Քիշօտը նկատեց այս բանը:

— Պարոն Դօն Դիեզօ, ասաց նա նորան, չեմ կասկածում, որ դուք ինձ յանդուգն ու անխոհեմ մարդ

էք կարծում: Սակայն, հաւատացնում եմ ձեզ, որ ես այնքան էլ յիմար չեմ, որքան դուք կարծում էք: Փափառական ասպետութեան բուն յատկութիւնը կայանում է անսահման քաջութիւն ցոյց տալու մէջ, ուստի և ես վտանգների եմ ման գալիս, կուռում եմ նոցա հետ, յարձակում եմ նոցա վերայ, սիրում նոցա և ամեն բոլոր աշխատում եմ երկիւղը հեռացնել ինձանից.... Այսպիսով պատահելով ճանապարհին առիւծներին՝ իսկոյն յարձակում եմ նոցա վերայ. այս արածներս գիտեմ, որ ձեզ յիմարութիւն կթուայ, բայց քաջութեան ու բարեգործութեան վերաբերութեամբ, պարոն Դօն Դիեգօ, աւելի լաւ է նպատակը իրագործել, քան թէ չհասնել նորան:

— Արդարեւ, պարոն ասպետ, բոլոր ձեր արածն ու ասածը ինձ զարմացնում են, պատասխանեց ազնուականը, բայց այժմ կանգնելու միջոց չէ, ուստի խնդրեմ շտապենք, որ շուտ հասնենք մեր տուն, ուր, ինչպէս յոյս ունիմ, արժան կդատէք միքանի օր հանգստանալ:

Մեր հերոսը քաղաքավարութեամբ շնորհակալութիւն արաւ: Նոքա իսկոյն առաջ քշեցին իւրեանց ձիաները ու երկու ժամից յետոյ հասան Դօն Դիեգօի տուն: Դօն Դիեգօի ամուսին Քրիստինէն ու նորա կրտսեր որդի Դօն Լօրէնսը մեծ յարգութեամբ ընդունեցին Դօն Քիշօտին: Նորան ներս հրաւիրեցին դահլիճը, ուր Սանխօն հանեց նորա զրահները, զըլուխը ջրով մաքրեց, սպիտակեղէնները փոխեց և այնուհետեւ շուտով մեր հերոսը դուրս եկաւ եղջերուի մորթից կտրած բաճկոնակով, որ զէնքերից մի-

անգամայն սեւացել էր ու ճիւղւել, մտլրիտանական կիսակօշիկներով, փոկի կաշուով ուսից կախած թրով, և մոխրադոյն մահուդէ մի փոքրիկ վերարկուով: Նւայսպէս գեղեցիկ ու պճնուած ձևով Դօն Քիշօտը մտաւ հիւրասենեակը, ուր պատրաստ էր հիւրընկալի հիւրասիրութեան արժանի ճաշը: Մինչև որ մեր հերոսը կհաղնուէր, Դօն Դիեգօն իւր կնօջ ու որդուն մի կողմ տարաւ ու նոցա հասկացրեց, թէ ով էր առիւծ-ասպետը:

— Սա մի անբուժելի խեղացնոր է, ասաց նա նոցա, աշխարհիս ոչ մի բժիշկ չի կարողանում նորան բժշկել: Սակայն, այդ խեղացնորը զուարճալի մի բան է և երբեմն խելօք էլ է խօսում:

Նոքա ճաշին լաւ ժամանակ անցրին: Դօն Քիշօտին թոյլ տուին իւր ցանկութեան չափ դատել թափառական ասպետութեան մասին, առանց հակաձառելու նորա հետ: Նա շատ ու շատ բաւական էր:

Այսպէս չորս օր անցաւ. հիներորդ օրուայ առաւօտը Լամանչեցի հերոսը ասաց Դօն Դիեգօին.

— Տէր, ես ձեր արած ընդունելութիւնը երբէք չեմ մոռանալ: Իմ զլուխը, սիրտս ու ձեռքերս միշտ պատրաստ կլինեն ձեզ ծառայելու: Բայց ամենամեծ քաջութիւնն անգամ անգործութիւնից անյայտանում է: Ժամանակ է. արդէն որ բաժանուեմ ձեզանից: Նոր նոր արկածները ինձ են սպասում: Իմ զլխաւոր ցանկութիւններիցս մինն էլ է Մոնտեսսինօսեան վանքը ներս մանել, որի մասին խիստ զարմանալի բաներ են պատմում: Նա մի նշանաւոր տեղ է, ու այնտեղից են բղնում Ռիւիդերա գետի եօթը վտակները: Դօն Դի-

եղօն ու նորա որդին հաւանեցին նորա այս մտա-
դրութիւնը:

— Եթէ դուք հաւանում էք իմ ձեռնարկութիւնս,
շարունակեց Դօն Քիշօտը, ուրեմն խնդրում եմ մի
փոքրիկ ծառայութիւն անէք ինձ. այն է, ինձ մի
ուղեցոյց տաք, որ ցոյց տայ այդ վանքը տանող
մօտիկ ճանապարհը:

Իսկոյն Լօրէնսօն հօր թոյլտուութեամբ առա-
ջարկեց իւրեան իբրեւ ուղեցոյց: Սապետը, շնորհա-
կալութիւն անելով իւրեան հիւրասիրողին, նստաւ
Ռօսինանտի վերայ, իսկ Սանխօն էլ իւր իշի վերայ,
չմոռանալով իւր պարկը լաւ լցնել պաշարով: Յետոյ
ասպետն ու զինակիրը Դօն Դիեգօի որդու առաջնոր-
դութեամբ ճանապարհ ընկան: Նոքա երեկոյին հա-
սան մի գիւղ, ուր և գիշերեցին: Լօրէնսօն Դօն Քի-
շօտին յայտնեց, որ իւրեանք երկու մղոնաչափ հե-
ռու են գտնուում վանքից, և որ եթէ ուզում է իջ-
նել այնտեղ, երկար պարան պատրաստեն նորա հա-
մար: Մեր հերոսը իսկոյն Սանխօն պատուիրեց հա-
րիւր սաժէն պարան գնել և միւս օր կէսօրին երկու
ժամի մօտերքը հասան վանքը. մուտքը թէպէտ և
լայն ու ընդարձակ էր, բայց այնպէս ծածկուած էր
խոտերով ու թփերով, որ խիստ դժուար էր նորա-
նում անցք բանալ:

Դօն Քիշօտը շտապով իջաւ ձիուց ու հրամա-
յեց, որ իւրեան կապեն պարանով. երբ նորան պինդ
կապեցին, նա մօտեցաւ անդնդի մտքին.

— Տէր, ասաց նորան Լօրէնսօն, խնդրեմ չմոռա-
նաք այն հրաշալիքները, որ դուք կտեսնէք, որպէս
զի ևս ևս կարողանամ հօրս պատմել:

— Ապահով կացէք, վրայ բերաւ Սանխօն, սա որ
մի բան սկսում է, վերջացնում է՝ էլ: Մեր ասպետը
սուրը մերկացրեց ու սկսաւ անցքը պահող թփերը
կտրատել. սակայն այդ իսկ միջոցին վանքից մի աղ-
մուկ լսուեց, ու այնտեղեց դուրս թռան մի ջոկ ագ-
ռաւ ու չղջիկներ այնպիսի արագութեամբ, որ նորան
վայր ձգեցին գետին: Սակայն քաջասիրտ հերոսը
չվհատուեց այս չարագուշակ դէպքից. նա վեր կա-
ցաւ և պատուիրելով վայր թողնել պարանը, որ
բռնած ունէին Սանխօն ու Լօրէնսօն, իջաւ անդունդը:
Նա շարունակ ներքեւ էր իջնում, անընդհատ կրկ-
նելով, որ պարանը թոյլ թողնեն: Ուղեկիցն ու զին-
ակիրը հնազանդուեցան. շուտով հերոսի ձայնը այլ
ևս չէին լսում նոքա և ամբողջ հարկւր սաժէն պա-
րանը ներքեւ թողին: Ամբողջ կէս ժամ նոքա սպա-
սում էին նորան խօսելով միմեանց հետ: Այնուհետեւ
նոքա կարեւոր համարեցին պարանը բարձրացնել, և
երբ նա ազատ բարձրանում էր, նոքա մտածեցին, որ
Դօն Քիշօտը քանդել է իւրեանից պարանը: Սանխօն
լաց էր լինում ու հեծում. վերջապէս, երբ պարանը
ութսուն սաժէնի չափ բարձրացրին, նոքա յանկարծ
նկատեցին, որ պարանը ձգուեց: Սանխօն ուրախու-
թիւնից աղաղակեց: Մի րոպէից յետ նա պարզ որո-
շեց իւր տիրօջ:

— Շատ ուրախ եմ ձեզ տեսնելու համար, գոչեց
Սանխօն, իսկ մենք արդէն այնպէս էինք կարծում,
թէ ձեզ ներքեւ ենք թողել:

Սակայն Դօն Քիշօտը ոչինչ չպատասխանեց: Բո-
լորովին բարձրացնելով նորան, նոքա նշմարեցին, որ

նա քնած է, իսկոյն նորան յետ արին, պառկացրին գետնի վերայ և վերջապէս զարթեցրին նորան:

— Օհ, սիրելի բարեկամներս, գոչեց նա, դուք ինձ զրկեցիք աշխարհիս ամենազեղեցիկ ու ամենացանկալի տեսարանից: Աւաղ, արդարեւ մեր կեանքի բոլոր զուարճութիւններն ու ուրախութիւնները երազն ալ պէս անցաւոր են:

Սանխոն ու Լօրէնսօն զարմացած՝ խնդրեցին նորանից պատմել, ինչ որ տեսել էր այն վհի մէջը:

— Սա վիհ չէ, պատասխանեց նա, այլ հրաշքների տուն: Նստեցէք, սիրելիք, լսեցէք ու ինձ հաւատացէք: Ես իջայ մութ անդունդը, ուր յանկարծ լուսից շատ հեռու մի տեղ՝ աջ կողմը՝ նկատեցի մի ճեղք, որ լուսաւորուած էր միայն արևի թոյլ ճառագայթներով: Ես այնտեղ կանգնեցի և նոյն միջոցին ձեզ ձայն տուի, — թէ պարանը այլ ևս մի վայր թողնէք, բայց տեսնելով, որ դուք իմ ազդադակներս չէք լսում, պարանը փաթաթեցի ու նստայ նորա վերայ: Իսկոյն մի քաղցր քուն եկաւ իմ վերայ: Յանկարծ ես զարթնեցի ու ինքս ինձ տեսայ մի գեղեցիկ ծաղիկալի մարգագետնի մէջ ու աչքիս առջև երևաց մի փառաւոր բիւրեղեայ պալատ. նորա մի դռնից դուրս եկաւ մի յարգելի ծերուկ, կանաչ պատմունքան հագած ու փաթաթուած երկայն քղամիդի մէջ, որի փեշերը խիստ երկայն էին: Նա ձեռքին բռնած ունէր մի այնպիսի տէր ուղորմեա, որի հատիկները մի մի ջայլամի ձուի չափ ագամանդներ էին... Նա մօտենալով ինձ զրկեց ու ասաց.

— Վաղուց արդէն մենք թշուառ կախարդուած-

ներս, որ այստեղ ենք, անհամբերութեամբ սպասում էինք ձեր գալստեանը, Լամանշեցի քնջ ասպետ: Արի՛ ինձ հետ, նշանաւոր մարտիկ: Գնանք, ես քեզ ցոյց կտամ այս թափանցիկ պալատի զարմանալի շինուածքը, որի կառավարիչը ես ինքս եմ, ձեզ հետ խօսողը՝ նոյն իսկ Մօնտէսինօն է:

— Եյս ասելով նա առաջ գնաց ու ինձ ներս տարաւ պալատի մի դահլիճը, որի պատերը ալիքաստրից էին շինած: Այնտեղ ես տեսայ մի պղնձէ տապան, մի զարմանալի գործ. նորա մէջ ձգուած պառկած էր մի կենդանի մարդ: Հիացումից լեզուս կապուեց: Եւ այս նկատեց Մօնտէսինօնը:

— Դու պէտք է իմանաս, ասաց նա ինձ, որ Ռօնսէլօի պատերազմի մօտ հռչակաւոր կախարդ Մէրլէնը կախարդեց, անյայտ պատճառով, բազմաթիւ զինուորներին, որոնք պատերազմում էին Ռօլանդի զօրքի մէջ և նոցա հետ էլ մի քանի նոցա սիրելի մարդոց: Այս ասպետը, որի դու տեսնում ես տապաւնում, քաջ Ռիւրանդարն է, իմ ամենալաւ բարեկամը:

Եյդ բողբէին Ռիւրանդարը տխուր ձայնով ազդակեց.

— Մօնտէսինօն, սիրելի՛ եղբայրս, ի՞նչ եղան իմ հաւատարիմ զինա՛խրս, իմ մայր Ռիւդէրան, աղջիկներս ու միւս ազգականներս:

— Աւաղ. այդ ձեզ յայտնի է, սիրելի՛ բարեկամ, իսկոյն պատասխանեց Մօնտէսինօն արտասուքը աչքերին: Արդէն հինգ հարիւր տարուց աւելի է, ինչ մեզ այստեղ բերել է իմաստուն Մէրլէնը. ես, դուք, ձեր զինակիր Գվադիանան, ձեր մայր Ռիւդէրան,

նորա եօթն աղջիկները, երկու եղբորաղջիկներն ու ուրիշ շատ թշուառներ—բոլորս առողջ ենք, բացի ձեր մօրից, քոյրերից, ու եղբորաղջիկներից, որոնք այնքան լաց եղան, որ վերջ—'ի վերջոյ աղբիւրներ դարձան: Ձեր զինակրին էլ դժբաղտութիւն պատահեց. նա անմխիթար հեծում էր ու լալիս ձեր մօր համար ու գետի փոխարկուեց, որ ասուեցաւ Ռվադիանա: Բայց ահա հռչակաւոր Դօն Քիշօտ Լամանշեցին, որի մասին արդէն Մէրլէնը խօսեց մեզ հետ: Յոյս ունիմ, որ այս հերոսը կազատի մեզ կախարդութիւնից:

—Ախ, սիրելի՛ եղբայր, եթէ չաղատուենք էլ, կարող ենք համբերել ու հսերը կմռանանք, վրայ բերաւ Ռիւրանդարը ու լռելով քամակը դարձրեց:

—Նոյն րոպէին ողորմելի ձայներ լսեցի, որոնք ստիպեցին ինձ յետ նայել և ես մի ուրիշ դահլիճում բիւրեղեայ պատի միջից տեսայ գեղեցկատես կանայք սգի շորերով, ու սպիտակ փակեղներ գլխերին:

—Տես ահա, ասաց ինձ ծերուկը, դժբաղտ Ռիւիդէրի համար սգող կանայքը: Շաբաթը չորս անգամ նոքա այսպիսի հանդէս են կատարում Ռիւրանդրի մարմնոյ շուրջը.....

—Նա դեռ ևս չէր վերջացրել իւր բացատրութիւնները, մինչ ես զգացի, որ ինձ վերև են բարձրացնում,—պալատն էլ, մարդագետիկն էլ, Մօնտէսինօն էլ ու այն բոլոր առարկաները յանկարծ անյայտացան աչքիս առաջից:

—Բայց, տէր, ի՞նչպէս կարողացաք մի ժամուայ

մէջ այդ բոլորը տեսնել ու լսել, հարցրեց Լօրէնսօն:

—Ի՞նչպէս թէ մի ժամ, վրայ բերաւ Դօն Քիշօտը, երեք օր ու զիշեր միջոց անցան:

—Տէր Յիսուս Քրիստոս, աղաղակեց Սանխօն ձեռքը ճակատին զարկելով, այս անելու բան է, որ անիրաւ կախարդները այս աստիճան խանդարել են իմ բարի տիրօջ միտքը:

—Բարեկամ, վսեմութեամբ պատասխանեց Դօն Քիշօտը, ներում եմ քեզ այդ խօսքերի համար, քո դէպի ինձ ունեցած սիրոյդ ու համակրութեանդ համար. դու զիտես, որ ես սուտ խօսել չեմ սիրում: Հաւատացնում եմ քեզ և կրկնում եմ, որ ասածներս իսկութեամբ կատարուեցան: Դեռ ես բոլորը չեմ պատմել ձեզ. ճամանակին քեզ ուրիշ շատ սքանչելիքներ էլ կպատմեմ, որոնք կբացատրեն ու կհաստատեն բոլոր քո իմացածներդ:

Պէտք է մեր ընթերցողներին ասենք, որ այստեղ մեծին Դօն Քիշօտի հեղինակի ձեռքով գրած է հետևեալ վսեմ նկատողութիւնը.

—Մինչև այժմ պատահած բոլոր օտարոտի արկածները հասկանալի են: Իսկ այս վերջինը միանգամայն խելքին մօտիկ բան չէ: Միւս կողմից, մեր հերոսի պարզմտութիւնն ու անկեղծութիւնը նորանից մաքրում են ստախօսութեան կասկածը: Այս պատճառով, ամենից հաւանական է թուում այն, որ նա այդ բոլորը տեսած պիտի լինի երազի մէջ:

Այսպէս թէ այնպէս, Լօրէնսօն շնորհակալութիւն յայտնեց նորա զարմանալի պատմութեան համար և խոստացաւ այն ամենը իսկութեամբ պատմել

իւր հօրը... Նոքա երեքը միասին խոտի վերայ նստելով ճաշեցին Սանխօի ունեցած պաշարովը, ու յետոյ դարձեալ ձի նստեցին: Լօրէնսօն հրաժարուեց նոցանից և գնաց Դօն Դիէգօի մօտ, այն ինչ մեր արկածախնդիրն ու նորա զինակիրը առաջ գնացին:

ՊԻՐԻ ԺՊ.

ԿԱՒԱՐԳԱԾ ՆԱԽԱԿԸ: ՄԵՐ ՀԵՐՈՍԸ ՊԱՏԱՀՈՒՄ Ե ՄԻ ԳԵՂԵՑԻԿ ՏԻԿՆՕՋ, ՈՐ ՈՐՍԻ ԷՐ ԴՈՒՐՍ ԵԿԵԼ: ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԻ ՈՒ ՍԱՆԽՕ ՊԱՆԶԱԻ ՀԻԻՐ ԳՆԱԼԸ ԴՔՍԻ ՈՒ ԴՔՍՈՒՀՈՒ ՄՕՏ:

Մեր ճանապարհորդները անտառումն էին արդէն, երբ մթնեց: Նոքա ձիերից վայր իջան ու ծառերի տակ քնեցին: Այս անգամ ոչինչ անբնական դէպք չվրդովեց նոցա քունը: Լուսաբացին նոքա դարձեալ ճանապարհ ընկան Էբրօ գետի ուղղութեամբ նորա ափերի մօտից: Դօն Քիշօտը հիսնալով տեղի զեղեցիկութեան վերայ՝ անձնատուր էր եղած զանազան իւրեան հաճոյ մտածմունքներին, երբ նկատեց ծառի ընկից կապած մի նաւակ, որ ոչ ղէկ ունէր, ոչ թի և ոչ էլ առադաստ: Նա չորս կողմը նայեց և երբ տեսաւ, որ ոչ ոք չկայ, ձիուց վայր իջաւ. Սանխօն էլ պատուիրեց նոյնն անել և ձին ու էշը ծառից կապել: Սանխօն նորան հարցրեց, թէ ինչ է կամենում անել:

— Պարզապէս պիտի կատարեմ, պատասխանեց նա վեհանձնութեամբ: Այս նաւակը առանց պատճառի

չէ այստեղ: Անկասկած ինձ հրաւիրում են նստել նորա մէջ և օգնութիւն հասնել վերին աստիճանի վտանգի ենթարկուած մի ասպետի կամ մի ուրիշ անձի:

Սանխօն կատարեց իւր տիրօջ պատուէրը, շարժելով զուխը ու անբաւական դէմք ընդունելով: Երբ Ռօսինանտն ու էշը պինդ կապեց ծառից՝ նա սասաց.

— Պարոն Դօն Քիշօտ. ձեր հրամանը կատարեցի, այժմ ի՞նչ պէտք է անեմ:

— Եւժմ քեզ պիտի յանձնես նախախնամութեան կամքին, նստես այս թեթեւ նաւակը և բաղտիդ հնազանդուես:

Եւս որ սասաց նա թաւա նաւակի մէջ: Ձինակիրն էլ նորան հետեւեց, նաւը պահող պարանը կրտրեց և նաւակը ափից հեռանալով՝ սկսաւ հանդարտ լողալ գետի հոսանքի ուղղութեամբ: Դեռ երկու սաժէնաչափ հազիւ էին ափից հեռացել, երբ Սանխօն երկիւղեց սկսաւ ամբողջ մարմնով դողալ:

— Ի՞նչ եղաւ քեզ, վախկոտ, հարցրեց նորան Դօն Քիշօտը, տեսնելով նորա թուլութիւնը: Ի՞նչ է պատահել քեզ, երկրի անարգ ճիճու: Այնպէս ես դողում, կարծես քեզ ստիպում են բոբիկ ոտով Ռէյֆերեան լեռների մշտական սառցյանները կամ թէ չէ Լիբիայի հրաշէկ անապատի միջով անցնել: Ո՛չ, դու հանդիստ նստած ես մի բոպէում հարկւր մղոն տարածութիւն անցնող նաւի մէջ, և զնում ես աշխարհիս ամենագեղեցիկ գետի ընթացքով: Հանդիստ կ'աց, մենք շուտով կ'մտնենք մի ընդարձակ ովկիանոս, զուցէ հինց այնտեղ էլ լինենք, որովհետեւ մենք առ

նուազն եօթ կամ ութ հարիւր մղոն տեղ ենք անցել: Եթէ այստեղ մի աստեղագէտ լինէր, ես կորոշէի ճիշտ այն տեղը, ուր որ մենք գտնուում ենք այժմ: Բայց կարող եմ քեզ հաւատացնել, որ մենք զոնէ հասարակածն արդէն անցած կլինենք:

— Հաւատում եմ ձեզ, տէր, հաւատում եմ: Բայց եթէ այդ դիժը արդէն անցել ենք, ուրեմն քանի մղոն տարածութիւն անցած կլինենք:

— Երկրագնդի կէսն անցել ենք արդէն:

— Մտայէք, խնդրեմ, ինչո՞ւ էք իմանում, թէ այդ դիժն արդէն անցել ենք:

— Լսիր: Երբ մեր նաւերը Կադիքսից ձանապարհ են ընկնում դէպի Հնդկաստան, ծովագնացները այդ իմանում են նորանից, որ հասարակածին հասնելով, նաւում գտնուած բոլոր միջատները մի վայրկեանում սատակում են:

Սանխօն, որ մեծ ուշադրութեամբ լսում էր իւր տիրօջ խօսքերը, յանկարծ ձեռքը տարաւ դէպի իւր ոտը:

— Տէր, Կոչեց նա, մենք դեռ չենք անցել այդ դիժը, ես ահա մի լու բռնեցի, որ սարսափելի կերպով կծեց.....

Սակայն նա լռն բռնելու համար այնպէս շարժուեց տեղից, որ նաւը թեքուեց, ջրով լցուեց ու շուռ եկաւ: Մեր արկածախնդիրները թափուեցան գետը: Դօն Քիշօտը, Հնայելով իւր զէնքերի ծանրութեան, կարողացաւ լողալով հասնել ափին. Սանխօն ևս նորա օգնութեամբ ազատուեց նոյնպէս: Երբ նոքա ափ դուրս եկան ու արդէն ջուրը առունների

պէս վազում էր նոցանից, ձկնորսները, որոյ պատկանում էր նաւը, շրջապատեցին նոցա ու աղմուկ անելով սկսան պահանջել կորցրած նաւակի վարձը:

— Վ՛րձարեմ, պատասխանեց Դօն Քիշօտը, միայն թէ ինձ ցոյց տուէք այն բերդը կամ ամրոցը, ուր բանտարկուած է այն ասպետը, որին պիտի ես ազատեմ:

— Ի՞նչ բերդ, ի՞նչ ամրոց, ի՞նչ ասպետ է, մինը միւսի ետեւից կրկնեցին ձկնորսները:

— Ես տեսնում եմ, որ այստեղ դարձեալ կախարչութիւն կայ: Ես կատարեցի այն ամենը, ինչ որ կարողացայ: Անշուշտ, մի ուրիշին է վիճակուած այս նշանաւոր գործի՝ կատարումը, ուստի ե Սանխօն, վճարիր այս բարի մարդոց ինչքան որ պահանջում են:

Ձինակիրը հառաչելով տուեց ձկնորսներին յիսուն ըէալ և յետոյ ասաց.

— Երկու այսպիսի նաւագնացութիւն էլ որ անենք, այն ժամանակ կարող ենք ասել, ի՞ զուր ջանք, անօգուտ վաստակ:

Մեր երկու հերոսները արեւի տակ չորացնելով շորերը, գնացին իւրեանց նժոյգների մօտ: Ահա այսպէս վերջացաւ կախարչական նաւակի անցքը:

Միւս օրը, երբ նոքա մարդագետնոջն էին անցնում, Դօն Քիշօտը նկատեց մի քանի բազէակիր որսորդներ: Նոցա մէջն էր և մի մատաղահաս գեղեցիկ կին, երկայն շքեղ հանդերձով և նստած ապիտակ ձիու վերայ: Նա ձեռքին բռնած ունէր մի բազէ: Նորան տուած պատուից ու յարգանքից իմացւում

էր որ այն կինը բարձր կոչումն ունէր. նա հրամայում էր բոլոր որսորդներին:

— Տարեկամ, Սանխօ, ասաց մեր հերոսը. գնա իմ կողմից ողջունի՛ր այն սպիտակ ձիու վերայ նստած տիկնոջ և ասա նորան, որ առիւծ—ասպետը թոյլ տուութիւն է ինչպէս նորանից՝ իւր յարգանքը անձամբ տալու համար: Զոյշ կաց, յիմար յիմար չխօսես նորա մօտ. աշխատի՛ր կարելոյն չափ լաւ կատարել յանձնարարութիւնս և խօսակցութեան մէջ առածներ չխառնես:

— Մի վախէք, ինձանից լաւ դեսպան դուք չէք կարող գտնել, պատասխանեց Սանխօն. մի՛ կարծէք թէ ես առածներով կ'սօսեմ նորա հետ, որովհետեւ ես գիտեմ թէ ո՞ւմ հետ ինչպէս պիտի խօսել, կարմիր ձուն զատկին կսաղի. աղքատը փողն աղքատ է և ոչ խելքի. թէպէտ իմ հազուադէպս և բայց խելքս հօ գելը չի կերել. և դեսպանի պաշտօնը նոյնպէս լաւ կ'կատարեմ, ինչպէս և զինակրինը:

Ասաց ու առաջ քշեց նա իւր էշը դէպի որսորդները, մօտեցաւ այն տիկնոջ, վայր իջաւ իշեց և ծուկ չոգելով՝ ասաց.

— Մեծազօր տիկին. իմ անունս Սանխօ Պանչա է և զինակրի պաշտօն եմ վարում առիւծ-ասպետի մօտ, որին դուք այնտեղ ահա տեսնում էք: Իմ տէրս, որ առաջ տխուր պատկերի ասպետ էր ասուում, ինձ ուղարկեց յայտնելու ձեզ, որ նա խիստ ցանկանում է ձեզ և ձեր թափնին ծառայութիւն անել: Սորա համար թոյլտուութիւն է ինչպէս ձեր պայծառափայլութիւնից:

— Մերել՝ զինակիր, պատասխանեց նորան տիկինը. դուք ձեր ստանձնած յանձնարարութիւնը խիստ գեղեցիկ կ'երպով էք կատարում: Վերկացէք, ազնիւ բարեկամ, և հաւատարիմ ուղեկից տխուր պատկերի ասպետի, որի փառքն ու մեծագործութիւնները ամբողջապէս ինձ քաջ յայտնի են և ասացէք ձեր տիրօջ, որ թէ՛ դուքս, այսինքն ամուսինս, և թէ՛ ես մեծ ուրախութեամբ կ'ընդունենք նորան մեր ամրոցը, որ այստեղից շատ հեռու է:

Սանխօն, այս հաճելի պատասխանից խիստ ուրախացած, շտապեց այն հասցնելու իւր տիրօջ: Դօն Քիշօտը լսելով այս բանը, ուղղուելով թամբի վերայ և ոսները ամրացնելով ասպանդակների մէջ՝ սաղաւարտի ճակատնոցը բարձրացրեց, Ռօսինանտին աւելի քաջութիւն տալու համար սանձը ձգեց և հպարտ կերպով բարձրացնելով՝ առաջ գնաց: Մինչև որ սա կերթար, դքսուհին հրամայեց իւր ամուսնուն կանչել. որպէս զի յայտնի նորան զինակրի գալը: Պէտք է ասել, որ նոքա երկուսն էլ Դօն Քիշօտին վերաբերեալ բոլոր մանրամասնութիւնները գիտէին: Նոքա այն բոլորը լսել էին Դօն Դիեգօից, որը նոցա բարեկամ էր: Այս պատճառով նոքա վճռեցին միանգամայն հաւանութիւն տալ նորա սովորութեան, մոքերին ու կարծիքներին և պայման դրին նորա հետ վարուել, ինչպէս մի իսկական թափառական ասպետի հետ:

Դօն Քիշօտը երբ որ նոցա մօտեցաւ, շտապով վայր իջաւ ձիուց: Սանխօն շտապելով ձիու ասպանդակը բռնելու, նորա ոտը այնպէս դէմ ընկաւ

Թամբի պարաններին, որ գլխավայր կախ ընկաւ: Մեր հերոսը չնկատեց այս բանը և կարծելով թէ Սանխօն ասպանդակը բռնած ունի, սկսաւ առանց զգուշանալու վայր իջնել ձիուց: Սակայն Ռօսինանտի Թամբը ասպետի մարմնոյ ծանրութիւնիցը սլքուեց ձիու փորի վերայ և Դօնքիշօտը յանկարծ վայր ընկաւ նորա ոտների մօտ: Այս անյաջողութեամբ յուսահատուելով, նա ցած ձայնով սկսաւ հայհոյել իւր զինակրին, երբ որսորդները դքսի հրամանով բարձրացրին նորան և խեղճ Սանխօն ևս ազատեցին իւր դրութիւնից: Դօն Քիշօտը, որ վայր ընկնելիս վերաւորուել էր, կաղէկաղ միքանի քայլ արեց և ծունկ չոգեց դքսուհու առաջ, բայց դուքսը այս բանը արգելեց նորան և գրկեց: Փոխադարձ ողջունից յետ, որ եղաւ միանգամայն ասպետական ոգւով, դուքսն ասաց.

— Այժմ գնանք իմ ամրոցը, եթէ միայն հռչակաւոր տխուր պատկերի ասպետը կկամենայ իւր այցելութեամբ պատուել մեզ:

— Ի հարկէ, ասաց Սանխօն, նա այս բանը շատ է ցանկանում, և ես էլ նորա հետ. բայց, ձերդ պայծառափայլութիւն, մեզ տխուր պատկերի ասպետ մի՛ կոչէք. մեր անունը այդ չէ այլ ևս, այլ այժմ ասուում ենք առիւծ-ասպետ:

Ամենքը ձի նստեցան ու ճանապարհ ընկան: Դքսուհին գնում էր իւր ամուսնու ու Դօն Քիշօտի մէջ տեղը. վերջինս ասաց նորան.

— Տիկին, ես ձեզ պիտի առաջնէտ յայտնեմ, որ երբեք ոչ մի Թափառական ասպետ այնպէս շատա-

խօս ու յանդուգն զինակիր չի ունեցել, ինչպէս ես. ուստի և ես նորա համար ներումն եմ խնդրում ձեզանից:

— Ընդհակառակն, ես շատ ուրախ եմ, ժպտելով պատասխանեց դքսուհին, վաղուց արդէն ես լսել եմ Սանխօ Պանչաի սրամտութեան ու ուրախ բնաւորութեան մասին. թող խօսի, ուրեմն, որքան կամենայ, առանց վախենալու թէ ինձ կարող է ձանձրացնել:

Այս ասաց ու ձայն տուեց նա զինակրին, որ խօսի իւր հետ. խեղճ Սանխօն իւր էջը առաջ քշեց դքսուհու կողմը, դքսի կողքին սկսեց գնալ և անդադար խօսել: Նրբ ամրոցին մօտեցան, դուքսը առաջ գնաց կարեւոր կարգադրութիւններն անելու Դօն Քիշօտին ընդունելու համար: Նրբ ասպետն էլ հասաւ ամրոցին՝ երկու շքեղ հագնուած ծառաներ շտապեցին օգնել նորան ձիուց վայր իջնելիս. երկու ուրիշ ծառաներ նորա ուսին ձգեցին մի պերճ ծիրանի: Վերնայարկը մարգկերանցով ու կանանցով լցուեցաւ:

— Ողջոյն ձեզ, Թափառական ասպետութեան ծաղեկ, գոչեցին նոքա:

Դօն Քիշօտը ստացած պատիւներից ուրախացած առաջ գնաց ու փառք տուեց Աստծուն, որ վերջապէս, գոնէ առաջին անգամ իւր կեանքում այնպիսի ընդունելութիւն գտաւ, որպիսին իւր կարգացած վէպերում նուիրում էին հին Թափառական ասպետներին: Նորան ներս տարան մի ընդարձակ դահլիճ, ուր սփռած էր դիպակ: Վեց հոգի ծառաներից եկան զէնքերը վերցնելու նորանից: Նրբ այս վերջացաւ, նա շնորհակալութիւն արաւ նոցա, կանչեց իւր զինակրին

ու նորա հետ միասին փակուեցաւ առանձին սենեկում: Նա մի քանի խորհուրդներ տուեց նորան.

— Սանխո, բարեկամ, ասաց նա նորան, լեզուդ քեզ պահիր, ասածդ նախ կշռիր և նայիր թէ ում հետ ես խօսում: աշխատիր, որ քեզ մի տգէտ կամ դատարկախօս չկարծեն: Սանխոն խոստացաւ նորան զգոյշ լինել և խորշել ամեն յիմար խօսքերից: Նա հազցրեց իւր բարի տիրօջ, որ զրահաւորուեց թրով, ծածկեց ծիրանեղոյն վերարկու, գլխին դրեց կանաչ գլխարկ և մտաւ դահլիճը: Այնտեղ նա տեսաւ վեց ծառայ, որոնք շարուել էին նորան ընդունելու համար. ընդունելութիւնը կատարուեց բազմաթիւ ողջոյններով: Այդ միջոցին մտան այնտեղ տաններկու ուրիշ ծառաներ նորան ճաշի հրաւիրելու: Այդպիսի շքեղ հանդիսով նա մտաւ սեղանատուն, ուր պատրաստած էր զանազան համադամ կերակրներով լի սեղան միայն երեք հոգու համար:

Դուքան ու դքսուհին նորան էին սպասում: Երբ սեղան նստելու ժամանակը մօտեցաւ, Դօն Քիշօրը ստիպուեցաւ ամենապատուաւոր տեղը նստել թէպէտեւ բաւական ժամանակ ընդդիմանում էր այդ բանին: Դքսուհին աջ կողմը նստեց, իսկ դուքսը նորա դէմը: Սանխոն շատ զարմացաւ երբ տեսաւ, որ դուքսը իւր տիրօջ խնդրում է առաջին տեղը նստել: Մի քանի րոպէ մտածելուց յետոյ նա ասաց.

— Տէր, որովհետեւ խօսքը տեղն է եկած, խնդրեմ թող տաք, որ պատմեմ ձեզ թէ միանգամ ի՞նչ պատահեց ինձ գիւղումը:

— Դքսուհի, խօսքը կարեց Դօն Քիշօրը, դուք

այս խեղճի միտքը շփոթեցիք. հրամայեցէք թող դուրս գնայ կորչի, որովհետեւ սա դարձեալ յիմար յիմար կսկսի դուրս տալ:

— Ընդհակառակն, ասաց դքսուհին, ես նորան հրամայում եմ, որ այստեղ մնայ ու լսուի. ինձ շատ հաճելի է սորա սրամտութիւնը և յոյս ունիմ որ աւել պակաս ոչինչ չի խօսիլ:

— Այ, Աստուած ձեր կեանքի մի տարին հազար անի այդպիսի քաղցր խօսքերիդ համար, պատասխանեց Սանխոն, այս է պատմութիւնս.

— Մեր գիւղացի մի հարուստ ու երևելի ազնուական մի անգամ իւր մօտ ճաշի հրաւիրեց մի խեղճ գիւղացու. երբ սեղան էին նստում, ազնուականը նշան արեց գիւղացուն, որ սա առաջին տեղը նստի: Գիւղացին չկամեցաւ այս անել, սակայն տանտէրը պնդում էր նոյնը: Գիւղացին կամենալով ցոյց տալ, որ քաղաքավարութիւն գիտէ ու աշխարհում ապրելու շնորհք ունի, սկսաւ վիճել, մինչև որ ազնուականը նորա թեկից բռնեց ու բռնի նստացրեց, բարկութեամբ ասելով նորան. նստիր, յարգելի՛ գիւղացի, և հոգս մի՛ քաշիր իմ մասին. ես որտեղ էլ նստեմ քո վերաբերութեամբ միշտ յարգելի տեղ կունենամ: Այս է ահա իմ պատմութիւնս, ողորմած տեսք, և ես կարծում եմ, որ աւելորդ ոչինչ չասացի:

Դօն Քիշօրը, երբ այս պատմութեան վերջին խօսքերը լսեց, սկզբում կարմրեց, յետոյ դեղնեց: Դուքան ու դքսուհին նկատելով նորա վրդովմունքը, շրթունքները կծեցին իւրեանց ծիծաղը պահելու հա-

մար, վախենալով թէ մի՛ գուցէ աւելի բարկացնեն նորան, և խօսքը փոխեցին:

Երբ ճաշը վերջացրին՝ չորս ծառաներ եկան. նոցանից մինը բերեց արծաթէ կոնք, միւսը ջրով լեքը անօթ, իսկ երրորդը նուրբ երեսաբլիչ, վերջապէս չորրորդը հոտաւէտ օճառ (սապոն): Նոքա կոնքը մօտեցրին Դօն Քիշօտի վզին, թաշկինակ փռեցին առաջը, լուացին նորա մօրուքը, այտերը, քիթն ու մինչև անդամ աչքերն էլ, այնպէս որ նորա ամբողջ դէմքը փրփուրով ծածկուեց. մեր հերոսը ձգեց իւր պարանոցը և թոյլ տուեց այն ամենը անել, ինչ որ նոքա կամենում էին, ևնթադրելով, որ այնտեղի սովորութիւնը այդպէս է: Զուրը հատաւ. ծառաներից մինը ջրի գնաց և մինչև նորա վերադառնալը մեր խեղճ հերոսը փրփուրով լեքը դէմքով ու աչքերը փակած սպասում էր: Անկարելի էր նորան նայել այդ ժամանակ և չծիծաղել: Սակայն ամենքը պահում էին իւրեանց ծիծաղը: Վերջապէս ջուրը բերին. ծառան լուաց վերջացրեց Դօն Քիշօտի մօրուքը, կամաց սրբեց նորա երեսը, յետոյ չորսը միասին խորը գլուխ տուին նորան և հեռացան:

Սանխօն, որ ուշադրութեամբ նայում էր այս հանդիսին, ինքն իւրեան միմնջում էր.

— Եւ արևս, վատ չէր լինի, եթէ սոքա սովորութիւն ունենային զինակրների մօրուքն էլ լուանալու: Այս բանը կանոն կդարձնում իմ իշխանութեան յանձնած երկրի մէջ, երբ տէրս կտայ ինձ այն կղզին, որ, աւանդ, վաղուց է ինձ խոստանում է, և որին դուցէ ի զուր եմ սպասում:

— Ո՛չ, Սանխօ, ի՛նչուր չէ, ասաց դուքսը, ես ինն երեւելի կղզի ունիմ և պարոն Դօն Քիշօտի պատուի համար, այսօրուանից քեզ կարգում եմ նոցանից ամենաերեւելի մէկի նահանգապետ:

— Ծուռկ չոգիր, Սանխօ, գոչեց Դօն Քիշօտը ու լիզեր նորին: պայծառափայլութեան ոտները, իբրև շնորհակալութիւն նորա այդպիսի բարերարութեան համար:

Զինակիրը իսկոյն կատարեց նորա հրամանը:

— Ուրեմն լաւ ասացի, ասաց նա, որ զինակրների մօրուքը լուանալու հանգիստ ինձ շատ հաճոյ կլինի, թէպէտև պատահէր, որ ծառաները սափրէին էլ նոցա մօրուքները

— Բարեկամ, ասաց դքսուհին, բաւական է միայն հրամայել և իսկոյն ծառաները մօրուքդ էլ կլուանան և եթէ կամենայ տաշտի մէջ էլ կնստեցնեն ձեզ:

— Օհ, տաշտի համար շատ շնորհակալ եմ, տիկին, ես կեանքիս մէջ չեմ լողացել:

— Տես, ասաց դքսուհին սեղանապետին, որ Սանխօի ցանկութիւնները միանգամայն կատարուեն:

Սեղանապետը խոստացաւ կատարել այն բոլորը և զինակրին տարաւ իւր հետ:

Դուքսն ու դքսուհին մնալով միայնակ Դօն Քիշօտի հետ, խնդրեցին նորանից մանրամասնաբար պատմել իւրեան պատահած արկածների պատմութիւնը նորա վերջին ճանապարհորդութիւնից յետոյ: Մեր ասպետը շտապեց նոցա ցանկութեանը բաւարարութիւն տալու: Նա արդէն պատմել էր նոցա Մօնտեսսինօսեան՝ այրի անցքը, երբ յանկարծ ներս

վազեց Սանխօն խոխարարի գոգնոցը առաջը կապած, նորան մղում էին տասներկու ծառաներ, որոնցից մինը տաք ջրով լեքը պղինձ ունէր ձեռքին:

— Տիկին, պատասխանեց ծառաներից մինը, մենք կամենում ենք դորա մօրուքը սափրել, ինչպէս որ ձերդ պայծառափայլութիւնը հրամայեց, իսկ պ. զինակիրը չի թողնում:

— Ո՛չ, երբէք չեմ թողնի, աղաղակեց Սանխօն, նորին պայծառափայլութիւնը ձեզ այնպէս չպատուիրեց, որ կոնքի փոխարէն պղինձ վերցնէք, ու անուշահոտ օձառի փոխանակ էլ մոխրաջուր: Մանաւանդ որ այդպիսի կատակներից ես խիստ ձանձրացած եմ, և ով ձեզանից ձեռք կտայ մօրուքիս, այնպիսի մի փառաւոր հարուած կստանայ, որ մի տարի չի մոռանայ:

— Սանխօն ճշմարիտ է ասում, ասաց դքսուհին, խելք ունիք հանդիստ թողէք սորան, թէ չէ իսկոյն բոլորիդ էլ կարտաքսեմ:

Այս խօսքերից բոլոր ծառաներն էլ փախան: Սանխօն պարանոցովը գոգնոցը կապած ծունկ չոգեց դքսուհու առաջ ու ասաց.

— Տիկին, դուք ինձ յաղթեցիք. դուք այնքան բարի էք, որ ես մտադիր եմ թափառական ասպետ դառնալ միայն նորա համար, որ ամենքին հասկացնեմ և համոզեմ. թէ ձեզանից բարի ու մեծահոգի ոչ ոք չկայ աշխարհումս:

— Այս շատ շնորհահալ եմ ձեզանից, բարեկամ Սանխօ, և յոյս ունիմ, որ իմ գոհունակութիւնս շու-

տով ցոյց կտամ, խնդրելով դքսից, որ որքան կարելի է շուտով յանձնի քեզ խոստացած կալուածը:

Այս խօսակցութիւնից յետոյ Դօն Քիշօտը գնաց հանգստանալու. Սանխօն էլ գնաց իւր էջը տեսնելու. դքսուհին հեռացաւ որ հանգստանայ, իսկ դուքսը դուրս գնաց իւր մարդոց պատուէրներ տալու, թէ ինչպէս պիտի վարուին Դօն Քիշօտի հետ, բոլորովին չէղուելով. թափառական ասպետութեան կանոններից:

Գլուխ ԺԵ.

ԴՕԼՕՐԻԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ: ԿԱԽԱՐԴԱԾ ՁԻ:

Դքսի սեղանապետը մի հնարագէտ ու ուրախ մարդ էր: Նա գիտենալով, որ իւր տէրերը կամենում են իւրեանց հիւրի յիմարութիւններով զուարճանալ, մտածեց մի զուարճալի բան: Նա նոցա ներկայացրեց իւր նախագիծը և երբ դուքսն ու դքսուհին հաւանութիւն տուին, հարկաւոր պատրաստութիւնները տեսաւ:

Ամրոցի մի կողմը մի պատուական պարտէզ կար. հրամայեցին այդ օրը սեղան պատրաստել նորանում:

Ճաշը նոր էին վերջացրել, երբ հեռուից սրնգի ու թմբկի ձայներ լսուեցան: Այս բազմազան երաժշտութիւնը բաւական դանդաղ էր առաջ դալիս: Յանկարծ մի հսկայ երևաց, որ փաթթուած էր սև վերարկուի մէջ, լայն թուրը ուսից կախ ձգած: Նորա առաջից գնում էին երկու թմբկահարներ, ու փող

փշովներ, որոնք նոյնպէս սևեր ունէին հազած: Նորա դէմքը ծածկած էր դիմակով, որի միջից երևում էր երկայն ու ձեան պէս սպիտակ մօրուքը, որ հասնում էր մինչև գօտիկը: Այս հսկան դանդաղ ու հանդիսաւոր կերպով առաջ էր գնում և վերջապէս ծունկ չոգեց դքսի առաջ. յետոյ վերկացաւ ու բարձր ձայնով ասաց.

— Մեծազօր իշխան. քո առաջ կանգնողը ակազարդ Տրիֆալդինն է, Տրիֆալդա կամ Գօլօրիդա իշխանուհու զինակիրը: Այն թշուառականը ոտով եկել է Կանդայեան թագաւորութիւնից այն յուսով միայն, որ քեզ պատմի իւր զարհուրելի պատմութիւնը և քեզանից տեղեկութիւններ ստանայ անյաղթ Դօն Քիշօտ Լամանշեցու, այն միակ ասպետի մասին, որ միայն կարող է վերջ տալ նորա թշուառութեանը:

Տրիֆալդինը վերջացնելով այս խօսքերը՝ հազաց ու ուղղեց իւր երկար մօրուքը:

— Վաղուց արդէն, քան զինակիր, պատասխանեց դուքսը, յայտնի են մեզ դժբաղդ Գօլօրիդի թշուառութիւնները: Դուք նորան կարող էք իմաց տալ, որ մենք նորան ենք սպասում: Իբրև մտիթարութիւն այս էլ ասացէք նորան, որ նորա բաղտից հօգնակաւոր Դօն Քիշօտը այստեղ է գտնւում:

Այս խօսքերը լսելուց յետոյ Տրիֆալդինը նորից ծունկ չոգեց ու յետոյ հեռացաւ իւր տխրածայն երաժշտութեան հետ միասին:

— Տեսնում էք, գոչեց դուքսը, դառնալով մեր հերոսին, ատելութիւնն անգամ չի կարողանում ձեր քաջագործութիւնների փառքը նսեմացնել: Դեռ վեց

օր հազիւ է անցել ինչ այստեղ էք ու տեսէք, թէ ինչ հեռու տեղերից թշուառներն ու վշտացածները լսելով ձեր անունը, զարիս են ձեզ մօտ ձեղանից պաշտպանութիւն ու հովանաւորութիւն խնդրելով:

— Խոստովանում եմ, պատասխանեց Դօն Քիշօտը, որ իմ ասպետական կոչումովս երբէք այնպէս չեմ պարծեցել, և երբէք այնքան ընտիր պաշտօն չեմ համարել այն, ինչպէս այժմ: Թող զայ այդ դժբաղտ կիներ ու պատմի ինձ իւր վեշտը. նա կարող է յոյս դնել բազկիս վերայ:

Շուտով Տրիֆալդի իշխանուհին էլ եկաւ: Նորան առաջնորդում էին տասներկու ուրիշ կանայք, որոնք խիստ լայն շորեր ունէին հագին, ու այնչափ երկար ծածկոցներ, որ համարեան դետնին հաւասար էին. նոքա զոյգ զոյգ էին գնում: Գօլօրիդի սևազգեստը երեք վերջաւոր ունէր, որ բռնած ունէին երեք սպասաւորներ: Իշխանուհու դէմքը, ինչպէս և նորան ուղեկցող տասներկու կանանց դէմքերը սքօղած էին, և նա առաջ էր գնում յենած իւր զինակիր Տրիֆալդինի ձեռքին: Դուքսը, դքսուհին ու Դօն Քիշօտը խօյն, երբ իշխանուհին մօտեցաւ, ոտի կանգնեցին: Գօլօրիդան երեսը ծածկած ընկաւ դքսի ոտներն, և սա շտապով վերկացրեց նորան ու նստացրեց դքսուհու մօտ. յետոյ նա յարգութեամբ հարցրեց նորան թէ ինչով կարող կլինի ինքը իւր ծառայութիւնը մատուցանել նորան:

— Քաջազօր իշխան, պատասխանեց նա, և դուք գեղեցկափայլ դքսուհի ու մեծապատիւ պալատականներ, անկասկած իմ զարհուրելի տանջանքների պատ-

մութիւնը կշարժի ձեր բարեգութ սիրտը: Բայց ամենից առաջ ես կցանկայի իմանալ, թէ այս նշանաւոր խմբի մէջ չէ՞ արդեօք մեծահոգի ասպետ Դօն Քիշօտ Լամանշեցին ու նորա մեծանուն զինակիրը:

— Եւ յայտուղ է, տիկին, ընդհատեց Սանխօն, ահա անյաղթ Դօն Քիշօտն ու իւր զինակիրը, որոնք երկուսն էլ պատրաստ են ծառայել ձեզ, նազելի տիկին:

Դորանից յետոյ Դօն Քիշօտը ծանօթացաւ նորա հետ ու խոստացաւ ամեն հնար գործ դնել վըշտալի իշխանուհուն օգնելու համար, վերջինս կամեցաւ մեր հերոսի ոտներին փաթաթուել, բայց նա չթող տուեց նորան այդ բանը և միայն խնդրեց պատմել նորան իւր քաջած զժբաղաութիւնները: Դօլօրիդան էլ սկսեց հեռեւեալ կերպով.

— Չեզ, անշուշտ, յայտնի կլինի Կանդայեան հրաշակաւոր թագաւորութիւնը, որ գտնուում է Հարաւային Ովկիանոսի ու մեծ Տրապօբանի մէջ, Կօմօրեան հրուանդանից վեց հազար մղոն հեռու: Այնտեղ թագաւորում էր Մագօնս թագուհին—Արխիպիէլ թագաւորի կինը, որ մեռնելով թողեց ինձ այդ ընդարձակ տէրութիւնը իբրեւ ժառանգութիւն: Շատ իշխաններ խնդրեցին ինձ իմ ձեռքը, բայց աւանդ, բոլոր այն նշանաւոր թագաւորազնեւից ինձ հաճոյ թուաց մի հասարակ ասպետ: Նա մատաղահաս էր ու գեղեցիկ, բանաստեղծ, երաժիշտ: Բազմազան տաղանթների հետ նա ունէր և հոգեկան ամենազեղեցիկ յատկութիւններ: Դօն Քլավիխօն (այս էր ասպետի անունը) այն աստիճան հաճոյ թուաց ինձ, որ

ես երդուեցի բացի նորանից ոչ դիւ հետ չամուսնանալ: Ի զուր մայրս հակառակեց այս բանին. իմ խընդիրներից ու լաց լինելուց ստիպուած նա համաձայնեց դորան: Սեր հարսանիքը սովորական հագէսներով կատարուեցաւ: Սաղայն, Մագօնս թագուհին այն աստիճան զայրացաւ այս բանի վերայ, որ նա երեք օրից յետոյ դերեզման իջաւ: (Այստեղ Դօլօրիդան իւր աչքերի արտասուքը սրբեց):

— Ուրեմն նա մեռաւ, հարցրեց Սանխօն:

— Մեռաւ, պատասխանեց Տրիֆալդին զինակիրը. Կանդայեան թագաւորութեան մէջ սովորութիւն կայ, որ միայն մեռածներին են թաղում:

Դօլօրիդան շարունակեց.

— Երբ թագուհին մեռաւ, մենք սկսեցինք նորա թաղման պատրաստութիւնը տեսնել, որպէս զի վերջին պարտականութիւններս կատարէինք դէպի նա: Երբ ես վերջին անգամ համբուրում էի նորան, յանկարծ օդի մէջ նոյն իսկ նորա դագաղի մօտ տեսայ մօրս հօրեղծօրորի զարհուրելի կախարդ հռչակաւոր Մալամբրուն հսկային. նա նստած էր փայտեայ ձիու վերայ: Մալամբրունը կարծելով թէ թագուհին իմ անհոգացողութիւնից է մեռել, վեժժն առնելու համար, իսկոյն կախարդեց մեզ: Դօն Քլավիխօն յանդգնութիւնը պատժելու համար, նա նորան դարձրեց մի անյայտ մետաղից զարհուրելի կոկորդիլոս, որի մօտ կախած էր մի մարմարիօնէ սիւն և սորա վերայ ասորոց տառերով գրած էր.— յանցաւոր Քլավիխօն այն ժամանակ միայն իւր նախկին կերպարանքը

կատանայ, երբ հռչակաւոր ասպետ Դօն Քիշօտ Լամանչեցին կ'համարձակի մենամարտել ինձ հետ:

— Այդքան միջոցում ես թագնուած էի իմ խմբի կանանց մէջ: Մալամբրունը մօտեցաւ ինձ, մի քանի դիւթական խօսքեր ասաց, և թէ իմ բարեկամուհիներս ու թէ ես կղակների վերայ հազարաւոր ասեղների ծակծկոց զգացինք. մենք ձեռքներս տարանք կղակներին ու տեսանք, աւաղ.... այն, ինչ որ դուք այժմ կտեսնէք:

Այդ միջոցին Դօլօրիդան ու տաներկու ուղեկիցները բոլորը միասին բարձրացրին իւրեանց դէմքերի քօղերը ու ցոյց տուին իւրեանց դէմքերը, որոնցից մէկը սև խիտ մօրուք ունէր, միւսը շէկ, երրորդը խարտեաշ, արևոր և այլն: Սանխօն վեց քայլ յետույետ դնաց. իսկ դուքսը, դքսուհին ու մեր հերոսը զարմացած նայում էին միմեանց:

— Ահա, շարունակեց իշխանուհին, ահա մեզ ինչ դրութեան հասցրեց անպիտան Մալամբրունը:

Այս որ ասաց նա ուշաթափ վայր ընկաւ գետին:

— Իմ պապիս արևը վկայ, աղաղակեց Սանխօն, որ կեանքումս այս առաջին անգամն է ինչ ես այսպիսի անբնական անցք եմ լսում: Ա՛խ, չարագործ, անկիծած Մալամբրուն: Եթէ ձեռքս ընկնէիր, ես քեզ ցոյց կտայի.....

— Հանգիստ կացէք, ասաց Դօն Քիշօտը մօրուքաւոր կանանց: Ես ձեզ կազատեմ այդ չարչարանքից ու իսկոյն և եթ այդ գործի ձեռք կտամ:

Այդ ժամանակ Տրիֆալդի իշխանուհին ուշքի եկաւ: — Այժմ կենդանացայ, ասաց նա, ձեր խոստում:

ները հոգիս նորոգեցին: Այս ևս իմացէք, անյաղթ ասպետ, որ Մալամբրուն հսկան անյայտանալուց առաջ ասաց ինձ, որ ես ամբողջ աշխարհ թափառելու դատապարտուած պիտի լինիմ, մինչև որ կգտնեմ քաջ Դօն Քիշօտ Լամանչեցուն: Երբ որ, ասաց, կգտնես նորան, ես նորան մի փայտեայ ձի կուղարկեմ, որ աշխարհիս ամեն ձիաներից լաւն է, որպէս զի գնայ Կանդայեան թագաւորութիւնը (որի հեռաւորութիւնը այստեղից հինգ հազար մղոն է ցամաքի ճանապարհով, իսկ ուղղակի օդի միջով 3227 մղոն կլինի):

— Այս ձին, որին երբէք չեն պայտում, որ երբէք չի ուտում ու չի քնում, կառավարւում է մի մեխով, որ գտնուում է նորա ճակատին: Նա զարմանալի արագութեամբ թռչում է ամպերից էլ բարձր. այս գեղեցիկ գործի դիւտը պատկանում է իմաստուն Մէրլէնին: Այսպէս խօսեց Մալամբրունը և յետոյ իսկոյն թռաւ այն ձիու վերայ նստած, որին կախարդական զօրութեամբ իւրեան էր սեպհականել: Յոյս ունիմ և չեմ կասկածում, որ մի կէս ժամից յետոյ այն ձիուն այստեղ կգտնէք և նորա վերայ էլ Մալամբրունը կլինի:

— Քանի՞ մարդ կարող է այդ ձիու վերայ նստել անհամբերութեամբ հարցրեց Սանխօն:

— Երկու հոգի, պատասխանեց Դօլօրիդան, մինը թամբի վերայ, իսկ միւսը թամբի ետեւը: Առհասարակ նորա վերայ նստում են ասպետն ու նորա զինակիրը:

— Իսկ ի՞նչ է կոչւում այն ձին:

— Արագուսէն է:

— Ի՞նչ, ուրեմն ես խոնարհ ծառան եմ Արազաթուխ ձիուն: Սակայն պատիւ ունիմ ձեզ յայտնել, որ ես երբէք չեմ նստի նորա վերայ: Մանաւանդ որ իմ մասնակցութիւնը միանգամայն աւելորդ է այդ գործի մէջ:

— Ընդհակառակն, այդ խիստ հարկաւոր է, պատասխանեց Դօլորիդան. բաղտը որոշել է, որ այդ գործքը առանց ձեզ չպէտք է կատարուի:

— Ուրեմն այդ գործը դուրս չի գալ, տիկին Դօլորիդա, որովհետեւ ես վճռողաբար հրաժարուում եմ իմ տիրօջ հետեւելուց:

Սակայն, արեւի վերջին ճառագայթները արդէն թոյլ էին լուսաւորում առարկաները, երբ յանկարծ այգիում երևեցան չորս թողոտած վայրենիներ, նոքա ուսերին դրած բերեցին մի մեծ փայտեայ ձի, վայր դրին զետին ու նոցանից մինը գոչեց.

— Բա՛ջն Մալամբրունը ագնիւ խօսք է տալիս, ով որ կհամարձակի նորա հետ մենամարտել, որ բացի իւր սրից ուրիշ ոչինչ չէ կէտք չի գործ դնի: Թող այդ աներկիւղ ասպետը նստի այս ձիու վերայ իւր զինակրին էլ իւր ետեւը նստացնի, յետոյ բաւական կլինի այս մեխը պտոյտ տալ և իսկոյն սա կբարձրանայ օդի մէջ ու կթռչի այն կողմ, ուր նոցա սպասում է Մալամբրունը: Բայց զգուշութեան համար որպէս զեարագութիւնից ու բարձրութիւնից նոցա գլխները չպտոյտ գայ, անշուշտ հարկաւոր է, որ նոցա աչքերը կապած լինին մինչև որ ձին իւր խրինջալով կյայտնի թէ ճանապարհորդութիւնը վերջացել է:

փախան այն կողմ, որտեղից եկան: Դօն Քիշտը անհամբերութիւնից կամեցաւ նստել նորա վերայ ու Սանխօին էլ պատուիրեց հետեւել իւրեան:

— Ո՛չ, տէր, պատասխանեց զինակիրը, ո՛չ, այս ձին ինձ հաճոյ չէ թւում, և ես մտադիր չեմ այստեղից հեռանալ: Մանաւանդ որ ես այժմ երկրի իշխող եմ, պարտական եմ իմ ժողովրդի կեանքը պաշտպանել և չեմ կարող նոցա վտանգի ենթարկել:

Այդ միջոցին դուքսը խառնուեց նոցա խօսակցութեան մէջ ու ասաց, որ այդ օղային ճանապարհորդութեան մէջ ևս ասաց, որ այդ օղային ճանապարհորդութիւնից յետոյ ևս կարող է այդ երկրի կառավարութիւնը ձեռք առնել: Նա նորան խորհուրդ տուեց այնպէս վարուել, որ իւրեան արժանի ցոյց տայ այդ երկրի տիրապետութեան, որ սպասում է իւր վերադարձին. մի խօսքով, նա այնպէս համոզեց Սանխօին, որ սա չկարողանալով այլ ևս ընդդիմանալ, գոչեց, որ պատրաստ է թռչելու: Իսկոյն, երբ նա իւր մտադրութիւնը յայտնեց, Դօն Քիշտը զրպանից թաշկինակը հանելով, Դօլորիդին խնդրեց, որ իւր աչքերը կապի: Երբ այս վերջացաւ, նա նստեց արագաթուի ձիու վերայ, որի վերայ նա իւր երկայն կախնիկած ունենով մի ծիծաղելի տեսք ունէր: Սանխօն իսկոյն չհեռուեց նորան և իւր համար բարձ պահանջեց, բայց բացասութիւն ստացաւ: Նա ևս աչքերը կապած նստեց, վերջապէս, ձիու կոշտ մէջքին, իւր խմբակիցներին խնդրելով աղօթել իւրեան աղատելու համար:

Այդ ամեն բան պատրաստուեց, Դօլորիդան իւր կանանց հետ և բոլոր հանդիսականները սկսան մի-

ասին աղաղակել. Նախախնամութիւնը թող պահպանի քեզ, քաջդ ասպետ. քեզ ևս աղատի նա, անվհեր զինակիր. դուք այնպիսի արագութեամբ կտրում էք օդը, որ աչքով անգամ չի կարելի այն տեսնել: Արիացիր, քաջդ Սանխօ, եթէ դու վայր կընկնես, հանգուցեալ Ֆայետօնից վատ չես մեռնի, որն որ փորձում էր Ապօղոնի կառքը կառավարել: Սանխօն լսեց այս ամենը և բոլոր ուժով կպաւ իւր տիրօջը:

— Դու ինձ խեղդում ես, ասաց նորան Դօն Քիշօրը, ի սէր Աստուծոյ, թող շունչ առնեմ. թող այդ յիմար վախկոտութիւնդ: Ես երբէք այնպիսի ձի չեմ նստել, որի գնացքը այսպէս հանգիստ լինէր: Մենք արդէն հազար մղոնից աւելի ենք անցել, բայց կարծես տեղներիցս դեռ չենք շարժուել. բայց, տես, հողմ է փչում:

— Այո, իրաւ է, պատասխանեց Սանխօն, ես այս կողմից հողմեմ գլուխ, որ կանոնաւոր կերպիւ փչում է մեր կողմը:

Սանխօն ճշմարիտ էր ասում. դքսի սպասաւորը մի քանի ծառաներին հրամայեց, որ մեր հերոսների դէմքերին դարբինների փուքսերով օդ փչեն:

— Անկասկած, — ասաց Դօն Քիշօրը, երբ հողմ գգաց, — մենք օդի միջին շերտի մէջ ենք գտնուում, ուր անձրև, կարկուտ, հողմն ու որոտումն են գոյանում: Եթէ մենք շարունակ դարձեալ այսպիսի արագութեամբ կթռչենք, շուտով կրակէ շերտին կհասնենք: Զգիտեմ ինչպէս պիտի այս մեխը պտոյտ տամ, որ մեր ձիու ընթացքը մեղմացնեմ:

Այդ իսկ ըոպէին փուքսերին փոխարինեցին խճուճէ վառած մոմերը, որոնցով շրջապատեցին մեր ճանապարհորդներին:

— Թող ինձ կախեն, աղաղակեց Սանխօն ջերմութիւն զգալուց յետոյ, եթէ մենք արդէն այնտեղ չլինենք, որի մասին դուք ասում էիք, կամ գոնէ եթէ նորա մօտիկ չլինենք. մօրուքիս կէսը արդէն այրուեց. թաշկինակս կվերցնեմ:

— Աստուած մի՛ արասցէ, ասաց Դօն Քիշօրը. այդ անհնազանդութիւնը մեզ մի դժբաղտութիւն կարող է պատճառել: Դուցէ մենք շուտով հասնենք Կանդայեան թագաւորութեան, ուր այնպէս ներս կթափուենք, ինչպէս մուկը կատուին է վրայ ընկնում:

— Երանիդ շաքար, տէր, բայց արդէն հասնելու ժամանակն է, այս ձևի ճանապարհորդութիւնը յոգնեցրեց ինձ: Անիճած փայտէ մէջքը ինչքան կարծր է:

Դուքսը, դքսուհին ու նոցա խումբը բառ առ բառ լսում էին նոցա խօսակցութիւնը ու ծիծաղեց թուլանում էին, թէպէտ ոչ բարձր ձայնով՝ կատակը չընդհատելու համար: Գործողութիւնը ինչպէս յաջող սկսել էին, նոյնպէս արժանաւոր կերպով աւարտելու համար նոքա հրամայեցին կրակը ձիու ագու. մօտ տանել և որովհետև փայտեայ ձիու ներսը դատարկ էր և վառօդով ու զանազան նիւթերով լցուած, նա իսկոյն ձայնելով օդը բարձրացաւ և Դօն Քիշօրի ու Սանխօի հետ միասին դարձեալ վայր ընկաւ գետին:

Դօլօրիդան ու մորուքաւոր կանայքը այգուց դուրս գնացին, իսկ դուքսը, դքսուհին ու նոցա մարդիկը խոտի վերայ պառկեցին, քնած ձևացնելով իւրեանց:

Դօն Քիշտան ու նորա զինակիրը վերկացան, խլացած իւրեանց վայր ընկնելուց, աչքերի կապերը յետ արին և խիստ զարմացած դարձեալ իւրեանց նախկին տեղը գտնուելու վերայ, տեսան իւրեանց առաջ գետնի մէջ ցցած մի նիզակ. նիզակից կախ էր ընկած մագաղաթ, որի վերայ խոշոր տառերով գրած էին հետևեալ խօսքերը.

— Մէծն Դօն Քիշտա Լամանշէյն վերջայեց Դօյօրիւր ունաւանս Ծրիգալի իշխանուհու երեսէն անյալ. Մալմէրտնէն այն էլ Բաւանէն էր, որ նա որոշեց ճանապարհորդել նորա համար: Իշխանուհին ու նորա իննայսն որդէն առանց ճարտի են այժմ. Դօյօրիւրն ու Դօն Քլալիկն որդէն իւրեանց գտնի վերայ են. փոքր ու պարսկա-առիւծ-ապալիսն:

Դօն Քիշտաը հիացած ու ուրախացած վազեց դքսի մօտ, որ միւսների պէս, ըստ երևութիին, անզգայ պառկած էր:

— Տէր, ասաց նորան մեր հերոսը, ուշքի եկէք. ամեն բան վերջացած է, տպացոյց ձեզ այն թերթը, որ այս նիզակից կախած է:

Դուքսը, դքսուհին ու նոցա ծառաները ձեացնելով իբր թէ նոր են ուշքի գալիս, զարհուրած պատմեցին, որ այդ բոպէին, երբ որ փայտեայ ձին բոցափառ վայր ընկաւ այգիում, Դօյօրիդան ու նորա բարեկամուհիները յանկարծ անյայտացան: Յետոյ աւմենքը շնորհաւորեցին Դօն Քիշտան, գովելով նորա քաջութիւնը:

Դքսուհին սկսաւ հարց ու փորձ անել Սանխօին, թէ ինչ վտանգների պատահել էին ճանապարհին: Զինակիրը ստացած գովասանքներից հպարտանալով պատասխանեց.

— Ես խիստ շատ չարարուեցայ, տիկին, երբ հրային շերտի միջովն էինք թռչում. մինչև անգամ, տիրօջ ոչինչ չասած՝ ես մի փոքր բարձրացրի աչքակապս և երկիրը մի գնդասեղի չափ երևաց ինձ:

Որովհետև ամենքը զարմացած էին ձևանում, այս խօսքերի վերայ, ուստի և նա, աւելի համոզելու համար՝ աւելացրեց.

— Մարդիքն էլ որոց ես պարզապէս տեսայ, մի մի ընկուզի չափ էին:

Նա բացի դորանից ուրիշ շատ մանրամասնութիւններ ևս պատմեց իւր տեսած հրաշալիքների մասին, և երբ զարմացած Դօն Քիշտաը կամեցաւ նոցա ընդդիմանալ, իսկոյն թափառական զինակիրը մօտեցաւ իւր տիրօջն ու ականջին ասաց նորան.

— Տէր, ես հօ կապած չտարայ Մօնտէսսինօսեան վանքում տեսածներիդ մասին. ինդրում եմ, որ այժմ էլ դու հաւատաս թռչելու ժամանակ տեսածներին: Երկարաբանել չեմ կամենում, հասկանում էք ինձ:

Գլուխ Ժ.Զ.

ԳՈՆ ՔԻՇՏԻ ՏՈՒԱԾ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ ՍԱՆԽՈՒՆ, ԿԴՋՈՒ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ: ԹԵ ԻՆՉՊԷՍ Է ԸՆԴՈՒՆԵՆՈՒՄ ՍԱՆԽՈՆ ԻՐ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔՈՒՄ: ԹԵ ԻՆՉ ՊԱՏԱՀԱՅ ՆՈՐԱՆ ԲԱՐԱՏԱՐԻԱՅ ԿԴՋՈՒՄ:

Դուքսն ու դքսուհին, ցանկանալով օգուտ քաղել իւրեանց հիւրերի թեթևամտութիւնից, միայն մտածում էին նոր նոր զուարճութիւններ գտնել: Նո-

քա հրամայեցին, որ Սանխոն տանեն նորան խոտացած կղզում, և օդային ճանապարհորդութեան հետեւեալ օրը դուքսը հրամայեց զինակրին պատրաստ լինել իւր կղզին գնալու համար: Այդ միջոցին Դօն Քիշօտը վրայ հասաւ ու կամենալով Սանխոն մի քանի խորհուրդներ տալ նորա ապագայ կենցաղավարութեան համար, դքսից թոյլտուութիւն խնդրեց նորան իւր սենեակը տանելու: Նորա հետ միայնակ մնալով նա դուռը փակեց ու իւր զինակրին ստիպեց իւր կողքին նստել: Յետոյ ծանր կերպով ասաց հետեւեալը.

— Ենթահակալ եմ երկնքից, բարեկամ Սանխօ, որ տեսնում եմ քեզ բաղտաւորութեան մէջ, թէպէտ և դու դեռ ոչինչ չես արել, դեռ ոչինչ աշխատանք չես գործ դրել նորա համար և որ դու արժան ես ձեռք բերել: Ահա դու այժմ կղզու կառավարիչ ես, նորա համար միայն, որ մի փոքր յարաբերութիւն ունիս թափառական ասպետութեան հետ և հեռուից հետեւում ես նորա շաւղին: Ճանաչիր ուրեմն այդ ազնիւ արհեստի գերազանց լինելը ու ուշադրութեամբ լսիր այն խորհուրդները, որ ես կտամ քեզ. նոքա կարող են քեզ պաշտպանել նաւաբեկութիւնից այն ստորջրեայ քարերի վերայ, որոնցով լցուած է աշխարհի ընդարձակութեան մրրկալից ծովը

«Այս և առաջ, զաւակս, Աստծուց վախեցիր. Աստծու երկիւղը իմաստութեան հիմքն է:

«Խիստ քննիր ինքդ քեզ և աշխատիր ինքդ քեզ ճանաչել:

«Այ՛ի՛ ամաչիր ստոր ծագմանդ համար. առհասա-

րակ հպարտութեանը յանցանքն է հետեւում միշտ, իսկ խաղաղութիւնը զարդարում է բարեգործին:

«Քեզանից նշանաւոր իշխաններին մի՛ առիր. յիշիր, որ ազնուականութիւնը ժառանգական է, իսկ բարեգործութիւնն ու արժանաւորութիւնը անձնական: Սորանից կարող ես իմանալ, թէ ո՞րն է նոցանից մեծը:

«Եթէ կղզիդ մոնեղիս ով և իցէ քո ազգականներից այցելէ քեզ, մի՛ արհամարհիր նորան, այլ ընդունիր այնպէս, ինչպէս նորան կընդունէիր քո խրճիթի մէջ: Քեզ այնքան խելօք մի՛ կարծիր, որ քո կարծիքով օրէնքներ սահմանես: Սա ամենամեծ յանցանք է, որ կարող է յառաջանալ միայն հպարտութիւնից:

«Հարստների խոստումներին ուշք մի՛ դարձնիր: Կարեկից եղիւր աղքատների արտասուքներին: Մէկին շատ մի՛ սիրիր ու միւսին ստիր, այլ ամենքի հետ ևս հաւասարապէս արդարութեամբ վարուիր: Այս բոլոր դէպքերում ճշմարտութեան հետեւիր միայն:

«Երբ ողորմածութեան հետ կարող ես միաւորել և արդարութիւնը, եղիր ուրեմն ողորմած:

«Երբեք ոչ կաշառք վերցրու և ոչ նուէր:

«Եթէ թշնամիդ պահանջում է քեզանից արդարաւորութիւն, դատիր նորա գործը անկողմնապահութեամբ:

«Երբեք ոչ դքի չասես, մինչև անգամ պատժապարտ յանցաւորներին էլ անպատիւ խօսքեր չասես. պատիժը քաւում է մեղքը, իսկ թշուառութեան վերայ չպէտք է ծիծաղել:

«Ներողամիտ եղիր միշտ, երբ քո ներողամտութիւնը ոչ դէի չի վնասի, և յիշիր, որ ողորմածութիւնը աստուածային յատկութիւններից մէկն է։

«Այժմ քեզ պէտք է մի քանի խօսք ասեմ, բարեկամ, ընտանեկան կառավարութեանը վերաբերեալ մի քանի մանրամասնութիւնների մասին։

«Միշտ մաքուր հագնուիր, թէպէտեւ ոչ պճնուած։

«Փոփոխութիւնից հեռու կաց, խնայողութիւն սիրիր։ Որքան կարող ես շուտ շուտ ստուգիր հաշիւներդ։

«Ծանր կերպով մանարի բն խօսիր, սակայն այնպէս, իբր թէ ինքդ ես քեզ լսում։ Սեծամտութիւնը ոչ մի ժամանակ հաճելի չէ։

«Չափաւոր կեր և զգոյշ կաց, որ չհարբես։ Քիչ քնիր։— Գործունէութիւնը երաշխաւոր է յառաջդիմութեան, ծուլութիւնից են ծնում ամեն յանցանքներ։

«Մոռացիր խօսակցութեան մէջ բազմաթիւ առաձիւններ մէջ բերելը, որոց դու անդադար գործ ես դնում։ Որպէս զի առաձիւնը լաւ ազդեցութիւն ունենան, չպէտք է մէկը միւսի ետեւից հարիւրներով շարիչ։ Այդպէս շատը միասին ասելով, դու նոցա արժանաւոր նշանակութիւնից զրկում ես։

— Ինչպէս վերջին խորհրդիդ է վերաբերում, ընդհատեց նորան զինակիրը, կարող է արդեօք մի որեւէ ներքին ազդեցութիւն փոխել իմ սովորութիւնը և ստիպել ինձ նոցա չհետեւել։ Իմ գլուխն առաձիւնելով լինեմ է։ Իսկոյն որ ես սկսում եմ խօսել, նոքա ինքն ըստ ինքեան բերանիցս դուրս են թռչում։ Սակայն, խոստանում եմ զգուշանալ։ Բարի խորհուրդը

փողեցը լաւ բան է։ Սպասողին գերեզմանը կուղղի, կամակորին մտրակը։ Մարդ կայ հազար արժէ, մարդ էլ կայ որ մէկ չարժէ։ Ինչ տանտէրը, այն էլ կենողը։ Վախկոտ ազուաւը թափից էլ կվախի.....

— Այն անիծեալ լինիս դու, անպզամ, աղաղակեց Դոն Բիշօթը. սատանաները թող տանեն քեզ էլ ու քո առաձիւնըդ էլ. իսկոյն ես խորհուրդ տուի այն չասել, իսկ դու, կարծես, դեռ նորեւն էլ հնարեցիր։ Այժմ ես կասեմ դքսին, թէ յիմարութիւն է անում, որ քեզպէս յիմարին կառավարութիւն է յանձնում։

— Տէր, մի բարկանաք ինձ վերայ, պատասխանեց զինակիրը, և յիշեցէք, որ դուք ինքներդ խոստացաք ինձ այն, որի մասին ես չէի մտածել անգամ։ Եթէ դուք ինձ անընդունակ էք համարում իմ ստորագրեալներին բաղտաւորացնելու, ես ուրախութեամբ կհրաժարուեմ գահիցս ու աշխարհային բոլոր մեծութիւններից։ Իմ կարծիքով աւելի լաւ է, որ դարձեալ հասարակ Սանխօ ֆիամ և բորբոսնած հաց ու սոխ ուտեմ, քան թէ վատ կառավարիչ լինեմ ու ձրի հաց ուտեմ։

— Այդ բանի համար, Սանխօ, հաշտուում եմ քեզ հետ։ Դու զորանով արժանացնում ես քեզ հարիւրաւոր այդպիսի երկրների տիրապետ դառնալու։ Դու իշխող կղաւնաս, բարեկամս, որովհետեւ մեծահոգի սիրտ ունիս, առանց որի ամեն գիտութիւն ողինչ է։ Դեհ, գնանք, հետս արի. անպատճառ սպասելիս կլինեն մեզ ծաշին։

Այն սպասաւորը, որ գեղեցիկ կերպով կատա-

որ այդ իսկ երեկոյին նոր նահանգապետին տանի այն-
տեղ, որին նա կոչում էր կղզի: Նա հանդիսաւոր
կերպով մօտեցաւ զինակրին, որ մի առանձին տեսակ
կաբայ ունէր հագած ու գլխին էլ ծիրանեգոյն զըլ-
խարկ: Այսպէս հագնուած Սանխօն բազմաթիւ ու-
ղեկիցներով, բաժանուեց դքսից ու դքսուհուց, որի
ձեռքը համբուրեց նա. յետոյ լցուած սրտով ու ար-
տասուալից աչքերով փաթաթուեց իւր տիրօջ ոտ-
ներին: Վերջապէս բարի զինակիրը մի գեղեցիկ ձիու
վերայ նստած ճանապարհ ընկաւ իւր իշի հետ մի-
ասին, որ գեղեցիկ կերպով զարդարած էր: Սանխօն
շուտ շուտ յետ էր նայում ու ինքնաբաւական կեր-
պով նայում նորան: Այդ միջոցին նա իւր վիճակն
ու երկիրը ամբողջ գերմանական տէրութեան հետ
չէր փոխի:

Մի փոքրիկ կտոր գետին, որ մօտ հազար հոգի
բնակիչ ունէր ու պատկանում էր դքսին, այն հզօր
թագաւորութիւնն էր կազմում, որ Սանխօն պիտի
կառավարէր. նորան ասացին, որ այդ տեղը Բարա-
տարիայ կղզի է կոչուում:

Իւր մայրաքաղաքի ղռներումնա տեսաւ երե-
ւելի քաղաքացիներին, որոնք դուրս էին եկել նորա
առաջ, զանգահարութեան ու բոլոր ժողովրդոց գո-
ռում գոչումի ձայնը լսելով:

Նոյն հանդիսաբար ներս տարան քաղաքի
հրապարակը, որտեղ շնորհակալութեան օրհնութիւն-
ներ երգեցին: Այնուհետեւ տուին նորան քաղաքի
բանալիները և մունետիկները ծանուցին ամենին
Սանխօի նահանգապետութիւն ստանալը Բարատա-

րիայ կղզում: Բարի Սանխօն քաղցր ակնարկութեամբ
ընդունեց այս յարգութիւնները և կարծես չէր զար-
մանում ամենեւին: Բայց ժողովրդներից նոքա, որոց
գաղտնիքը չայտնեցին, զարմանում էին նոր նահան-
գապետի տեսքի, խիտ մօրուքի կարճ ու հաստ մարմնի
ու առաւելապէս նորա օտարոտի շորերի վերայ: Հրա-
պարակից Սանխօին տարան դատաստանական դահ-
լիճը, ուր նորան նստացրին զլիւաւոր դատաւորի տե-
ղը: Յետոյ դքսի սպասաւորն ասաց նորան. տէր. այս
երկրում հին ու ընդունուած սովորութիւն կայ, որ
նոր կառավարութիւն ստանձնող նահանգապետը իւր
վարչութիւնը սկսում է մի քանի խճճուած գործերի
վճռելով, ժողովրդին իւր ընդունակութիւնն ու խելքը
ցոյց տալու համար և որ նա այդպիսով սկզբիցն և
եթ ուրախանայ կամ լայ նորա համար:

— Լաւ, պատասխանեց Սանխօն, թող տան այդ-
պիսի գործեր, կաշխատեմ որքան կարելի է լաւ
վճռել նոցա:

Այդ րոպէին երկու մարդ ներս մտան, որոնցից
մինը գիւղական շորեր ունէր հագած, իսկ միւսը
ձեռքին բռնած ունէր մկրատ:

— Պարոն նահանգապետ, ասաց վերջինը. ես գեր-
ձակ եմ: Այս մարդը երեկ ինձ մօտ եկաւ խանութս
ու մի կտոր մահուդ ցոյց տալով. ասաց ինձ. — Կա-
րող ես ինձ համար այս կտորից կապայ կարել. —
Կարող եմ, պատասխանեցի ես իսկոյն: — Սա զարմա-
նալով որ ես իսկոյն համաձայնեցի և անկասկած կար-
ծելով թէ ես նորանից պիտի կտոր գողանամ՝ շա-
րունակեց. — Չե՞ս կարող ինձ համար երկու կապայ

կարելի։— Ես նորա կասկածը նկատելով՝ ասացի կարող եմ։ Այն ժամանակ նա խնդրեց երեքը կարել և այսպիսով շարունակեց նա կապաների թիւը մեծացնել, որքան ես դրսկան պատասխան էի տալիս և պայման դրիւք, որ ես նորա համար հինգ կապ կարեմ։— Այժմ որովհետեւ կարել վերջացրել եմ կապաները՝ ես նորանից պահանջում եմ կարելավարձս, իսկ սա չէ թէ միայն հրաժարւում է դորանից, այլև պահանջում է ինձանից, որ ես նորա մահուգը վերադարձնեմ կամ վճարեմ։

— Եյսպէս է, հարցրեց Սանխոն։

— Եյո, տէր, պատասխանեց գիւղացին, հրամայեցէք խնդրեմ, որ ցոյց տայ ձեզ այն հինգ կապաները։

— Յօժարութեամբ, պատասխանեց գերձակը, վերարկուի տակից հանելով ու մատներով ցոյց տալով հինգ փոքրիկ տիկիւնների հագնելու կապաները։

— Եյ սոքա են կապաները, աւելացրեց նա, խղճիս առաջ երդւում եմ, որ ամբողջ կտորը դորձ եմ դրել նոցա վերայ։ Թող կարածներս բանիմաց անձանց ցոյց տան, եթէ սուտ եմ ասում։

Եւ մերը ծիծաղեցին։ Իսկ Սանխոն մի փոքր մտածելուց յետոյ հետեւեալ կարճիկ դատողութիւնը տուաւ.

— Գործը այսպէս եմ վճռում, որ գիւղացին զօրկուտ է իւր մահուգից, իսկ գերձակը կարելավարձից։ Բոլոր ներկայ գտնուողները ծիծաղեցին այս դատողութեան վերայ, բայց կատարուեցաւ նոյնութեամբ։

Յետոյ առաջ եկան երկու ծերունիներ։

— Տէր, ասաց նոցանից մինը, ես այս մարդուն տասը ոսկի փոխ տուի այն պայմանով, որ առաջին իսկ պահանջին հատուցանի։ Մի քանի օրից յետոյ ես այն յետ պահանջեցի սորանից։ Բայց որքան պարմացայ, երբ ես սորանից լսեցի, որ իբր թէ վաղուց հատուցել է ինձ։ Այժմ խնդրում եմ ձերդ պայծառափայլութիւնից, որ պարտատիրօջս երդմնեցնէք, ես նորան միշտ ազնիւ մարդ էի ճանաչում և դժուար թէ սուտ երդուի։

— Դու ինչ ես ասում, հարցրեց Սանխոն միւս ծերունուն, որ լռիկ մնջիկ ականջ էր դնում՝ հաստ ձեռնափայտի վերայ յենած։

— Ես պարտատ էմ երդուելու, որ այս մարդուն վերադարձրել եմ իւր ինձ տուած տասն ոսկիքը։

Սանխոն թեքեց իւր գաւազանը. պարտապանը իւր ձեռնափայտը խաչաձև դրեց գաւազանի վերայ, որի մի ծայրը տուեց իւր պարտատիրօջ և ձեռքը դնելով այդ խաչ վերայ՝ երդուեց, որ նորա պահանջած գումարը արդէն հատուցել է. յետոյ նայեց իւր ձեռնափայտին ու ամենքին՝ իւր անմեղութիւնը ցոյց տալու համար։ Միւս ծերունին այս բանի վերայ զարմանալով, մի քանի բոպէ շարունակ աչքերը չէր հեռացնում պարտապանից, որին աւելի կարեկցաբար էր նայում, քան բարկութեամբ և արդէն կամենում էր առանց ձայն հանելու դուրս գնալ, երբ Սանխոն ձայն տուեց նորան։ Սանխոն, որ ուշադրութեամբ նայում էր նոցա ամեն մի շարժումներին, յոյսերը կնձռած բաղդատում էր երկու ծերունիների դէմ։

քերը և նոցանից մէկի վերայ շատ պարզ նկատեց
ապնուութիւն:

— Դեռ բանը չի վերջացել, ասաց նա, ծերունկ,
դու որ երգուեցիր, հապա մի ձեռնափայտդ ինձ տուր:
Եւ առ դու վերցրու, շարունակեց նա, փոխատուին
դառնալով. և այժմ գնա. դու քո պարտքդ ստացար:

— Ի՞նչպէս, տէր, պատասխանեց խեղճը. մի՞թէ
այս ձեռնափայտը տասն ոսկի արժէ:

— Այո՛, այո՛, 'ի հարկէ, վըայ բերաւ Սանխօն,
բայց քեզ այդ բանը հաւատացնելու համար, հրա-
մայում եմ, որ խակոյն այդ փայտը միջից կտարես:

Հրամանը խակոյն կատարուեց և ձեռնափայտի
փորուածքից տասը ոսկի թափուեց գետնին: Ամբողջ
ժողովուրդը ծափահարեցին ու գովեցին Սանխօն և
կղզու բնակիչները կարծեցին, որ նոր նահանգապետը
մի առանձին իմաստութեան շնորհ ունի: Զարմանքը
վերին աստիճանի մեծ էր, և այն մարդը, որին գաղտնի
հրաման էր տուած ճիշտ օրագիր կազմել մեր գե-
նակրի գործողութիւնները արձանագրելու, այս եղե-
լութեան բոլոր մանրամասնութիւնները ներկայաց-
րեց դքսին:

Սանխօն դատարանի դահլճից մեծ հանդիսով
տարան ամրոցը, որ որոշուած էր նորա բնակութեան
համար: Այնտեղ մի ընդարձակ դահլճում սեղան էր
պատրաստած ամենընտիր կերակրներով: Խակոյն, երբ
նա մտաւ այնտեղ, բազմաթիւ երաժիշտներ երգեցին
զանազան ուրախալի երգեր, և չորս սպասաւորներ
բերին նահանգապետին մի կոնք, որի մէջ նա լուաց
իւր ձեռքերը: Նրաժիշտները լռեցին և Սանխօն սե-

ղան նստեց, ուր միայն մի հոգու պատրաստութիւն
կար: Նորա մօտ կանգնած էր մի իշխան սեւազգեստ
ու ձեռքին երկայն ձեռնափայտ: Սպասաւորը մօտ
բերաւ աւելի լաւ կերակրները:

Մեր նահանգապետը խիստ սոված լինելով՝
շտապով վերցրեց իւր համար ափսէի վերայ մի լաւ
բաժին, բայց խակոյն, երբ նա մի պատառ բերանը
տարաւ, իշխանը վայր թողեց իւր գաւազանը և
ափսէն ու բլեղը խակոյն անյայտացան: Սեղանապետը
ծածուկ մի ուրիշ կերակուր մօտ բերեց, բայց նորան
էլ նոյնը պատահեց: Սանխօն խիստ զարմացած հարց-
րեց, թէ ինչ է նշանակում այդ և մի՞թէ այդ երկ-
րում հոտով են կշտանում մարդիկ:

— Տէր, պատասխանեց սեւազգեստ պարոնը. ես
պատիւ ունիմ այս կղզու նահանգապետի բժիշկը լի-
նելու: Իմ պաշտօնս պարտաւորում է ինձ զգուշաց-
նել ձեզ այն ամեն կերակրներն ուտելուց, ինչ որ
կարող է ձերդ ողորմածութեան առողջութեանը վնա-
սել: Սորա համար էլ ես միշտ ներկայ եմ լինում
նահանգապետների ճաշելիս և նոցա թոյլ եմ տալիս
միայն նոցա յարմար կերակրներն ուտել: Առաջին
կերակուրը ձեր ստամոքսին յարմար չէր եփած, երկ-
րորդը ընդհակառակն խիստ տաք էր, որ ծարաւ կը-
զարթեցնէր ու կարող էր ստամոքսի բորբոքումն յա-
ռաջացնել և խանգարել կեանքի հիմք կազմող սկզբնա-
կան խոնաւութիւնը: Զերդ ողորմածութիւնը այժմ
բացի մի փոքրիկ բաժին թոքապուրից աւելի ոչինչ
չի կարող ուտել. իսկ եթէ շատ սոված էք, կարող
էք դորան աւելացնել մի զոյգ բիսկիլտ:

Այս խօսքերը լսելուց յետոյ Սանխօն ձգուեցաւ իւր աթոռի մէջ ու բժշկին մի անգամ ոտից գլուխ նայելով՝ հարցրեց.

— Պարոն բժիշկ, ասացէք խնդրեմ ի՞նչ է ձեր անունը:

— Անունս է, պատասխանեց նա, բժիշկ Պէդրօ Ռէզիօ դը-Ագուէրօ, ես ծնուել եմ Տիրաէաֆուէր քաղաքում, որ գտնուում է Կարակէլի ու Ալմօդօվարի դէլ-Կամպօի մէջ տեղը և բժշկական մրցանագիրս ստացել եմ Օսօնեան համալսարանում:

— Հատ ուրիշ եմ, ասաց Սանխօն, բարկացած նայելով նորա վերայ: Դէհ, պարոն Պէդրօ Ռէզիօ դը-Ագուէրօ բժիշկ, որ ծնուել ես Կարակէլի ու Ալմօդօվարի միջև Տիրաէաֆուէրում ու բժշկական մրցանագիր ստացել Օսօնում, կորէք այստեղից, թէ չէ արեւս վկայ կհրամայեմ, որ կախեն ձեզ: Կորէք, անղգամ ու թողէք ճաշեմ. ես մեծ նեղութիւններով եմ այս ճաշը ձեռք ձգել:

Բժիշկը երկիւղեց կամենում էր դուրս գնալ, երբ յանկարծ դեպքանի փողի ձայն լսուեց: Սեղանապետը պատահանից դուրս նայելով՝ աղաղակեց.

— Անկասկած նորութիւններ կլինի դքսի կողմից:

Դեպքանը թողոտած ներս մտաւ և մի ծրար տուեց Սանխօնին, որ տալով այն սեղանապետին հրամայեց հասցեն կարդալ. նորա վերայ այսպէս էր գրած. «Բարապարեայ էղլա-նահանգապետ Իօն Սանխօ Պանչաին համ նորա արեւմտեային»:

— Բայց ո՞վ է ատենադպիրս, հարցրեց Սանխօն:

— Ես եմ, տէր, պատասխանեց մի երիտասարդ, որ

խօսում էր բոլորովին Բիսկայեան արտաբերութեամբ:

— Ահ, այս առաջին անգամն է, որ ձեր երկրացի ատենադպիր եմ տեսնում. դէհ, կարդա, տեսնեմ:

Ամենքը դուրս գնացին և ատենադպիրը կնիքը կտրեցով՝ կարդաց հետևեալը.

«Ուր հասաւ ինձ, պարոն Իօն Սանխօ, որ իմ ու ձեր թշնամիները կամենում են ձեզ վերայ գիշերով յարձակուել. ուստի և զգոյշ եղէք: Բացի սորանից, ես լսեցի յուսալի լրտեսներից, որ չորս կերպարանափոխած մարդասպաններ են մտել ձեր քաղաքը՝ ձեզ սպանելու համար: Լաւ գննեցէք ձեր շուրջը դռնուած մարդոց և մանաւանդ ինչ որ ձեզ կտան, ամենեւին չուտէք: Կաշխատեմ ձեզ օգնութիւն հասնել, եթէ այս անհրաժեշտ կլինի: Մնաք բարեաւ. յոյս ունիմ ձեր քաջութեան ու խելքի վերայ:

«Ձեր բարեկամ դուքս»:

— Պարոն սեղանապետ, ասաց Սանխօն, իմ առաջին պարտքս է բանտարկել Ռէզիօ բժշկին. նորա ստորերկրեայ բանտը դրէք, որովհետեւ եթէ իմ կեանքին վնասող մէկը կայ, այդ տնչուշտ նա է, վասն զի նա ինձ սովից կամենում էր սպանել:

— Տէր, պատասխանեց սեղանապետը, համարձակում եմ ամենախոնարհաբար խնդրել ձերդ պայծառաւիպութիւնից չմտնեալ այս սեղանի վերայ գլուխուած կերակրներից ոչ մէկին, որովհետեւ սոցա պատառաստող մարդոց համար երաշխաւոր չեմ կարող լինել:

— Լաւ, պատասխանեց Սանխօն, բայց այդ դէպքում տուէք ինձ մի կտոր հաց ու մի քանի ֆունդ խաղող: Ինչ և իցէ ես պիտի մի բան ուտեմ, մանա-

ւանդ կռուելուց առաջ. կուշտ մարդը ուժեղ է լինում: Դու, ատենադպիր, դքսին պատասխանիր, թէ նորա բոլոր ինձ զրաճները կկատարուին, և որ ես խոնարհ ծառան եմ թէ նորա և թէ նորա ամուսին զըքսուհուն: Չմոռանաս նոյնպէս մի բան զրեւ Դօն Քիշտին. նա դեռ ապերախտ ևս կկարծի ինձ, և այս բոլորը զրիւր զեղեցիկ խօսքերով, Բիսկայեան ոճով: Դեհ, կորցրէք այս կերակրները, տուէք ինձ խաղող. հապա թող տեսնեն, թէ ես լրտեսներից, կախարդներից ու մարգասպաններից վախենում եմ:

Այս րուպէին ծառան ներս մտաւ և յայտնեց, որ մի գիւղացի թոյլտուութիւն է խնդրում նահանգապետի հետ մի երեւելի գործի մասին խօսելու:

— Աստուած սիրէք, այս ինչ բան է, ինձ այնքան հանգիստ չեն թողնում, որ մի կտոր հաց ուտեմ: Եթէ այսպէս կշարունակուի, աստանան թող տանի այն ժամանակ այսպիսի վարչութիւնը: Ներս թողէք այն անիծեալ գիւղացուն:

Խնդրագործին ներս թողին: Նա ամենից առաջ հարցրեց, թէ որն է նոցանից նահանգապետը: Սեղանապետը ցոյց տուեց նորան Սանխօն, որի առաջ ծունկ չոգեց գիւղացին, խնդրելով ձեռքը համբուրելու թոյլ տալ:

Սանխօն համաձայնելով սորան, հրամայեց նորան վերկենալ և շուտով վերջացնել իւր ասելիքը:

— Տէր, ասաց գիւղացին, ես երկրագործ եմ, Միգուէլ—Տուրրա ազգից և Սիուդադ Ռէալից երկու միոն հեռու գտնուած գիւղից:

— Դարձեալ Տիրտէաֆուէրի կրկնութիւնը, վըայ

բերաւ Սանխօն. էհ, ես գիտեմ ուր է Միգուէլ—Տուրրան, ասացէք շուտով բանն ինչումն է:

— Ուրեմն, պատիւ ունիմ հաղորդել ձերդ պայծառափայլութեան, որ ես երկու զաւակ ունիմ ուսումնարան տուած. նոցանից փոքրը պատրաստուում է իրաւաբանութեան, իսկ միւսը Աստուածաբանութեան համար: Այժմ իմ իրաւաբան որդիս կամենում է ամուսնանալ մեր գիւղացի Կլարա Պէրէրինօ անունով աղջկայ վերայ, որի հօր անունը Անդրէաս Պէրէրինօ էր, սորա հայրը Թովմաս Պէրէրինօն էր, իսկ սորանն էլ.....

— Այ սատանի ճուտ, ընդհատեց նորա խօսքը Սանխօն, դու ինձ զգուացրիր քո Պէրէրինօներով. ինչ ես ուզում ասել, շուտ ասա:

— Այ իսկոյն: Անդրէաս Պէրէրինօն հարուտ է և իւր աղջիկը չի կամենում որդուս տալ, որովհետեւ սա աղքատ է: Այժմ խնդրում եմ ձեզ մի նամակ գրել ապագայ խնամուսնու պատուիրէք, որ իւր աղջիկը տայ որդուս:

— Այդքան է՞ միայն, եղբայր:

— Այ, տէր, եթէ համարձակէի ձեզանից մի ողորմութիւն ևս խնդրել.....

— Դեհ, թոյլ եմ տալիս, ասա տեսնեմ:

— Տէր, ես կցանկայի, որ դուք այս ամուսնութիւնը յաջողեցնելու համար ողորմութիւն անէիք և ինձ կամ իմ որդուս հինգ կամ վեց հարիւր ոսկի նուիրէիք հարսանիքի համար. այդ բանը գուցէ կ'օգնէր նորան տնտեսաբար վարուելու:

— Այլ ևս բան չեմ կամենում դու ինձանից, բարեկամ, ասա, մի ամաչիր։

— Դուք շատ բարի եք, տէր, ես այլ ևս բան չեմ ցանկանում։

Այս խօսքերից յետոյ Սանխօն վերկացաւ և թռցնելով իւր աթոռը յարձակուեց գիւղացու վերայ, որը երկիւղեց սկսաւ փախչել։

— Անգղամ, գոչեց նա, իսկոյն գլուխդ կըարգեմ, որ քեզ վեց հարիւր ոսկի խնդրել սովորցնեմ։ Ես հրատեղեց բերեմ։ Վեց հարիւր։ Այո, 'ի հարկէ, եթէ ունենայի, կուղարկէի Միգուէլ Տուրրա, ինչ որ Պէրլէրինօ ընտանիքին և քու իրաւաբան ու աստուածաբան որդուց։ Զլինի՞ թէ իմ կղզիս յիմարների կացարան է։ Այլ ևս ոչ ոքի ներս չթողնէք, գոնէ մինչև ճաշիս։

Գլուխ ԺԷ.

ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԸ ԱԶԱՏՈՒՄ Է ԴՔՍՈՒՀՈՒ ԿԵԱՆՔԸ։

Մինչդեռ Սանխօն սկսում էր իւր կոյման անպիտանութիւնն զգալ, Դօն Քիշօտը նեղանում էր հաւատարիմ զինակրից զրկուելու համար։ Նա խորին մտածման մէջն էր։ 'Ի զուր ամբողջում աշխատում էին նորան ուրախացնել շարունակ տօնախմբութիւններով.....

— Սանխօ Պանչա, գոչում էր նա ժամանակ առ ժամանակ, ու խորը հառաչում։ Սանխօ Պանչա, երբ պիտի դու վերադառնաս։

Դուքսը կամեցաւ ծափեալ կերպով այցելել Բարատարիայի նահանգապետին, ուստիև մի առաւօտ ճանապարհ ընկաւ դէպի այնտեղ, բացի դքսուհուց ոչ ոքին չչայտնելով այս բանը։ Նորա՝ ամբողջ զուրս գնալուց կէս ժամ հազիւ էր անցել, երբ դքսուհին մի խիստ նշանաւոր լուր ստացաւ, որը անշուշտ հարկաւոր էր իսկոյն իւր ամուսնուն հաղորդել։ Վասնորոյ նա հրամայեց լծել կառքը ու շտապեց իւր ամուսնուն հասնել, իւր սովորական խմբի հետ միասին, որոնք էին զինակիրը, կառավարը, սուրահանդակն ու ուրիշ չորս ծառաներ։ Դեռ նոր էր կառքը մօտէ անտառը, որտեղից մինչև ամրոցը երեք քառորդ մղոն հազիւ լինէր, և ահա վեց աւազակներ յարձակուեցան կառքի վերայ, չորս անգամ հրացաններն արձակեցին նորա վերայ, սպանեցին զինակրին ու կառավարին, ծառաներից մէկին վերաւորեցին և դքսուհուն այն աստիճան վախեցրին, որ սա անզգայ վայր ընկաւ։ Բաղտաւորաբար, Դօն Քիշօտը Ռօսինանտի վերայ նստած՝ զուրս էր եկել այդ իսկ անտառում զբօսնելու ու երևակայութիւնը զրգռելու։ Նա պարզ տեսաւ աւազակների արածները։

Աւազակները կարծելով թէ դքսուհուն սպանել են, մտածում էին միայն թէ ինչպէս ազատուեն, ուստի և սկսան կառքի ձիաները յետ անել, որպէս զի նստեն նոցա վերայ ու փախչեն։ Սուրահանդակն ու երկու ծառաները, որոնք կենդանի մնացին, զրլխապատառ վազեցին անտառը բարձրաձայն գոռալով։ Մեր հերոսը փախստականներից մէկին կանգնեցրեց և նորանից իմանալով, որ աւազակները դքսուհուն

սպանել են, կայծակի արագութեամբ յարձակուեց չարագործների վերայ, որոնք դեռ ևս չէին կարողացել ձի նստել: Աւազակներից երկուք, որոց հրացանները դեռ ևս լցուած էին, համարձակ սպասում էին նորան և երբ մօտեցաւ, ուղղեցին նորա վերայ: Բայց, ինչպէս և միշտ լինում է, չարագործների ձեռքերը դողդողում էր. նոքա արձակեցին հրացանները և գնդակները Դօն Քիշօտի շորի միջով անցան: Նա չվիրաւորուեց, սակայն այն աստիճան ջարդուեցաւ, որ նորա շունչը կտրուեց և ընկաւ Ռօսիսանտի պարանոցին: Աւազակները նորան սպանած կարծելով՝ սկսեցին նորից լցնել հրացանները, երբ արդէն Դօն Քիշօտը ժամանակ ունեցաւ ուշքի գալու. այն ինչ դքսուհին էլ ուշքի եկաւ ու տեսաւ, որ ազատիչ է հասել իւրեան:

Իսկոյն, երբ մեր հերոսը սթափուեց, նորից կատաղութեամբ յարձակուեց աւազակների վերայ, որոնք, սպանած կարծած մարդու յարձակուելու վերայ զարմանալով, յուսահատ կերպով սկսան պաշտպանուել: Դօն Քիշօտը բոլոր ուժով յարձակուեց նոցա վերայ և շուտով չարագործներից երկուսին ծանր կերպով վիրաւորեց: Այս բոլորը կատարուեց կռիւի ձիւնների մօտ ու դքսուհու աչքի առաջ, որը ճանաչեց իւր քաջ պաշտպանին: Աւազակներից մինը նկատեց նորան ու կատաղի կերպով յարձակուեց նորա վերայ և անշուշտ կսպանէր նորան, եթէ Դօն Քիշօտը նիզակի հարուածով վայր չձգէր աւազակին գետին ու ձիու ոտների տակ ջարդուփշուր չանէր նորան: Դքս-

սուհին ազատուեց միայն մէկ երկիւղով ու մին էլ ձեռքին մի փոքրիկ վէրք ստանալով:

Այդ միջոցին շտապով մօտ վազեց մերկ սուրը ձեռքին մի ձիաւոր ու կանգնեց Դօն Քիշօտի կողքին: Ի դուր աւազակները յուսահատութեամբ պաշտպանուում էին. նոցանից ոչ մինը չազատուեց, այլ ամենքը սպանուեցան ու իւրեանց յանցանքներին փոխարինեցին իւրեանց կեանքները:

— Թող միշտ այսպէս ոչնչանան քո վտանգաբեր մտադրութիւնները, անզգամ Ֆրէստօն, ուխտադրութեամբ կախարդ, գոչեց քաջ Դօն Քիշօտ Լամանչեցին: Մի՛ կասկածէք, տիկին, որ այս անզգամները ուղարկած էին իմ անհաշտ թշնամի անիծեալ կախարդից, որը անկասկած, այս չար պատժի ենթարկել է ձեզ այն քաղցր ու ուրախ ընդունելութեան համար, որ դուք արել էք առիւծ-ասպետին:

Այս անգամ ի հարկէ դուքսն ու դքսուհին այլ ևս չմտածեցին մեր հերոսով զուարճանալ: Նոքա սրտանց շնորհակալութիւն յայտնեցին նորան:

— Ազնիւ դքսուհի, պատասխանեց հերոսը, ինձ աշխարհիս բոլոր թափառական ասպետներից երջանիկ եմ կարծում, որովհետեւ դէպք ունեցայ ձեզ ազատել անպիտան յափշտակողների ձեռքից և շնորհակալ եմ երկնքից, որ ինձ կարողութիւն տուեց ձեզ այդ ծառայութիւնն անելու:

Նա այսպէս խօսում էր դքսի ու դքսուհու հետ, երբ նոցա ծառաները տեսնելով որ վտանգը անցել է դարձան պատերազմի դաշտը ու սկսեցին ձիւնները լծել:

Մեր հերոսը այնպիսի քաղաքավարութեամբ ու մտածելով էր խօսում, որ չգիտէին ինչ համար քէին այսպիսի մարդուն, որ թէպէտեւ իսկապէս ցնուրած էր, սակայն խիստ խելօք էր թւում և կրուում էր աներկիւղ ու սրամեղ: Այդ ժամանակ դուքսը յայանեց, որ հրացանաձգութեան ձայներ լսելով նա վերադարձել է իմանալու թէ ինչ կայ:

— Երևակայեցէք զարմանքս, աւելացրեց նա, երբ տեսայ Դօն Քիշօտին աւաղակների հետ կռուելիս և իմ զարհուրանքը, երբ ես կառքի մէջ նկատեցի դքսուհուն, որի շուրջը թափած էին մի քանի սպանած ու վերաւորած մարդիկ:

Յետոյ կառքն ուղղեցին, ձիաները լծեցին և դուքսն ու դքսուհին նստեցին նորա մէջ: Դօն Քիշօտին հրակրեցին իւր հաւատարիմ Ռօսինանտով ուղեկցելու նոցա, և միասին ամրոցը վերադարձան, ուր ամենքը շփոթուեցան, երբ պատահած անցքի մասին լուր առան:

Պարզ բան է, որ այս անցքից յետոյ դուքսը այլ ևս չէր էլ անգամ մտածում այցելել Սանխօին:

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

ՍԱՆԽՈ ՊԱՆԶԱԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆՅԱԶՈՂ ՎԵՐՋԷ: ՆՈՐԱ ՇՐԺԱՐՈՒԵԼԸ ԲԱՐԱՏԱՐԵԱՅ ԿՂԶՈՒՅ, ԵՒ ԹԷ ԻՆՉ ՊԱՏԱՆԵՅ ՆՈՐԱՆ ԶԱՆԱՊԱՐՀԻՆ:

Մենք մեր նահանգապետին թողնեք խիստ բարկացած ձանձրացնող գիւղացու վերայ ու շատ անբաւական իւր դրութիւնից այն խիստ պատի պատճառ:

Ուստի, որ ստիպում էին նորան պահել: Սեղանապետը նորան մի փոքր քաջալերելու համար ասաց, թէ բժիշկ Պէդրօ Ռէզիօի թոյլտուութեամբ և նորա վերահայեցողութեամբ ինքը ընթրիք է պատրաստել, որը աներկիւղ կարող է ուտել:

— Ե՛հ, ո՛ւր է այդ բարի բժիշկ Պէդրօ Ռէզիօ դէ-Ագուէրօն, Տիրոէաֆուէրի բնակիչը: Թող զայն մի գրկեմ նորան, աղաղակեց Սանխօն: — Այ, այժմ տեսնում եմ, որ նա այնքան վառ հոգու տէր չէ, որքան թւում է:

Եւ սեղանն նստելով նա դարձեալ ուրախացաւ:

— Ես ուրախութեամբ պատրաստ եմ աշխատել անընդհատ ուտելով ասաց նա, միայն թէ ինձ ու իմ էշս պահէին: Ես օրինաւոր կերպով կ'նառապարեմ երկիրս, վաղ կ'վերկենամ ու ամեն բան կ'տեսնեմ, միայն թէ ամենքը երջանիկ ու բաւական լինեն, բայց այս էլ անհրաժեշտ է, որ ես ևս երջանիկ ու բաւական լինեմ: Ամեն բան լաւ կերթայ, երբ ամենքը իւրեանց պարտականութիւնները կ'կատարեն. հաճառակ դէպքում այսպէս հովիւ, փախեան ոչխարքն առածը կ'կատարուի: Ես ամենքին թողեմ տալիս իմ գործերը զններ: Մի խելքը լիս է, երկուսը առաւել լաւ:

Երբ նա հաց կերած վերջացրեց, սեղանապետը առաջարկեց նորան շրջել կղզու վանազան մասները պահպանութիւն անելու:

— Մեծ ուրախութեամբ, պատրաստանեց Սանխօն: Նախ և առաջ ձեզ յայտնում եմ, որ ես մտադիր եմ իմ կղզի մաքրել բոլոր շրջանիկներից ու դատարկալը ջնկներից: Երկրագործներին կ'պաշտպանեմ կը:

ստիպեմ յարգել կրօնն ու բարոյականութիւնը և անխնայ պիտի պատժեմ աւազակներին: Լաւ չեմ առնում, բարեկամներս:

— Այնքան լաւ է, պատասխանեց սեղանապետը, որ մենք միայն կարող ենք ձեզանով հիանալ, և մեզ հետ կհիանան նաև այն մեծ անձինքը, որոնք ձեզ ուղարկեցին այստեղ, դուցէ և չհասկանալով իւրեանց մեզ տուած պարգևի գինը: Բայց արդէն ժամանակ է, որ ձերդ պայծառափայլութիւնը սկսի շրջել իւր երկրում:

Սանխօն իսկոյն գաւազանը վերցնելով ճանապարհ ընկաւ իւր ատենադպրի, սեղանապետի ու վեպագրի հետ միասին, այս վերջինս նորա բոլոր գործունէութիւնը գրի անցնելու համար. նոյա ուղեկցեցին և բազմաթիւ զինուորներ: Դեռ հազիւ թէ երկու փողոց էին անցել, երբ յանկարծ հրացանի ձայն լսեցին: Պահապանները հաւաքուեցան այնտեղ ու երկու մարդ բռնեցին, որոնք սրերով կռուում էին միմեանց հետ:

— Տէր, նոցանից մինը ասաց նահանգապետին, պատիւ ունիմ յայտնել ձեզ, որ այս ազնուականը այս ըոպէիս դուրս եկաւ խաղատնից, ուր սա հազար ըէալ տարաւ: Ես այս բանիս վկայ էի, դորան օգնում էի խաղալիս: Երբ փողոց դուրս եկաւ, ես մօտեցայ սորան և խնդրեցի իբրեւ շնորհակալութիւն ինձ բաժին հանել իւր տարածից: Իսկ այս ազահը չորս ըէալից աւելի չկամեցաւ տալ ինձ, թէպէտ և զիտէ, որ ես ոչինչ բան ու գործ չունիմ, և ապրուստս զտնում եմ խաղատանը, խաղացողներին օգ-

նելով ու խաղի մէջ ծագած վէճերին վճիռ տալով: Ես բարկացած՝ սուրս հանեցի, սորան քաղաքավարութիւն ու ազնուութիւն սովորցնելու համար:

— Դուք ինչ կասէք սորա մասին, հարցրեց Սանխօն հակառակորդին:

— Ես, պատասխանեց վերջինս, փողը օրինաւոր կերպով տարայ և ոչինչ կարօտութիւն չունէի սորա օգնութեան. ուստի և չեմ կամենում տալ և չեմ էլ տալ սորան չորս ըէալից աւելի:

— Դուք սորան իսկոյն հարիւր ըէալ կտաք, ընդհատեց Սանխօն, որ սա այն փողերը աղքատներին բաժանի: Բացի սորանից երկու հարիւր ըէալ տուեանք կտաք յուզուտ բանտարկեալների, և այնուհետեւ դուք ու ձեր հակառակորդը իբրեւ ծոյլ շրջմոլիկներ կարտաքսուէք իմ վիճակիցս: Իսկ եթէ երբ և իցէ կհամարձակէք ոտք դնել այստեղ, ես ձեզ կ'կախեմ: Հասկանում է՞ք ասածներս: Վերջացաւ թող այսպէս էլ կատարուի:

Նոյն միջոցին մի ուրիշ գիշերապահ մի երեսայ բերեց, որ պահապաններին տեսնելով՝ փախել էր. նոքա մեծ դժուարութեամբ բռնել էին նորան:

— Ինչո՞ւ էիր այդպէս շտապով փախչում, հարցրեց նորան Սանխօն:

— Նորա համար, որ ինձ չբռնեն:

— Լաւ: Բայց այսպէս ուշ ո՞ւր էիր գնում:

— Շարունակ ուղիղ ճանապարհով, տէր:

— Դու ճմարիտ ես ասում. բայց նպատակդ ինչ էր:

— Ես կամենում էի թարմ օդ շնչել:

— Շատ լաւ. բայց ո՞ւր էիր գնում թարմ օդ շնչելու:

— Այնտեղ, որ կողմից հողմ է փչում:

— Շատ գեղեցիկ, պարոն ծաղրածու: Բայց երևակայիր, իբր թէ ես եմ հողմը, և փչում եմ ուղղակի քո երեսին ու ուղղակի քշում եմ դէպի բանտը:

— Է՛յ, սորան ուղղակի բանտը տարէք:

Թողնենք Դօն Քիշօրի նշանաւոր զինակրին պատահած ուրիշ բազմաթիւ անցքեր, որոց մէջ նա նոյնքան խելօք վարուեց, որքան և արդարացի էին նորա դատողութիւնները և դառնանք այն զարհուրելի եղելութեան, որ Բարատարիայ կղզին զրկեց մի ամենալաւ, ամենաողորմած ու ամենաարդարադատ նահանգապետից:

Աշխարհումս յաւիտենական ոչինչ չկայ: Ժամանակը, որ մի րոպէ անգամ չի կանգնում, անդադար թռչում է, ամեն բան քանդելով: Օրուան փոխարինում է գիշերը, լուսին՝ խաւարը: Ամեն բան անցաւոր է, ամենը փոխւում է, բացի մարդկային կեանքից, որը, աւանդ, անդարձ է անցնում:

Եօթն օր էր անցել, ինչ Սանխօն ստանձնել էր կառավարութեան ղեկը և նորան արդէն յաջողել էր այնպիսի խնամտուն օրէնքներ հաստատել ու կարգադրութիւններ անել, որ նոքա այժմ ևս ոյժ ունին այն երկրում, ուր նոցա անուանում են. — Ֆեժ նահանգապետ Սանխօ Պանկոյի օրէնքներ:

Նա յողնելուց, քիչ ուտելուց ու զանազան կարգադրութիւններ անելուց նեղացած լինելով՝ օգուտ քաղեց գիշերային խաղաղութիւնից և այդ միջոցին հանգստացաւ: Յանկարճ զարհուրելի աղաղակներն ու զանազահարութիւնը զարթեցրին նորան: Նա վեր-

կացաւ, նստեց մահճակալի վերայ և սկսեց ուշադրութեամբ ականջ դնել: Աղմուկը սաստկանում էր, զարհուրելի սուր աղաղակների հետ միաւորուեցան և փողերի ու թմբուկների ձայները: Վախենալով ու հիանալով նա անկողնից վայր թռաւ ու շապկանց վազեց իւր սենեկի դռան մօտ: Նոյն իսկ րոպէին մօտ վազեցին քսան հողի լապտերներ ու մերկ սրեր ձեռներին ու գոչեցին:

— Ձէնք տռէք, զէնք, պարոն նահանգապետ, շուտով զինաւորուեցէք: Թշնամին պատել է կղզին: Կորած ենք, յոյսներս ձեր քաջութեան վերայ է:

— Ձէնք տռէք, զէնք, վրայ բերեց զարմացած Սանխօն: Այդ իմ գործս չէ, դա իմ տիրօջ — Դօն Քիշօրին կվերաբերի. նորան դիմեցէք: Ես ձեզ խօսք եմ տալիս, որ նա մի րոպէում կղզին կազատի թըշնամուց. իսկ ես, հաւատացնում եմ ձեզ, որ կռուելու մէջ վարպետ չեմ:

— Այդ ի՞նչպէս էք համարձակում ասել, տէր. դուք մեր կառավարիչը, մեր նահանգապետն էք. դուք պարտաւոր էք մեզ առաջնորդել: Մենք ձեզ համար զէնք ենք բերել, ահա վերցրէք:

— Է՛հ, եթէ դուք այդ բանը, պարոններ, անպատճառ կամենում էք, հառաչելով պատասխանեց Սանխօն, հրամայեցէք, ճարս ինչ է, զէնք տռէք ինձ:

Իսկոյն նորան շապկի վերայից երկու վահան կապեցին, մինը ետեւ, միւսն առաջ, կապկպեցին ու ձեռքերին էլ բաներ հագցրին: Այսպիսով սղմուած նա չէր կարողանում շարժուել ու մանդալ: Նորա

ձեռքը նիզակ տուին, որի վերայ ամբողջ մարմնով յեցաւ և շուտով միասին գոչեցին.

— Առաջ գնանք, առաջ:

Սանխոն կամեցաւ քայլերն առաջ դնել բայց հաւասարակշռութիւնը կորցնելով՝ վայր ընկաւ գետին: Անխիղճ ծաղրածունները չտեսնելուն տուին նորա ընկնելը, լապտերները հանգցրին, աղմուկը բարձրացրին, սկսան յետ ու առաջ վազել, յարձակուել միմեանց վերայ, սրերը զարկելով վահաններին ու սաղաւարտներին: Իւրաքանչիւր հարուածին Սանխոն վեր էր թռչում. քրտինքը հեղեղե պէս վազում էր նորանից, որ նեղն ընկած, իւրեան Աստուծոյ կամքին յանձնեց: Կռուողներից մինը, նորան աւելի վախեցնելու համար, կանգնեց խեղճ նահանգապետի վերայ ու այնտեղից սկսաւ հրամաններ արձակել, գոռալով.

— Տաք ջուր ու խէժ բերէք, այս դուռը փակեցէք. մի՛ վհատուէք, բանը լաւ է գնում:

— Միայն ոչ ինձ համար, ինքն իւրեան ասաց խեղճ Սանխոն: Աստուած տայ, որ յիրաւի թշնամին տիրէ իմ անիծած կղզուն. նա ինձ այդպիսով կազատէր այսպիսի կառավարութիւնից և ես նորանից շատ շնորհակալ կ'լինէի:

Այդ րոպէին նա լսեց. — յաղթութիւն, յաղթութիւն, շուտով վերկացէք, պարոն նահանգապետ, և յաղթանակ վայելեցէք:

Սանխոն վերկացրին և նորան ոյժ տալու համար՝ զինի խմացրին: Յետոյ նա մի փոքր հանգստացաւ գիշերուայ չարչարանքից. առաւօտը նա վաղ վերկացաւ, շորերը հագաւ, ուղղակի ականոր գնաց իւր

զարմացած ծառայի հետ: Այնտեղ նա մօտեցաւ իւր իշին և նորա ճակատին համբուրելով, արտասուալից աչքերով ասաց.

— Իմ բարեկամ ու վաղեմի ընկերս, որ անտըրտունը կրել ես ինձ հետ ամեն չարչարանքն ու վրտանգները, այստեղ արի: Քանի որ ես զբաղուած եմ միայն քեզ կերակրելով կամ քո թամբը կարկատելով, կեանքիս ժամերը, օրերն ու տարիները երջանիկ էին անցնում: Բայց այնուհետեւ, երբ ես քեզ թողի և բարձրացայ պատուասիրութեան ու սնափառութեան աստիճանը, միայն ցաւ ու անբաւականութիւն զգացի:

Այսպէս խօսելով իւր իշի հետ, նա թամբեց նորան, նստեց նորա վերայ և մի հայեացք ձգելով սեղանապետի, ասենադարի, Պէրա Ռէզիօ բժշկի ու բոլոր շրջապատողների վերայ՝ ասաց.

— Պարոններ, հրամայեցէք, որ դռները բանան ու տուէք ինձ դարձեալ իմ նախկին ազատութիւնս, առանց որի ինձ երջանկութիւն չկայ: Նահանգապետական սանձը խիստ ծանր է ինձ համար: Ես աւելի լաւ կ'համարեմ բորբոսնած հացով կերակրուել, քան թէ ընտիր կերակուր ուտելու համար մի որեւէ անտանելի բժշկի թոյլտուութեանը սպասեմ: Աղքատութիւն, հանգստութիւն ու անկախութիւն — սոքա եմ աշխարհիս միակ զանձերը: Մնաց բարեաւ, պարոններ: Իստարկ եկայ ու դատարկ էլ դուրս եմ գնում: Ես որ կառավարութիւնը յանձն առայ, մի կ'ոպէկ անգամ չունէի, և այժմ գնում եմ դատարկաձուն, բոլորովին հակառակ միւս բոլոր նահանգապետներին:

Ձեր խոնարհ ծառան եմ, պարոններ, թող տուէք
 քնամբողջ ձեզ և մնաք բարեալ։ Նա, անարգ
 միջատս, այս ախոռում թողնում եմ թեւերս, որոն-
 ցով յոյս ունէի թռչել, բայց քիչ մնաց, որ ծիծեռ-
 նակի ճանկն ընկնէի։ Այլ ևս չեմ կամենում թռչել,
 այլ ոտքով մանգալ գետնին, չէ թէ ընտիր կօշկնե-
 րով, այլ արեխներով։ Մարդ պէտք է իւր վերջին համե-
 ճապ օրինել չգի։ Վերջին անգամ էլ մնաք բարեալ,
 ժամանակը անցնում է, իսկ ես հեռու տեղ պիտի
 գնամ։

Ի զուր էին աշխատում Սանխօն հեռացնել
 իւր մտադրութիւնից։

— Ես Պանջանների ազգից եմ, պատասխանեց նա,
 մի կամակոր ազգից. երբ նորա ասեն «չ» այլ ևս
 սատանան չի կարող Այո՛ ասել տալ։ Մնաք բարեալ։

Այնուհետև նորան խնդրեցին, որ ինչ իւրեան
 հարկաւոր է հետը վերցնի։ Բայց Սանխօն, բացի մի
 պարկ դարուց իշի համար և իւր համար ևս մի
 կտոր հայ ու պանրից ոչինչ չ'վերցրեց։ Արտասուա-
 լից աչքերով հրաժարական տալով ամենին, նա ճա-
 նապարհ ընկաւ, թողնելով իւրեան շորշարող չար ծաղ-
 րածուններին զարմացած որքան նորա խորամտութեան,
 նոյնքան և բոպէական վճռի վերայ։ Սանխօն կէս-
 տորտում, կէս-ուրախ կամաց կամաց գնում էր, մտա-
 ծելով այն ուրախութեան մասին, որ նա պիտի ու-
 նենար դարձեալ տեմնելիս իւր բարի տիրօջուր՝ ճանա-
 պարհի կէսն անցնելով նա հանգստացաւ անտառի
 մէջ և ճաշեց, նախընթաց գիշերուանից դադրած լի-
 նելով քնեց ծառերի ստիկ և արեաբացին զարթնե-

լով՝ դարձեալ ճանապարհ ընկաւ։ Դեռ ևս կէս մղն
 հեռու էր դքսի տանից, երբ գիշերը վաղ հասաւ
 նորան։ Նորա թշուառութիւնների պակասը լրաց-
 նելու համար, խեղճը դաշտումը մոլորուելով՝ իւր
 իշի հետ միասին ընկաւ մի խորը գրի մէջ, որ գրա-
 նում էր մի հին ու աւերակ ամրոցի մօտ։ Մեր զե-
 նակիրը կարծեց թէ բոլորովին կորած է և թէ մինչև
 անդնդի յասակին հասնելը կտոր կտոր կլինի։ Բայց
 երկու երեք սաժէն ներքև ընկնելով՝ իւրեան զգաց
 միանգամայն անվտանգ և այն դրութեան մէջ. ինչ-
 պէս առաջ էր, այսինքն իշի վերայ նստած։ Նա
 Ասածուն շնորհակալութիւն արաւ այս հրաշքի հա-
 մար և սկսաւ այս ու այն կողմ նայել իմանալու թէ
 արդեօք առանց ուրիշի օգնութեան չի՞ կարող դուրս
 գալ այն գրից. սակայն նկատեց, որ գրի զառիվեր
 ու հարթ կողքերը արգելում էին նորան այդ ուստի
 և ստիպուեցաւ գիշերը այդ գրի մէջ անցնել, ողոր-
 մելի ձայներ ու հառաչանքներ արձակելով։ Վերջա-
 պէս առաւօտեան աւելի համոզուեց մեր զենակիրը
 թէ անհնարին էր գրից դուրս գալ։ Նա սկսաւ ու-
 ղաղակել, յուսալով որ մէկը կլսի նորա ձայնը։ Բայց
 այդ ևս ՚ի զուր անցաւ, ոչ ոք չեկաւ նորան օգնելու։
 Այլ ևս չկասկածելով թէ ինքը մահու է դատապար-
 տուած, նա աւելորդ համարեց իւր ունեցած մի քիչ
 հացը, ու տուաւ իւր իշին։ Այդ բոպէին Սանխօն
 ներքև մի անցք նկատեց, որի միջով ինքն ու իւր
 էջը կարող էին անցնել։ Այս փոքր տանում էր մի
 երկայն ստորերկրիայ անցք, որի ծայրից լոյս էր ե-
 րևում։ Նա յուսով լցուած բռնեց իւր իշի սանձը և

ներս տարաւ նորան ստորերկրեայ անցքը, որի մէջ նա յարմար ճանապարհ գտաւ։ Այս ճանապարհով կէս մղոնաչափ տեղ գնաց. երբ տեսաւ, որ ստորերկրեայ անցքը բոլորովին լուսաւորուեց, նա դարձեալ յուսաց լոյս աշխարհ մտնել։

Առ ժամանակ մենք նորան այնտեղ թողնենք և դառնանք Դօն Քիշօտին։

Գլուխ ԺԹ.

ԴՕՆ ՔԻՇՕՏՆ ՈՒ ՍԱՆԽՕՆ ԲԱԺԱՆԻՈՒՄ ԵՆ ԴՔՍԻՑ ՈՒ ԴՔՍՈՒՀՈՒՑ։ ԲԱՐՍԵԼՕՆԱ ՀԱՍՆԵԼԸ։ ՍՊԻՏԱԿԱ-
ԼՈՒՍԻՆ ԱՍՊԵՏԸ։ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼԸ։

Մեր հերոսը ձանձրանալով իւր երկարժամանակեայ անգործութեամբ, վճռեց հրաժարուել իւր եան հիւրասիրողներէր։ Նա ամեն առաւօտ ման էր գալի Ռօսինանտով, որպէս զի սա չսովորի նստակեաց կեանքի։ Մի առաւօտ այսպէս զբօսնելիս, նա վանքի կողմը գնաց, որի մէջ անշուշտ կընկնէր իւր ձիովը, եթէ շտապով սանձը չձգէր ու չկանգնեցնէր սորան. հետաքրքրութիւնից շարժուած, նա գլուխը կախեց, անդնդի մէջ նայելու մտքով, երբ յանկարծ լսեց.

— Աւաղ, այստեղ մի բարի մարդ չկայ արդեօք, մի որ եւէ կարեկից ասպետ, որ օգնութիւն հասնէր կենդանի թաղած թշուառ յանցաւորիս, մի խեղճ նահանգապետին, որ չկարողացաւ ինքն իւր գլուխը կառավարել ու բոլորովին ջարդուփշուր եղաւ։

Չարմացած Դօն Քիշօտին այնպէս թուաց, թէ այդ ձայնը իւր զինակրինն է։

— Այդ ո՞վ է, գոչեց նա.

— Աւաղ, ուրիշ ո՞վ կարող է լինել, բայց եթէ Սանխօ Պանչան, Բարատարիայ կղզու յանցաւոր նահանգապետը, հռչակաւոր թափառական ասպետ Դօն Քիշօտ Լամանչեցու նախկին զինակիրը։

Այդ լուպէին նորա էլը կարծես ձանաչելով իւր իշխանի ձայնը, բարձր ձայնով խրխնջաց։

— Անկասկած, պատասխանեց Դօն Քիշօտը, Սանխօի ու իւր իշի ձայնն է։ Սպասիր, բարեկամ, ես իսկոյն ամրոցն եմ գնում օգնութիւն խնդրելու։

Մեր հերոսը վազեց, շտապով պատմեց այն անցքը դքսին ու դքսուհուն։ Նոքա շատ զարմացան, երբ իմացան թէ Սանխօն թողել է իւր կառավարութիւնը և իսկոյն բազմաթիւ մարդիք ուղարկեցին, սանդուղքներով ու պարաններով հանելու նորան այն ստորերկրեայ անցքից, որ այդ կողմերը վաղուց արդէն յայտնի էր։ Վերջապէս, մեծ ջանքով Սանխօն ու նորա իշին հանեցին այնտեղեց. երկուսն ևս, լոյս աշխարհ ընկնելով՝ խիստ ուրախացան։ Ամրոցը հեռու չէր, Երբ հասան նորան, Սանխօն ծունկ չոգեց դքսի առաջ, որը դքսուհու հետ պատշգամբում սպասում էր նորան։

— Չերդ պայծառափայլութիւն, ասաց նա նորան, դուք բարեհաճեցիք ինձ անարժանիս Բարատարիայ կղզու նահանգապետ կարգել և ես այդ ծանր լուծը կարողացածիս չափ լաւ տարայ։ Քշնամիք յարձակուեցան նորա վերայ, ինձ հաւատացրին, որ ես նո-

ցա յաղծել եմ. կցանկայի, որ այդ ճիշտ լինէր. բայց Աստծուց խնդրում եմ, որ նա ինձ այն սրտով օգնի, ինչ սրտով ես թշնամու հետ վարուեցի: Ես այսքան միջոցում մտածում էի, թէ անընդունակ եմ նահանգապետի պաշտօնը կատարելու և ձեր ինձ արտաքսելուց առաջ, ինքս յօժար կամքով թողի այն: Աղքատ զնացի ես այնտեղ, և աղքատ դուրս եկայ այն տեղից իշովս, որը սակայն դժբաղտաբար մի գուբ ընկաւ, ուր, եթէ պ. Դօն Քիշօտը չլինէր, մինչև ցայժմ էլ կմնայինք:

Երբ Սանխօն խօսքը վերջացրեց, դուքսը դրկեց նորան և հաւատացրեց, որ նա ցաւում է նորա այգպէս շուտ հրաժարուելու վերայ նահանգապետական պաշտօնից, բայց որ նորան ուրիշ տեղ կտայ, աւելի թեթեւ կառավարելու ու օգտաբեր: Դքսուհին իւր կողմից հրամայեց Սանխօն լաւ կերակրել մի փոքր թեթեւացնելու նորա վշտերը: Դօն Քիշօտը զազանի ուրախանալով իւր զինակրի վերադառնալովը, որոշեց միւս օրը ճանապարհ ընկնել: Դքսուհին ցաւակցութիւն յայտնեց նորան այդ մասին, հրամայեց իւր սպասաւորին Սանխօն թագուն տալ երկուհաւ ընդ ոսկի, որ մեր զինակիրը համբուրելով ծոցումը պահեց: Միւս օր առաւօտեան Դօն Քիշօտը իւր Ռօսինանտով երեւաց ամրոցի դռներին, ոտից զլուսը զինաւորած: Նորա մօտ էր և զինակիրը իւր իշն վերայ նստած: Ամրոցի բոլոր բնակիչները հաւաքուել էին պատշգամբի վերայ ու պատուհաններում, և նա յուր էին մեր հերոսներին, մնաս բարեաւ ասելով նոցա: Դօն Քիշօտը նիզակը ցածրայնելով դքսի ու

դքսուհու առաջ, խորը գլուխ տուեց նոցա և շուտ գալով իւր զինակրի հետ միասին ճանապարհ ընկաւ դէպի Բարսելոնա: Դուքսը իւր մի քանի բարեկամներին, որոնք բնակոււմ էին այն քաղաքում, նամակ գրեց ու պատգամաւորներ ուղարկեց նոցա մօտ: Դօն Քիշօտն ու Սանխօն Ա. Յովհաննու տօնի երեկոյեան վերջալուսին հասան հօջակաւոր Բարսելոնա քաղաքը: Ամբողջ քաղաքը շարժողութեան մէջ էր տօնի տառապաւ: Բազմաթիւ լաւ հագնուած ձիաւորներ արշաւում էին փողոցներու, զինուորական երաժշտութեան հետ խառնոււմ էին հրացանաձգութեան ձայները և ամրոցներից արձակուող ձոյներին արձագանք էին տալիս նաւից արձակուող թնդաթիթների ձայները: Դօն Քիշօտն ու մանաւանդ Սանխօն խիտ զարմացած էին այս տեսարանովը, երբ յանկարծ տեսան, որ նոցա դէմ են գալիս մի քանի ձիաւորներ: Սոքա դքսի բարեկամներն էին, որոց նա առաջուց իմացրել էր Դօն Քիշօտի գալը: Նոցանից մինը մօտ գալով դռեց.

— Բարեաւ ձեզ, թափառական ասպետութեան պատկեր ու աստղ, քաջ ու անյաղթ մեծդ Դօն Քիշօտ Լամանչեցի:

Սեր ասպետը չկարողացաւ նորան պատու խանել նորան քաղաքի միջով հանդիսով տարան դքսի բարեկամ հարուստ Անտօնիօ Վորէնի տունը: Այնտեղ ամեն բան պատրաստ էր հերոսին ընդունելու համար: Անտօնիօն նորան իջևան տուեց իւր ամենալաւ սենեակներում և շատ պատիւ տուեց ու զգուշաւոր հոգացողութիւն արու նորա վերայ: Սան

խօն էլ, որին ևս չմոռացաւ նա, ուրախացաւ, որ նոյնպիսի լաւ ընդունելութիւն գտաւ, ինչպէս և Դօն Գիեգօի կամ Դքսուհու ամրոցում: Վեց օր արդէն անց էին կացրել բաւականութեամբ ու զուարճութեամբ, երբ մի առաւօտ Դօն Քիշօտը զրահաւորած ու նստած Ռօսինանտի վերայ, գնաց զբօսնելու Դօն Անտօնիօի ու նորա բարեկամներին հետ: Նոքա միմեանց հետ խօսելիս, յանկարծ տեսան ոտից գլուխ զինաւորած ու մի փառաւոր ձի նրստած մի ասպետ, նորա դէմքը դիմակով էր ծածկած ու լայն վահանի վերայ նկարած էր փայլուն լուսին: Այդ անծանօթը շտապեց առաջ եկաւ ու կանգնելով Դօն Քիշօտի առաջ, բարձր ու հպարտ ձայնով ասաց.

— Հռչակաւոր ասպետ, քանզի Լամանշեցի: Ես սպիտակալուսին ասպետն եմ, որի անասելի քաջագործութիւնների ձայնը անշուշտ ձեր ականջին էլ հասած կլինի: Ես գիտութեամբ եմ եկել այստեղ քեզ հետ կռուելու ու ոյժս փորձելու քո ոյժերի հետ: Չեմ կասկածում, որ յաղթութիւնը իմ կողմ կմնայ, ուստի և առաջարկում եմ, որ սկզբիցն և եթ հնազանդուես ինձ:

Դօն Քիշօտը զմայլած անծանօթի գոռոզութեամբ, բարձր ձայնով պատասխանեց.

— Անշուշտ ցնորուած է նա, ով կարծում է, թէ Դօն Քիշօտ Լամանշեցին առանց կռուելու յաղթուած կ'համարի իւրեան: Դեհ, պատրաստուի՞ր, հպարտ ու գոռոզ ասպետ, որի գործերը ինձ միանգամայն անծանօթ են: Յոյց տալու համար թէ ես բոլորովին չեմ վախենում քո սպառնալիքներից, ինքդ որոշեր

յաղթութեան պայմանները. ես կընդունեմ նոցա:

— Ուրեմն լսի՛ր, քանզի առիւծասպետ. եթէ ես քեզ յաղթեմ, դու տուն կվերադառնաս և մի ամբողջ տարի առանց զէնք վերցնելու տանդ կ'անցկացնես. իսկ եթէ դու ինձ կ'յաղթես, այն ժամանակ ես իմ զէնքս, ձիս ու բոլոր փառքս քեզ կ'յանձնեմ: Դօն Քիշօտը գլուխ տուեց նորան 'ի նշան համաձայնութեան, և մի կողմ քաշուեց յարձակուելու համար: Հակառակորդը հետեւեց նորա օրինակին: Դօն Անտօնիօն տեսնելով այս տեսարանը, թափեց որ անշուշտ այս գործը Բարսեղօնի բնակիչներից մէկի հնարագիտութիւնն էր: Նա ժպտելով նայեց իւր բարեկամներին ու ցածր ձայնով հարցրեց, թէ զիտեն արդեօք այս անցքի նշանակութիւնը. բայց նոցանից ոչ ոք չձանաչեց սպիտակալուսին ասպետին:

Հակառակորդները յարձակուեցան միմեանց վերայ. անծանօթի ձին Ռօսինանտից լաւ էր ու քաջ, նորանից կրկնապատիկ արագ էր թռչում: Նա կայծակի պէս յարձակուեց դժբաղտ Դօն Քիշօտի վերայ և նորան իւր ձիու հետ միասին քսան քայլ հեռու շարտեց աւազել վերայ: Իսկոյն յաղթողը նիզակի ծայրը մօտեցրեց հակառակորդի դէմքին ու ասաց.

— Ի՞նչ քաղթուած էք և եթէ ձեր պայմանը չէք կատարի՝ կսպանեմ:

Այս որ ասաց անծանօթը ձին պտոյտ տուեց, առաջ քշեց ու քաղաքը վերադարձաւ: Դօն Անտօնիօն, աւելի ու աւելի զարմանալով, առաջ վազեց ու աշխատում էր նորան հասնել, այն ինչ նորա բարեկամներն ու Սանխօն խիստ վշտացած, բարձրացրին

Դօն Քիշօտին, պատգարակի վերայ դրին ու տարան տուն: Ո՛վ պիտի լինէր արդեօք սպիտակալուօին ասպետը: Ոչ այլ ոք, բայց եթէ Սիմէօն Կարրասիօն, որին մեր հերոսը մի փոքր առաջ յաղթեց Հայելու ատպետ անունը կրելիս: Նա ամեն բան յայտնեց Դօն Անտօնիօն, խնդրելով իբրեւ գաղանիք պահել:

— Եւ ուրիշ նպատակ չունէի, ասաց նա, բայց եթէ զիւղը վերադարձնել այս բարի ազնուականին, որին ամենքս սիրում ենք ու յարգում եւ որի խելացնորութիւնը վաղուց արդէն շարժել է իմ ցաւակցութիւնս:

Դօն Անտօնիօն խոստացաւ ոչ ոքի չասել նորա գաղանիքը եւ փոխադարձ ողջունից յետոյ բաժանուեց Բակկալավորից: Կարրասիօն այնտեղ եւեթ վերցրեց իւր զէնքերը, բարձեց ջորու վերայ, ձի նստեց եւ ճանապարհ ընկաւ դէպի տուն: Դօն Քիշօտը վեց օր պառկեց անկողնում, խիստ տանջուելով վայր ընկնելուցը, բայց աւելի վշտացած, իւր յաղթուելու վերայ: Ի զուր Սանխօն, Անտօնիօն ու նորա բարեկամները աշխատում էին սիրտ տալ նորան եւ քնքոյշ հոգացողութիւն անել նորա վերայ: Նա չէր կարողանում մխիթարուել: Նօթներորդ օրը նա ճանապարհ ընկաւ դէպի տուն առանց զէնքի, հասարակ հագնուած, իբրեւ յաղթուած, նստելով կաղ Ռօսինանտի վերայ, ուղեկից ունենալով Սանխօի էջը, որի վերայ բարձած էին նորա զէնքերը եւ Սանխօին, որ ոտով հետեւում էր նոցա: Մեր հերոսը ամբողջ ճանապարհին տխուր էր եւ լուռ ու մունջ եւ այս գրութեամբ հասաւ նա իւրեանց գիւղը: Նոցա առաջ դուրս եկան դատաւորն ու Սիմէօն Կարրասիօն: Դօն

կոյն ելբ նոքա տեսան նորան, գրկաբաց վրայ ընկան նորան: Դօն Քիշօտը ձիուց վայր իջաւ, նոցա սղմեց իւր կրծքին եւ երկուսի ձեռքերից բռնելով գնաց իւր տուն, որին հետեւում էին բազմաթիւ մանուկներ, գոռալով նորա ետեւից:

— Եւ պարոն Դօն Քիշօտը իւր չորացած ձիով այ Սանխօ Պանչան էլ իւր իշովը, որ բարձած բերում է տխուր պատկերի ասպնտի զրահները:

Դօն Քիշօտի մառանապետը եւ նորա եղբորաղջիկը, որոնք դուրս էին եկել սրահը, մեր հերոսին հանդիպելու մտքով, նորան տեսնելով հիացան. Դօն Քիշօտը խիստ շարժուեցաւ այս բանից:

Նա շտապով պատմեց նոցա, թէ ինչպէս յաղթուեց եւ ինչպէս երդուեց մի ամբողջ տարի զէնք չվերցնել: Ի զուր Բակկալավոր, զատաւորն ու սափրիչ Նիկօլան աշխատում էին նորան մխիթարել. ոչ ինչ չկարողացաւ նորա դէմքի տխուր արտայայտութիւնը փոխել: Վերջապէս երեք բարեկամներն եւ թողին նորան, խորհուրդ տալով զգուշաւոր խնամք տանել իւր առողջութեան վերայ, որեւ նա ծանր կերպով խոստացաւ կատարել: Մառանապետը շատ օգտակար խորհուրդներ տուեց նորան. նա լսեց այս ամենը, առանց պատասխան տալու: Նորա մտածմունքը օրեցօր աւելանում էր:

Գլուխ Ի.

ԴՕՆ ՔԻՇՕՏԻ ՀԻՒԱՆԻՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՄԱՀԸ:

Մի քանի օր անցաւ այսպէս: Լռիկ մնջիկ Դօն Քիշօտը կարծես ոչինչ բանի ուշադրութիւն չէր դարձ-

նում: Նա իւր քունն ու ատորժակը կորցրեց և շուտով ջերմեց, այնպէս որ ստիպուած անկողին մտաւ: Նորա ամբողջ հիւանդութեան ժամանակ, դատաւորը, սափրիչ Նիկոլան և Կարրասկօն չէին հեռանում նորա անկողնի մօտից: Բարի Սանխօն տխուր ու անհանգիստ էր և չէր հեռանում սենեկից: Բժիշկն աւագ, թէ նորա հիւանդութեան միակ պատճառը սրտանկողնիւնն է: Սանխօն, չնայելով իւր նեղութեան, սկսաւ ամեն ջանք գործ դնել իւր տիրօջ ուրախացնելու համար: Նորա բոլոր կատակներին հիւանդը միայն մի փոքր ժպտում էր, յետոյ քննքշութեամբ նայում նորան ցոյց տալու, որ հասկանում է նորա բարի միտքը: Հիւանդութիւնը շուտով սաստկացաւ և մի շաբաթից յետոյ բժիշկը յոյսը կտրեց նորա առողջանալու վերաբերութեամբ: Դօն Քիշտը զգում էր իւր դրութիւնը: Նա խնդրեց, որ իւրեան հանգիստ թողնեն, որովհետեւ կամենում էր քնել: Եւ յիշաւի քնեց և նորա քունը մօտ եօթ ժամ տևեց: Մառանապետն ու եղբօրաղջիկն սկսան լալ, երբ յանկարծ Դօն Քիշտը զարթնեց ու նոցա կանչեց.

— Սիրելիներս, ասաց նա նոցա, փառք տուէք ամենակարող Աստծուն, որ Նա իւր ողորմածութեամբ ինձ մեծ բարերարութիւն արաւ: Նա վերադարձրեց ինձ իմ խելքը, այս անգին գանձը, որ ես կորցրի, այն յիմար կախարդական գրքերը կարդալիս: Բայց ես կարճ միջոց կվայելեմ իմ խելքս, մահս արդէն մօտ է, ուստի և կամենում եմ իմ կեանքիս մնացորդ մի քանի ընկերներից օգուտ քաղել, ըստ կարելոյն ուղղելու իմ երկարժամանակեայ խելացնորութեան սխալս: Խնդրեմ այստեղ կանչէք իմ բարեկամ Սի-

մէօն Կարրասկօին, Նիկոլա սափրիչին և հաւատարիմ Սանխօս, որից ես պիտի ներողութիւն խնդրեմ իմ ցնորքներիցս նորան մասն տալու համար: Իսկոյն չորսըն ևս ներս մտան:

— Բարեկամներս, ասաց մեռնողը, ես կանչեցի ձեզ: Շտապեցէք ինձ շնորհաւորել. ես այլ ևս Դօն Քիշտ Լամանչեցին չեմ, այլ Ալօնսօ Քիլանսօ, որ երբեմն կոչում էի Էսքի: Այլ ևս մի որոնէք ինձանում թափառական տապետութեան ու չեղած հերոսների նմանութիւն, որոց ես ցնորուած ժամանակս եղած էի համարում, այլ նայեցէք ինձ իբրեւ ձեր հարեանի, բարեկամի և եղբօր, որի թոյլ միտքը վաղուց արդէն խանդարուած է և որը իւր կեանքի վերջին ռազմական այնքան ոյժ ունի, որ կարող է քաւել իւր մեղքերը:

Ամենքը լուռ ու մունջ լսում էին և զարմանքով ու ցաւակցութեամբ նոյնում միմեանց: Սանխօն, որը մինչև այդ ժամանակ չէր հաւատում, թէ իւր տէրը վտանգաւոր դրութեան մէջն է, մահճակալի մօտ ծռնկ չոգեց ու արտասուքով լցուեցան նորա աչքերը: Դօն Քիշտը շարունակեց:

— Չգում եմ, որ հետզհետէ թուլանում եմ: Խնդրեմ նօտարիօսին կանչէք, կտակս հաստատելու համար:

Այս որ լսեցին մառանապետն ու եղբօրաղջիկը սկսան ողորմելի կերպով գոչել ու լաց լինել: Իսկ Սանխօս յուսահատութիւնը անասելի էր: Նա կարծեւ համրացաւ: Երբ նօտարիօսն եկաւ, մեռնողը իւր վերջին ոյժը հաւաքելով նստեց անկողնում և թոյլ ձայնով թելադրեց հետեւեալը:

— Իմ բարեկամ Սանխօ Պանչին, որին ցնորուած ժամանակս իմ զինակիր էի կանչում, թողնում եմ երկու հարիւր ոսկի, որ իսկոյն կհատուցանէք իմ սեպհականութիւնիցս:

— Ոչ տէր, ընդհատեց Սանխօն. դուք չէք մեռնի,

ես, դժբաղտս, ես եմ մեղաւորը, որ իմ տէրս այս
դրութեան մէջն է, ես ձեր վերջին մենամարտու-
թեան ժամանակ վատ թամբեցի Ռօսինանոր, տէր.
իմ մեղն էր, որ դուք յաղթուեցաք:

— Զնորհակալ եմ, իմ բարի Սանխօ, շնորհակալ
եմ, ցածր ձայնով ասաց հիւանդը. դու այնքան եր-
կար ժամանակ ես ինձ ցնորուած տեսել, որ այժմ
այլ ես չեմ կարող հաւատալ թէ ես խելքի եմ ե-
կել: Թողնենք մեր հին յիմարութիւնները, առանց
հին բարեկամութիւնը մոռանալու: Այժմ քեզ լսողը
նախկին Ռօն Բիշօտը չէ, թո՛ղ տուր ուրեմն, բարե-
կամ, որ ասելիքս շարունակեմ:

Այնուհետեւ Ռօն Բիշօտը իւրեան ժառանգ կար-
գեց իւր եղբորւղջկան այն պայմանով, որ նա տարե-
կան ուժիկ տար պառու մատանապետ Կնօջ և ի
յիշատակ բարեկամութեան մասնաւոր նուէրներ տուաւ
Սիմէօն Կարրասիօին, Նիկօլա սափրիչին ու զատաւո-
րին, որին և նշանակեց իւր կտակակատար: Նա վեր-
ջացրեց իւր խօսքը, ներողութիւն խնդրելով իւր ցնո-
րուած ժամանակ նոցա տուած վատ օրինակների հա-
մար: Նրբ նօտարիւսը կատարեց իւր տխուր պար-
տաւորութիւնը, Ռօն Բիշօտը կամեցաւ ճաշակուել և
այս պարտքը այնպէս ջերմեւանդութեամբ ու բարե-
պաշտութեամբ կատարեց, որ ընդհանուր զարմանք
ու ցաւակցութիւն զարթեցրեց ամենի մէջ: Նրեկո-
յեան բոլորովին թուլանալով, նա հողին աւանդեց:
Լամանշեցի հերոսին փառաւոր կերպով թաղեցին ու
Սիմէօն Կարրասիօն տապանադիր զրեց նորա գերեզ-
մանի վերայ: Իսկ նորա զինակիր Սանխօն առաջու-
պէս սկսաւ երկրագործութեամբ պարսպել և ապ-
րում էր երջանիկ շնորհիւ այն ժառանգութեան, որ
թողեց նորան իւր տերը և դքսուհու ընծայած եր-
կու հարիւր ոսկու, որնոր այնուհետեւ ևս չմոռացաւ
Բարատարիայ կղզու նախկին նահանգապետին:

- 31.000 -

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0935443

11

10240